

Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap

**Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis
perspektiv**

Yvonne Gunnarsdotter
Fakulteten för naturresurser och lantbruk
Institutionen för landskapsplanering
Uppsala

Doctoral thesis
Swedish University of Agricultural Sciences
Uppsala 2005

Acta Universitatis Agriculturae Sueciae

2005:3

ISSN 1652-6880

ISBN 91-576-7002-1

© 2005 Yvonne Gunnarsdotter, Uppsala

Tryck: SLU Service/Repro, Uppsala 2005

Abstract

Gunnarsdotter, Yvonne. 2005. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap. Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv. (From a community of work to a community of leisure. The changing process of rural Sweden from the perspective of Locknevi.)* a Doctor's dissertation. ISSN 1652-6880, ISBN 91-576-7002-1

The imprint on rural areas from social change since the 1950s is a decline in population, farming and other local working places, services, political platforms and meeting places. The aim of the thesis is to understand how these changes have affected the interrelations between people, place and history. The fieldwork was conducted in Locknevi, a parish in Småland. Interviews and participant observation were undertaken for four months, during a span of five years.

In spite of the impoverishment of rural areas inhabitants seek to maintain social and time-space relations through new practises, mostly in *local associations*. These associations were once an important arena for modernising both agriculture and rural life. Now they are divided into agricultural and community based associations. People moving into the community often engage in community based associations. Hence local communities are now upheld by activities within associations and among friends instead of by work within *agriculture*.

Three cases from Locknevi are the basis for discussions of the effect of social change over the last decades. For example the *school* is an important institution and meeting place. Here the struggle to retain the village school shows that when meeting places are in danger of disappearing people tend to mobilize against deterioration in living conditions. Furthermore the *church* is an important local political arena, institution and meeting place. The conflict within church leadership represents divergent views in the community, namely the old independent view and the new view incorporated in a global world. Moreover the *moose hunt* as an institution serves to maintain the sense of community. In this regard the effects of change are manifested in the way the local hunting teams respond to the activities of hunting tourism. Here tensions often emerge between cultural/social and economic stakes within the community.

The empirical findings shows no conflict between seeking to maintain a strong place identity and embracing an openness towards society. On the contrary, this combination could well be the fundamental driving force for building society. However it is hard to create a viable community in the absence of local subsistence, meeting places, institutions and a concrete use of place.

Keywords: rural studies, rural development, community, modernity, place identity, local identity

Author's address: Yvonne Gunnarsdotter, Department of landscape planning, Ultuna, SLU, Box 7012, S-750 07 Uppsala, Sweden.
Yvonne.Gunnarsdotter@lpul.slu.se

Sammanfattning

Samhällsförändringens avtryck på landsbygden sedan 1950-talet är en kraftig minskning av befolkning, lantbruk och andra lokala arbetsplatser, service, offentliga mötesplatser och lokalpolitiska arenor. Syftet med avhandlingen är att undersöka vad samhällsomvandlingen inneburit för relationerna mellan människor i en småländsk bygd och deras relation till platsen och dess historia. Empirin kommer från ett fältarbete i Locknevi, en jord- och skogsbygd i nordöstra Småland. Där genomförde jag intervjuer och deltagande observation under fyra månader utspridda på fem år.

Trots utarmningen av landsbygden strävar invånarna efter att upprätthålla bygden genom en ny praktik som sker företrädesvis i föreningslivet. *Föreningslivet* var tidigare en viktig arena för moderniseringen av lantbruket och landsbygden. Dagens föreningsliv är mer tudelat med både lantbruksbaserade och bygdebaserade föreningar. De inflyttade invånarna saknar ofta anknytning till lantbruket och engagerar sig gärna i den senare sortens föreningar. Numera upprätthålls därför den tidsrumsliga gemenskapen på fritiden i föreningsliv och umgänge snarare än i den arbetsgemenskap som *lantbruket* erbjöd.

Tre exempel från Locknevi diskuterar effekten av samhällsförändringen de senaste decennierna. *Skolan* är en viktig institution och mötesplats. Kampen för att behålla den sista byskolan visar att när mötesplatserna försvinner tenderar invånarna att mobilisera mot utarmningen av livsvillkoren. *Kyrkan* är en viktig lokalpolitisk arena (såväl som en institution och en mötesplats). Konflikten kring kyrkans ledarskap visar att det finns olika uppfattningar om vem som ska ha tolkningsföreträde när det gäller vilken bygd de lever i: det gamla relativt självständiga eller det nya Locknevi inlemmat i en global värld. *Älgjakten* är en institution för att upprätthålla den tidsrumsliga gemenskapen. De lokala jaktlagens reaktion på jaktturismen visar att det ibland uppstår spänningar mellan kulturella/sociala och ekonomiska aspekter av bygden.

Empirin från Locknevi visar att det inte finns någon motsättning mellan en stark förankring i bygden och en öppenhet mot omvärlden. Tvärtom kanske denna kombination utgör en viktig drivkraft i samhällsbyggandet. Det är dock svårt att skapa en levande landsbygd om det saknas lokal försörjning, mötesplatser, institutioner och ett konkret brukande av platsen.

Förord

Många personer har under resans gång bidragit till min forskningsprocess och jag vill rikta ett särskilt tack till följande.

Alla Locknevibor som tagit emot mig i hemmet, på älgjakter och olika tillställningar. Tack för att ni delat era tankar med mig.

Cecilia Waldenström som långt innan avhandlingsarbetet påbörjades skolade in mig i forskarvärlden, och som in i det sista läst och kommenterat manus. Ulrich Nitsch som också bidragit till mitt förhållningssätt till forskning och som var min handledare den första tiden.

Kjell Havnevik som under de sista två åren varit huvudhandledare, och Irene A. Flygare som varit biträdande handledare. Tack för ert engagemang och för er lyhörda och tålmodiga vägledning.

Lars Hallgren, rumskamrat och medresenär, som så ofta hjälpt mig att navigera i forskningsdimman. Magnus Ljung som kommit med en ström av lästips och tankeväckande frågor.

Tack också Lotten Westberg, Hanna Bergeå, Jenny Höckert, Neil Powell och Ylva Dahlman, som läst olika kapitel och som med era ärliga kommentarer gett mig ovärderlig hjälp.

Ett alldeles särskilt tack till Göran Carlén för kärleksfull uppbackning både praktiskt och intellektuellt. Det sista tacket går till Märta Carlén och Vide Carlén för att ni påmint mig om andra värden i livet än arbete.

Avhandlingsarbetet har finansierats av SJFR (1,5 år), Nordiska ministerrådet (0,5 år) och SLU, dåvarande LTJ-fakulteten (2 år).

Alla bilder är tagna i Locknevi av mig utom där bildtexten anger något annat.

Ultuna
21 februari 2005
Yvonne Gunnarsdotter

Innehåll

1. Bakgrund	13
1.1 Ingång till avhandlingen.....	13
1.2 Landsbygder i förändring.....	13
1.3 Landsbygdens särskildhet.....	17
1.4 Forskning om lokala gemenskaper.....	19
1.5 Syfte, frågor och anspråk.....	22
1.6 Läsanvisning.....	24
2 Huvudbegrepp och tillvägagångssätt	26
2.1 Relationer till en plats, dess invånare och dess historia.....	26
<i>Bygd</i>	26
<i>Lokalsamhälle</i>	30
<i>(Local) Community</i>	31
<i>Plats och landskap</i>	33
2.2 Samhällsförändring.....	36
<i>Modernitet och tradition</i>	36
<i>Alternativa benämningar</i>	38
<i>Två parallella moderniteter</i>	39
2.3 Lokala gemenskaper i en globaliserad värld.....	41
<i>Lokala gemenskaper hotade</i>	41
<i>Lokala gemenskaper inte hotade</i>	43
2.4 Tillvägagångssätt.....	44
<i>Metoder</i>	44
<i>Tolkning</i>	46
<i>Valet av Locknevi</i>	49
<i>Fältarbete</i>	51
<i>Etik</i>	53
3. Locknevi i ett historiskt och nationellt sammanhang	55
<i>Locknevi i fickformat</i>	55
<i>Svenskt 1800-tal</i>	57
<i>Locknevis 1800-tal</i>	58
<i>Sverige under första halvan av 1900-talet</i>	61
<i>Locknevi under första halvan av 1900-talet</i>	62
<i>Sverige under 1950- och 1960-talen</i>	65
<i>Locknevi under 1950- och 1960-talen</i>	67
<i>Sverige från 1970-talet till nu</i>	71
<i>Locknevi från 1970-talet till nu</i>	73
4. Skolan: mobilisering för att bevara mötesplatser	77
4.1 Skolhistorik.....	77
4.2 En aprildag i Locknevi skola 1999.....	80
4.3 Mobilisering för Locknevi skola.....	83
<i>Skolkampen</i>	83
<i>För och emot byskolan</i>	87
4.4 Andra byskolor.....	89
4.5 Om mötesplatser.....	92
<i>Färre mötesplatser</i>	92
<i>Vikten av mötesplatser</i>	93

4.6 Om mobilisering	98
<i>De lokala gruppernas roll</i>	98
<i>Kvinnornas roll</i>	99
<i>Mobiliseringens innebörd</i>	101
<i>Mobilisering och sedan</i>	104
4.6 Sammanfattning	107
5. Kyrkan: rubbade maktbalanser.....	109
5.1 Kyrkohistorik	109
<i>Kyrkobyggen</i>	109
<i>Präster</i>	111
<i>Kommunreformer</i>	113
5.2 Intresseomsättningar	116
<i>Kyrkorådet</i>	116
<i>Bosse Präst</i>	117
<i>Kyrkoarkivet och prästgården</i>	119
5.3 En konflikt	122
<i>Kyrkorådet vs kyrkoherden</i>	122
<i>Det nya kyrkorådet</i>	127
5.4 Andra församlingar	129
<i>Tolkning av kyrkokonflikten i Locknevi</i>	132
5.6 Förändrade maktbalanser	135
<i>Maktens tre ansikten</i>	135
<i>Politiska arenor</i>	137
<i>Markägandets makt</i>	140
<i>Kvinnors makt</i>	142
<i>Platsens förändring</i>	144
5.7 Sammanfattning	146
6. Jakten: Ökade hierarkiska och marknadsmässiga relationer	147
.....	
6.1 Jakthistorik	147
6.2 Älgjakt i Locknevi	150
6.3 Jakten som ritual	152
6.4 Naturupplevelser i jakten	156
6.5 Djurens betydelse i jakten	158
<i>Viltet</i>	158
<i>Hundarna</i>	161
6.6 Jakten som jämlikt kamratskap	162
6.7 Jakt och manlighet	163
<i>Män</i>	163
<i>Kvinnor</i>	165
6.7 Platsens betydelse i jakten.....	167
6.8 Jägarrollen.....	169
<i>Jägare och icke-jägare</i>	169
<i>Jägare och skogsägare</i>	170
<i>Hushållning och sport</i>	171
6.9 Jaktturismens organisation	172
6.10 Jaktföretagarnas perspektiv	175
<i>Jaktledare och markägare</i>	175
<i>Jaktlaget</i>	178

6.11 Locknevis jägare och jaktturismen.....	181
<i>Kulturella aspekter – pengar</i>	181
<i>Kulturella aspekter – främlingar</i>	183
<i>Sociala aspekter – uteslutning</i>	186
<i>Sociala aspekter – förändrade relationer</i>	187
<i>Ekologiska aspekter – viltvård</i>	189
6.12 Sammanfattning	190
7. Lantbruket: Olika innebörder beroende på perspektiv	192
7.1 Lantbrukande och markägande	192
7.2 Politik och framtid.....	195
7.3 Relationer till gården.....	198
7.4 Sociala relationer i lantbruket	201
<i>Släktskap</i>	201
<i>Klass</i>	201
<i>Kön</i>	202
7.5 Drivkrafter och bondeidentitet	206
7.6 Lantbrukande och landskapande.....	210
7.7. De inflyttades och utflyttades relation till bygden	212
7.8 Allmänhetens lantbruk	214
7.9 Sammanfattning	217
8. Föreningslivet: nygammal gemenskap	219
8.1 Lantbruksanknutna föreningar	219
<i>Samverkan inom lantbruket</i>	219
<i>Föreningar för politik, ungdomar och kvinnor</i>	219
<i>Lantbrukets kooperativa och fackliga delar</i>	221
<i>Grillfest med LRF i Locknevi 2000</i>	224
<i>Tolkning av grillfesten</i>	225
8.2 Bygdeanknutna föreningar.....	226
<i>Hembygdsföreningen</i>	226
<i>Hembygdsdag i Locknevi 1999</i>	228
<i>Tolkning av hembygdsdagen</i>	230
<i>Ideella och kulturella föreningar</i>	231
<i>Locknevi marknad 1999</i>	233
<i>Tolkning av Locknevi marknad</i>	234
8.3 Det nya föreningslivet.....	235
<i>Gemenskap via barnen</i>	235
<i>LAIK och jubileumsfesten 1999</i>	237
<i>Tolkning av jubileumsfesten</i>	239
<i>Sockenföreningen och Sockenbladet</i>	240
<i>Debattämnen</i>	242
<i>Föreningslivet och omvärlden</i>	245
8.4 Inflyttade, återflyttade och infödda Locknevivbor.....	247
8.5 Föreningslivets betydelse.....	250
<i>Abstrakta och konkreta sociala relationer</i>	250
<i>Tidsrumsliga relationer</i>	252
<i>Politiska arenor</i>	252
8.6 Sammanfattning	255

9. Diskussion	257
9.1 Samhällsomvandlingen och Locknevi	257
<i>Förändringar</i>	257
<i>Institutioner</i>	259
9.2 Hur har invånarna hanterat förändringarna på landsbygden?	260
<i>Ny praktik</i>	260
<i>Mobilisering och motstånd</i>	262
<i>Framtiden</i>	263
9.3 Hur har förändringarna på landsbygden påverkat Locknevi?	266
<i>Socialt</i>	266
<i>Rumsligt</i>	270
<i>Tidsmässigt</i>	272
<i>Kulturellt</i>	273
9.4 Vad betyder landsbygden för samhällsbyggandet?	275
9.5 Slutord	279
English Summary	281
Social change in the community	281
<i>Changes</i>	281
<i>Institutions</i>	283
How have the inhabitants coped with the changes?	284
<i>New Practise</i>	284
<i>Mobilisation and resistance</i>	286
<i>The future</i>	287
In what ways have the changes in rural areas affected Locknevi?	289
<i>Social</i>	290
<i>Spatial</i>	293
<i>Temporal</i>	295
<i>Cultural</i>	296
<i>What does the rural community mean to the building of a society?</i>	298
Closing remarks	301
Referenser	302
Litteratur	302
Tidningar och trycksaker	315
Internet	316
Muntlig och skriftlig kommunikation	316

Bild 1. Karta över delar av Småland. Källa: Lantmäteriet

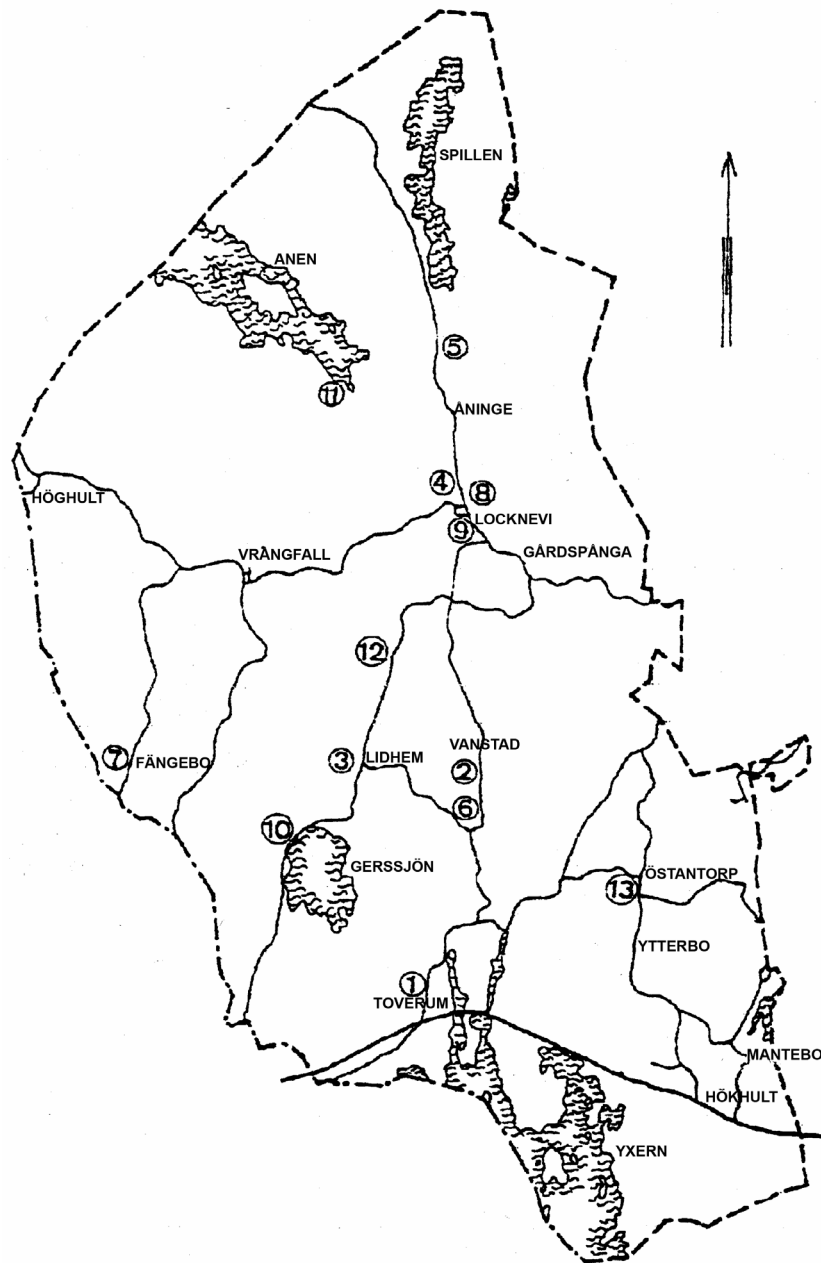

Bild 2. Karta över Locknevi socken. Källa: Locknevi Sockenblad

1. Bakgrund

1.1 Ingång till avhandlingen

I en värld som karaktäriseras av rörlighet och flöden när det gäller människor, ting, idéer och kapital är det lätt att glömma att många människor identifierar sig i förhållande till en plats. Detta gäller inte bara de som bor på platsen ifråga utan också de som har flyttat därifrån. Denna avhandling utspelar sig på en samhällsnivå som brukar kallas lokala gemenskaper, en nivå som antropologen Anthony Cohen (1985:15) beskriver som ”större än släktskap men mindre än den abstraktion vi kallar samhälle”. Den lokala gemenskap som jag valt att studera är Locknevi, en småländsk jord- och skogsbygd med 500 invånare i nordöstra Småland.

Avhandlingens utgångspunkt är dels att många landsbygdsbor engagerar sig aktivt för sin lokala gemenskap och dels att många lokala gemenskaper har utarmats när det gäller arbetstillfällen, invånarantal, service, odlingslandskap och självstyre. Hot mot bygden är en vanlig anledning till till att invånarna mobiliserar för att försöka vända den negativa trenden.

Landsbygdsbornas engagemang är både en reaktion på och ett bidrag till samhällsförändring. Det pågår även andra mer eller mindre oreflekterade sätt att bidra till den lokala gemenskapen, såsom att bruka marken, att jaga, att umgås och att samtala. Många tätortsnära landsbygder har vänt den negativa befolkningstrenden. Det räcker dock inte med att människor bosätter sig på en plats för att det ska bli en gemenskap, det behövs också en kontinuitet så att människor kan relatera till varandra, till platsen och till dess historia. Tanken att bygden skapas i samspelet mellan människor, tid och rum är bärande genom avhandlingen.

I detta kapitel placeras avhandlingen i ett samhälleligt sammanhang, genom en översiktsbild av den svenska landsbygdens förändring med nedslag i ett antal nyckelord. Därefter placeras avhandlingen i ett forskningssammanhang, genom att beskriva de olika forskningsdiskussioner som avhandlingen förhåller sig till. Kapitlet utmynnar i en presentation av avhandlingens syfte och forskningsfrågor.

1.2 Landsbygder i förändring

Den svenska landsbygden är ett flytande begrepp eftersom det finns stora geografiska skillnader. Glesbygdverket (GBV) delar upp Sverige i fyra regioner på grundval av arbetsmarknadernas karaktär: skogslänens inland, skogslänen övrigt, storstadsregionerna samt övriga Sverige (Glesbygdverkets årsbok 2003:18). Glesbygdverket har också gjort en

indelning av landet utifrån invånarantal och avstånd. Enligt denna är glesbygder områden med mer än 45 minuters bilresa till närmaste tätort. Tätortsnära landsbygder är områden med 5 till 45 minuters bilresa från närmaste tätort. Tätorter är områden med mer än 3 000 invånare och områden inom 5 minuters bilresa till tätorten¹.

Bakom den grova indelningen döljer sig ett myller av särpräglade bygder, men trots olikheterna går det att urskilja några övergripande tendenser under 1900-talet.

Den kanske största förändringen är att de *lokala arbetsmarknaderna*², som historiskt byggt på att de areella näringarna vuxit, nu nästan upphört på många håll och människor får söka sig allt längre bort för att få arbete. Lantbruket (jord, skog, trädgård och fiske) svarade ända fram till slutet av 1800-talet för omkring 80% av sysselsättningen på landsbygden (Morell 2001:14). Under 1930-talet var andelen omkring 30% och de industrissysselsatta började då överstiga jordbruksbefolkningen i antal (ibid). Sedan 1950-talet har storleksrationaliseringarna lett till en drastisk minskning av jordbruk, mejerier, sågverk, butiker och andra lokala arbetsplatser. Kvar finns främst vård- och omsorgsarbete. År 1950 var 20% av den arbetande befolkningen sysselsatt i lantbruket, och år 2000 var siffran 1,8%.³ Både för lantbruk och övriga näringsgrenar är de regionala variationerna stora, men generellt har storstadslänen högre förvärvsintensitet⁴ än både skogslänen och södra Sverige (Glesbygdsverkets årsbok 2003). Skogsbrukets mekanisering har lett till att arbetstillfällena i skogen mer än halverats de senaste 20 åren trots oförändrad produktion (Reidius 2003).

Den teknologiska utvecklingen sedan efterkrigstiden har ökat människors räckvidd. Tack vare detta är det möjligt med en regionutvidgning, alltså en förstoring av lokala arbetsmarknader. Detta har lett till att majoriteten av

¹ Enligt SCBs alternativa definition har en tätort mer än 200 invånare och mindre än 200 meter mellan husen. (Glesbygdsverkets årsbok 2003:24).

² Begreppet "lokala arbetsmarknadsregioner", som används inom regionalpolitiken visar att vad som anses lokalt tenderar att vidgas. En lokal arbetsmarknadsregion (LA-region) är det område inom vilket människor bor och arbetar, och eftersom kriterierna bygger på pendling är regionerna flexibla. Den minsta byggstenen är kommunerna, och de små bygderna osynliggörs (SOU 2003:29).

³ Uppgiften från 1950-talet kommer från Flygare & Isacson (2003:21) och uppgiften från år 2000 är hämtade ur Jordbruksstatistisk årsbok (2004). Om man dessutom lägger till kringverksamheter som är knutna till lantbruket blir siffran högre. Det kan gälla exempelvis livsmedelsförädling och transportföretag.

⁴ Förvärvsintensitet är ett mått som anger andel bosatta personer som förvärvsarbetar i en viss åldersgrupp i relation till samtliga personer i den åldersgruppen (Glesbygdsverkets årsbok 2003:60).

landsbygdens invånare dagligen *arbetspendlar* med bil.⁵ Det är inte ovanligt att en i familjen veckopendlar mellan arbete och hem. Väghållning och bensinpriser är av dessa skäl frågor som är intimt kopplad till försörjningen för landsbygdsborna. Den ökade räckvidden visar sig också i att många stadsbor har fritidsbostäder på landsbygden.

Arbetsmarknadens förändring är en av orsakerna bakom landets befolkningsförändringar som kan delas in i de tre kategorierna avfolkning, befolkningsökning och återbefolkning (Harper 1989:174). Sedan slutet av 1800-talet har människor lämnat landsbygden. För hundra år sedan var 75% av befolkningen bosatt på landsbygden och i dag är förhållandet det omvända.⁶ Skärningspunkten inträffade under 1930-talet då hälften av befolkningen bodde i städer respektive på landsbygden (Glesbygdsverkets årsbok 2003). Mellan 1930 och 1980 var det övervägande kvinnor som flyttade till städerna men nu har könsskillnaden utjämnats.

Av Sveriges 9 miljoner invånare bor knappt 200 000 i glesbygd, knappt 2 miljoner i tätortsnära landsbygd, 3,7 miljoner i tätorter och drygt 3 miljoner i storstadsområden (Glesbygdsverkets årsbok 2003). Utflyttningen från landsbygden har i stort sett klingat av och befolkningsminskningen i glesbygden beror främst på att det är fler som dör än som föds där. Under 1970-talet inträffade ett tredebrott, då fler flyttade till än från landsbygden, och i dag är landsbygdsbefolkningen ungefär lika stor som då (SOU:29:87). Den tätortsnära landsbygden förutom i skogslänen har de senaste åren ökat sin befolkning, främst genom att barnfamiljer och personer mellan 50 och 64 år flyttar dit. En del av inflyttningen består av återvändare, men många har inte haft kontakt med landsbygden tidigare. Av dem som lämnat gles- och landsbygden för att studera kommer hälften tillbaka till sitt hemlän efter examen och en tredjedel till sin hemkommun. (Glesbygdsverkets årsbok 2003). Eftersom det främst är barnfamiljer som flyttar till landsbygden är landsbygdsbefolkningen idag yngre än på 1970-talet (SOU 2003:29:87).

Nära kopplat till de ovan uppräknade förändringarna är att *servicen* har minskat på landsbygden. En god service är viktig för att hålla bygden levande. Butiker, postkontor och skolor underlättar vardagen så att invånarna slipper tillbringa ännu mer tid i bilen. De fungerar också som nödvändiga mötesplatser. Den stora nedläggningsvågen skedde under 1960- och 1970-talen, men tendensen fortsätter. Under 2002 miste 117

⁵ Bilberoendet är ett utmärkande drag för landsbygden. I skogslänens inland sker 77 % av resorna med bil, och av invånare i Stockholmsregionen gör drygt 50% sina resor med bil. (Glesbygdsverkets årsbok 2003:29:91).

⁶ Den exakta siffran beror på hur man räknar. Enligt GBVs definition bor 76% av befolkningen på landsbygden och enligt SCBs definition 84% (Glesbygdsverkets årsbok 2003:24).

orter sin sista butik, och nedläggningstakten väntas öka (Glesbygdsvverkets årsbok 2003:115). Postens samarbete med butiker har lett till färre postkontor på landsbygden (ibid:118). Av de drygt 1 000 små grundskolor som fanns kvar 1974 har snart hälften försvunnit, och Skolverket räknar med att ytterligare 1 000 grundskolor stängs de närmaste tio åren, varav de flesta är små (Land 17/2004).

Jordbruksnedläggning och befolkningsminskning har lett till att *odlingslandskapet* förändrats.⁷ Antalet brukningsenheter har minskat drastiskt sedan efterkrigstiden⁸, medan åkerarealen har minskat i mindre uträkning.⁹ De färre och större brukningsenheterna ger särskilt i slättbygder ett landskap med stora sammanhängande områden åkermark. Betesmarken har ökat de senaste åren vilket ger ett annat landskap än åkerbruket.¹⁰ I skogsbygder växer en del jordbruksmark igen. Det moderna skogsbruket har lett till ett mer intensivt brukat skogslandskap med kalavverkning, täta ungsöksbestånd och mindre gammal skog.

Ytterligare en samhällsförändring som berör landsbygden är *kommunsammanslagningarna*. Efter att kommuner ersatte socknarna 1862 har antalet kommuner minskat stegvis. Vid kommunreformen 1952 bildades drygt 1 000 stads- och landskommuner. Mellan 1962 och 1974 genomfördes en ny kommunreform som reducerade antalet kommuner till 278 storkommuner.¹¹ Vid den senaste kommunsammanslagningen försvann 72 000 förtroendeuppdrag, de flesta från före detta småkommuner och socknar (SOU 1999:84). Denna förlust är på väg att kompenseras genom att ett stort antal lokala utvecklingsgrupper bildats sedan slutet av 1980-talet.

Stad och land har blivit mer integrerade, och eftersom det oftast är landsbygden som närmar sig staden är det fråga om en *urbanisering*. Den tätortsnära landsbygden kallas ibland för urbaniserad landsbygd, och då är

⁷ Påståendet utgår från hur landskapet tedde sig decennierna runt 1900, det som vi lärt känna via Astrid Lindgrens böcker och statarlitteraturen och som för lekmannen framstår som tidlöst. I själva verket förändrades landskapet drastiskt under 1800-talet då äng blev till åker, skogen nästan försvann i stora delar av södra Sverige och allmogeträdgårdar anlades vid bostadshusen där man förut hämtat foder från träd och buskar. Vid mitten av 1800-talet var det agrara landskapet generellt sett betydligt öppnare än vid början av 1900-talet.

⁸ Från knappt 300 000 år 1944 (Flygare & Isacson 2003:31) till knappt 70 000 år 2003 (Jordbruksstatistisk årsbok 2004).

⁹ Från drygt 3,5 miljoner ha 1944 (Flygare & Isacson 2003:34) till drygt 2,6 miljoner 2003 (Jordbruksstatistisk årsbok 2004).

¹⁰ Uppgiften kommer från Sveriges offentliga statistik (2004) och grundar sig på jordbrukarnas ansökningar om arealstöd.

¹¹ Antalet kommuner har sedan utökats till 289, varav 23 finns i glesbygd (Glesbygdsvverkets årsbok 2003:21).

det främst bebyggelsemönster och livsstil man har i åtanke (Ds 1989:22). Redan på 1960-talet höll skillnaderna mellan stad och land på att upplösas och då gjordes följande sammanställning av landsbygdens förändring (ibid):

- Landsbygdsbebyggelsens urbanisering
- Ökad andel sysselsatta i stadsnäringar
- Ökad interaktion mellan stad och land
- Tillkomst av masskommunikationsmedel som lätt når fram till landsbygden
- Inkomstutjämnning mellan stad och land

I dag kan vi konstatera att alla punkter ovan mer eller mindre har uppfyllts och det är svårt att med blicken avgöra om en person är landsbygds eller stadsbo. Många landsbygdsbor rör sig dagligen i tätorter, och många stadsbor har kontakt med landsbygden. Man lyssnar på samma radioprogram, tittar på samma TV-program och läser samma tidningar. De skillnader som finns i livsstil kan delvis förklaras socialt snarare än geografiskt. De yrken som klassas som arbetarklass är relativt sätt vanligare på landsbygden än i städer, men skillnaden i livsstil mellan snickaren eller sjukvårdsbiträdet på landsbygden respektive i staden är inte stor. Trots urbaniseringen av landsbygden finns det fortfarande skillnader som gör att människor söker sig till landsbygds- respektive stadsboende. Stadens snabba puls, anonymitet och möjlighet till yrkeskarriär lockar särskilt unga människor (Gunnarsson 1994). Landsbygdens natur, rena luft, trygghet samt möjlighet att ha hästar och utrymme för att kunna meka, lockar särskilt barnfamiljer och personer i övre medelåldern (Stenbacka 2003).¹² Beträktat utifrån är det mest brister som livet på landsbygden präglas av, men betraktat inifrån erbjuder landsbygden för många ett meningsfullt liv där glesheten ibland kan vara en fördel (Westholm 1996).

1.3 Landsbygdens särskildhet

I den statliga utredningen ”Mot en ny landsbygdspolitik” argumenterar författarna Erik Westholm och Jan Amcoff för en integrerad landsbygdspolitik med en territoriell ansats (SOU 2003:29). De anser att landsbygd bör behållas som en kategori inom politiken därför att landsbygden är särskild på följande sätt: Landsbygden har *många funktioner* som inte kan separeras i olika sektorer. Exempelvis kan ett lantbruk innebära både boende- och rekreationsmiljö, näringsfång och naturresursförvaltning. Landsbygden kännetecknas av *glesa strukturer*, både när det gäller befolkningstäthet och tillgänglighet till service.

¹² För att inte polarisera i onödan vill jag framhålla att det finns stadsbygder med hembygdsföreningar likaväl som det finns landsbygder som sjuder av aktiviteter.

Landsbygdsföretagandet präglas av *personrelationer* och inte av skalfördelar. Landsbygdens utveckling bygger i hög grad på *frivilliga insatser* för att kompensera brister i privat och offentlig service. Dessutom påpekar författarna att landsbygden redan är en kategori inom politiken med särskilda stöd och program, samt att landsbygden internationellt har en stark ställning inom politik, planering och forskning.

Trots en likartad analys av landsbygden drar geografen Gunnel Forsberg (2002) slutsatsen att landsbygd inte bör användas som en kategori inom politiken. Hon menar att planeringens uppdelning av stad och land speglar rumsliga skillnader och skillnader i makt (vilken finns i städerna). Uppdelningen av rummet döljer dels att det finns många landsbygder och dels att människors visioner om det goda livet inte kan kategoriseras i stad och land utan följer andra uppdelningar som etnicitet, kön, ålder, och socioekonomiska förhållanden. Forsbergs slutsats är att planeringen bör fokusera på gemensamma problem och lösningar, som exempelvis segregering, rumslig hierarkisering och lokal mobilisering varhelst de uppkommer. Även om hon motsätter sig en territoriell ansats talar hon inte för en sektorsuppdelning, utan snarare en tematisering av politiken som skär på tvärs gentemot både territorier och sektorer. Kritik mot uppdelningen av stad och landsbygd framfördes redan på 1940-talet av etnologen Börje Hanssen (1952/1977:5).

Ett annat förslag till att upplösa dikotomin stad–land görs av Christopher Ray (1999:265) i det han kallar *post-rural studies*. I likhet med Forsberg betonar han skeva maktförhållanden och mångfalden av landsbygder. Han kommer liksom Forsberg fram till att stad–land bör ersättas, men behåller en territoriell ansats och föreslår kategorin sårbara territorier (*vulnerable territories*) som ofta men inte alltid finns på det vi kategoriserar som landsbygd. Ray menar att markanvändning och gles befolkning fortfarande är karaktäristiskt för landsbygden, men den reflexiva moderniteten placerar rural och urban utveckling i samma båt vars mål är att finna utvecklingsstrategier som inte missgynnar vissa grupper.

Jag anser att det finns situationer där tudelningen stad–land, dvs ett territoriellt perspektiv, är meningsfull, liksom det finns situationer där andra kategorier eller perspektiv är relevanta.¹³ Så länge det finns situationer där människor benämner sig själva landsbygdsbor respektive stadsbor är begreppet landsbygd meningsfullt.

Att kalla sig landsbygdsbo är ett relativt sent och medvetet identitetsskapande som markerar att man är icke-urban, och som uppstått

¹³ Liksom när det gäller andra benämningar uppfattar jag landsbygd som ett perspektiv snarare än en kategori. Även i en studie om landsbygd bör perspektiv som makt, kön, etnicitet, klass *etc* finnas med på tvären mot det territoriella.

som ett motstånd mot marginalisering. Begreppet glesbygd som skapades under 1960-talet ansågs alltför negativt och under 1980-talet återupptogs begreppet landsbygd som ett mer positivt klingande alternativ.

En parallell till ett medvetet användande av identiteten landsbygdsbo finns i etnologen Kjell Hansens påstående om den regionala identiteten som ett uttryck för motstånd mot en upplevd marginalisering (1999:306). Hansen menar att den lokala identiteten är formad av vardaglig praktik, till skillnad från den regionala identiteten som är diskursiv, i bemärkelsen medvetet skapad genom symbolhandlingar som exempelvis retorik. Till skillnad från regional identitet är en lokal identitet inget självändamål, utan en levd realitet (Hansen 1999, Salomonsson 1994).

1.4 Forskning om lokala gemenskaper

Forskningen om lokala gemenskaper/community brukar samlas under det breda ämnet *rural studies* vars bas är kvalitativa studier i lokalsamhällen, men också en del kvantitativa studier.

Under första halvan av 1900-talet utgick forskningen från en föreställning om en lokal gemenskap i balans, med jordbruksbaserad försörjning och släktskapsbaserad lokal identitet. Uppdelningen stad och land tolkades genom begreppspar *Gemeinschaft* och *Gesellschaft*, som myntades av Ferdinand Tönnies 1887. Han menade med att utvecklingen i Europa gått från en bild där *Gemeinschaft* dominerar över *Gesellschaft* till tvärtom (Asplund 1991). Avgörande för om vi lever i det ena eller andra är hur människor relaterar till varandra och till platser, ting eller företeelser.¹⁴ Andra begreppspar i Tönnies anda är sociologen Emile Durkheims mekanisk solidaritet och organisk solidaritet (där mekanisk motsvarar *Gemeinschaft*), antropologen Robert Redfields (1960/1989) folk society och urban society samt sociologen Jürgen Habermas (1984) livsvärld och systemvärld.

Under 1960-talet började uppfattningen om homogena lokala gemenskaper att ifrågasättas. En föregångare var Redfield (1960/1989) som studerade lokala gemenskaper i relation till både individer och större samhällsbildningar. I takt med att lantbruket minskade och nya grupper flyttade till landsbygden började forskarna att studera yrkesidentitet i stället för släktskap som grund för gemenskapen (Harper 1989).

¹⁴. *Gemeinschaft* är förtrolig och privat samlevnad grundad på konsensus och tillit, till skillnad mot det offentliga livet i *Gesellschaft* som grundas på förhandling och kontrakt. Tönnies förlägger gärna *Gemeinschaft* till familjen, men han menar också i ett tillägg skrivet 1912 att den kooperativa rörelsen kan ses som ett försök att skapa *Gemeinschaft* i *Gesellschaft* (Asplund 1991:65).

Under 1970-talet förstärktes intresset för ojämlikhet, komplexitet och individers 'agency', dvs att människor har olika förhållningssätt och inte passivt underordnar sig kulturella system. I dag är skillnader och öppenhet mot omvärlden ett vanligt tema (Day 1998). Forskare pekar exempelvis på den politiska och ekonomiska marginalisering som kan drabba dem som hamnar utanför den dominerande föreställningen om landsbygdsbors livsstil (Cloke & Little 1997). Den nutida forskningens betoning på förändring och processer motverkar den traditionella svagheten hos rural studies, nämligen att försöka fånga ett lokalsamhälle som sitter fast i tid och rum, skriver Sarah Harper (1989). Hon varnar dock för att studier av samhällsförändring gärna utgår från att förändring är något ont som stör traditionens lugna lunk. Detta, menar Harper, är besläktat med den romantiska synen på Gemeinschaft.

Ett närliggande forskningsområde som liksom rural studies brukar avgränsas till landsbygden är *rural development* eller *development studies*. Det uppstod under 1970-talet ur erfarenheter från västvärldens biståndsarbete i de forna kolonierna, vad som idag kallas tredje världen eller Syd. Jämfört med rural studies finns en bredare tvärvetenskaplig ansats av både samhällsvetenskap och naturvetenskap, och ett tydligare emancipatoriskt inslag med aktionsforskning som ett vanligt arbetssätt. En av förgrundsgestalterna, Robert Chambers, fångar ämnets karaktär i boks titeln "Rural Development. Putting the Last First" (Chambers 1983).

Begreppet utveckling rymmer modernitetens tankefigur om framåtskridande. Till skillnad från den värdeneutrala termen förändring förutsätter utveckling ett ändamål, som oftast innebär ett förbättrat tillstånd. Objektet för vad som ska vecklas ut eller förbättras är vanligtvis ekonomi, och den i många sammanhang dominerande neoliberala ideologin likställer utveckling med ekonomisk tillväxt (Vail, Hasund & Drake 1994). En alternativ definition som gärna används inom rural development/development studies är tillväxt av livskvalitet uttryckt exempelvis i rättvisa, tillhörighet och uthållighet (Korten 1990, Gustavsson, Havnevik & Myrdal 2001).

Inspirerad av samhällsandan och med delvis samma teoretiska bas som rural studies och development studies utvecklades i Norden under 1960- och 1970-talen en forskningstradition som framhöll det småskaliga lokalsamhället som en motbild till det alienerade och storskaliga samhället (Hansen 1998:17). Först ut var etnologer, antropologer och sociologer, så småningom följda av geografer. Följande boks titlar visar forskningsandan: "Centralbyråkraterna och glesbygden" (Brox 1966)¹⁵, "Upp till kamp i

¹⁵ Den norske sociologen och antropologen Ottar Brox förde samman lokala studier med regionalforskningen och bidrog till utformningen av norsk

Båtskärsnäs” (Daun 1969), ”Alternativ bygd” (af Segerstad 1971). Forskarna var bekymrade över nedläggningen av jord- skog- och fiskeri-näringsen, av avfolkningen och minskad service.

Till skillnad mot Norge har svensk landsbygdsforskning länge dominerats av regionala studier grundade på stora kvantitativt analyserade material (Ceccato, Persson & Westholm 2000). Det har dock också producerats många lokala studier som undersöker exempelvis landskap, turism, inflyttare, arbetsmarknad, institutionella ramar, mobilisering och genus. Ett vanligt tema både internationellt och i Norden är lokala gemenskaper som mikrokosmos av bredare samhällsförändring (Harper 1989). Inom detta tema finns forskning som visar hur landsbygdens invånare kämpar mot en marginalisering som följd av samhällsförändringar.¹⁶ På flera håll prövas politiska och ekonomiska alternativ till de gängse strukturerna, såsom partilös politisk ledning, lokala banker och samordnad service.¹⁷ Genom att studera sådana alternativ kan landsbygden visa på möjligheter och inte bara vara en arena för modernitetens avigsidor.

En särskild genre inom forskningsområdet rural studies är *etnografiska studier* utförda av antropologer och etnologer. Några samtida svenska studier i denna kategori som refereras till i avhandlingen är: ”Community, Carnival and Campaign” av antropologen Ann-Kristin Ekman (1991), ”Två barn och ett eget hus” av etnologen Anette Rosengren (1991), ”Lokala gemenskaper” av etnologen Barbro Blehr (1994), ”Välfärdens motsträviga utkant” av etnologen Kjell Hansen (1998) samt ”När-demokrati” av Carl von Rosen (2003).

I nästa avsnitt redogör jag för var i de redovisade forsknings-sammanhangen denna avhandling hamnar.

landsbygdspolitik där lantbruk och landsbygd fortfarande är tydligare integrerad än i Sverige. En bärande idé är att det inte räcker med att det finns lokala resurser utan det behövs också lokal kontroll över resurserna (Brox 1978). Den starkaste forskningstraditionen inom detta område finns sedan dess i Norge.

¹⁶ Se exempelvis Ronnby (1994), Cloke & Little (1997), Hornborg & Kurkiala (1998), Berglund (1998), Thomas (1999) och Vergunst (2003).

¹⁷ Några nordiska exempel finns dokumenterade i Bull (2000), Haraldsson (2000), Persson, Sätre Åhländer & Westlund (2003) samt Lokal ekonomi för hållbar utveckling (2004).

1.5 Syfte, frågor och anspråk

Denna avhandling är en studie om samhällsförändring, och hur denna påverkar en lokal gemenskap och vice versa hur det lokala omformar och bidrar till förändringsprocesser. Samhällsförändring bör studeras genom empiriska belägg, genom att lägga märke till kontinuiteten i förändringarna och genom att studera hur institutioner skapas och omformas, skriver antropologen Fredrik Barth (1967). Även om jag anser att ”belägg” är ett missriktat anspråk på en kvalitativ studie har Barths påstående varit vägledande för avhandlingsarbetet.

Empirin kommer från ett sammanlagt fyra månader långt fältarbete utsträckt över fem år (1998-2003) i Locknevi, Småland. Med fler inflyttade personer, fler som arbetspendlar, fler som försörjer sig på annat än lantbruk och fler fritidsboende följer fler perspektiv på den plats man bebor och därmed en större variation i platsidentiteten. Gamla institutioner¹⁸ omtolkas och nya uppstår i samspel med omgivande samhällsförändringar. Avhandlingen är inte en etnografisk studie om livet i Locknevi ur en mängd aspekter, utan en kvalitativ studie av skeenden inom fem lokala institutioner reglerade av sedvänja och/eller av lag: skolan, kyrkan, jakten, lantbruket och föreningslivet. Tidsmässigt avgränsas studien till tiden efter 1945, med betoning på de senaste 20–30 åren. I det kapitel som presenterar Locknevi går jag tillbaka till 1800-talet.

Avhandlingen läggs fram i ämnet miljökommunikation, men innehållsmässigt är det lika mycket en avhandling i ämnet landsbygdsutveckling.¹⁹ Teorierna hämtas från antropologi, etnologi, kulturgeografi, sociologi och (agrar-)historia. Avhandlingen kan klassificeras både som rural studies, eftersom den behandlar begreppet lokala gemenskaper/community, och development studies eftersom den handlar om samhällsförändring. Dessutom ligger den nära etnografiska studier eftersom den bygger på ett fältarbete i ett lokalsamhälle, analyserat med begrepp från antropologi och etnologi. Skillnaden jämfört med en etnografisk studie är att jag inte på djupet belyser frågan om hur platsidentiteten skapas.

¹⁸ Jag avser den definition Svenska akademiens ordbok föreslår där institution är en anordning som är bestämd eller reglerad av sed eller lag med hänsyn till ett visst ändamål (SAOB 2004).

¹⁹ Båda ämnena är tvärvetenskapliga forskarutbildningsämnen på SLU.

För att inte förlora kontinuiteten ur sikte formulerade jag vid avhandlingsarbetets början två antaganden:

1. Många människor upplever starka band till en plats, dess invånare och dess historia.

2. Samhällsförändringen tenderar att avbryta relationerna mellan människor, plats och historia.

Avhandlingen rör sig i spänningsfältet mellan de två antagandena, där det första förutsätter en kontinuitet som det andra tar spjörn emot. Det första antagandet bygger främst på resultaten från ett antal etnografiska studier. Det andra antagandet är ett koncentrat av modernitetsteorier på en metanivå långt från empiriska studier. Inget av antagandena är formulerade som forskningsfrågor för denna avhandling, och de ska inte uppfattas som hypoteser som ska testas. I stället ska antagandena ses som ståndpunkter att reflektera över vilket ger ett mer förutsättningslöst syfte:

Syftet med avhandlingen är att undersöka vad samhällsomvandlingen inneburit för relationerna mellan människorna i en bygd och deras relation till platsen och dess historia.

Ur syftet formuleras följande forskningsfrågor:

–Hur har invånarna hanterat förändringarna på landsbygden?

–Hur har förändringarna på landsbygden påverkat Locknevi?

Avhandlingen utmynnar i en övergripande fråga för vidare studier:

–Vad betyder landsbygden för samhällsbyggandet?

Avhandlingen undersöker fenomen som för många framstår som självklarheter, men som ändå sällan vägs in i beslutsprocesser eftersom de saknar mätvärden och precisa benämningar. Därför är begreppsdiskussion en viktig del av den kvalitativa forskningsprocessen och bör betraktas som en metod i lika stor utsträckning som metoder är teorigrundade. I nästa kapitel presenteras två begreppsområden som relaterar till de två antaganden vilka i sin tur lett fram till syfte och forskningsfrågor. Det första begreppsområdet rör människors relation till varandra och till platsen inklusive dess historia. För att förstå detta använder jag begreppet *bygd* och presenterar också några alternativa begrepp. Det andra begreppsområdet rör samhällsförändringen och där tar jag avstamp i begreppet *modernitet*, som kan tolkas på olika sätt med alternativa begrepp. I empirikapitlen introduceras också andra teorier inom ramen för dessa två begreppsområden, exempelvis identitet, makt, mobilisering och sociala relationer.

1.6 Läsanvisning

Kapitel 1 orienterar läsaren i avhandlingen genom att placera avhandlingen både i ett samhälleligt sammanhang och i ett forskningssammanhang, samt presentera syfte och forskningsfrågor. Kapitel 2 introducerar teori och metod genom att presentera några centrala begrepp och tillvägagångssättet i avhandlingsarbetet. Kapitel 3 presenterar Locknevi i relation till den samhällsomvandling som pågått sedan 1800-talet.

I kapitel 4 t o m 8 presenteras och analyseras fältarbetet genom nedslag i olika skeenden inom och kring olika institutioner. Kapitel 4 lyfter fram en relativt enad bygd i kampen för att bevara den sista skolan. Två generella förändringsprocesser går att urskilja här; dels minskningen av mötesplatser och dels en ökad mobilisering för att bevara och skapa nya mötesplatser. Kapitel 5 belyser olika perspektiv inom bygden genom att beskriva hur maktbalanserna kring kyrkan rubbas efter en konflikt. Kyrkans roll som politisk arena stärktes efter kommunsammanslagningen och symboliskt har maktkampen handlat om vilken tolkning av bygden som ska dominera. Kapitel 6 ger ett exempel på interaktionen med omvärlden genom att undersöka hur den lokala älgjakten påverkas av jaktturismen. Jaktens mening har delvis förändrats under de senaste åren, vilket öppnat för jaktturismen som förstärker hierarkiska och marknadsmässiga relationer.

I kapitel 7 och 8 beskrivs ett mer övergripande skeende som pågått under flera decennier. Kapitel 7 handlar om hur lantbruket uppfattas både av de kvarvarande lantbrukarna av övriga invånare. Den lantbruksbaserade arbetsgemenskap som höll samman bygden har i dag i stort sett försvunnit, men fortfarande präglas Locknevi på flera sätt av lantbruket. Dels lever normerna från bondesamhället kvar och dels har många Locknevi bor anknäytning till lantbruket utan att vara bönder. Kapitel 8 handlar om hur det lantbruksanknutna föreningslivet blomstrade då lantbruket moderniserades, och hur de bygdebaserade föreningarna tog över vid lantbrukets nedgång. Föreningslivets fritidsbaserade gemenskap fungerar delvis som en ersättning för lantbrukets arbetsbaserade gemenskap.

Kapitel 9 återknyter till avhandlingens syfte och går på tvärs gentemot empirikapitlens struktur genom att pröva att besvara forskningsfrågorna.

2 Huvudbegrepp och tillvägagångssätt

Avhandlingens viktigaste begrepp är bygd och i kapitlet redovisas dess ursprung och min tolkning. Dessutom presenteras och värderas några alternativa begrepp. Nästa del av kapitlet diskuterar användbara begrepp för samhällsförändringen, och här prövas både olika tolkningar av modernitet och alternativa begrepp. Eftersom samhällsförändring är ett betydligt vagare och mer omfattande fenomen än bygd går det inte att välja en enda benämning som täcker alla tänkbara aspekter. I begreppsdiskussionens sista avsnitt presenteras kritik och försvar när det gäller att göra lokala studier i en globaliserad värld.

Tillvägagångssättet i avhandlingsarbetet beskrivs stegvis genom att jag motiverar metoder och tolkning samt berättar om hur urvalet och fältarbetet gått till. Avslutningsvis ges några reflektioner kring etiska aspekter av fältarbetet.

2.1 Relationer till en plats, dess invånare och dess historia

Bygd

Jag skulle inte kunna flytta. Jag älskar det här. Jag kan varenda sten, skogen, sjön; kan fiska när jag vill. (Elisabet, infödd Locknevibo)

Elisabets ord uttrycker starka band till en plats och dess historia. Ett annat citat av Elisabet inbegriper också relationer mellan människor (se avsnittet "Modernitet och tradition"). För att undersöka dessa relationer används i avhandlingen begreppet bygd. Ett skäl är att bygd ingår i ordet landsbygd, vilket oftast definieras i kvantitativa termer av var "landet" ligger, hur många som bor där, hur de försörjer sig och vad som produceras (Ds 1989:22). Landsbygd innehåller också kvalitativa (kulturella och sociala) aspekter som uttrycks i sammansättningar som bygdekänsla och bygdeanda. De sistnämnda aspekterna är viktiga för att vi ska kunna förstå drivkraften bakom människors lokala engagemang, antingen det gäller landsbygd eller stadsbygd.

Ett annat skäl till att använda begreppet bygd är att Lockneviborna, liksom många andra landsbygdsbor, ofta talar om bygden när de refererar till den plats de kallar hemma. Ännu vanligare är det att de använder områdets specifika namn, som liksom Locknevi oftast syftar på den gamla

socknen.²⁰ När man inte säger Locknevi alternerar man mellan bygd och socken som benämning, men däremot säger man aldrig lokalsamhälle.

Ordet bygd kommer från det forngermanska ”buan”, som på kan översättas till dvälja, vilket även gett upphov till bygga, bonde, bo och odla. Ett liknande ord är kultur, som härstammar från latinets ”cultura”, som betyder odla och bruka (SAOB 2004). Båda associerar till aktiviteter för att skapa ett hem att bruka (till bostad och odling). Båda begreppen växlar i betydelse mellan rumslighet, meningsskapande och gemenskap, alltså en materiell, en kulturell och en social aspekt. Ytterligare en likhet är att begreppen både är vetenskapliga och vardagliga termer. Av verben ”buan” och ”cultura” har vi fått substantiven bygd och kultur, men ännu 1750 använde Carl von Linné bygd som ett verb (SAOB 2004).²¹

I vetenskapliga sammanhang används och diskuteras begreppet bygd främst bland kulturgeografer och etnologer.²² I en text från 1940-talet utreder geografen Gerd Eneqvist (1941:15) tre betydelser som blandades i forskningen och som även i dag återfinns i Svenska akademins ordbok:

1) Från befolknings- och odlingssynpunkt = odlad eller bebott land, kulturlandskap i inskränkt mening.²³

2) Från den kulturella samhörighetens synpunkt = mindre landsbygdsområde med kulturell särprägel.

3) Från näringsgeografisk synpunkt = område som utnyttjas genom bestämda näringsgrenar.

Alla tre betydelserna ryms i ordets ursprungsbetydelse dvälja där odlingen, meningsskapandet och försörjningen sammanfaller. Den första betydelsen framträder i etnologen Ella Johanssons forskning (1985:423). Hon finner en nordsvensk folklig användning av bygd som odlingslandskapet till skillnad från obygden vilken utgjordes av skogen och annan obearbetad natur. Uttrycket ”att vara på bygden” används synonymt

²⁰ Socken blev benämning på det område som hörde till en kyrka, men mycket tyder på att begreppet är äldre än Sveriges kristnande. En tolkning är att de uppstod mellan de existerande gårdsblotlagen respektive tingslagen (von Rosen 2003:60). Så småningom fick socknarna hand om mer världsliga beslut men efter kommunernas införande blev socknen återigen en enbart kyrklig enhet. Socken är fortfarande en viktig vardaglig benämning, men den finns inte kvar som administrativ enhet.

²¹ Processen att förtingliga tillvaron är en av de tydligaste förändringarna från medeltiden över upplysningstiden till moderniteten (Se exempelvis Toulmin 1982). José Luis Ramírez (1995) visar att den språkliga förvandlingen började redan i antikens Grekland.

²² Se exempelvis Sigfrid Svenssons bok ”Bygd och yttervärld” (1942).

²³ Denna tolkning är enligt Svenska akademins ordbok den mest utbredda (SAOB 2004).

med ”att vara på byn” (Johansson 2002:181-204).²⁴ Den andra betydelsen av bygd sammanfaller med en äldre uppfattning om lokala samhällen som homogena enheter. Den tredje betydelsen utgår från områdets funktion och återfinns exempelvis i regionalforskningens begrepp ”lokala arbetsmarknadsregioner”.

På 1950-talet introducerade etnologen Börje Hanssen (1952/1977) ett synsätt på bygd som ett socialt aktivitetsfält. Hans definition av bygd är ”den rumsligt bestämbara sammanfattningen av den sociala aktiviteten” (ibid:410). Det territoriella kvarstår idag, men det sociala har fått ökad betydelse för bygdebegreppet. Antropologen Ann-Kristin Ekman (1991:91) skriver, inspirerad av bl a Hanssen, att (hem)bygden konstitueras av gemensam kunskap om och gemensamma erfarenheter av både den geografiska och den sociala omvärlden. Hon betonar att territoriet inte enbart består av ett stycke mark:

A territory is not neutral to its inhabitants; it is imbued with symbols, meanings and fixed places. Common culture is so to say stored in the neighbourhood through people’s experiences, individual and common, of the fixed places and the physical and social environment, the home area (*hembygd*). (Ekman 1991:93)

Territoriet upplevs på olika sätt för de inflyttade respektive de infödda eftersom släktskap är den mest avgörande faktorn för social organisation i en bygd, enligt Ekman (ibid:96). Kunskapen om vem som är släkt med varandra utgör tillsammans med kunskap om territoriet grunden för bygden, menar Ekman (ibid:107). Detta leder både till en tydlig gräns gentemot andra (utsocknes) och till en lokal kontinuitet. Kunskaperna traderas och blir ett osynligt tecken på tillhörighet i bygden till skillnad från yttre tecken som att bära folkdräkt och bygga ett hus i traditionell stil, vilket vem som helst kan göra (ibid). Sättet att medvetet lyfta ut fenomen som kläder och byggnader ur sitt sammanhang är ett modernt sätt att förhålla sig till bygden, och en markör på att man inte är riktigt tillhörig.

I samma anda som Hanssen och Ekman prövar jag att i avhandlingen ”definiera”²⁵ *bygd som en föreställning om och en manifestation av*

²⁴ Johansson menar att de mellannordsvenska dialekterna associerar ”vara” som ett uttryck för rörlighet snarare än stillastående, vilket ligger i linje både med Heideggers resonemang om dwelling och Ramírez resonemang om att språket över tiden utvecklats från handling till ting.

²⁵ Citationstecknen betyder att jag är tveksam till termen definiera som betyder att sätta gränser (Ramírez 1995:2). Att sätta en gräns kring ett begrepp gör det statistiskt och strider mot en relationell grundsyn. Ordet begrepp associerar för övrigt att gripa tag om något, vilket också indikerar något statistiskt med slutna gränser. Ordet begrepp förekommer endast som verbet begripa i Svenska akademins ordbok

gemenskap mellan människor på en plats över tiden. Bygden är både kulturell²⁶ (föreställning om gemenskap) social²⁷ (manifestation av gemenskap), rumslig (territoriet) och tidsmässig (historien). Ingen av dessa komponenter skapar i sig en bygd, utan det är relationerna mellan dessa som utgör bygden. Uppfattningen utgår från att relationerna är lika viktiga som komponenterna, och att mening och materia är två lika viktiga aspekter av verkligheten. Det räcker inte med en föreställning om en bygd och inte heller räcker det med sociala relationer och aktiviteter för att skapa en bygd. Det krävs sociala relationer och aktiviteter i förhållande till en plats för att en föreställning om platsidentitet ska uppstå. Det går inte heller att skapa bygd genom att människor flyttar till en plats där de trivs, utan de behöver skapa en gemensam historia att relatera till. Den större omflyttningen och de diffusare gränserna gör det svårare att skapa stadsbygd än landsbygd, men i princip är det samma företeelse. Med min tolkning skiftar bygden något med olika invånares perspektiv och dess gränser är något flexibla beroende på sammanhang.

Ett annat sätt att uttrycka samma sak är att kalla bygden för en föreställning om och en manifestation av *tidsrumslig gemenskap*. Att tid och rum är oskiljaktiga storheter hävdar exempelvis geografen Torsten Hägerstrand (1991) som utarbetade en tidsgeografi.²⁸ Hägerstrand ser tidsgeografien som ”en slags protest mot den vetenskapliga huvudlinje, som bygger på att objekt tas ur sitt sammanhang för att studeras experimentellt eller på annat sätt renodlas” (ibid:133). Varje existens (såväl levande som icke-levande) finns i ett flöde, vars hela varaktighet är ett nu, menar Hägerstrand. Allt (t ex människor, ting, tankar, växter) har en utbredning och bör därför studeras i sitt tids-rumsliga sammanhang. Det är alltså inte bara bygder som utgör tidsrumsliga gemenskaper, men det som gör något till en bygd är att denna gemenskap består på samma plats över lång tid.

(SAOB 2004). Med denna brasklapp återgår jag till den vedertagna vetenskapliga terminologin.

²⁶ Det kulturella avser meningsskapandet snarare än manifesterandet av mening. Detta utesluter inte att det kulturella äger rum, vilket begreppet platsidentitet är ett exempel på. Uppfattning om kultur som det meningsskapande gör det svårt att tala om kultur som ett konkret substantiv, utan snarare som en (kulturell) aspekt av tillvaron (Appadurai 2000:12).

²⁷ Social innebär mellanmännisklig uppmärksamhet, vilket manifesteras i handlingar. Samma beteende har både en social och en kulturell aspekt: att jag ställer mig i bankomatkönen är socialt, och att alla i kön vet varför vi står där är kulturellt.

²⁸ Tidsgeografien kopplar samman geografi och historia genom att fenomen placeras i ett koordinatsystem med en rumsaxel och en tidsaxel. På så sätt kan man studera fenomenens utbredning i två dimensioner.

Trots tidsrummets enhet kan tiden och rummet ibland behöva separeras därför att ”vi behöver begreppen tid och rum för att kunna sortera upp saker och ting” (Priestly 1964:104).

Lokalsamhälle

Den i vetenskapliga sammanhang vanligaste termen för vad jag kallar bygd är *lokalsamhälle*. Begreppen är inte helt synonyma, då lokalsamhällen är mer avgränsade än bygder. Den största skillnaden mellan begreppen är dock ideologisk. Lokalsamhälle började ersätta bygd från 1950-talet då forskningen inspirerades av teorier om community. Begreppet fick sitt genomslag under 1960-talet då mer eller mindre samhällskritiska forskare ville markera en skillnad mot den då mer deskriptiva bygdeforskningen. Intresset för det lokala och kritiken mot storsamhället märktes också politiskt. Centerns ungdomsförbund lanserades i början av 1970-talet lokalsamhället som benämning på deras politiska vision om decentralisering (Holmberg 1998:23).

Etnologen Barbro Blehr (1994:25) gör vad hon kallar en minidefinition av lokalsamhälle som ”ett samhälle bestående av människor som bor familjevis i separata hushåll i närheten av varandra, inom ett klart avgränsat område”. Hon påpekar också att några har sitt dagliga arbete förlagt inom detta område. Denna definition är otillräcklig eftersom den saknar både den kulturella och tidsmässiga aspekten och endast tar hänsyn till den rumsliga och sociala (att bo och arbeta).

Blehr anser inte att lokalsamhälle helt motsvarar local community, och hon använder själv *lokal gemenskap* som alternativ (1994). Ordet community associerar Blehr till att regelmässigt söka samhörighet i lokalsamhällen och hon citerar Ronald Frankenberg: ”All communities are societies, but not all societies are communities” (ibid). Antropologen Carl von Rosen (2003) väljer termen lokalsamhälle av samma skäl som Blehr. Han jämför med ordet hembygd som han anser väcker samma associationer som community, nämligen ett homogent och traditionsfast lokalt definierat kollektiv, speglat i individuella erfarenheter (ibid:8).

Ytterligare ett alternativt begrepp är *småsamhälle*, vilket används av etnologen Anette Rosengren (1991). Hon väljer bort termen lokalsamhälle därför att det brukar definieras som ”ett litet, självförsörjande samhälle distinkt avgränsat från omvärlden, överskådligt och begripligt för dess invånare” (ibid:39). Rosengren menar att lokalsamhälle liksom local community förutsätter en värdegemenskap som kanske fanns i den

förindustriella agrarbyn, men som saknas i det småsamhälle hon studerat.²⁹ När geografen Anna-Karin Berglund (1998) söker en benämning för den kollektiva identitet som motiverar de lokala utvecklingsgrupperna, väljer hon termen *platsbaserad gemenskap*.

Alla redovisade alternativa begrepp osynliggör tidsaspekten. Den rumsliga aspekten finns däremot med i alla begrepp (utom möjligen i småsamhälle beroende på hur man tolkar ”små”). Begreppet lokal är dock en alltför snäv benämning på den rumsliga aspekten och syftar på en punkt som saknar den för bygden nödvändiga utbredningen i tiden och rummet. Bygdens rumslighet är inte en punkt utan snarare ett socialt fält med rumslig utbredning (Hanssen 1952/1977).³⁰ Att begreppet lokal saknar dessa aspekter innebär inte att forskningen om lokalsamhällen inte behandlar dem, tvärtom. Jag tror dock att det är lättare att undersöka ett fenomen om benämningen är så precis som möjligt.

Begreppet gemenskap rymmer de kulturella och sociala aspekterna av bygd, och återfinns i min alternativa benämning tidsrumslig gemenskap. Att begreppet gemenskap kritiserats så starkt av svenska forskare kan delvis bero på att det inte rymmer lika många associationer som community. Den svenska termen är en direktöversättning av Gemeinschaft med dess konnotation av något homogent och harmoniskt. Delvis återfinns dock kritiken av community i internationell forskning (se avsnitt 2.3). Trots kritiken av termen lokal använder jag ibland begreppet lokal gemenskap som alternativ till bygd och tidsrumslig gemenskap, därför att det är så vedertaget.

(Local) Community

Ordet bygd är svåröversatt till engelska och internationellt är det framför allt litteraturen om community och locality som erbjuder teorier om de relationer som skapar bygder.

Community uppfattades länge som en välavgränsad och sluten lokal gemenskap i likhet med Gemeinschaft, tills Redfield (1960/1989) började studera skillnader och utbyten. Under 1980-talets ”cultural turn” fick det territoriella träda tillbaka och community uppfattades som något huvudsakligen symboliskt konstruerat (Liepins 2000). Det tidigare underförstådda antagande att det gällde landsbygder vidgades till att omfatta exempelvis transnationella och urbana gemenskaper. Den som tog

²⁹ Rosengrens småsamhälle är en f.d. köping med omkring 5 000 invånare, till skillnad från de mellan 500 och 600 invånare som finns i Locknevi och på de platser Blehr, von Rosen och Berglund studerat.

³⁰ Hanssens resonemang återkommer i Bourdieus beskrivning av socialt fält (1995).

steget fullt ut och frigjorde community från de konkreta ansikte-mot ansikte-relationer som förutsätts i Gemeinschaft var antropologen Benedict Anderson (1983/1991). Han myntade begreppet "imagined communities", med vilket han främst avsåg nationer.

I likhet med Anderson uppfattar antropologen Anthony Cohen (1985) communities som symboliska konstruktioner. Till skillnad från Anderson intresserar sig Cohen företrädesvis för lokala gemenskaper, och han använder omväxlande begreppet locality. Cohen hävdar att community är fundamentalt för alla samhällen, men att det inte är en homogen helhet. Visserligen är gemenskapen en kollektiv symbol för dess medlemmar, men dess mening varierar mellan individerna (ibid:15). Det som för betraktaren framstår som statiskt och homogent, exempelvis midsommarfirande, kan för deltagarna innehålla en mängd olika föreställningar som ger olika mening till samma företeelse. Community som en mental (kulturell) konstruktion innebär att det är genom att förstå hur människor tänker om sin gemenskap, snarare än att betrakta vad de gör, som man kan förstå något om den.

Det är inte bara interna relationer som skapar gemenskap. Barth (1969) menade att communities hålls samman lika mycket av det man har gemensamt som av det som skiljer "oss" från "dem". Som en fortsättning på Barths tankar anser Cohen (1985) att gränserna för en community i första hand är sociala och det är när människor beträder den gränsen som de blir medvetna om sin symboliska (kulturella) gemenskap. Gränsen upprätthålls bl a genom olika ritualer som upprätthåller platsidentiteten. Det finns också fysiska och strukturella (administrativa) gränser, och när dessa hotas stärks den symboliska gemenskapen (ibid:44). Ibland kan formen (de fysiska och strukturella gränserna) behållas medan meningen förändras, och ibland är det tvärtom. Den fysiska strukturens förbindelse med den symboliska märks också på så sätt att gemenskap kräver offentliga mötesplatser för att utveckla gemensamma normer under relativt jämlika villkor (Bauman 1998:25, Urry 2000:137-138).

Närmast min förståelse av bygd kommer geografen Ruth Liepins (2000) i sin uppfattning om community. Hon anser att community som en symbolisk konstruktion har tillfört nödvändiga aspekter i studiet av lokala gemenskaper, men hon saknar konkreta handlingarna och fysiska element. Med inspiration från teman som social diversitet, identitet, rum och plats (space and place) samt intressebaserade gemenskaper (till skillnad från territoriellt baserade/lokala gemenskaper) förslår hon att community definieras som "a social phenomenon which incorporates four elements: people, meanings, practices, space/structures" (ibid:21). Som följd av definitionen bör människors deltagande i en community studeras på tre sätt: mening, praktik och rum/struktur, menar Liepins. Det är interaktionen

mellan dessa element som bildar den lokala gemenskapen. De tre sätten att studera community motsvarar vad jag kallar kulturellt, socialt och tidsrumsligt.

Liepins uppfattning om community flyttar fokus från gemenskap som ett i huvudsak kulturellt fenomen (där det sociala ingår), till ett i huvudsak socialt fenomen (där det kulturella ingår). Därmed för hon in konkreta aspekter som rum och handling. Skillnaden mellan bygd och community i Liepins version är att bygd avgränsas till tids-rumsliga gemenskaper, medan community också innefattar intressebaserade gemenskaper. Bygd implicerar en kontinuitet över tiden och har därför mer med tradition att göra än vad begreppen (local) community och lokala gemenskaper har.

Plats och landskap

För att förstå vad en bygd är behöver teorierna om community kompletteras med begreppen plats och landskap, som visserligen också är sociala och kulturella konstruktioner men med en orubblig rumslig förankring..

Bygdens betydelse framträder om vi tänker oss att människan befinner sig i en platsvärld, där upplevelsen av att befinna sig någonstans är vår mest fundamentala erfarenhet (Casey 1996:17, Ingold 2000). Påståendet om en platsvärld är en fenomenologisk hållning som hävdar att tiden och rummet inte är några objektiva enheter som föregår platsen utan tvärtom är perceptionen och rummet det primära. Här framträder ursprungsformen av bygd, *dwälja*, vilket enligt filosofen Martin Heidegger beskriver människans sätt att vara i världen, kallat *Varande (Dasein)* (1971:145-161). Hans tankar har inspirerat antropologen Tim Ingold som använder termen *dwelling*, men på ett mer flexibelt sätt än Heideggers mer statiska *Varande*. ”Places do not have locations but histories”, skriver Ingold (2000:219) för att betona tidens och rummets oskiljaktighet. Geografen Doreen Massey (1994:5) definierar i samma anda platsen som ”a particular moment in (...) networks of social relations and understandings”. I stället för lokalbefolkning talar Ingold om invånare som rör sig *i* platsen snarare än *på* platsen, och där rörelse snarare än destination är viktigt. Med en sådan uppfattning är platsen inte en punkt på en karta utan en händelse (något som sker) snarare än ett fysiskt ting (något som är) (Casey 1996).

Massey (1993) sammanfattar Heideggers platsuppfattning i tre punkter:

- En plats har en entydig identitet.
- Identiteten konstrueras av en inåtblickande historia.
- Platsen har tydliga gränser.

Som alternativ till detta föreslår Massey ”a progressive sense of place” (1993) som kännetecknas av följande:

–Platser har unika karaktärer, men de är fulla av interna skillnader och konflikter.

–Platsen skapas till stor del av skeenden i omvärlden.

–Platser måste inte ha gränser (men har det oftast).

Massey framhåller maktrelationerna i de (sociala och tidsrumsliga) flöden som skapar en platsen. Olika sociala grupper och individer har olika roller, och vissa har mer kontroll än andra över det som sker, exempelvis hur platsen ska definieras. En del av den sociala interaktionen och även andra flöden sträcker sig utanför platsens gränser, och dessa externa relationer har ökat dramatiskt de senaste decennierna (Massey 1994:171).

Påståendet att platser till stor del skapas av positiva kontakter med ”utsidan” och att de inte måste ha gränser skiljer sig från Barth (1969) och Cohen (1985) som menar att en plats lika mycket skapas av å ena sidan sin interna historia och å andra sidan av att urskilja sig gentemot omgivningen.

När det gäller landskap finns två huvudsakliga tolkningar som båda är användbara för att förstå avhandlingens empiri. Den ena är landskapet tolkat som en både mental och kroppslig process förankrad i lokal kunskap om lokala ekosystem (Krogh 1996). Den andra är landskap som sceneri.

Den första tolkningen har gamla anor i Norden. Geografen Kenneth Olwig (2002) härleder ordet landskap till både territorium och gemenskap. ”Skap” i både landskap, gemenskap, släktskap och fiendskap betyder konstitution, beskaffenhet och är besläktat med verbet skapa.³¹ Landskap i denna bemärkelse syftade både på territoriets beskaffenhet, dess traditioner och seder, hur territoriet organiserades samt själva distriktet (ibid:18). Liksom orden släktskap och gemenskap antyder landskap något mer än de konkreta relationerna, nämligen också ett ideal för mänskliga relationer (ibid:19). Med landskapslagarna manifesterades denna gemenskap och landskapet blev en politisk kropp, på så sätt att politiken tog sig fysiskt uttryck i landskapet.

Den andra tolkningen kommer från anglosaxisk tradition och har samma rötter som moderniteten, dvs den italienska renässansen. Då infördes centralperspektivet och människan klev ut ur bilden/världen för att bli en betraktare (Olwig 2002). Urtypen för landskapsmåleri är någon form av odlingslandskap och därför förknippas landskap ofta med natur i vardagligt tal, menar Olwig (ibid).

Sociologen John Urry (2000:137-138) skiljer mellan två former av lokal tillhörighet: land och landskap. Land refererar till den första tolkningen av landskapet som ett relationellt begrepp, och dess praktik är konkreta och vardagliga sociala relationer. Landskap däremot refererar till sceneriet, och

³¹ Det tyska suffixet ”schaft” och det engelska ”ship” har samma ursprungliga betydelse, enligt Olwig (2002).

dess praktik är fritid, avkoppling och visuell konsumtion. Landskapet som sceneri är inte ett relationellt begrepp utan ett objekt för betraktaren/subjektet.

En relationell förståelse av landskap knyter an till ursprungsbetydelsen såsom den beskrivs av Olwig. En definition i denna anda är "Land as understood in and through the human imagination, and shaped by human managerial initiative" (Guyer & Richard 1996:2). Med en sådan tolkning närmar sig landskapsbegreppet platsbegreppet, vilket också har skett i senare forskning.³² Både plats och landskap i den relationella betydelsen kommer också nära min förståelse av bygd, men med olika tyngdpunkter. Bygden innehåller lika delar av det sociala, kulturella, rumsliga och tidsmässiga, medan landskapet är mer visuellt och platsen mer territoriell.

³² Se exempelvis "The Anthropology of Landscape" (Hirsch & O'Hanlon 1995) samt "A Phenomenology of Landscape" (Tilley 1994).

2.2 Samhällsförändring

Modernitet och tradition

Södra änden har hållit ihop så länge jag kan minnas. Vad som hände sedan var att alla mammor började jobba. De fick ingen tid. Man är trött, orkar inget mer och då försvann det mesta av gemenskapen (Elisabet, infödd Lockneviö)

I citatet ovan berättar Elisabet om den förändring hon iakttagit (mindre gemenskap) och hon förslår också en tänkbar orsak till detta (att kvinnorna började lönearbeta). Uttalandet ger innehåll till mitt andra antagande om att samhällsförändringen tenderar att bryta upp den gemenskap som bygden utgör. För att studera detta prövas olika tolkningar av begreppet modernitet.

Modern betyder nutida, och dess latinska ursprung (*modernus*) associerar till tid (SAOB 2004). Modernitetens främsta kännetecken är förändring, sökandet efter det nya. Modernitet har dessutom alltid förknippats med samhällskritik, alltsedan det sena 1800-talets sociologer³³, över Frankfurtskolans kritiska teori på 1930-talet till dagens samhällsteoretiker.³⁴ Jag utgår från sociologen Anthony Giddens (1990) uppfattning om moderniteten som ett sätt att organisera samhället:

”Modernity refers to modes of social life or organisation which emerged in Europe from about the seventeenth century onwards and which subsequently became more or less worldwide in their influence” (Giddens 1990:1).

Modernitetens världsomspännande inflytande skildras av antropologen Arjun Appadurai (2000:1), som växte upp i Bombay där han ”saw and smelled modernity reading Life and American catalogs at the United States Information Service library, seeing B-grade films (and some A-grade ones) from Hollywood”.

Det unika i ett modernt samhälle är, enligt Giddens (1990:6), förändringens hastighet och omfattning, institutioner som nationalstaten, marknadsekonomins beroende av produktion från ändliga energikällor, och kommersialiseringen av varor och arbetskraft. Det är inte förändring, institutioner, marknadsekonomi eller kommers i sig som är moderna, utan moderniteten är en benämning på hur dessa fenomen organiseras. Drivkrafterna bakom moderniseringsprocessen är enligt Giddens

³³ Marx, Tönnies, och Weber var alla kritiska till den samhällsomvandling de bevittnade, medan Durkheim förhöll sig mer positiv.

³⁴ Giddens, Beck, Lash, Habermas och Bauman är några nutida exempel.

separationen av tid och rum, avkontextualisering (disembedding) av sociala system, samt ökad reflexivitet när det gäller sociala relationer.

Separeringen av tid och rum har geografen David Harvey (1989) tagit fasta på i uttrycket "time-space-compression", som han menar är (post)modernitetens främsta kännetecken. Det både Giddens och Harvey avser är att tid och rum får allt mindre betydelse då vi med hjälp av tekniken får möjlighet att överbrygga dessa avstånd. Tiden och rummet "tömdes" när de separerades genom att tiden började mätas generellt utan koppling till en specifik plats (Giddens 1990:17).

Tidsrummet bildar en viktig kontext som framför allt sociala relationer skiljs ut från (ibid:21-28). Från att ha existerat i ett "här och nu" lyfts de sociala relationerna ut ur sin sociala kontext för att hanteras av de moderna institutionerna. De två främsta mekanismerna för att hålla systemet igång är dels symboliska tecken som pengar, och dels expertsystemen, skriver Giddens. Pengar är en idé om ömsesidig utbytbarhet som kräver att vi uppfattar fenomen som objekt så att de kan prissättas. Genom denna överenskommelse kan människor reglera sina krav och förväntningar på varandra utan att begränsas av tid och rum. Expertsystemen ska kunna tillämpas generellt och fungera som en ersättning för ansikte-mot-ansikte-relationer, och blir därför storskaliga.

Påståendet om ökad reflexivitet innebär inte att förmågan att reflektera har ökat. Skillnaden är att i moderniteten utvärderas och omvärderas de sociala praktikerna ständigt (Giddens 1990:38). Måttstocken är om något anses rationellt eller inte till skillnad från om det är så man brukar göra eller inte. Att något av tradition har hanterats på ett visst sätt är inte tillräckligt för att upprätthålla denna praktik.

I idén om moderniteten ingår traditionen som en kontrast. Giddens föreslår att dessa båda sociala tillstånd ska uppfattas som en skillnad i förhållningssätt till tid och rum snarare än som ett "då" i kontrast till ett "nu" (ibid:37). Trots detta associeras det traditionella ofta med ett diffust "förr" vars tillstånd ofta grundas på lösa antaganden (Löfgren 1996:65).

Moderniteten uppstår när skriftspråket, och så småningom tekniska uppfinningar, skapar möjlighet att reflektera och kommunicera utsträckt över tid och rum.³⁵ Traditionella kulturer domineras av muntligt språk och sociala relationer som sker här och nu.³⁶ Giddens betonar att tradition inte

³⁵ Skriftspråkets möjligheter är enligt Benedict Anderson (1983/1991) en viktig förklaring till nationalstaternas uppkomst, vilket i sig brukar uppfattas som ett uttryck för modernitet.

³⁶ Humanistprofessorn Walter Ong (1990:19) undersöker i boken "Muntlig och skriftlig kultur" skillnader i tänkande mellan de olika sätten att använda språk. Han menar att muntligt språk finns i ljudet, vilket ger en konkret förbindelse mellan människan och hennes omvärld. Skriftligt språk tar form i rummet och

är något statiskt utan något som behöver återupptrinnas av varje ny generation. Tradition handlar inte om att motstå förändring, utan till skillnad mot det moderna integreras varje handling och erfarenhet i kontinuiteten mellan dåtid, nutid och framtid. Alla samhällen har inslag av tradition då vanan har stor makt över människor, men i moderna samhällen är inte traditionen det huvudsakliga sättet att organisera erfarenheter (Giddens 1990:37).

Tradition och modernitet innebär olika relationer mellan individ och samhälle. I traditionellt organiserade kontexter upptrinnas individens sociala identitet som en komponent i ett fält av sociala relationer, och en person beskrivs som exempelvis dotter, kusin eller granne. I modernt organiserade kontexter upptrinnas istället en person som en autonom individ som får sin sociala identitet i kraft av exempelvis personlighet, stil, konsumtion eller yrke. Ett sätt att benämna dessa skillnader i hur identiteten konstrueras är sociocentrisk respektive egocentrisk identitet (Shweder & Bourne 1984). Denna uppdelning innebär inte att en person har mindre utrymme för individuella särdrag när hon befinner sig i ett mer sociocentriskt sammanhang, men däremot förväntas hon att underordna sig det gemensamma bästa (ibid).

Alternativa benämningar

Modernitetsbegreppet kritiserats för att det omfattar en alltför lång epok. I avhandlingen används modernitet för att beskriva fenomen snarare än tidsepoker, och processer snarare än tillstånd. Alla fenomenen har dock en tidsmässig förankring, och det moderna samhället började långsamt ta form under 1800-talet med nationalstater, marknadsekonomi och urbanisering. Redan 1700-talets upplysningstid med dess förändrade förhållande mellan människa och omvärld förebådar dock moderniteten och det samhälle vi har i dag. Upplysningen inspirerades i sin tur både av Platon och Aristoteles och av judiskt-kristna idéer (Berman 1981:27). Under 1930-talet och några decennier framåt intensifierades moderniseringen, både i Europa och USA.

Det är otillräckligt med en enda term för att sammanfatta den omvandling som skett under så lång tid och det finns gott om alternativ. Begreppen *postmodernitet* och *senmodernitet* tar fasta på att vi lever i en ny era där några element i moderniseringen framträder starkare (exempelvis time-space-compression). Begreppen *högmodernitet* och *hypermodernitet* indikerar snarare att moderniteten har blivit intensivare och omfattar allt fler samhällssfärer. *Reflexiv modernitet* är ett begrepp som betonar

omstrukturerar tanken när det "vidgar språkets möjligheter till det närmast omätbara".

individens ökade förutsättningar att reflektera, vilket hänger samman med skriftspråk och tekniska uppfinningar. Gemensamt för alla dessa termer (inklusive modernitet) är att de betonar nutidens karaktär av rörelse, förändring och oförutsägbarhet (Lash & Friedman 1992). En alternativ benämning som uttrycker att samhällsförändringen inte går att dela upp i faser är termen *icke-modernitet* (Latour 1993).

Under det sena 1980-talet uppstod begrepp *globalisering*. Det används ofta som alternativ till postmodernitet för att markera att något nytt har hänt de senaste decennierna. Medan modernitet främst syftar på förändringar över tiden betonar globalisering rumsliga förändringar (Appadurai 2000).

Flera av de alternativa benämningarna används i olika sammanhang i avhandlingen.

Två parallella moderniteter

Ett tilltalande alternativ till en allomfattande modernitet framförs av antropologen Scott Lash (1999), som menar att jämsides med upplysningstidens idéer om utbytbarhet och rationalitet uppstod en annan tankegång som betonar skillnad och reflexivitet. Lash kallar de två parallella processerna för den första och den andra moderniteten. Den första, som han kallar högmodernitet skapas av time-space compression och avkontextualisering. Den andra moderniteten har drag av både postmodernitet, reflexiv modernitet och icke-modernitet.

Den första moderniteten handlar om epistemologi, alltså om hur vi får kunskap om världen. Det mesta tolkas som ting vilka är medel för människans nytta. Den andra moderniteten handlar om ontologin, alltså existentiella frågor om varat. Här är objektet inte reducerat till ett ting för nytta utan antas vara något i sig självt. Människan är inte tillvarons herre utan befinner sig i samma värld som objekten och uppmärksamheten glider över från det sociala till socialitet (från ting till varande). Ända sedan upplysningstiden har det funnits en spänning mellan de två moderniteterna. Den andra moderniteten kritiserar följderna av den första, alltså romantikens kritik av upplysningen under 1700-talet med fortsättning in i vår tid.

Lash för resonemanget vidare genom att påstå att det nutida samhället inte går att förstå varken med hjälp av den första eller den andra moderniteten eftersom båda riskerar att bli abstraktioner grundade på dikotomier (1999:268).³⁷ Han efterlyser en konkret bas för samhällsstudier,

³⁷ Den första moderniteten utgår från dikotomin över–under med subjektet/människan över och objektet/naturen under. Den andra moderniteten utgår från inifrån–utifrån där insidan präglas av likhet och utsidan av skillnad, och

och den finner han genom att undersöka fenomen som plats, gemenskap, tillhörighet, socialitet, tradition och livsvärld. För att analysera denna konkreta bas vänder sig Lash till antropologen Bruno Latour och hans begrepp icke-modernitet som trots ordvalet liknar vad Lash kallar den andra moderniteten (Latour 1993). Latour hävdar att vi aldrig har varit moderna eftersom världen aldrig har varit tudelad såsom upplysningstidens tankefigur hävdade. Att definiera modernitet förutsätter att vi som kontrast definierar ett arkaiskt, stabilt förflutet (ibid:10). Liksom Lash förnekar inte Latour att den dualistiska tankefiguren påverkat världen starkt, men han menar att vi som lever nu upplever världen på i grunden samma sätt som våra förfäder gjorde.

För att upphäva dualismen lanserar Latour en teori om aktörsnätverk (actor network theory). Nätverken vävs samman till hybrider, vilka består av komponenter som vi brukar hänföra till antingen kultur eller natur (Latour 1993:3). Hybriderna kan tolkas som en manifestation av nätverken. Några exempel på hybrider är digitala maskiner, genmanipulerad majs och ozonhål. I nätverkssamhällen upphör visserligen gränserna mellan materia och kultur, men nya gränser uppstår mellan de som inkluderas och de som nekas tillgång till informationen i nätverken, mellan "oss och dom" (Lash 1999:344).

Det som skiljer Latour från många andra kritiker av dualismen är att nätverken har agency (förmåga till medverkan) som inte bara omfattar människor. Med denna uppfattning är det inte jag som flätar korgen utan korgen är en gemensam handling mellan mig och strået (Sarah Whatmore, muntlig källa). Många västerländska antropologer har lyckats förmedla ett sådant synsätt från fältarbeten i främmande samhällen, menar Latour (1993:7-8). Däremot har det visat sig svårt att analysera de egna samhällena som hybrider eftersom dualismen har präglat blicken.

Liepins (2000) använder sig av Latours aktörsnätverksteori för att förstå lokala gemenskaper som något mer handfast än kulturella konstruktioner av semiotik och språk. Community eller bygd som en hybrid innebär att den skapas genom interaktion mellan aktörer och andra "förmedlare" (platser, ritualer, minnen etc) som är sammanlänkade i ett nätverk. Aktörerna omformar ständigt både de föreställningar och den praktik som skapar gemenskapen, menar Liepins. Aktörsnätverksteorin hjälper till att konkretisera tolkningen av bygd och låta alla aspekter framträda och inte som Cohen ge företräde åt det kulturella eller som äldre tiders etnologi gav företräde för det materiella.

återfinns i bl a Barths och Cohens uppfattning om gränserna för community. Män och kvinnor, öst och väst har visserligen omdefinierats men de uppfattas fortfarande som dikotomier (Lash 1999).

I avhandlingen har jag inte för avsikt att sortera fenomen i olika kategorier av modernitet, och mitt grundläggande förhållningssätt är att upplösa dualismen mellan exempelvis modernt och traditionellt. Den samhällsförändring som berättelserna från Locknevi vittnar om innebär dock skillnader och jag söker begrepp för att förstå och diskutera dessa. Det Giddens beskriver ingår i en bland samhällsforskare allmänt vedertagen historiebeteckning, och hans tolkning av modernitet och tradition erbjuder verktyg för att tolka övergripande skeenden. Det räcker dock inte för att förstå vad som sker i det levda livets tidsrumsliga gemenskaper.

2.3 Lokala gemenskaper i en globaliserad värld

Både företeelsen och begreppet lokala gemenskaper/community är föremål för ständiga diskussioner om ifall de hör hemma i ett (post-) modernt och globaliserat samhälle. Utgångspunkten är att med ”time-space-compression” får det lokala allt mindre betydelse, en tanke som väcker reaktioner när det gäller om och hur detta bör studeras. En följdiskussion som förekommer såväl i Sverige som i andra länder är om landsbygden är tärande och om det i så fall är värt att satsa resurser på glest befolkade landsändar.³⁸

Lokala gemenskaper hotade

En vanlig slutsats är att begreppet lokal gemenskap/community mist sin relevans i dagens rörliga värld (Amit & Rapport 2002). Antropologen Nigel Rapport påstår att communities inte existerar i sig själva, utan att de är beroende av individernas fria vilja att ingå i dem. Han förespråkar en postnationell värld där kollektiva identiteter ersätts av en ”global arkipelag” av frivilliga lokala gemenskaper. Medlemskapet där skulle grunda sig på ”narrativ individualitet” där varje individ berättar sin egen historia och väljer sin identitet utifrån egna erfarenheter (ibid:9).

Rapport kritiserar av antropologen Veret Amit för att blanda ihop personliga nätverk och sociala grupper³⁹ (Amit & Rapport 2002). Hon menar att mycket av det han kallar upplösta communities är personliga nätverk som aldrig har fungerat som communities. Sociala grupper som exempelvis föreningar skiljer sig från personliga nätverk genom att de

³⁸ Ett exempel är två forskningsartiklar från USA med titeln ”Do we need the rural West?” (Rothman 2000) respektive ”Yes, we need the rural West” (Marston 2000).

³⁹ De nätverk som Amit nämner är betydligt flyktigare företeelser än de som vävs samman till hybrider. Däremot kan de sociala grupperna med sin kollektiva identitet tolkas som nätverk i Latours (och Liepins) mening.

består även om personerna byts ut, och därmed utgör de en intressebaserad eller lokal gemenskap. Amit är inte lika övertygad som Cohen om att lokala gemenskaper är fundamentala för alla samhällen. Om praktiken kring vilken de konstrueras upphör så kommer även gruppen att upphöra, anser hon.

Harvey (1989) är liksom Rapport skeptisk till att studera lokala gemenskaper. Han befärdar att hotet mot det lokala kan leda till reaktionära rörelser med nostalgiska förtecken. Antropologen John Knight (1994) anser på samma sätt att begreppet community överdriver skillnader och därmed skapar en falsk dikotomi mellan det lokala och det nationella.

Massey (1994:119) reagerar tvärtom och anser att hotet mot det lokala borde öka intresset för att studera sådana gemenskaper. Hon delar visserligen farhågan att strävan efter bevarande kan vara destruktivt för samhället, men hon kritiserar uppfattningen om det lokala som något inskränkt. En platsbaserad gemenskap ska inte förväxlas med en platsbunden gemenskap, påpekar Massey (ibid:141). Harveys och andras kritik mot det lokala anser Massey är sprungen ur en uppfattning om platsen som ett bundet och autentiskt rum. Hon uppfattar inte globalt och lokalt som något motsatspar utan hävdar att det globala finns i det lokala, och tvärtom. Massey anser också att det lokala i debatten har vidgats till att omfatta allt som kan upplevas som (negativa) särintressen, exempelvis antirasism, feminism och miljöfrågor. Som motsats har det globala och universella kommit att förknippas med (positiva) intressen.

Också sociologen Zygmunt Bauman (1998) anser att lokala gemenskaper fortsätter att ha betydelse för människor i en globaliserad värld. Den lokala mobilisering som Harvey och Knight är kritiska till anser Bauman både befogad och nödvändig. Han ser en ökad polarisering av människors villkor där vissa tvingas att förbli lokala i en värld där rörlighet är ett påbud. Ett fåtal rör sig frivilligt och med kontroll över sin situation, medan många flyttar mer eller mindre ofrivilligt (flyktingar och gästarbetare). Samma kritik mot "avterritialiseringen" som något frigörande återfinns hos Amit (Amit & Rapport 2002). Hon menar i likhet med Bauman att ett frivilligt kosmopolitiskt liv förväxlas med en ofrivillig förlust av lokala gemenskaper.

Även om vi inte rör oss fysiskt förändras omvärlden så att vi ändå upplever att vi har förflyttat oss, menar Bauman (1998). Orörlighet är inte något alternativ i en värld av konstant förändring och att vara lokal i en global värld är ett tecken på social degradering. De som tvingas att stanna har sällan makt över sitt liv därför att företagen blir alltmer transnationella utan lokal förankring och därmed utan lokalt ansvar. Varken platsen eller invånarna har i detta fall mycket gemensamt med en äkta lokal gemenskap, enligt Bauman. I en lokal gemenskap finns mötesplatser där ärenden

avgörs, opinioner bildas och privata förehavanden görs upp offentligt. Allt detta försvinner när beslutsfattarna vänder det lokala ryggen, hävdar han.

Lokala gemenskaper inte hotade

Det finns också forskare som anser att lokala gemenskaper inte är hotade. Hit hör Appadurai (2000) som beskriver globaliseringen som särskiljande flöden vilka flyter åt olika håll och bildar ett storskaligt system som är mycket svårare att förutse än tidigare system. Trots att globaliseringen har en mängd instrument för likriktning (marknadsföringstekniker, klädstilar, språklig hegemoni) innebär den inte nödvändigtvis en kulturell homogenisering, menar Appadurai. Ännu finns lokala miljöer som absorberar och omvandlar det homogena (ibid:42).

Samma tolkning gör antropologen Jonathan Friedman (1994). Han menar att vad som kan se ut som en anpassning till ett kapitalistiskt produktionssätt eller västerländska vanor i stället kan vara en assimilering tillsammans med lokal praktik som sker på så sätt så att en kulturell kontinuitet kan upprätthållas (Friedman 1994).

En radikal ståndpunkt kommer från Ingold (2000:219-242) som vill upplösa dikotomin lokalt–globalt, eftersom den har uppstått ur en hierarkisk och statisk modell som inte stämmer med hur världen är beskaffad. I den modellen befinner sig människor och ting antingen på en mycket liten plats (lokalt) eller på en mycket vidsträckt plats (globalt). I begreppet ingår att de som ”befinner sig” globalt har mycket bättre kontroll över situationen. Lokalt–globalt förutsätter att människor och ting är placerade någonstans, medan en plats snarare skapas av aktiviteter, menar Ingold. Hans poäng är att alla människor befinner sig någonstans, och ingen kan ha ett globalt perspektiv eftersom det kräver att man befinner sig utanför jordgloben. Alla har en platsidentitet, men den varierar i styrka.

Min egen utgångspunkt är att lokala gemenskaper är hotade på en övergripande nivå såsom Bauman m fl beskriver. Under arbetets gång framstår dock det som skapar en lokal gemenskap som mer komplext. Det sker visserligen en påtaglig utarmning av småskaliga system och tidsrumsliga gemenskaper, men vad detta leder till är inte givet. Ingold och Massey suddar ut de skarpa gränserna mellan det lokala och omvärlden och då blir det också lättare att få syn på de ibland motstridiga tendenserna av både konservativa motreaktioner, assimilering och anpassning. Jag återkommer i diskussionen med några av de teman som väckts i detta avsnitt.

2.4 Tillvägagångssätt

Metoder

Avhandlingen är en kvalitativ studie i form av ett fältarbete där jag tolkat intervjuer, observationer och skriftligt material. *Semistrukturerade livsvärldsintervjuer* kan sammanfattas som ”en intervju vars syfte är att erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i avsikt att tolka och beskriva fenomenens mening” (Kvale 1997:13). Styrkan med intervjusamtalet är att få en mängd personers uppfattningar om ett ämne och ge en bild av en mångsidig och kontroversiell mänsklig värld (ibid:14). Intervjusituationen ställer stora krav på intervjuaren som ska vara kunnig inom ämnet för att kunna ställa relevanta följdfrågor. Situationen ställer också krav på intervjuarens kommunikationsförmåga, så att det inte blir obehagligt för intervjupersonen. En intervju är inte ett jämlikt samtal, och det är viktigt att intervjuaren förstår sin maktposition och inte missbrukar den.

Intervjuerna kallas semistrukturerade därför att de sker med hjälp av frågeområden i stället för färdiga frågor. Frågeområdena i denna studie varierade beroende på vem som intervjuades. De handlade om varför man bor i Locknevi, om man deltar i gemensamma aktiviteter, om arbete, fritid, umgänge, familj, vad som är speciellt med Locknevi, vad som har förändrats och hur man ser på Locknevis framtid. Dessutom besvarade intervjupersonerna frågor om skolan, kyrkan, jakt, lantbruk och/eller föreningsliv, beroende på i vilken grad de var involverad i dessa verksamheter.

Intervjuerna inleddes med att intervjupersonerna ombads berätta varför de bor i Locknevi. I svaret på den frågan besvarades ofta flera av frågeområdena, och en fördel är att svaren kommer i den ordning som intervjupersonen själv väljer. Intervjun liknar på så sätt mer ett samtal än en utfrågning.

Med enstaka undantag har intervjuerna spelats in på band och sedan transkriberats. Materialet analyserades sedan med hjälp av meningskoncentrering, som ”visar hur man handskas systematiskt med data som förblir uttryckta i vardagsspråkliga termer” (Kvale 1997:175). Konkret går det till så att en sida delas in i tre kolumner. Den första kolumnen innehåller utsagor ur intervjuerna. Mittenkolumnen innehåller nyckelord, med en grov indelning av centrala teman, som exempelvis ”kyrkan”, ”skolan”, eller ”identitet”. I den tredje kolumnen skrivs spontana tolkningar av den situation som utsagan visar. När jag sedan ska skriva om exempelvis skolan gör jag en sökning på det ordet och får fram de utsagor

och den tolkning som handlar om skolan. När utsagorna är samlade tematiskt görs en grundligare ad hoc-analys för att skapa mening. Det innebär en blandning av tekniker som att leta efter mönster, skapa kontraster, göra jämförelser, konstatera relationer och skapa ett begreppslikt sammanhang (se avsnittet "Tolkning") (ibid:184-185).

Svagheten med intervjuer är att intervjuaren endast får ta del av det explicit uttryckta. Det vardagliga och självklara talar man inte om, och inte heller det mycket känsliga. *Deltagande observation* är en metod för att få fram det outtalade och kanske osynliga (Bloch 1998). Ett exempel är när jag för första gången satt på ett älgpass i gryningen. Känslan under de timmarna (tystnaden, spänningen, stelheten i kroppen, närvaron av fåglarna och ekorrarna i träden) förmedlade genom min egen erfarenhet en förståelse för jaktens tjusning som inte går att få enbart med intervjuer.

Fältarbetet i denna avhandling saknar den kontinuitet som gör att det kan kallas för deltagande observation, men metoden fungerar som förebild i mitt fältarbete. Deltagande observation innebär en växling mellan att å ena sidan att delta och interagera med andra, och å andra sidan att observera och reflektera över skeendet. Forskarens medvetenhet om sin egen roll är ännu viktigare än vid intervjuer, och metoden kräver att forskaren är närvarande under lång tid. Man har ingen synlig teknik som bandspelare och anteckningsblock som signalerar forskning, och man kan därför bli bemött som privatperson.

Efter en situation (samtal, fest, möte) har jag fört anteckningar om det jag upplevt och analyserat ungefär på samma sätt som med intervjuerna. Det gäller att närma sig det man iakttar med öppenhet och notera även det som kan tyckas självklart; hur många och vilka som är där, vad de skrattar åt, vad de talar om, vem som dominerar, hur de fattar beslut, hur de hanterar oenighet, vad de äter, *etc.* Genom att delta i samma praktik får forskaren och invånarna en gemensam erfarenhet även om de har olika referensramar för sin tolkning (Ingold 2000:167). Från att dela erfarenhet till att dela tolkning är steget ganska långt, och bara för att vi skrattar åt samma sak är det inte säkert att vi gör samma tolkning av skämtet.

Ibland har jag träffat personer under någon situation jag deltagit i och sedan intervjuat dem, och ibland har det varit tvärtom. De båda metoderna överlappar varandra på så sätt att observationerna ibland innehåller explicita utsagor och intervjuerna ibland innehåller handlingar att observera. Det har exempelvis hänt att någon kommenterar vad någon annan har sagt under en tillställning så att det glider över till intervju, eller att någon bjuder på kaffe och hembakat i finrummet efter intervjun så att det glider över till ett deltagande.

Ytterligare en metod under fältarbetet är att ta del av *skriftligt material* vilket kan delas in i primär- respektive sekundärkällor. Primärkällorna är

exempelvis affischer på anslagstavlor, tidningsurklipp, inbjudningar, Sockenbladet och turistbroschyrer. Sekundärkällorna är forskningsresultaten från Lockneviprojektet (se avsnittet "Urval"), rapporter skrivna i samarbete mellan Locknevi PRO och forskarna Torvald och Christina Gerger, en bok om Locknevi kyrka av Torvald Gerger, en etnografisk beskrivning av Locknevi från tidigt 1800-tal skriven av kantor Anders Ekbaek, samt klippböcker med notiser om Locknevi under 1930-1950-talen av kyrkoherde Carl Ekholm.

Tolkning

Den empiri som framkommer under fältarbetet måste tolkas i relation till något för att bli användbar. Den ena förutsättning för en trovärdig tolkning är att forskaren är bekant med kontexten, i detta fall svensk landsbygd ur olika perspektiv. Under avhandlingsarbetet har jag tagit jägarexamen, prenumererat på tidningen Land, deltagit i landsbygdsriksdagar och andra möten med relevans för landsbygdsfrågor. Jag har också prövat mina tankar genom att hålla föredrag både inom och utanför den akademiska gemenskapen.

Den andra förutsättningen för en god tolkning är att forskaren är medveten om sin ontologi (verklighetsuppfattning) och epistemologi (kunskapssyn) (Alvesson & Sköldberg 1994:11).⁴⁰ Det första antagandet i kapitel 1 om att många människor upplever starka band till en plats, dess invånare och dess historia är formulerat utifrån en relationell grundsyn. Karaktäristiskt för detta synsätt är en ambition att överbrygga dualismen mellan kropp och själ, natur och kultur, samhälls- och naturvetenskap, realism och relativism.

En relationell *verklighetsuppfattning* förutsätter en värld som skapas genom att vi lever i den, handlande och relaterande. Varje varelse lever i sitt subjektiva universum (von Uexküll 1982), där världen är meningsfull. Detta öppnar för flera världar, eller flera perspektiv på världen. Omvärlden är "reality constituted in *relation* to the beings whose environment it is" (Ingold 2000:168). Begreppet omvärld ska inte förväxlas med "natur" eller "verklig" omvärld (i motsats till "upplevd"), vilket förutsätter en uppdelning mellan den som upplever och det som upplevs (ibid).

Kunskapsteoretiskt förutsätter ett relationellt synsätt att kunskap är något som skapas genom att man relaterar till omvärlden, inte något man har eller får av någon. Hur vi tolkar omvärlden beror på hur vi agerar i den och därmed hur vi upplever den, skriver Ingold (ibid:229), och föreslår att "we know as we go". Detta påstående upplöser dikotomin mellan perception (ett

⁴⁰ Ontologi är läran om varandet, alltså ett existentiellt begrepp. Epistemologi är läran om kunskapen, alltså ett kunskapsteoretiskt begrepp.

positivistiskt sätt att nå kunskap) och tolkning (ett hermeneutiskt sätt att nå kunskap). I stället framstår kunskap som något kontextualiserat och personligt.

Avhandlingen kan kallas tvärvetenskaplig eftersom den läggs fram i ett tvärvetenskapligt ämne och eftersom teorier och jämförande empiri hämtas från olika discipliner.⁴¹ Termen tvärvetenskap brukar enligt humanekologen Emin Tengström (1992) beteckna ett samarbete mellan olika forskare, i syfte att upptäcka nya perspektiv och nya frågor. Tengström anser att tvärvetenskap betecknar en process snarare än en struktur, och när ny kunskap framträtt är det dags för ett nytt ämne. Ett mer kortvarigt samarbete kallar han mångvetenskapligt.

Gemensamt för de olika teorier jag använt mig av är den relationella grunden. Risken med att blanda teorier från olika ämnen är att tolkningen inte blir tillräckligt djup eftersom forskaren inte håller fast vid en diskussion inom ett ämne. Istället kan avhandlingen få alltför många teman och därmed riskera att bli för ytlig. Styrkan är att ett etablerat forskningsfält blir belyst från nya perspektiv, och att forskningsfrågorna inte behöver begränsas av vad en disciplin erbjuder.

När det gäller den sortens gemenskap jag studerar har jag funnit att geografiska teorier om rumslighet har mycket att tillföra antropologisk forskning som främst avgränsas till sociala och kulturella aspekter. När det gäller svenska landsbygder finns fler studier inom etnologi än antropologi. För att belysa tidsdimensionen behöver de uppräknade ämnena kompletteras av historieforskning. I kapitel 1 och 2 presenteras de refererade forskarnas disciplintillhörighet (där den är känd) för att vägleda läsaren. Forskare som förekommer endast i övriga kapitel presenteras enbart med namn.

Även med kunskap om kontexten och ett medvetet val av ontologi och epistemologi uppstår svårigheter att tolka det som någon annan berättar. Tolkningsprocessen motsvarar vad som i kvantitativ forskning brukar kallas verifiering. Kvalitativa metoder syftar inte till att blottlägga en universell sanning, utan till att öka förståelsen för vad olika fenomen kan innebära genom att tolka dem. Därför bör forskaren i alla faser av processen ställa frågor om tillförlitlighet, trovärdighet, pålitlighet och konfirmerbarhet (Kvale 1997:208). Generaliserbarheten behöver inte vara statistisk utan den kan vara analytisk, genom att man gör en välöverlagd bedömning om i vad mån resultaten från en undersökning kan ge vägledning för vad som kommer att hända i en annan situation (ibid:210).

⁴¹ Även min forskarutbildning är komponerad av kurser från olika discipliner: antropologi, humanekologi, geografi och agrarhistoria.

Den tolkningsprocess jag beskriver grundar sig på hermeneutik och fenomenologi.⁴² *Hermeneutiken* erkänner att det finns flera sätt att förstå världen och att vi aldrig kan ställa oss utanför oss själva när vi studerar verkligheten (Ödman 1994:8). Hur vi tolkar och förstår beror på vår egen förförståelse. Heidegger uppfattade hermeneutiken som en medfödd förmåga att förstå och tolka, inte som ett redskap att ta fram när det behövs (ibid:17).⁴³ Tolkning innebär att vi sätter ord på det vi redan har förstått. Hans-Georg Gadamer menade i samma anda att tolkning inte är metodik (som man kontrollerar och manipulerar med), utan snarare dialektik (som man kommunicerar med).

I det hermeneutiska mötet är gränsen mellan subjekt och objekt flytande, och det gäller även i ett samtal. Orden har redan en betydelse och språket är lika grundläggande för oss som förståelsen (ibid:20). I hermeneutiken förknippas förståelse med empati, dvs förmåga att leva sig in i den andres situation. Med hjälp av tolkning kan en skicklig uttolkare förstå aktören bättre än han/hon själv gör. Förhållningssättet har varit vägledande i mina intervjuer så att det uppstår en så jämlik situation som möjligt med syfte att förstå varandras livsvärld, även om förutsättningen är att intervjuaren är mer intresserad av den andres livsvärld.

Fenomenologin utgår från den levda vardagsverkligheten, och utvidgar tolkningen från utsagor till att också omfatta sinnesintryck. I likhet med Heidegger och Gadamer menade Edmund Husserl att erfarenheten består av varseblivningar som redan är försedda med intentionalitet (Alvesson & Skoldberg 1994:96). Den subjektiva upplevelsen blir utgångspunkten, och Husserl avviker från hermeneutiken då han bortser från reella objekt för att endast intressera sig för dess uppenbarelseform, fenomenet (ibid). För att slippa hamna i relativism uppfattar Husserl fenomenen som intersubjektiva, dvs att många människor/subjekt delar uppfattning om verkligheten (Abram 1996:36). Denna intersubjektiva värld kallar Husserl för livsvärlden (ibid:40).⁴⁴

Den idealistiska fenomenologin radikaliserades av Maurice Merleau-Ponty, som uppfattade subjektet som en kropp, en organism (Abram 1996:45). Varje organism orienterar sig i världen genom perception, som är ett ständigt utbyte mellan jaget och omvärlden. Det sker en tyst konversation mellan mig och tingen som går utöver det språkliga, menar Merleau-Ponty (ibid:52). Denna beskrivning liknar i sin betoning på

⁴² Både hermeneutiken och fenomenologin är sprungna ur den tyska neoidealismen under 1800-talet, som var en motreaktion till positivismens materialism.

⁴³ Påståendet grundas på en ontologi där föremål och fenomen alltid uppfattas "som om".

⁴⁴ Vilket är samma livsvärld som Kvale avser i livsvärldsintervjuer.

ömsesidig 'agency' Latours formuleringar om nätverk. Förhållningssätt har varit vägledande då jag strävat efter att varsebli Locknevi med alla sinnen, under både cykelturer, älgjakter, badutflykter och skogspromenader. Jag har på så sätt närmast mig den känsla för platsen som Lockneviborna erfar.

Samtal och skeenden är ett uttryck för diskurser. Utan att göra någon systematisk *diskursanalys*, har jag ändå varit uppmärksam på den symboliska kommunikationen i form av metaforer (Lakoff & Johnson 1980) och andra språkliga fenomen som val av samtalsämne och stilmarkörer (Fairclough 1995). Även kroppsspråk, heminredning, skyltar, fritidsintressen, matvanor och utformningen av Locknevi Sockenblad är exempel på symbolisk kommunikation som uttryck för olika diskurser.

Valet av Locknevi

Rollen som forskare kan liknas vid resenären som rör sig i ett landskap och möter olika människor (Kvale 1997). Vart jag går och vilka jag möter påverkas av mina metoder. Vilken historia jag väljer att berätta beror på den kunskap jag tillägnar mig under resan, vilket i sin tur är beroende av det teoretiska perspektiv jag har med mig och som jag redovisat i avsnittet "Tolkning". Appadurai kritiserar etnografer för att vara noga med att tala om vilken plats de rest till, men strunta i den plats de kommer ifrån (i Feld & Basso 1996:5). För att inte göra samma misstag redovisar jag i min "resa" också varifrån jag kommer.

Valet av Småland som forskningsområde låg nära till hands eftersom jag har kusiner som är lantbrukare där. Intresset för lantbruk väcktes redan under barndomsbesöken hos farfar och farmor i Vimmerbytrakten. I stället för att hjälpa tanterna att torka disk föredrog jag att lyssna på farbrödernas livliga och ständigt pågående debatt om jordbrukspolitiken under 1960-talet. Vi barn hjälpte till att hässa hö, ta in korna för mjölkning och att vi satt på mjölkpallen och kliade myggbett i väntan på mjölkbilen. Lek på höskullen och utedasset hörde också till. Jag minns också att farmor slutade med hönsen, att de stora ekarna runt åkrarna höggs ner och att traktorerna blev större för varje besök. Min farbror köpte upp granngårdarna och det blev alltmer folktomt. Skogsbruk och jakt hör också till minnena från uppväxten. Min far var näst äldste sonen och ärvde därför inte gården. I stället flyttade han till staden och köpte så småningom en gård som fritidsbostad. Åkrarna arrenderades ut men skogen skötte min far och jag var med för att se och lära. Jag minns att vi på 1970-talet åt matsäck bland hormoslyrdoppade tallplantor. På höstarna kom hans bröder och jagade älg, som sedan hängde i garaget.

Valet av bygd föll på Locknevi därför att det redan finns rikligt med forskning om socknen, särskilt historisk. Under en tjuugoårsperiod, från

början av 1970-talet till början av 1990-talet, pågick det sk Lockneviprojektet vid Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet. Inom ramen för projektet skrevs fem doktorsavhandlingar och ett antal artiklar och rapporter. Projektet leddes av Torvald Gerger, en bygdens son, som numera flyttat tillbaka med sin hustru Christina Gerger som disputerat inom Lockneviprojektet.

Lockneviprojektets övergripande mål var att studera samhällsomvandlingen på landsbygden under 1800-talet och fram till 1940-talet. Forskningen ligger alltså nära denna avhandlingens syfte, men med skillnaden att Lockneviprojektet utgick från försörjningsresurser, alltså ett huvudsakligen ekonomiskt perspektiv till skillnad från denna avhandlingens kulturella och sociala perspektiv. Tidsmässigt överlappar Lockneviprojektet delvis denna avhandling, vilket jag har dragit nytt av. Mina informanternas minnen sträcker sig till omkring 1920-talet och den tidigare forskningen underlättar tolkning av intervjuerna och ger en historisk bakgrund. De historiska uppgifterna om Locknevi är hämtade från de olika forskningsrapporterna. De olika delstudierna i Lockneviprojektet behandlar folkskolans införande i Sverige (Gerger 1978), kulturlandskapets förändringar (Fogelvik 1978, Fogelvik, Gerger och Hoppe 1981), torparna vid Locknevi säteri (Miller & Gerger 1985), järnframställningen vid Toverums bruk (Gerger & Svensson 1985), den kommunala demokratins framväxt (Wigren 1988), böndernas försörjning (Persson 1992) samt fattigdom och fattigvård (Gerger 1992).

Lockneviprojektet involverade invånarna på olika sätt, exempelvis genom att under återvändardagar på 1980-talet erbjuda släktforskning med hjälp av databaser. Att hysa ett så stort forskningsprojekt under så många år har säkert påverkat bygden, och underlättat för mig eftersom de flesta Lockneviabor har en föreställning om vad forskning är och hur en forskare arbetar. Dessutom gav mig makarna Gerger en flygande start i fältarbetet genom att berätta om Locknevi och ge mig litteratur och tips på vilka jag kunde kontakta. De har också läst och kommenterat mina textutkast. För att inte arbetet skulle färgas av dem har vi dock inte haft så tät kontakt under arbetets gång.

Valet av forskningsteman skedde med siktet inställt på att hitta situationer och institutioner där förändringen satt tydliga spår och där Lockneviaborna engagerar sig. Älgjakten var det första temat efter att ha rådfrågat makarna Gerger. Vilka övriga teman som kändes angelägna visade sig snart i intervjuerna och det stämmer också väl överens med vad annan forskning visar.

Fältarbete är både en praktisk, intellektuell och känslomässig prestation (Coffey 1999:1). Det är viktigt att vara medveten både om hur fältarbetet påverkar mig som forskare och hur jag påverkar fältet, alltså de personer

och skeenden jag möter. Min bakgrund och mina drivkrafter bildar den förståelse som vägleder mig i forskningsprocessen, där fältarbetet är en viktig del. För min del har fältarbetet gjort mig mer medveten om mina rötter.

Fältarbete

Fältarbetet skedde under fyra månader mellan 1998 och 2003, då jag sammanlagt besökte Locknevi tretton gånger. Det mesta genomfördes under somrarna 1999 och 2000 då min familj hyrde ett torp i Locknevi. Mellan arbetstillfällena var jag sommargäst som badade, gick i skogen och hälsade på hemma hos en del Locknevibor. För varje år har det blivit färre intervjuer och fler spontana samtal då jag har följt upp vad som hänt i bygden sedan senast.

Sammanlagt genomfördes 44 intervjuer med 60 personer, vilket är drygt tio procent av invånarna. Intervjuerna varade i genomsnitt två timmar. De flesta intervjuer skedde i hemmiljö, och i flera fall var båda makarna och ibland barnen närvarande. Endast vid ett tillfälle blev jag nekad en intervju. Nästan undantagslöst bjöd intervjupersonerna på kaffe/te och hembakat efter intervjun, och ofta blev då samtalet livligare och mer spontant än under intervjun. Dessa samtal har varit en lika viktig källa till information som de egentliga intervjuerna.

Urvalet av perspektiv eller kategorier vad gäller intervjupersoner skedde för att få en så heltäckande bild som möjligt av befolkningen rörande ålder, kön, anknytning till Locknevi samt position i Locknevi (se tabellerna 1–4). Med position menas olika roller som är relevanta för avhandlingen. Samma person har oftast flera roller. Ett annat urvalskriterium var i vilken grad de var involverade i de olika institutioner och händelser som jag valt att berätta om. Detta resulterade i att bland de intervjuade finns en större andel lantbrukare, jägare och eldsjälar än i befolkningen som helhet. Vid intervjuer i empirikapiteln redovisas inte alla tänkbara perspektiv utan endast det som är relevant utifrån sammanhanget. Eftersom det inte finns någon statistik att jämföra med är det svårt att uttala sig om hur representativa de intervjuade är för hela Locknevi när det gäller övriga perspektiv.

Tabell 1. De intervjuades ålder

Ålder	Antal
Äldre än 65 år	10
Äldre medelålders 45-65	32
Yngre medelålders 25-45	15
Ungdom 15-25	3
Barn -15	0 ⁴⁵
Summa	60

Tabell 2. De intervjuades kön

Kön	Antal
Män	34
Kvinnor	26
Summa	60

Tabell 3. De intervjuades anknytning till Locknevi

Anknytning	Antal
Infödd	17
Inflyttad	22
Återflyttad	7
Utflyttad	7
Sommargäst	2
Övrig anknytning (t ex yrkesroll)	5
Summa	60

Tabell 4. De intervjuades position i Locknevi

Position	Antal
Lantbrukare	11
Annan företagare	4
Skogsägare	36
Jägare	26
Eldsjal/föreningsaktiv	23
Pensionär	14
Summa	60

⁴⁵ Däremot var många barn närvarande under intervjuerna.

Observationerna består av älgjakter, årsmöte i jaktlag, träning vid skyttebana, gudstjänster, hembygdsdag, marknadsdag, badplatsinvigning, skolan, fester och umgänge. Jag har också besökt turistattraktioner som Bullerbyn i Sevedstorp och Astrid Lindgrens värld i Vimmerby.

Under fältarbetets gång har jag växlat mellan rollerna som forskare, hyresgäst, vän och ”nästan släkt”⁴⁶, vilket gör att jag relaterat på olika sätt till olika personer vid olika tillfällen. Forskarrollen har naturligtvis funnits med hela tiden, och även samtalen utanför forskarrollen har bidragit till min förståelse av den kontext mot vilken jag tolkar empirin. Men jag har avstått från att föra vidare sådant jag har fått reda på som vän, både i avhandlingen och till andra Locknevibor. Forskarrollen är mer neutral och det gäller att smälta in och inte avvika åt något håll.

Som avslutning på fältarbetet inbjöd jag Lockneviborna till en träff i bygdegården hösten 2003. Syftet var dels att tacka alla som medverkat under åren, dels att göra Lockneviborna medvetna om den forskning jag bedrivit och att få respons på denna. Detta skedde inte med någon av de tekniker som finns för att leda möten eller processer. Jag valde i stället en konventionell form där alla samlades vid ett långbord, drack kaffe/te med tilltugg medan jag berättade och svarade på frågor.

Etik

Att göra fältarbete i sitt eget land väcker nya frågor om metoder och analyser och presentation av resultaten. Det kan vara svårt att göra sig främmande inför fenomen som man betraktar som självklara (Jackson 1987). Jag bedömer att mitt val av fält ligger tillräckligt långt från min egen urbana uppväxt för att jag ska kunna notera nyansskillnader i hur man hälsar, samtalar eller hanterar meningsskiljaktigheter. Min erfarenhet av landsbygd och lantbruk gör mig dock inte helt främmande för den praktik jag möter.

Ytterligare en situation som uppstår när man gör fältarbete nära sin egen kultur är att resultatet är lätt åtkomligt för dem man studerat, särskilt om man skriver på sitt eget modersmål. Detta tydliggör de etiska kraven (Kvale 1997):

1. att alla ska ha gett sitt samtycke till att medverka
2. att alla behandlas konfidentiellt
3. att forskaren reflekterar över eventuella konsekvenser för de medverkande att delta i studien, och med detta i åtanke avgör hur känsliga ämnen som kan behandlas i en intervju

⁴⁶ I början av fältarbetet upptäckte jag att två familjer är ”släkt till släkten”, vilket underlättat för mig att accepteras i bygden.

Jag har hanterat dessa tre etiska principer genom att alltid presentera forskningens syfte och min roll, samt att vid intervjuerna tala om hur inspelningen hanteras. På kassetbanden har jag skrivit koder i stället för namn och nyckeln till koden finns endast i ett exemplar. I avhandlingen har personerna fiktiva namn som dessutom växlar mellan kapitlen. I Locknevi Sockenblad har jag tre gånger informerat om forskningsprojektet och vilka teman det innehåller, samt uppmanat läsarna att höra av sig. Vid träffen i bygdegården fick jag klartecken av de närvarande att namnge Locknevi. De mest berörda personerna har läst avhandlingskapitlen under arbetets gång och jag har ibland ändrat beskrivningen av skeenden så att de inte känner sig missförstådda.

I avhandlingstexten används fingerade namn. Enstaka personer är dock namngivna eftersom de har så tydliga roller att alla ändå vet vem som avses och det snarare skulle kännas oetiskt att inte erkänna dem offentligt. I kapitlet om kyrkokonflikten går det dock att identifiera personer trots utelämnade namn. Detta kan tyckas oetiskt, men massmedia har redan publicerat de inblandades namn. Situationerna och personerna är välkända i Locknevi och jag har strävat efter att ge en så nyanserad och neutral bild som möjligt av skeendet. Förhoppningsvis kan avhandlingen komplettera den bild som presenteras i massmedia.

3. Locknevi i ett historiskt och nationellt sammanhang

Här presenteras Locknevi i en historisk och nationell kontext för att visa att det som hänt i bygden till stora delar sammanfaller med omvandlingen på andra svenska landsbygder. Förutom det första avsnittet består kapitlet av en kronologisk berättelse som varvar ett nationellt perspektiv med ett Lockneviperspektiv. Den första nedskrivna iakttagelsen om livet i Locknevi är snart 200 år gammal:

Invånarna äro merendels muntra och glada, även stilla och fridsamma (då de får vara ifred, men annars hetsiga). Idoga, hövliga och medgörliga. Vackra kvinnor, de flesta. (Ekbaek 1828)

Locknevi i fickformat

Lockneviborna brukar påstå att Locknevi ligger lite avsides. Antingen man närmar sig via Vimmerby på vägen mot Västervik eller kommer via kusten viker man av norrut från väg 33 för att ta sig till Locknevi.⁴⁷ Sockengränsen går ungefär vid denna väg, och efter en mil genom en uppodlad dal omgiven av skog och kuperad terräng når man kyrkbyn med sin praktfulla stenkyrka. Norr om kyrkan finns ytterligare en by och enstaka gårdar och sedan börjar de stora skogarna där Småland övergår i Östergötland. Locknevi kan beskrivas både som en skogs- och jordbruksbygd i nordöstra delen av Vimmerby kommun, och som en socken i det inre av Tjust. Tjustbygden, som består av södra Östergötlands och norra Smålands skärgård, har en annan historia än ”de små landen” (hövdingadömena) som kom att bilda landskapet Småland. Locknevi är alltså ett gränsområde, vilket spär på känslan av att ligga avsides.

År 1862 blev Locknevi en egen kommun som 1952 slogs samman med grannsocknen Blackstad. Sedan 1972 hör Locknevi till Vimmerby kommun, medan Blackstad kom att tillhöra Västervik. Locknevi är ungefär två mil långt och en mil brett. Den långsmala formen har länge gjort det svårt att hålla ihop hela socknen. Sedan riksväg 33 byggdes har den södra delen fått allt lättare att ta sig till Frödinge och Vimmerby, medan den norra delen fortfarande har täta förbindelser mot Blackstad och kusten.

På turistbroschyrens kartor symboliseras Locknevi av en älg och av kyrkan för att signalera vad Locknevi kan erbjuda. Vimmerby kommun satsar stort på turismen och stadens stora symbol är Astrid Lindgren.

⁴⁷ En del av socknen ligger på andra sidan väg 33 mellan Vimmerby och Västervik, och den största byn, Toverum, börjar precis innanför vägskälet.

Förutom till Leaderområdet (se avsnittet ”Locknevi från 1970-talet till nu”) har hon eller hennes böcker fått ge namn åt ett antal mat- och övernattningsställen, och på kommunens internetsida hälsas läsare med ”Välkommen till Astrid Lindgrens Vimmerby”. På kommunens näringslivssida framställs Pippi Långstrump och Emil i Lönneberga som entreprenörer. I Vimmerby finns också nöjesparken Astrid Lindgrens Värld med byggnader och verksamheter inspirerade av hennes böcker. Turistsatsningen vänder sig främst till barnfamiljer, och Vimmerbys turism har ökat väsentligt de senaste åren.

De drygt 500 invånarna⁴⁸ är utspridda i sex byar med relativt gles bebyggelse däremellan. Byarnas namn från söder till norr är Toverum, Hökhult, Ytterbo/Östantorp, Vrångfall, Gårdspånga, Locknevi (kyrkbyn) och Åninge. Dessutom finns det fem säterier⁴⁹: Toverum, Vanstad, Lidhem, Locknevi och Björka. I nord-sydlig riktning går en dalgång och i öster finns en mindre sprickdal parallellt med en större. Den stora sprickdalen hyser de fem säterierna samt några av de äldsta byarna. Dessa byars namn är typiska för tiden före medeltiden, medan byarna på höjderna i väster har namn som indikerar medeltida bosättning (Hoppe odaterad). Där kyrkan ligger finns ett gravfält från järnåldern, och en folkvandringstida fornborg som tyder på att Locknevi haft en bofast befolkning i över tusen år (Gerger 2002:6). Namnet Locknevi skrevs på 1300-talet Ludkonawij som betyder ”den ludna (i bemärkelsen fruktbara) kvinnans offerplats (ibid).

⁴⁸ Invånarantalet var 519 personer den 30 september 2004. Under hösten hade 30 personer flyttat in och 25 personer flyttat ut från Locknevi. (Locknevi Sockenblad 4/2004)

⁴⁹ Ett säteri tilldelades adeln som belöning. Gården fick ärvas, men inte delas. Säterierna hade skattebefrielse in på 1800-talet.

Svenskt 1800-tal

Moderniseringen av Sverige tog fart under 1800-talet⁵⁰, och sammanfattningsvis ledde det till ökad spannmålsproduktion⁵¹ och befolkningsökning, men också en ökad social skiktning med ett växande landsbygdsproletariat⁵². Vid mitten av 1800-talet minskade lantbrukshushållens egen produktion av textilier och redskap i omfattning. Järnvägsbyggandet underlättade lantbrukets integration i en utbytesekonomi där dessa produkter inhandlades, och bönderna specialiserade sig på jordbruksprodukter för försäljning. Animalieproduktionen ökade mot slutet av seklet och mejeriprodukter blev en viktig exportvara.

Parallellt med proletariseringen av stora grupper stärkte bönderna sin position. ”Ironiskt nog tillskansade sig bönderna sitt historiska maximum av politisk makt just mot slutet av 1800-talet, när jordbruksnäringen var på väg att förlora sin ekonomiska förstarangsställning”, skriver Mats Morell

⁵⁰ Jordbruksbefolkningen, dvs de som arbetade med jord, skog, trädgård och fiske, växte ända fram till 1880-talet, då den bestod av drygt tre miljoner människor (Morell 2001:14). Redan vid 1840-talet började andelen jordbrukssysselsatta långsamt att minska från att stadigt ha utgjort omkring 80% av befolkningen (ibid).

⁵¹ Den viktigaste förändringen av bruksmetoderna under 1800-talet var övergången till växelbruk, som fick en allmän spridning från 1850-talet (Kaiser 1978). Tillsammans med handelsgödseln som kom vid 1800-talets mitt innebar växelbruket en ökad avkastning. Mycket ängs- och betesmark kunde nu odlas och åkerarealen ökade från 0,8 miljoner hektar 1800 till 3,5 miljoner hektar 1900. Täckdikningen som tog fart vid mitten av 1800-talet bidrog också till att åkerarealen ökade.

⁵² Jordbrukets underklass fyrdubblades mellan 1750 och 1850 (Isacson 1996).

(2001:12). Lantbruksakademien, lantbruksskolor, Jordbruksdepartement och Lantmannapartiet är några institutioner som vittnar om detta.

Den politiska expansionen tog ett steg framåt när sockenstämman ersattes av kommunalstämma 1862. Då förlorade kyrkoherden sin självskrivna ledarposition och ordförandeposten blev valbar. Rösträtten reglerades inte längre av mantal utan av förmögenhet och inkomst, vilket gynnade många bönder (Wigren 1988). Bönderna banade sig också väg in i riksdagen genom att koncentrera sig på lantbruksrelaterade sakfrågor och alliera sig med olika partier. Här kan vi söka rötterna till ”folkhemmet” och ”den svenska modellen” (Aronsson (1994).

I det förindustriella samhället fanns av hävd mycket samarbete och exempelvis smedjor och vattensågar samägdes och sambrukades. Socknens invånare hade gemensamt ansvar för exempelvis vägar, allmänningar och fattigvård (Flygare och Isacson 2003:276). Arbetsgillen organiserades vid nyodlingar, stora byggen, slåtter, skörd, kardning och skäktning. Efter utfört arbete ställdes det till med kalas. Den framväxande föreningsrörelsen från mitten av 1800-talet var en viktig arena i moderniseringen av landsbygden genom att formalisera samarbetet (Brandesten 2004). Bland de tidiga föreningarna fanns dels lantbruksföreningar av mer politisk karaktär, och dels mejeri- och inköpsföreningar (ibid). Den första landsbygdsorganisationen och de första lantbrukskooperativa föreningarna var Hushållningssällskapen, som bildades i varje län under första halvan av 1800-talet (www.hush.se 2004-09-10).

De stora förändringarna på landsbygden ledde också till att städernas borgerskap började intressera sig för den försvinnande allmogekulturen. Nationalromantiken omfattade först odlingslandskapet, men senare blev också den vilda naturen föremål för dyrkan. Folkdräkter, hembygdsföreningar och Skansen är några exempel på hur landsbygden tolkades ur stadsperspektiv. Till skillnad från de bondeinitierade institutionernas moderniseringsiver syftade dessa till att bevara något som upplevdes som hotat.

Locknevis 1800-tal

När kantor Anders Ekbäck (1828) skrev sin bok om livet i Locknevi vittnar han om penninghushållningens inträde. Han beskriver hur sederna med kyrkolagsöl och altarläge dog ut runt sekelskiftet 1800. Kyrkolagsöl innebar att faddrarna till ett barn som skulle döpas kom hem till föräldrarna med förning (mest gröt). Man åt, dansade och åt igen. Altarlägen innebar att man hade med förning till prästen och klockaren (mest gröt), och satte dem på altaret. I början av 1800-talet började de som hade råd att bjuda faddrarna på mat hemma, och prästen började ta emot kontant betalning.

”Och de som därtill icke hava råd bliva nu skilde, både från den gamla välgörenheten och det nya nöjet”, skriver Ekbäck (ibid:72-73). Hans vittnesmål från Locknevi ger exempel på den ökade fattigdomen och ökade klasskillnader som växer fram i hela Europa i industrialismens spår.

Utvecklingen i Locknevi var i flera viktiga avseenden densamma som på många andra håll i Sverige (Persson 1992:105). Locknevi hade en relativt hög andel obesuttna, och deras andel av befolkningen ökade något mer än de besuttnas andel (ibid). Under denna period kontrollerades jorden i Locknevi av två grupper, dels ståndspersoner som ägde omkring 40% av jorden och dels bönder som ägde resten (ibid:104). Antalet bönder ökade och det skedde en social skiftning inom bondeståndet när andelen småbönder ökade betydligt mer än storbönderna (ibid:231). Storböndernas markinnehav var dock inte avsevärt större än mellanböndernas. De flesta rekryterades från mellanbondeskiktet och blev storbönder genom att köpa mer jord (ibid).

Befolkningsutvecklingen i Locknevi liknar också övriga landet med en uppgång under 1800-talet och därefter en minskning (se tabell 5). Drygt hälften av Locknevis befolkning var under 1800-talet bosatt på bondgårdar och på säteriernas huvudgårdar, medan omkring 30% var bosatta på torp (Gerger 1992:52-53).

Tabell 5: Locknevis befolkningsutveckling 1835–2000⁵³

År	1835	1875	1900	1915	1930	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Inv	1900	2700	2200	1900	1500	1427	1130	735	561	546	523

Förändringarna i befolkningsstrukturen ledde till att det inte längre var möjligt för alla bondbarn att stanna kvar inom sin egen sociala klass och många blev torpare, drängar eller pigor hela livet (Hoppe odaterad). Flera av böndernas barn löste problemet genom att emigrera till Amerika för att skaffa sig jordbruksmark där. Småland hör till de områden som hade störst emigration (Morell 2001:81). En annan lösning för de jordlösa var att söka sig till industrijobb. Industrialiseringen var inte som i dag ett urbant fenomen, utan ännu 1907 fanns ca 60% av den svenska industrin på landsbygden (Edling 1991:80). Utflyttningen ledde till att åldersstrukturen förändrades med allt fler äldre personer i Locknevi liksom i många andra

⁵³ Källa: ”Locknevi berättar minnen från mellankrigstiden” 1998, samt SCB 2003.

bygder (Gerger 1992). På kommunalstämmorna började problemen med hur fattigvården skulle skötas att bytas ut mot problem med arbetsbrist.

De flesta av 1800-talets Lockneviabor arbetade med jordbruksanknutna sysslor och några yrkeskategorier var självägande bönder, arrendatorer, torpare, pigor och drängar.⁵⁴ På säterierna fanns också godsägare, inspektor, rättare och statare. De som arbetade utanför jordbruket var främst smeder och hantlangare vid bruken.⁵⁵ Dessutom fanns en präst, en klockare och en kantor. De utgjorde tillsammans med godsägarna ett övre socialt skikt som så småningom utökades med skollärarna. Under 1800-talet tillkom köpmän, försäljare, skomakare och skraddare. (Gerger & Miller 1985) Kvinnorna arbetade främst i jordbruk och hushåll, men de deltog också i försäljning och handel. I slutet av 1800-talet öppnades två nya professioner för kvinnor, nämligen småskollärare och mejerska.

Det sena 1800-talet var en period av omfattande investeringar för Lockneviaborna. Man byggde både fattighus, skola och kyrka. Laga skiftet innebar ett omfattande arbete med att kollektivt uppodla ny mark, och många flyttade sina hus eller byggde nya. Åkerarealen ökade kraftigt och allmänningarna minskade radikalt, vilket ledde till att de egendomslösa förlorade möjligheten till boende och bete för eventuella djur. De blev beroende av enskilda hemmansägare i stället för av bygemenskapen. Andelen fattiga ökade under mitten av 1800-talet, och många fick flytta till fattighuset eller till annan ort (Gerger 1992)⁵⁶. Att vara jordlös var dock inte detsamma som att vara arbetslös. All arbetskraft behövdes och flera backstugusittare arbetade inom jordbruket (Gerger & Miller 1985:15).

⁵⁴ I hela riket var andelen sysselsatta inom jordbruk med binäringar omkring 80% fram till 1840-talet och drygt 50% vid sekelskiftet 1900 (Morell 2001:14-15). I Kalmar län, dit Locknevi tillhör, minskade jordbruksbefolkningen relativt mycket, med en topp 1890 och därefter 30–40% minskning till 1940 (Morell 2001:81).

⁵⁵ Den goda tillgången på skog och sjömalm inspirerade ägaren till Toverums gods att starta ett järnbruk 1735. Bruket bestod av en masugn i Sporbacka, en stångjärnshammare i Fängebo och en i Toverum. Tack vare bruket fick många invånare extra arbete genom att leverera träkol. Tyvärr blev stora delar av skogen förödd redan på 1820-talet. Även sjömalmen blev knapp och gruvmalm började att transporterades från Utö i Stockholms skärgård. Smederna rekryterades sällan lokalt utan man anställde smeder som ambulerade mellan Sveriges hundratals järnbruk. När en ny metod för järnframställning spreds från England slogs flertalet av de mindre svenska järnbruken ut, och bland dessa även Toverums bruk på 1880-talet. Därmed försvann viktiga arbetstillfällen för Lockneviaborna. (Hoppe odaterad, Gerger 1992)

⁵⁶ Så gott som varje år beslutade sockenstämman att förpassa människor ut ur socknen, och det var svårt för de fattiga i Locknevi att få tillåtelse att ta till sig anhöriga som bodde utanför socknen (Gerger 1992:74).

Sverige under första halvan av 1900-talet

I början av 1900-talet strömmade Europas jordlösa människomassor till städerna på jakt efter arbete. Fackföreningar och arbetarpartier var på frammarsch, och landsbygdsbefolkningen delades politiskt i radikala lantarbetare och konservativa bönder⁵⁷. Efter en hård riksdagsstrid var ett splittrat lantmannaparti⁵⁸ med om att fastställa skyddstullar 1888, vilket avslutade Sveriges långa frihandelsvänliga period liksom den gjorde i flera europeiska länder (Koning 1994). Gränsskyddet utåt blev stommen i den jordbrukspolitik som lever kvar än i dag.

I Sverige drogs politiska riktlinjer upp för en småbrukarpolitik som varade från tidigt 1900-tal till omkring 1940. Politiken var lyckad så till vida att Sverige på 1940-talet var lika mycket småbrukarland som på 1870-talet (Morell 2001:37).⁵⁹ Den omfattade vad vi idag kallar jordbruks-social- och arbetsmarknadspolitik. Syftet var att dämpa flykten från landsbygden, hejda emigrationen, lösa bostadsproblemen, minska arbetslösheten och öka jordbrukets konkurrenskraft genom att skapa små och effektiva produktionsenheter (Edling 1991).

Den mest genomgripande delen av småbrukarpolitiken var egnahemspolitiken som varade mellan 1904 och slutet av 1930-talet. Den innehöll lån till små jordbruksfastigheter på landsbygden och mindre tomter för bostäder utanför tätorterna (ibid). Småbrukens fördel var en hög nettoavkastning och inga anställda som organiserade sig för att kräva högre löner (ibid:129).

Uppsvinget för småbruken var en internationell rörelse, och Sverige inspirerades av Danmarks intensiva och kooperativa småbruk (Morell 2001:130). En av de inflytelserika ideologerna för småbruket var ”jordbrukets apostel” Pär Jönsson Rösiö, bondson född 1861. Han gav röst åt mångas kritik av det moderna, uttryckt i industrialismens utsugning av människa och natur, och förespråkade som alternativ ett diversifierat småbruk byggt på effektiv men varsam odling (Toler 1994).

Under 1930-talet hamnade en stor del av världen i en ekonomisk depression. En regeringskoalition av socialdemokrater och bonde-

⁵⁷ Svenska lantbarbetareförbundet bildades 1908 och anslöts till ILO (International labour organisation) (Morell 2001:118). Bönderna var motståndare till fackföreningar, mycket som en följd av ett patriarkaliskt synsätt där husbonden tog hand om och uppfostrade drängen. Samtidigt ökade distansen mellan besuttna och obesuttna, och bondepolitikerna identifierade sig inte längre med småfolket. Bondeförbundet bildades 1913. (Morell 2001).

⁵⁸ Den tullstrid som föregick beslutet splittrade lantmannapartiet i ett nytt (tullvänligt) och ett gammalt (frihandelsvänligt) parti (Morell 2001:111-112).

⁵⁹ Däremot anses den av många som misslyckad eftersom den inte resulterade i så många nybildade jordbruk som man avsett (Morell 2001:139).

förbundare tillträdde och de hittills frihandelsvänliga socialdemokraterna gav i den s.k. kohandeln 1933 sitt stöd till bondeförbundets jordbruksregleringar i utbyte mot dessas stöd till sin arbetslöshetspolitik (Lindahl 1991). Industrin expanderade med högre löner som följd, och antalet industrisysselsatta började att överstiga de som arbetade i agrara näringar (Morell 2001:14). Ett inslag i moderniseringen var att mejeriyrket togs över av män då branschen industrialiserades under 1930-talet (Sommestad 1992). I jämförelse med övriga västvärlden industrialiserades Sverige sent. Kanske kan både den sena industrialiseringen och den omfattande regleringen av lantbruket förklaras av att Sverige har en lång tradition av en relativt självständig allmoge (Aronsson 1994).

Från början av 1930-talet utvidgades och formaliserades det lokala samarbetet, och mängder med föreningar skapades. De ekonomiska föreningarna hade som funktion att sprida tekniska nymodigheter även till dem som inte själva kunde eller ville göra stora maskininvesteringar.⁶⁰ Sammantaget ger dessa föreningar intrycket av en febril kollektiv aktivitet under en period då industrisamhället växte sig allt starkare och landsbygdens traditionella näringar både var på tillbakagång och utsatta för ett stort omvandlingstryck, skriver Flygare och Isacson (2003:288).

Locknevi under första halvan av 1900-talet

Mellan 1900 och 1945 minskade Locknevis invånare med 33% (se tabell 5).⁶¹, vilket är en relativt stabil siffra jämfört med föregående årtionden. Antalet självägande bönder ökade under 1920- och 1930-talen då säteritorpen friköptes och blev småbruk.⁶² Mellan 1920- och 1940-talen var antalet brukningsenheter drygt 200 (se tabell 6) och varje gård hade både boskapsskötsel och spannmålsodling.

⁶⁰ Några vanliga exempel är tröskföreningar, maskinstationer, tvättstugor och frys-föreningar (där man hyrde frys-fack hos den som hade frys). Andra exempel är föreningar för semin, avel, försäkringar, slakterier, bär- och fruktodling, bete, slöjd, kvarnar och skogsägare.

⁶¹ År 1900 fanns 2 200 invånare i Locknevi. För 1945 saknas uppgift men med hjälp av andra år tal uppskattar jag antalet invånare till 1470.

⁶² I början av 1900-talet förändrades fördelningen besuttna–obesuttna i Locknevi från att i slutet av 1800-talet ha varit omkring 35% –65% till omkring 50%–50% (Gerger 1992:52). Andelen av befolkningen i Locknevi som bodde på gårdar var under 1800-talet omkring 57% , och år 1915 ha den ökat till 66% (ibid). Den resterande befolkningen bodde antingen i torp eller stugor och andelen stugor ökade under 1800-talet, men låg sedan konstant omkring 15% decennierna runt 1900 (ibid).

Tabell 6 Antal brukningsenheter i Locknevi 1927-2003⁶³

År	Antal brukningsenheter
1927	236
1932	231
1937	225
1944	193
1952	185
1956	152 ⁶⁴
1961	134
1966	110
1970	92
1975	74
1980	62
1985	56
1990	47
1995	43
1999	38
2003	34

Under denna period fanns gott om arbets- och mötesplatser i Locknevis olika byar. Sammanlagt fanns fyra skolor i kyrkbyn (Locknevi), Vrångfall, Ytterbo och Toverum.⁶⁵ Socknen hyste också sex handelsbodas, varav två i Locknevi kyrkby, och en vardera i Åninge, Vrångfall, Östantorp och Toverum. I kyrkbyn fanns också ett postkontor och i Toverum ytterligare ett, och i Gårdspånga låg en brandstation. I socknen fanns också kvarnar, mejerier, sågverk, verkstäder och kommunkontor. Dessa arbetsplatser gav några av invånarna heltidssysselsättning, men de flesta arbetade där vid sidan om lantbruket. Detta var också en period av intensivt föreningsliv, både med lantbruks- och bygdeanknutna föreningar (se kapitel 8). På 1940-talet byggdes både en ny skola och ett nytt äldreboende, kallat Nygård,

⁶³ Källa: Jordbruksräkningen (1927–1966), Jordbruksregistret (1970–1995) samt SCB (1999–2003).

⁶⁴ År 1956 ändrades storleken på vad som räknas som brukningsenhet från 0,25 ha till 2 ha, vilket förklarar den plötsliga minskningen av brukningsenheter. Innan dess hade Jordbruksräkningen också räknat med lägenheter på mindre än 0,25 ha som hade åker och djur. Antal sådana lägenheter var i Locknevi 1927: 12, 1932: 26, 1937: 34, 1944: 32, 1952: 35.

⁶⁵ Även i Spillinge, i norra delen av socknen, fanns en skola mellan 1915 och 1931.

liksom en hembygdsgård. Något senare byggdes två bygdegårdar, en i södra och en norra Locknevi.

I boken "Locknevibor berättar minnen från mellankrigstiden" (1998) berättar de som då var unga om en slitsam vardag fylld av praktiskt arbete tillsammans med många människor och djur. Människors strävan handlade i första hand om att få mat och husrum och inte om att upprätthålla gemenskapen i bygden. Arbetsdagen började strax efter fem på morgnarna, då både man och hustru gick ut i ladugården. Frukost åt man klockan nio och den kunde bestå av både gröt, fläsk och potatis. Om man arbetade på åkrarna kom kvinnorna dit med förmiddagskaffe och klockan tolv var det mat igen. Sedan vilade både karlarna och hästarna medan kvinnorna tog hand om köket. Eftermiddagen ägnades alltefter årstiden till att hässa hö, hacka rovor, gallra betor eller plocka potatis. Vid halv fyrtiden var det dags för eftermiddagskaffe med smörgåsar, och efter detta ännu ett arbetspass. Omkring klockan sex var det åter dags för mjölkning, antingen i ladugården eller på betesmarken. Därefter skulle djuren få mat och mjölkkärlen diskas. Klockan sju skulle kvällsmaten serveras, och den bestod vanligen av välling, gröt eller fil. Efter maten kunde det bli en stund över för kvinnorna att laga och lappa, sticka, sy eller läsa tidning. Under arbetsdagen skulle också småbarnen skötas och vatten till både djur, matlagning, disk och tvätt skulle bäras. På lördagarna badade man och bytte till finkläder, och ungdomarna gick ut för att promenera. Söndagarna var lediga förutom att djuren skulle skötas, och långt ifrån alla gick i kyrkan.

Efter skogsskövlingen under 1800-talet (se kapitel 6) återbeskogades Locknevi i början av seklet, och särskilt vintertid kombinerade männen jordbruksarbetet med skogsarbete. En man som varit mjölnare i Locknevi sedan 1930-talet berättar om sitt arbete som växlade mellan kvarnen, sågen, jordbruket och skogen. Liksom vid andra kvarnar hade han hand om elförsörjningen till de kringliggande byarna. Mjölnaren fick betalt per lampa, och det var ett krävande arbete att gå upp klockan fem på morgonen och tända så att alla fick ljus i ladugården, och att vänta med att släcka till klockan halv tio på kvällarna. Vid skördetid körde han två kvarnpass på dagarna och två på nätterna, och dessutom skötte han jordbruket. När det inte var högsäsong malde han och hade sågen i gång samtidigt: "När dammen blev full med vatten sprang jag ner och sågade några stockar medan kvarnen gick. När vattnet tog slut skenade jag upp och såg till kvarnen och så skenade jag ner igen och sågade ett par stockar." Han och hustrun skötte allt arbete på gården och kvarnen med hjälp av barnen.

Sverige under 1950- och 1960-talen

Den modernisering som var på gång inom jordbruket redan på 1930-talet fördröjdes av andra världskriget, men efter kriget tog omvandlingen av jord- och skogsbruket fart. Politiken inom olika samhällssektorer deltog i moderniseringsprojektet där hela samhället skulle omvandlas för att ge plats åt en ny människa: förnuftig och fri från det gamla tänkande som lett

till två världskrig. Allt modernt tolkades som en motpol till fascism och totalitära styren.

Effektiviteten i småbruken ifrågasätts och efter andra världskriget infördes en jordbrukspolitik som Per Thullberg (1983) menar hade en lika epokgörande påverkan på jordbruket som skiftesreformerna. Det övergripande målet var att maximera den samhällsekonomiska vinsten, och ekonomiskt och socialt framåtskridande uppfattades som synonyma. Familjejordbruket behölls dock som bärande princip. Även skogsvårdslagen 1948 innebar en kraftig strukturrationalisering, och Tommy Törnqvist (1995:72) beskriver perioden som att ”skogen trädde i jordbruksrationaliseringens tjänst”.

Genombrottet för elektriska motorer skedde i slutet av 1940-talet då traktorer⁶⁶, skördetröskor, mjölkmaskiner, slaghackar och frysboxar började sitt intåg på landsbygden⁶⁷. En effekt av mekaniseringen var att det behövdes färre människor i lantbruket. En annan effekt var att arbetstempot ökade. Tidigare var arbetsdagarna i jordbruket visserligen långa, men tempot styrdes av hästarnas behov av vila. Med mekaniseringen drevs tempot upp med kortare middagsraster och nattarbete under arbetstoppar (Flygare 1999a:26). Bortsett från ökad stress förbättrades de fysiska arbetsvillkoren märkbart.

Den tekniska utvecklingen gick snabbare än väntat och redan efter några år talades om överinvesteringar i lantbruket. Familjejordbruket framhölls inte längre som en vägledande princip och det småbruksstöd som infördes 1947 utgick. Jordförvärvslagarna luckrades upp och funderingarna på att ansluta Sverige till EEC⁶⁸ gav incitament till att öppna jordbruksnäringen för konkurrens (Johansson 1978). ”1967 års jordbrukspolitik blev höjdpunkten på den effektivitets- och tillväxtinriktade socialdemokratiska jordbrukspolitiken”, skriver Irene A. Flygare och Maths Isacson (2003:235). Känslan av marginalisering bredde ut sig i bondeleden och 1971 genomfördes ett bondetåg med 20 000 deltagare (ibid: 239). Bönderna fick ett bättre avtal, men livsmedelspriserna ökade med nästan 30% på tre år. Svaret blev konsumentprotester och 1972 organiserades en

⁶⁶ Med traktorn försvann hästen och för männen därmed en trotjänare och kamrat. År 1945 fanns 600 000 hästar och 1965 knappt 100 000. Under samma period steg antalet traktorer från 22 000 till över 160 000. Sedan dess har antalet traktorer hållit sig på den nivån (Flygare & Isacson 2003:186).

⁶⁷ Lantbrukets bostadsstandard var lägre än det svenska genomsnittet efter andra världskriget och många saknade centralvärme, vatten, avlopp. Endast fyra procent hade badrum och många av dem saknade rinnande vatten. De flesta bostäder hade elektricitet men få hade elspis, tvättmaskin eller kylskåp (Flygare & Isacson 2003:113).

⁶⁸ EEC betyder European Economic Community och var kärnan i det som kom att bilda EU.

demonstration med 6 000 personer under parollen ”Mera mat för pengarna” (ibid:241).

Flytten från landsbygden orsakades dels av att många lokala arbetsplatser försvann och dels av att de betalade låga löner. Det fanns också efter kriget ett sug efter att få ta del av allt det nya som hände i omvärlden. Förutom att landsbygdebefolkningen åldrades blev könsfördelningen allt skevare, med ett stort mansöverskott särskilt i skogsbygder eftersom det sedan 1920-talet främst var unga kvinnor som lämnade landsbygden (Morell 2001:76). Från 1950-talet blev det vanligare att också de unga männen flyttade, främst de som skulle ha blivit lantarbetare (Rendahl 1996:8).

Det fanns flera orsaker till att kvinnorna var mer benägna att lämna landsbygden. Ett skäl var att många kvinnor sökte sig bort från en mansdominerad kultur (Bjerén 1989:18). Ett skäl var det slitsamma arbetet i lantushållet, vilket blev ännu tyngre då kvinnorna förväntades sköta många utesysslor som drängen tidigare klarat av (Flygare & Isacson 2003). Ytterligare ett skäl var att när självhushållningen upphörde försvann också behovet av traditionell kvinnlig kompetens (Bjerén 1987: 196). Kvinnorna ansvarade för alla djur, förutom hästar. Särskilt mjölkningen var ett kvinnligt revir. Kläd- och livsmedelsframställningen var också kvinnliga områden, liksom omvårdnaden av barn och gamla. Männen hade hand om redskap, hus, skogsarbete och hästar. Männen var ansvariga för spannmålsodlingen men både kvinnor och barn deltog.

I stort sett lever arbetsuppdelningen kvar i dag, men mekaniseringen av jordbruket har lett till att många kvinnliga sysslor övertogs av männen såsom mjölkning, eller också industrialiserats såsom klädtillverkningen. Många kvinnliga arbetsmoment rationaliserades bort med hjälp av hushållsapparater, men de som bestod skulle skötas så rationellt som möjligt för att frigöra kvinnorna till att assistera männen i utesysslorna (Flygare & Isacson 2003:135). Samtidigt som husmodersrollen minskade i omfattning i lantushållet framhölls den som ett ideal i samhället under 1950- och 1960-talen, och i idealet ingick att hushållet skulle skötas rationellt och gärna mekaniserat (ibid:136).

Locknevi under 1950- och 1960-talen

Samhällsomvandlingens synligaste resultat i Locknevi var jordbruksnedläggning och avfolkning. Från att ha varit i det närmaste konstant sedan sekelskiftet inleddes under 1940-talet en kraftig nedläggning av åkermarken som i Locknevi minskade med omkring 25% mellan 1945 och 1970.⁶⁹ Antalet lantbruk i Locknevi halverade under dessa

⁶⁹ De närmaste siffror jag har tillgång till är 1937 och 1980. Med tanke på att minskningen inleddes efter 1947 kan man tänka sig att 1937 års siffra gäller endast

25 år ⁷⁰ (se tabell 6). Utflyttningen tog fart och även antalet invånare halverades under denna period (se tabell 5).⁷¹ Som en följd av detta stängde posten och telestationen, skolorna och handelsbodarna. De sista butikerna i Vrångfall och Toverum lades ner på 1970-talet. Dessutom försvann även andra lokala arbets- och mötesplatser under 1960- och 1970-talen.

Följande intervju med Locknevi Göran visar från landsbygdsbonds perspektiv hur det kunde gå till när Sverige förvandlades till ett välfärdssamhälle. När Göran var ung på 1960-talet fick han liksom många andra ungdomar erbjudande om ett bättre betalt arbete som svarvare på en industri i en närbelägen tätort. Han hade just skaffat bil och pendlade till att börja med varje dag, men med skiftarbete blev det för tröttsamt och så småningom flyttade han till tätorten. Han har sedan dess återvänt till Locknevi varje helg, bl a för att jaga.

YG: Du är ju bondson. Hur klarade du övergången? Var har du hjärtat?⁷²

Det ligger nog kvar (i lantbruket). Det skulle vara roligt om landsbygden finge leva. Men med dom möjligheter en annan hade. Jag var metallarbetare. Dom lönerna låg ju betydligt högre med mindre arbete. Inte det där tunga arbetet jämt. Det var huvudet som blev trött av alla maskiner. Och att arbeta inomhus var man inte van vid. När det blev höst och ruskigt och snön kom. På det viset var man glad att vara inne. Men sen när vårsolen stack på. Då mådde en ju därefter. Men man har anpassat sig.

Mina kompisar jobbade i sågverket i Vrångfall, i brädgården och så. Far hade varit sågverksarbetare med jämna mellanrum under sin uppväxt. Men han sa – Vad du gör pojk, så stann aldrig vid nåt sågverk för det finns inget ställe där tiden blir så dryg som på en brädgård. Hårt slit och lite betalt.

något förminskad år 1945 (2000 ha). Med tanke på att minskningen av antalet brukningsenheter var betydligt starkare decenniet före 1970 än decenniet efter, och att åkermarken inte minskade i samma takt som brukningsenheterna kan man tänka sig att åkermarken år 1970 var ca 1500 ha.

⁷⁰ En viss reservation för att kriterierna för en brukningsenhet 1944 var 0,25 ha mot 2,0 ha år 1970. Det innebär att minskningen inte var riktigt så stor som statistiken visar.

⁷¹ Invånarantalet 1945 uppskattar jag till omkring 1470 med utgångspunkt i år 1930 (1 500) och år 1950 (1 427), samt att utflyttningstakten var högre runt 1950 än runt 1930. Invånarantalet år 1970 var 735.

⁷² Texten markerad i fetstil är mina frågor och kommentarer. Parenteserna är min ifyllnad av meningen för att läsaren ska förstå bättre.

När jag slutade skolan fick jag följa med en målare och måla staket. Runt Locknevi skola bl a Det fortsatte jag med under hösten. Sedan jobbade jag åt Martin i Luddet. Han var allt i allo och hade cykelverkstad. Han ringde och frågade om jag kunde hjälpa honom. Två till tre kronor i timmen fick jag 1962. Jag var kvar hos honom i åtta år. Vi cirklade runt Frödinge, Locknevi och Vimmerby. Vi renoverade och målade, elektriker, rörmokare och hela konkarongen. Det spände över mycket. En måndagsmorgon hade det frusit i rören för en bonde och då var det att packa bilen och ge sig iväg med gasolbrännare och få upp det fram på förmiddagen. Nästa dag var det likadant och då fick vi isolera så att det inte upprepades.

Men så hängde inte timpenningen med. Martin ville inte ta ut för mycket (för jobben) Avgifterna ökade. Han fick fördubbla det jag fick ta ut (av kunden) och det gick ändå inte ihop. Sen blev det så dyrt och leja en person så folk kunde inte göra det. Han var inte så dyr och kunde hjälpa folk med både det ena och andra.

1970 slutade jag hos Martin. Då hade jag 8:12 hos honom (i timlön). På vårkanten blev vi insnöade så jag tog mig inte ut. På förmiddan när plogbilen kom då frågade far om han fick följa med för då hade jag bil som jag skrapat ihop till. Då skulle far till stan. I stan var det en som sa att nu söker de jobb i Storebro (ca 4 mil bort). Jag pratade med far och han tyckte att jag skulle höra mig för. Det var ju långt dit, men det fick lösa sig. Personalchefen sa att du får börja i morgon och får 14 kronor i timmen. Det var inget att tveka om. Inte några skolor eller nånting. Det fanns hur mycket som helst var som helst.

(...)

Det var genant att säga till den jag jobbat hos i åtta år att, hördu jag har fått ett jobb där jag får 14 kronor i timmen. Han bara titta på mig och så sa han, ja hoppa, hoppa, hoppa. Det kan ju inte jag betala. Det var en läskamrat till mig som också hade jobbat hos honom i många år. Han hade två anställda. När det var som mest hade han åtta, men det var säsonganställda. Det var både de som var bönder och andra. Far var med ibland och blandade cement. Han var lite grovarbetare och plockade virke och han kunde snickra med. (...)

Vi var ett litet gäng som trivdes jädrigt bra ihop. (...) Men samtidigt lockade förtjänsten, nästan en tredjedel till.

YG: Var det bara pengarna som lockade eller var du nyfiken också?

Visst var jag nyfiken. Jag var 25 år. Att bo hemma till 25 det var ju lite... Men jag hade gjort lumpen i Linköping några år innan.

Jag åkte emellan först, knappt ett år. Sedan startade tvåskift för det var så mycket att göra. Då hade ackordet gått upp och det var svarsmaskiner som de ville ha in mig på. Mer avancerade saker och det gick bra. Då fick jag skiftarbete och det tog på krafterna och sömnen blev inte så bra. Man var ute lite om kvällarna.

(...)

Vi började vid fem och fick gå upp vid fyra. Morsan gick upp halv fyra och gjorde matsäck. Jag har tänkt på det många gånger att varför hon inte lagade matsäck på kvällarna. Nej, det skulle lagas på morgnarna. Hon litade väl inte på att man kom upp. Det fanns ett möblerat rum hos en familj där (i Storebro) som jag hyrde. Så fick jag mat hos en arbetskamrat. Så jag flyttade ner och är fortfarande kvar. Jag bor i hyreslägenhet.

YG: Vad gjorde flickorna efter skolan?

Det var nog mer dom som drog sig inåt städerna. Kontorskurser och så. Det gick åt folk som skrev maskin.

Denna korta berättelse beskriver i ett nötskal övergången från ett samhälle där människor försörjde sig omväxlande av småindustri och småbruk beroende på årstid och behov, till ett urbant industrisamhälle. Görans hjärta är kvar i lantbruket och landsbygden, men han framhåller varken det varierade utomhusjobbet eller det specialiserade inomhusjobbet. Av den första typen av arbete blir man trött i kroppen och av den andra typen blir man trött i huvudet, men för övrigt avgör årstiden vilket jobb som är bäst.

Varken arbetet på landsbygden eller i tätorten krävde utbildning, och ändå kunde han tjäna mycket på ett arbete i tätorten. Om en cykelverkstad på landsbygden kunde ha två heltidsanställda förutom arbetsgivaren, samt sex säsonganställda, förstår man vilken omvälvande förändring det blev när de lokala arbetsplatserna stängde och invånarna började pendla.

De starka banden mellan arbetskamraterna inklusive arbetsgivaren som alla var Locknevibor, var det enda skälet till att Göran tvekade att sluta arbetet. De små arbetsplatserna bidrog både till invånarnas möjligheter att få kontanter, och till att upprätthålla gemenskapen i bygden. Löneökningen var lockande, men det fanns en risk att störa de sociala relationerna genom att visa sig girig, att bryta sig ur gemenskapen för egen vinnings skull. Inte bara pengar utan också nyfikenheten drev landsbygdens ungdom till tätorterna. Trots att han trivdes kändes det otillräckligt att vid 25 års ålder

bo hemma och bara ha varit hemifrån under militärtjänsten. Flytten skedde stegvis, först genom dagspendling och sedan veckopendling till föräldrahemmet. Löneökningen gjorde det möjligt att skaffa bil och då blev det också möjligt att arbetspendla.

I berättelsen skymtar också kvinnornas roll. Mamman fortsatte med sin uppgift som lantbrukarhustru trots att hon då måste gå upp ungefär en och en halv timme tidigare än förut. Det var ont om okvalificerade arbetsuppgifter för flickor utanför lantbruket, och flickorna flyttade direkt efter skolan. De gick ofta en kortare utbildning för att få jobb vilket förde dem till större tätorter och städer.

Sverige från 1970-talet till nu

Från och med 1970-talet är kopplingen mellan lantbruk och landsbygd inte längre självklar. Mellan 1970 och 2000 minskade Sveriges jordbruksföretag med 57% medan åkerarealen per företag fördubblades (Jordbruksstatistisk årsbok 2004). Många av de som lämnade landsbygden behöll bostaden som fritidshus för att hålla kvar anknytningen till bygden, och i dag finns tio gånger fler fritidsbostäder än lantbruk i hela landet.⁷³

För att motverka den dramatiska minskningen av både sysselsättning och befolkning främst i skogslänen beslutade Riksdagen 1965 om en aktiv regionalpolitik. Genom åren har de regionalpolitiska målen växlat tyngdpunkt mellan ett utvecklingsmål, tolkat som tillväxt, och ett integrerings- eller fördelningsmål, tolkat som utjämning av geografiska skillnader (Larsson 2000:48). Under 1980-talet började politiken svänga mot fördelningsmålet och stöden till företagande och infrastruktur kompletterades med stöd till lokala utvecklingsprojekt och lokala grupper (Herlitz 1998:21). Efter EU-inträdet 1995 har regionalpolitiken närmast sig näringspolitiken sedan tillväxtmålet åter trätt i förgrunden medan landsbygdens livskraft inte är lika prioriterad (SOU 2003:29:41).

På 1970-talet slogs familjelandbruket återigen fast som en bärande princip och staten gick in med ökade subventioner. Det hotade odlingslandskapet började uppmärksammas och av regionalpolitiska skäl kunde man nu tänka sig att odla upp gammal åkermark. Trots beslutets intentioner ökade både nedläggningen av jordbruksmark och användningen av pesticider och handelsgödsel. Först i slutet av 1980-talet slog miljöfrågorna igenom inom lantbrukssektorn (Vail, Hasund & Drake 1994). Under 1990-talet infördes miljömål också i skogspolitiken (Lisberg Jensen 2002).

⁷³ I dag finns nära 700 000 fritidsbostäder i hela landet (Ds 2001:68:15) och drygt 70 000 lantbruksföretag⁷³ (Jordbruksstatistisk årsbok 2003).

År 1990 togs ett riksdagsbeslut om att avreglera jordbruket. Omställningen till ett avreglerat jordbruk hann bara börja innan regeringen beslutade om ett EU-inträde 1995, som visade sig innebära en tillbakagång till den tidigare svenska regleringsmodellen med prisstöd till lantbrukarna. Skogspolitiken fortsätter att vara mer nationellt reglerad.

Det blir allt svårare att hålla samman den nuvarande jordbrukspolitiken som långsamt växlar över till direktstöd av diversifierade landsbygdsföretag (Fahlbeck 2003). Vid sidan om livsmedelsproduktion är landskapsvård en trolig framtida uppgift för lantbruket (Ds 2001:68:94). Denna omsvängning har från olika utgångspunkter diskuterats sedan 1960-talet (2004).

Efter en separation under 50 år finns en tendens till att jordbruket åter närmar sig den övriga landsbygden när det gäller politiken. En skillnad mellan det tidiga 1900-talets småbrukarpolitik och nutidens EU-reglerade landsbygdspolitik är att landsbygden då dominerades av lantbruket. En likhet mellan småbrukarpolitiken och dagens landsbygdspolitik är att båda är territoriella jämfört med jordbruks- och skogspolitiken som är sektoriella. Med en territoriell ansats kan lantbruket lättare integreras i den omgivande bygdens verksamheter, så att försörjningsmöjligheterna kan breddas (Saraceno 1997).

Lantbrukets rationalisering och den snabba urbaniseringen under 1960-talet var bidragande orsaker till att många människor under 1970-talet kritiserade samhällsutvecklingen för att leda till alienering och miljöförstöring. Ett visst intresse började åter riktas mot landsbygden och stadsbor utan tidigare anknytning till landsbygden flyttade till landet för att börja odla. Företeelsen döptes av tidningen Land till ”gröna vågen”.

Många av de stadsbor som flyttat till landsbygden var drivande i det som under 1980-talet formades till en modern bygderörelse. Rörelsen stöttades politiskt genom den nationella kampanjen ”Hela Sverige ska leva!”, vilken inspirerades av Europarådets kampanj ”Whole Europe shall live!”. När kampanjen upphörde 1989 bildades Folkrörelserådet, en paraplyorganisation för de drygt 4 000 registrerade lokala utvecklingsgrupperna, samt de stora folkrörelseorganisationerna. En viktig uppgift för Folkrörelserådet är att anordna landsbygdsriksdag vartannat år.

Bygderörelsen gynnades av EU-inträdet som öppnade möjligheten till nya insatser för landsbygden. Ett exempel är gemenskapsinitiativet⁷⁴ Leader⁷⁵, som är ett komplement till regionalpolitiken med uppgift att

⁷⁴ De olika gemenskapsinitiativen får 5% av strukturfondsmedlen.

⁷⁵ Leader betyder ”Liasons Entre Actions de Développement de l’Economie Rurale”, som översatt till svenska betyder ”Länkar mellan åtgärder som syftar till att utveckla den rurala ekonomin”.

skapa sammanhängande områden för långsiktigt hållbar utveckling (Larsson 2000). Leader ska arbeta innovativt och varje Leaderområde styrs av ett partnerskap med aktörer från offentlig, privat och ideell sektor. Detta arbetssätt hade redan kommit i gång under Hela Sverige ska leva-kampanjen och med Leader har det fått stort genomslag i arbetet med landsbygdsutveckling. Under den nuvarande perioden, Leader+, finns tolv Leaderområden, och Locknevi ingår i området ”Astrid Lindgrens hembygd” som omfattar delar av Kalmar och Jönköpings län.

Locknevi från 1970-talet till nu

Locknevibon Sten, som gick ut lantbruksskolan 1968, minns den stora osäkerhet som rådde inomlantbruket på 1960- och 1970-talen. Han var mycket tveksam innan han vågade satsa på lantbruket:

Ja innerst inne var jag väl intresserad av det men det var ju, 1967 gjordes ju en jordbruksutredning. Ja, det skulle ju raderas ut mer eller mindre, Locknevi, alltså jordbruket. Så då var en ju tveksam, men så kom ju det med mjölkbrist. Ja då blev det ju en hausse inom mjölkproduktionen och det var då en började hoppas och sen fanns det ju investeringsstöd med. Det gjorde jag också det var lite mer positivt. (Stig, Locknevibo och lantbrukare)

Liksom Göran behöll många utflyttade Locknevibor länken hembygden genom sitt fritidsboende, och samtidigt var inflyttningen var mycket begränsad. Locknevi fortsatte därför att präglas av normer från det agrara samhället efter att både arbetsgemenskapen och den relativa politiska autonomi i form av egen kommun upphört.

Några personer som flyttade till Locknevi under 1970-talet vittnar om en stillsam bygd med avvaktande stämning. En av dem gick med barnvagnen på vägarna och såg hur det fladdrade i gardinerna, men det tog tre år innan hon pratade mer än ytligt med någon. Alla stängde sig inne, berättar en annan av de inflyttade. Kristian, som är infödd Locknevibo, berättar att det fanns 40, 50 ungar i alla småbyar och inga nyinflyttade när han växte upp på 1960- och 1970-talen: ”Det fanns flera riktiga infödingar som hade barn, men det kom inget nytt blod.” Ulla, som gifte sig med en Locknevibo på 1970-talet, hade svårt att komma in i bygemenskapen:

Då var jag nästan den enda inflyttade. När jag gick till affären här så satt de tysta och tittade på mig. De flesta var om inte härifrån så i alla fall i närheten. **Bjöd de inte hem dig, eller kom hit?** Nej. Jag kände dom inte. Jag undrar om det inte har varit mer här i byn. I (en annan by) pratade de mer med varandra och var lite annorlunda. Dom är nog tysta av sig här. De jag lärde känna var de som var inflyttade åt Vimmerbyhållet. (Ulla, inflyttad Locknevibo)

Citatet från Locknevibon Elisabet i kapitel 2 (avsnittet ”Modernitet och tradition”) visar betydelsen av kvinnornas närvaro för att skapa gemenskap. Hon menar att när kvinnorna började arbeta utanför socknen under 1970-talet försvann det mesta av gemenskapen. De inflyttade kvinnor jag har intervjuat hade alla ett yrkesarbete utanför Locknevi när det flyttade, och av sociala skäl var det viktigt för dem att behålla arbetet. Stämningen från 1970-talet speglas i ett citat från forskningsprojektet om Locknevi. Lyckligtvis slog inte denna dystra profetia in.

Frågan är om ens 1300-talets digerdöd lyckades nedbringa sockenborna till dagens nivå. Det är inte otroligt att antalet ytterligare kommer att minska, många av dagens invånare är gamla och deras jordbruk saknar efterträdare. Kontrasten mellan de 400 man kan räkna med år 2000 och 1800-talets 3 000 är slående. (Hoppe odaterad).

Trendbrottet i Sverige under 1970-talet då landsbygdsbefolkningen ökade dröjde till 1980 i Locknevi (se tabell 5). Bakom brytpunkten döljer sig det faktum att ett antal barnfamiljer från olika städer flyttade in. Så småningom återvände också några personer efter att ha bott ett antal år utanför socknen. Några av dessa familjer var drivande i kampen för att bevara den sista skolan. De var också aktiva när det gällde att starta en gemensam idrottsförening och en övergripande sockenförening som ger ut Locknevi Sockenblad ungefär fyra gånger per år. Under 1980- och 1990-talen låg invånarantalet stabilt kring 560 personer. Sedan senaste sekelskiftet har invånarantalet sjunkit något.⁷⁶ Många husen i Locknevi har blivit sommarbostäder, ofta för utflyttade Locknevibor men också för andra. Flera av husen har köpts av utländska familjer.

De första åren av 2000-talet har det uppstått en ny liten ”grön våg”, då några barnfamiljer har flyttat in, främst i två av byarna. Endast enstaka av dessa personer har tidigare anknytning till Locknevi med omnejd. Trots det relativt stabila befolkningsunderlaget har servicen minskat ytterligare. Skolan lades ner 2003 och lokalavdelningarna för LRF och Röda korset har slagit sig samman med avdelningarna i grannsocknen Frödinge. Pastoratet Frödinge-Locknevi lades ner 2004 och ingår numera i Vimmerby pastorat, men Locknevi församling finns kvar. Servicen består i dag av lantbrevbärare, livsmedelsbuss, bokbuss, kompletteringstrafik⁷⁷ och deltidstrandkår (som är nedläggningshotad). Föreningslivet är dock fortsatt aktivt med de båda bygdegårdarna som de viktigaste arenorna.

⁷⁶ Under 1970-talet minskade befolkningen med 24%, under 1980- och 1990-talen ökade den med 1% för att mellan 1999 och 2003 minska med 0,5 procent (SCB 2003).

⁷⁷ En kommunal service i stället för busslinje. Man ringer och förbeställer en taxi för samma pris som en bussbiljett kostar.

Bygdegården i norra Locknevi fungerar också som vandrarhem med två flerbäddsrum att hyra.

Nedläggningstakten av lantbruksföretag i Locknevi stämmer med det svenska genomsnittet sedan 1960-talet enligt den lokala LRF-avdelningen. Även i resten av Vimmerby kommun är nedläggningstakten hög och ”halveringstiden” för lantbruket minskar och är nu nere i sju år. Trots detta karaktäriseras Vimmerby kommun fortfarande som jordbruksbygd.⁷⁸ Vimmerby har dessutom en relativt stor andel livsmedelsindustri (mejeri, bryggeri) och annan jordbruksrelaterad verksamhet.⁷⁹ Arla Foods bygger en stor mjölkpulverfabrik i Vimmerby som beräknas ersätta fyra andra anläggningar och sysselsätta 60–70 personer. Merparten av det producerade mjölkpulvret exporteras.⁸⁰

Av det tiotal lantbruk som finns kvar är två stora nog att ha anställd arbetskraft, och några är deltidjordbruk. Skogen är fortfarande privatägd, men omkring hälften av skogsägarna bor inte permanent i Locknevi. Förutom lantbruken finns enstaka mindre företag i Locknevi, men de flesta av invånarna arbetspendlar till Vimmerby eller Västervik. Den enda större lokala arbetsplatsen är äldreboendet Nygård som ligger i kyrkbyn. Under ett par år i början av 2000-talet fanns också ett behandlingshem för tonårspojkar, där två av de anställda var Locknevibor. Behandlingshemmet hade köpt Lidhems avstyckade mangårdsbyggnad av Skogsstyrelsen. Säteriet Lidhem har haft stor betydelse för Lockneviborna sedan Skogsstyrelsen tog över driften 1945. Först drev man en skogsvårdsskola och sedan korta skogskurser, och dessutom har Lidhem varit en populär lokal för bemärkelsedagar och bröllopfester. År 1999 slutade Skogsstyrelsen med sina aktiviteter i mangårdsbyggnaden, men lantbruket drivs av en arrendator. Fastigheten är för närvarande till salu igen.

⁷⁸ Vimmerby kommun har 3,4% sysselsatta i jordbruket mot 1,8% i hela riket (Reidus 2003).

⁷⁹ Vimmerby kommun har 18,7 % sysselsatta inom jordbruk samt binärningar, jämfört med riksgenomsnittet på 3 % (Reidus 2003).

⁸⁰ Uppgiften kommer från Arla Foods (2004-09-24).

4. Skolan: mobilisering för att bevara mötesplatser

Kampen för att bevara den sista byskolan är ett återkommande samtalsämne som både väcker stolthet och indignation hos Lockneviborna. Ett relativt enat Locknevi mobiliserade upprepade gånger för att behålla den nedläggningshotade skolan, en viktig mötesplats och identitetsmarkör. Det första hotet kom i början av 1980-talet och skolan stängdes 2003. I berättelsen går att urskilja två generella förändringsprocesser; dels minskningen av mötesplatser och dels en ökad mobilisering för att försöka hindra att landsbygden utarmas.

4.1 Skolhistorik⁸¹

På Locknevis sockenstämma den 2 november 1842 meddelade församlingens vicepastor att folkskolan införts i Sverige⁸². Sockenstämman utsåg genast en skolstyrelse och beslutade att inrätta en fast skola, som borde ligga i närheten av kyrkan. Det nybyggda skolhuset mittemot kyrkan stod färdigt 1847, alltså fem år efter beslutet, vilket var exakt vad folkskolestadgan tillät. Man insåg att alla barn i den långsträckta socknen inte kunde ta sig till kyrkbyn dagligen och 1852 indelades socknen i fyra läsrotar. De tre som inte tillhörde kyrkroten: Vrångfall, Toverum och Ytterbo, hade till att börja med ambulerande skolor. På 1870-talet byggdes skolhus i Toverum och Ytterbo. I Vrångfall höll man till i missionshuset tills den nya skolan byggdes 1926.

Till skillnad från läskunnigheten är skrivkunnigheten kopplad till folkskolans införande som i sin tur var ett resultat av samhällsförändringar.⁸³ När Sverige under 1800-talets omvandlades från ett

⁸¹ Uppgifterna från detta avsnitt är hämtade dels ur "Utbildning och samhälle" av Torvald Gerger (1978), kapitel 8–11. Dels ur "Locknevibor berättar om skolan" (2000).

⁸² Folkskolestadgan från 1842 innebar undervisningsplikt, men inte skolplikt, och det var till att börja med tillåtet att fortsätta med hemundervisning. Medan läskunnigheten redan på slutet på 1700-talet var nästan fullständig dröjde det ytterligare 100 år innan skrivkunnigheten nått samma utbredning. Varje skoldistrikt leddes av en styrelse med kyrkoherden som ordförande, men 1930 flyttades skolärendena till den borgliga kommunen och kyrkoherden var inte längre den självskrivna ordföranden i skolstyrelsen. 1936 fattades beslut om sjuårig folkskola och på 1960-talet genomfördes gradvis den nioåriga grundskolan.

⁸³ Kyrkan kontrollerade läskunnigheten, men det var hemmen som ansvarade för undervisningen, och det uppstod ett starkt socialt tryck på att människor i ett

agrart till ett industriellt samhälle förändrades kraven på individers kunnande. Industri och service behövde räkne- och skrivkunnig arbetskraft, och liberala politiker behövde kunniga väljare. Liksom på många håll i Sverige var det en segdragen process att få Locknevis invånare att acceptera skolan. Till sockenstämman 1843 kom en skrivelse undertecknad av flera sockenbor:

...att antaga flera än en Skollärare, i en så liten församling, som äro så många svaga inbyggare skulle vara en bestämd punct, att ruinera sig sjelfva. Ty om dröjsmål kan äga rum till nästkommande Riksdag äro vi nästan öfvertygade, att detta beslut förfaller, ty det äro nog många församlingar, som är oss redan bekant, som icke till ringaste befatta sig med någon byggnad i detta ändamål, utan grundar sig på att detta project icke varar till något långt bestående... Skulle detta icke gillas, tycker vi att Sockenstugan nog kunde utnyttjas till undervisningsrum i Söckendagarna och till boningshus... Och skola alla barnen inom församlingen mellan 8 och 15 år studera, hvem skall då förätta arbetet? Det är just bästa arbetsåren, att öfva den arbetande allmogen i. Öfverstiger det den tiden så är arbetshågen förlupen. Hvad blir det utaf? Jo, en stor uselhet för framtiden. (Locknevisbor berättar om skolan 2000: 4-5)

Skolan blev i första hand en skola för böndernas barn. De som bodde långt från skolan och de som kom från fattiga familjer utnyttjade skolan i mindre omfattning. De första sex åren undervisades pojkar och flickor åtskilda, och flickorna befriades från matematikundervisningen om de så önskade. Den första terminen undervisades pojkarna i 46 dagar och flickorna i 31 dagar, vilket ökade något mot slutet av 1800-talet. Dagens skolbarn går i skolan 178 dagar per år.

Skolan kom alltså i gång, men på 1860-talet dalade intresset igen i hela landet. Skolgången haltade för de flesta av barnen, särskilt under potatisskörden, och ett kontrollsystem med skolinspektörer, ofta präster, inrättades. En inspektion i Locknevis 1864 ledde till ett förslag att bygga fler skolor och anställa fler lärare. Skolrådet i Locknevis stred emot, med samma argument som på 1840-talet. I ett brev till "Herr Inspektören" framhåller skolrådet att barnens kunskaper inte är sämre i Locknevis än "dylika barn i omkringliggande församlingar af dessa fattiga och vidsträta skogsbygder, der många orsaker såsom långa och svåra vägar, föräldrarnes fattigdom, nödvändigheten att använda barnen till arbete, brist på tillräckliga kläder under den kallare årstiden m.m. göra, att man ej här kan och får hafva så stora pretentioner på folkskola och skolgång, som i de

respektabelt hushåll skulle kunna läsa. Det blev huvudsakligen husmoderns uppgift att lära barn och tjänstefolk att läsa. (Gerger 1978)

mindre, förmögnare skoldistriktet på slättlandet” (Locknevibor berättar om skolan 2000: 8-9).

Meningsutbytet mellan inspektörer och skolråd fortsatte under 1880- och 1890-talen. Så småningom resulterade inspektörernas påtryckningar tillsammans med befolkningsökningen till att de övriga läsrotarna fick skolbyggnader. År 1910 hade de fyra rotarna fem lärare eftersom Locknevis skola var indelad i småskola och storskola/folkskola. Inspektörerna fortsatte att trycka på om fler lärare och kommunen fortsatte att streta emot.⁸⁴

En f.d. elev berättar om sin skoltid på 1930-talet, då många barn fick gå flera kilometer till skolan. Eftersom många hade dåliga skor och kläder blev de blöta av den långa vandringen om det regnade eller snöade. Det fick då hänga upp kläderna på tork kring kaminen. (Locknevibor berättar om skolan 2000:19) Det var trångt i skolorna, och en lärare ger en miljöskildring från 1930-talet:

Första tiden i Locknevi huserade jag i kommunalrummet, som hade en yta som en normal sängkammare. Halva väggen var beklädd med boaseringsbräder och resten täcktes av snusbruna tapeter. I ett hörn stod en järnkamin, och på kortsidan intill fanns ett bord med en låda lagom att förvara en dagbok i. På en stol vid det hade jag min plats för det mesta. Det var ju så förr. Svarta tavlan, vars yta inte var stort mer än en kvadratmeter, hängde på en spik vid sidan av katedern. Barnen satt i tvåmansbänkar med svarta lock och hål för bläckhornet. På måndagsmorgnarna, när det varit sammanträde på söndagen, måste man krasa bort cigarrstumpar och aska därifrån och slänga upp fönster och dörr för att vädra ut den unkna lukten. På väggen innanför dörren fanns en rad förnicklade krokar, där barnen på vintern hängde sina väskor och kläder. Var ytterkläderna fuktiga blev det en förförisk blandning av surt bröd, fukt, smuts och lagårdslukt. På en rankig, avskavd stol längst ner i rummet stod en hink med vatten och skopa, som förkylda och icke förkylda ungar drack ur. (Locknevibor berättar om skolan 2000:17)

I Vimmerby tidning fanns år 1938 följande notis:

Ny stor skolbyggnad i Locknevi. Regeringen har medgivit att Locknevi får med bidrag av statsmedel uppföra en ny skolbyggnad jämte uthus vid Locknevi kyrka. Den högsta kostnad, varpå statsbidrag får beräknas, har bestämts till 135,750 kr. Det nya skolhuset kommer att inrymma tre lärosalar, gymnastiksal, slöjdsal, skolkök, lärarorum, arkiv, skolbad och tvättstuga.

⁸⁴ Som mest, under 1920-talet, fanns fem skolor och nio lärare i Locknevi, då även Vrångfall och Ytterbo hade både småskola och folkskola. Även i Spillinge i norra änden av socknen fanns en skola mellan 1915 och 1931.

Totalkostnaderna beräknas till 149,225 kr. (Locknevibor berättar om skolan 2000:10)

Under 1940-talet hade välfärdssamhället slagit rot, vilket märktes på skolbyggnaden som stod klar till läsåret 1940/1941. Skolan hade ljusa klassrum, en riktig gymnastiksal och en badavdelning. ”Föräldrarna var vettskrämda för att barnen skulle förkyla sig. Snart lugnade de ner sig”, berättar en som då var lärare (Locknevibor berättar om skolan 2000:30). Det fanns skolskjutsar för de barn som bodde avlägset, skolresor till Norrköping och Stockholm, julfester, tävlingar och teateruppsättningar. Möjligheterna att studera vidare efter folkskolan ökade, men trots detta kunde det vara svårt att övertyga föräldrarna till studiebegåvade barn att de skulle avstå från arbetskraft hemma och betala för en teoretisk utbildning.

Antal elever i Locknevi halverades på 30 år mellan 1920 och 1950. Läsåret 1919/1920 fanns totalt 243 elever i de fem skolorna, och till läsåret 1949/1950 fanns fyra skolor med totalt 129 elever. Under 1950-talet minskade befolkningen så mycket att skolorna började stängas.⁸⁵ Locknevi kommun var nu sammanslagen med Blackstad och eleverna gick antingen i Blackstad eller i Locknevi kyrkskola, beroende på var i socknen man bodde. Högstadium fanns endast i Vimmerby. Inga föräldraprotester hördes angående besluten att lägga ner de små skolorna. Läsåret 1969/1970 fanns 35 elever i Locknevi skola, alltså en minskning med nästan tre fjärdedelar på 20 år. (Locknevibor om skolan 2000)

Locknevis mellanstadium lades ner 1993, och skolbarnen fick åka till Frödinge efter lågstadiet. Redan på 1980-talet varslade politikerna om att skolan skulle stängas, men de starka protesterna gjorde att skolan fick vara kvar i 20 år till. Sedan mitten av 1990-talet fanns även förskoleverksamhet på skolan, och den har fortsatt även sedan skolverksamheten las ner. Läsåret 1999/2000 fanns 15 elever, de två följande åren omkring 15–20 elever och skolans sista år 2002/2003 fanns endast åtta elever kvar. Även denna gång protesterade invånarna mot nedläggningen, men inte med samma kraft som tidigare.

4.2 En aprildag i Locknevi skola 1999

På väg till Locknevi stannar jag i affären i Frödinge för att köpa mat. Utanför sitter två pojkar och äter glass. Jag börjar prata med dem om skolan. De är nio år och en av dem bor i Locknevi. Familjen flyttade dit för ett par år sedan och de valde genast Frödinge skola eftersom han ändå

⁸⁵ Sista läsåret för Toverums skola var 1958/1959 och för Ytterbo 1960/1961. Året därpå beslutade kommunens skolstyrelse att även Vrångfalls skola skulle läggas ner.

skulle få byta skola till mellanstadiet. Han besökte Locknevi skola en gång och blev skeptisk till att den var så liten.

När jag anländer till skolan i Locknevi nästa morgon är den enda läraren på ett möte i Frödinge. Förskolläraren tar emot och berättar att hon ska ta hand om undervisningen under förmiddagen. Skolan är stor och lite ödslig. Det märks att den är byggd för betydligt fler barn än de fjorton som nu kommer dit, varav åtta är skolbarn. På bottenvåningen finns personalrum och två rum för dagisbarnen, samt en matsal. Skolbarnen disponerar tre rum på övervåningen och där finns också ett personalrum, som oftast står outnyttjat. I källaren finns gymnastiksal och en möteslokal som föreningarna har ställt i ordning och där det finns dator, fax och annan kontorsutrustning.

Förskolläraren trycker på en knapp som ger en ringsignal, och barnen ställer sig på led utanför klassrummet. Första timmen har bara ett dagisbarn kommit, och han får vara med i klassrummet. Tre barn är sjuka så det är bara fem barn i klassen, som består av sex- till nioåringar. Barnen och förskolläraren känner varandra väl och de börjar arbeta individuellt i sina matematikböcker. Jag och förskolläraren går runt och hjälper dem som behöver. De är lugna och öppna och släpper in mig i gemenskapen. Efter en timme kommer det fler förskolebarn och skolbarnen får rast. En nyinflyttad tvååring håller på att inskolas och jag talar med mamman om Locknevi.

Sedan går alla ut på skolgården. Den är stor och asfaltbelagd, med vidsträckt utsikt över åkrar, hästhagar och bostadshus. I borte änden av skolgården finns lite lekredskap. Rutschkanan är trasig, men det finns två enkla klätterställningar och två gungställningar med två respektive tre gungor. Dit drar sig barnen och skolbarnen gungar i de populäraste gungorna medan dagisbarnen väntar på sin tur. Det saknas staket runt gungorna så de små barnen måste passas så att de inte springer i vägen. Barnen är glada och betydligt livligare än i klassrummet. Lärarna skulle vilja ha upprustning av skolgården, både lekredskapen och buskplantering, men kommunen vill inte satsa på Locknevi skola som så länge har hotats av nedläggning. Föräldrarna har målat en bild på en yttervägg och byggt lekstuga, men ju färre föräldrarna blir desto svårare är det att få något arbete gjort. Efter rasten har skolbarnen gymnastik och jag är kvar på skolgården med dagisbarnen och en förälder.

Så blir det lunchdags och avlösning på förskolläraryrket. Den nya förskolläraren lagar mat och alla äter tillsammans. Det serveras köttsoppa, sallad, Höökaka och ost. En vegetarian får egen soppa. Barnen äter med god aptit och med flera vuxna vid bordet har barnen inte så stora chanser att busa. Efterrätten, fruktyoghurt, var det inte många som orkade. Barnen

turas om veckovis att vara bordsvärdar två och två, med uppgift att duka, duka av och torka bord.

Efter maten går skolbarnen tillbaka till klassrummet där de ritar och pysslar med vad de vill. Efter en stund kommer läraren och då går alla in i ett angränsande rum och slår sig ner på en stor madrass. Klassen ska förbereda sig för teaterbesök i Vimmerby, och fröken läser ur ”Klas Klättermus”. De flesta känner till berättelsen och kommenterar och svarar på frågor. När sagan är slut går barnen ut på rast igen.

Fröken ringer in och ger barnen var sin frukt. Det är dags för dagens sista arbetspass som är ett grupparbete där de forskar om djur. Barnen har själva valt djur som häst, får eller gris. De delar upp sig på de olika rummen och arbetar självständigt. Efter grupparbetet samlas de i klassrummet och fröken påminner om morgondagens utflykt till Vimmerby. Till slut går alla fram en i taget och får sin läxbok och en personlig hälsning.

Läraren och jag får lite tid att prata när barnen har gått. Hon har arbetat på skolan i över 15 år under nästan ständigt nedläggningshot. De senaste åren har det märkts på barnen att de oroar sig, säger hon, och även om inte beslutet är formellt fattat är alla ganska införstådda med att det är sista läsåret. Jag får titta på några veckoscheman som barnen får hem varje fredag. Förutom vanliga ämnen finns också massage, rörelse, klädsim teaterbesök, surr och hänt i veckan. Läraren berättar att de delvis anpassar undervisning efter hembygden. Barnen har varit på flera studiebesök som de sedan skriver om och sätter in i en Locknevibok. De har besökt kyrkan, gravfälten, Nygård (äldreboendet), sjön Anen, platsen där Björka kvarn låg, samt ett av de större lantbruken. Flera av barnen saknar lantbruksanknytning, även om de förmodligen har större vana än de flesta stadsbarn. Eventuellt ska de också besöka Sporrbacka där det låg en masugn. De ska också göra en karta över alltsammans och pricka in sitt eget hus på den. Teckningar från gårdsbesöket sitter på anslagstavlan och där har barnen skrivit om hur de klappat kossor, suttit på traktorn, hoppat i hö och provat att mjölka. Barnen har också skrivit ner intrycken från gårdsbesöket:

Vi har varit i Vikö och helsat på kosorna dom hade 90 stycken och det var en ko som bajsade på mej och vi fick fika och vi fick titta på hunden som heter Abe. Jag såg 2 tjurar och 3 katter. Och vi fick se tuppar.

Jag satte in tummen i en spenkopp. Tummen blev röd. Jag mjölkade en ko. Man börjar lengst upp på spenen och drar ner. Vi hoppade i höbalarna. Det var kul.

Bild 3. Teckning från ett studiebesök. Källa: Aron i Locknevi skola.

4.3 Mobilisering för Locknevi skola

Skolkampen

Strax efter kommunsammanslagningen 1971 kom det första förslaget från kommunen om att stänga skolan i Locknevi. Förslaget röstades ner i kommunfullmäktige sedan den enda Locknevipolitikern författat en skrivelse som argumenterade för skolan som en viktig resurs för landsbygden. Det gick några år in på 1980-talet innan nästa besked kom om att politikerna ville lägga ner skolan, och denna gång fanns ingen kommunalpolitiker med från Locknevi. Till skillnad från när de övriga skolorna i socknen stängdes på 1950-talet ledde detta besked till att föräldrarna protesterade mot en nedläggning. Mobiliseringen leddes av några inflyttade/återflyttade personer, stadsbor med vana att säga ifrån. Kärnan var några unga mödrar som lärt känna varandra i den nybildade gymnastikgruppen (se kapitel 8). En av de engagerade mödrarna berättar:

Så fort det kom upp så, så var det diskussioner om Lockneviskolan, alltid Lockneviskolan, och efteråt kan jag bli så förbaskad för att man hade bestämt

sig för och trycka ned den här bygden. Och Locknevi är ju längst bort ifrån kommunen, man hade bestämt sig för Lockneviskolan. Man tänkte inte rationellt, man ändrade reglerna för upptagningsområde (...) man pratade illa om B-formen utan att ta reda om vad B-formen egentligen betyder. (Cecilia, inflyttad Locknevibo)

Lockneviborna genomförde en uppmärksamman demonstration i Vimmerby 1988 och en skolstrejk under några dagar 1989. Inte bara föräldrarna engagerade sig, utan även en stor del av den övriga befolkningen. Flera Locknevibor utnyttjade sina kontakter som politiker eller som kommunanställda, och påverkade från olika håll. De författade skrivelser, organiserade en demonstration i Vimmerby och inbjöd politikerna till debatt. Föräldraföreningen Hem och Skola var en viktig plattform. Locknevis Hem och Skola-föreningen samarbetade med föreningen i Frödinge för att inte riskera att de ställdes mot varandra i ett konkurrensförhållande. Skolan fick vara kvar ett eller två år i taget.

”Skolan byggdes om och byggdes ut och sedan försökte man lägga ner skolan i Locknevi. Det blev en kamp, det var trevligt. Då levde vi upp”, berättar Allan, som är återflyttad till Locknevi. Han syftar på år 1995 då invånarna bjöd in politikerna till en paneldebatt i skolan. Där presenterade man forskning om B-formens⁸⁶ fördelar. Man rekonstruerade också hela förloppet under de senaste tio åren, och politikerna fick höra hur de misskött ärendet. Det blev tydligen en konstruktiv debatt eftersom nedläggningshotet försvann under några år.

Förutom skrivelser, demonstration och debatt har Lockneviborna föreslagit och till slut genomdrivit att skolan skulle hysa både förskola och fritidsverksamhet. Det fanns olika åsikter om detta eftersom några dagmammor inte ville förlora möjligheten att arbeta hemifrån. Nu fick de sin arbetsplats i skolan, så det hela löste sig. Tanken bakom arrangemanget är att föräldrar inte vill flytta sina barn från en invand miljö, och därför är det viktigt att barnen från början vänjer sig vid Lockneviskolan. Arrangemanget kom dock lite sent:

Ja, jag såg den här bilden framför mig att, hade vi knutit samman redan 89–90 och haft dagis så hade skolan inte blivit ifrågasatt för att då hade vi haft en grogrund. Fröna hade ju varit här och då hade man även knutit till sig barnen i yttertrakterna, för att då hade vi kunnat göra vårt dagis läckrare än alla stora dagis. (Cecilia, inflyttad Locknevibo)

Södra delen av Locknevi har närmare till Frödinge, och en del föräldrar valde redan på 1980-talet att låta sina barn gå även i lågstadiet i Frödinge.

⁸⁶ B-form innebär att två årskurser eller fler undervisas i samma klass. Det är inte längre den officiella benämningen, men den används i dagligt tal.

Mobiliseringen omfattade alltså inte hela bygden, även om flera föräldrar från södra delen ställde upp för Locknevi skola. En åtgärd för att hindra att Locknevi skola stängdes var att ringa runt och bjuda in de föräldrar i södra delen av Locknevi som valt Frödinge skola.

När vi försökte få barnen därifrån att börja i Locknevi, när det var som mest kris så blev det ju det här att man vet ju aldrig om skolan är nerlagd nästa år. Då var ju Frödinge säkrare. De har ju sexåringar som får ställa sig vid 33:an sju på morgonen och sitta på grusvägarna en timme hem. Bara för att skolan ligger närmare är det inte säkert att skolskjutsen går rakt. Det går ju lite prestige i det också att nu har vi valt och nu får vi stå vårt kast. Och vi har ju verkligen försökt både från Sockenföreningen och Hem och Skola eller föräldraföreningen att bjuda in dom till Öppet Hus i skolan så att de får se hur verksamheten fungerar. Och vi har ringt till dom personligen och inbjudit dom, men inte. (Johan, inflyttad Locknevibo)

En annan strategi för att behålla skolan har varit att föreningslivet utnyttjat skolans lokaler för att förhindra att skolan säljs om den stängs. Sockenföreningen beviljades en summa pengar⁸⁷ för att bygga en datastuga på 1980-talet. Sedan dess har projektet bytt inriktning eftersom de flesta hem har datorer numera. I stället har man skapat en välutrustad föreningslokal.

Anledningen var att vi ville knyta an till skolan. Att vi ville ha aktiviteter där på kvällarna också. Skolan har tillgång till koptatorn, den har vi köpt tillsammans med skolan. Det är en sorts fristående lokal, ett gammalt bibliotek som byggts om som inte ligger bland skolsalarna. Skulle det mot förmodan någon gång i framtiden bli aktuellt att skolan skulle försvinna så kan den här lokalen vara kvar. Den har egen ingång och toalett och så, men ändå knyts den an till skolan. LAIK har aktiviteter i skolan på kvällar och helgerna. Då ville vi lägga mer på skolan så att den skulle byggas upp och renoveras. Vi tror att det blir svårare att lägga ner skolan då. (Johan, inflyttad Locknevibo)

Med en nyrenoverad skola och relativt många barn födda på 1990-talet var optimismen ganska stor i slutet av 1990-talet: ”Sen dess har det varit frid på jorden”, säger Cecilia och syftar på kampen 1995. Barnantalet räckte dock inte till, och 2002 förvarnade kommunen om nedläggning. Visserligen hade några barnfamiljer flyttat in, men de hade inte tillräckligt många barn i skolåldern. Eftersom skolan det läsåret endast hade åtta elever utan någon större ökning i sikte de närmaste åren, blev inte protesterna så starka denna gång. Hösten 2002 formades ”Arbetsgruppen

⁸⁷ Pengarna kom från EU som ett projekt inom ramen för kampanjen Hela Sverige ska leva, innan Sverige blivit medlemmar i EU.

för skolans bevarande” bestående av två Vimmerbypolitiker och fem Lockneviabor (både infödda, återflyttade och inflyttade personer). De inbjöd alla föräldrar till fyra- och femåringar att samlas och diskutera det framtida behovet, men endast en förälder kom. Arbetsgruppen tolkade det som att de flesta redan har bestämt sig för Frödinge skola. Under samma läsår bjöd centern in föräldrarna till ett möte om skolan i Frödinge.

De flesta i arbetsgruppen ville inte att skolan skulle stängas. Efter diskussioner accepterade man ändå en stängning, med förbehållet att skolan ska kunna öppnas igen såsom man gjort med skolan i Pelarne, en annan socken i Vimmerby kommun. Några ville pröva möjligheten att skolan skulle ha en profil som kan locka barn från andra delar av kommunen, eventuellt i form av en friskola. Som långsiktig strategi har man diskuterat att bygga bostäder för att öka inflyttningen (se kapitel 8).

När terminen avslutades hade det formella beslutet om nedläggning inte fattats, men i juni var det dags för fullmäktiges sammanträde. Flera Lockneviabor sitter i fullmäktige, representerande både m, c, kd och mp med olika ståndpunkter i skolfrågan. Dessutom fanns ytterligare Lockneviabor med som åhörare. Det blev en lång debatt till klockan halv tolv på natten innan klubban föll och skolan var nedlagd. Tills vidare finns daghem och fritidshem kvar i skolans lokaler. Efter beskedet skrev en av de politiskt aktiva Lockneviaborna i Locknevi Sockenblad om omröstningen:

Är inte våra byskolor en tillgång som hela kommunen behöver? Jag tycker det är en angelägenhet för hela Vimmerby. Pelarne skola minskar nu dramatiskt och kommer säkert inom kort att ifrågasättas. Andra skolor minskar också. Det handlar om att små skolor på landsbygden ska kunna leva så att människor också vill bo och leva här. Hur många barnfamiljer bosätter sig på landsbygden om det inte finns skola och barnomsorg inom rimligt avstånd? (Locknevi Sockenblad 3/03)

Ett annat sätt att utnyttja de tomma lokalerna gjordes i september 2003 med hopp om fortsättning. Vimmerbys alla högstadieskolor erbjöds till en lägerskola för alla som börjat årskurs 7. Under ett och ett halvt dygn hade klasserna en ”Kick off” där de på ett trivsamt sätt får träffa sina nya kamrater och klassföreståndare. I programmet ingår exempelvis samarbetsövningar, bak, matlagning och lägerbål. Första gången kom ungefär 150 elever och skolan blommade upp några dagar.

Kampen för skolan blossade upp nästan varje år under 1980- och 1990-talen. Ofta kom hoten om nedläggning, liksom beslutet, på sommarlovet. Det uppfattades som extra besvärligt av föräldrarna, då de hade svårare att organisera sig än under terminerna. Även om mobiliseringen både lett till att skolan fick vara kvar längre än beräknat och till andra nätverk och föreningar som lever vidare (se kapitel 8) finns det en baksida. Osäkerheten

har lett till en ständig oro hos barn och föräldrar, eventuellt sämre kvalitet på skolarbetet då de haft svårt att få behöriga lärare, samt att det går åt mycket tid för att mobilisera invånarna.

Det började ju faktiskt då det var en sammanhållande faktor också, att skolan varit hotad så länge (...) Men tyvärr så mycket negativt arbete alla fick lägga ned energi på att, att jobba med att bara behålla skolan i stället för jobba framåt. Tänk om all den här energin hade fått läggas på konstruktiva saker. (...) För helt okej under ett år men inte under tolv år. (Cecilia, inflyttad Locknevibo)

För och emot byskolan

Jag har aldrig vatt Vimmerbybo. Jag tror att där en är uppfödd och gått i skola och gått och läst, som man sa förr. Jag tror att det där är nånting som hänger kvar (Arne, återflyttad Locknevibo).

Locknevibornas främsta argumentet för att behålla skolan är enligt min tolkning dess betydelse för bygden och platsidentiteten, både som mötesplats och symboliskt. När skolan kommer på tal säger §, vars barn har gått i skolan nyligen: ”Då är vi Locknevibor”. I insändaren till Sockenbladet lyfter man fram att barnfamiljer tvekar att bosätta sig i en bygd utan skola. Intervjuerna visar att människor håller reda på vad som hänt klasskamraterna efter skolan, och att de undvikit att hamna i konflikt därför att de känner varandra sedan skoltiden. Även samarbete kan ha sin grund i de kontakter man knöt under skoltiden. Sådana kontakter vill föräldrarna att deras barn också ska få. Några med äldre barn berättar om hur deras barn under mellanstadiet hade hembygdsläger på Lidhem, där de lärde sig att hänga gärdesgård och spinna ull. Att lära känna sin bygds historia tror de stärker hemhörigheten. För de kringboende bidrar skolan konkret till en levande landsbygd ”... för det är rätt så mysigt att gå här i slutet av augusti och höra ungarna skrika däruppe”, säger Maj som är bondmora.

I den södra delen av Locknevi väljer de flesta att låta sina barn gå i Frödinge skola, som ligger närmare. Trots att de valt en annan skola än Locknevis inser de skolans symbolvärde för bygden. Peter, som är infödd Locknevibo från södra delen säger att: ”Jag tror det är viktigt i och för sej att man har nånting att samlas kring och strida för och så vidare, men jag tycker att det är synd att det ska bli skolan.”

Det främsta argumentet mot att välja skolan i Locknevi gäller barnens utbildning. De som har valt Frödinge skola är tveksamma till huruvida en liten skola klarar att hålla tillräckligt god kvalitet på undervisningen. Ett

annat argument är att det är närmare till Frödinge så att barnen slipper resa så långt. Någon i den södra delen påpekar att det inte är så gammal tradition att barnen från den södra delen går i Locknevi skola. När skolorna i Toverum och Ytterbo lades ner för 40 år sedan åkte barnen därifrån till Blackstad i tio år innan kommunreformen förde Locknevi till Vimmerby.

Det är klart närmast, vi har ju alltid riktningen åt Vimmerbyhållet till. Locknevi det är kyrkan och eventuellt skolan. Det är ju en halvmil närmare om man säger så. Sen är det ju, det går inte att diskutera men jag anser att det är en större och bättre skola än Locknevi. (...) Jag förstår dom däruppe att dom inte vill att skolan skall läggas ner för dom har nära till skolan där va. Men för barnens bästa tror jag nog ändå att en bra utbildning är viktigare. Finns det bara underlag så kan dom driva skolan så. (Josefin, inflyttad Locknevi)

De som kämpat för skolan argumenterar mot att en liten årskursblandad skola skulle ge sämre undervisning:

Vi hade tagit fram alla fakta om det här med B-formen som man chikanerat oss för tidigare. Vad gör man nu? Jo man pratar om integrerad skolform och det här har ju vi trott på hela tiden, och nu kommer det studiebesök för att se på hur vi har det i våran skola. (Cecilia, inflyttad Locknevi)

Ytterligare ett argument mot att välja Locknevi skola är att man vill undvika att flytta barnen under skoltiden, så att de slipper att gå i tre olika skolor under grundskolan (Locknevi, Frödinge, Vimmerby). Andra tycker att det är utmärkt att börja med en liten skola för att sedan stegvis flytta till större skolor så att barnen får utökat umgänge. En kvinna anser att särskilt flickor har behov av ett större socialt umgänge och att identifiera sig med lite större barn.

4.4 Andra byskolor

Locknevi är inte ensam om vare sig nedläggning av skolan eller motstånd mot detta.⁸⁸ Många byskolor⁸⁹ försvann under 1960- och 1970-talen. Den omedelbara orsaken var sviktande elevunderlag, men bakom besluten låg också en samhällsanda där framtiden skapades av storindustrier och storstäder. Politikerna uppmuntrade människor att flytta från landsbygden. Liksom i Locknevi hördes sällan några protester mot dessa nedläggningar.

Den första stora skolstriden stod i Drevdagen i norra Dalarna, och den kom att bli symbolen för den kamp som förs på många håll i landet. Drevdagens skola mottog sitt första nedlägningsbesked 1971, men efter föräldraprotester öppnade skolan igen. Under 1970-talet började politiken vända. Flyttlasspolitiken kritiserades, och nya ideal som decentralisering och gröna vågen uppstod. År 1973 antog riksdagen en proposition om

⁸⁸ En studie av Alexander Thomas (1999) visar att även många amerikanska småsamhällen har genomgått samma omvandling som Sverige med minskad service och ökad utflyttning. Samma författare visar att det också i USA är vanligt att invånarna mobiliserar för att rädda skolan och på andra sätt motverka utarmningen av landsbygden.

⁸⁹ Det vi i dagligt tal menar med byskolor kallas officiellt för små grundskolor där gränsen går vid 50 elever. Dessa små skolor finns inte bara på landsbygden, utan även i tätorter. Under läsåret 2002/2003 fanns totalt 809 små skolor fördelade på 343 i tätorter, 334 i tätortsnära landsbygd och 132 i glesbygd (Glesbygdsverkets årsbok 2003:123).

skolväsendets organisation i glesbygd. Skolöverstyrelsen utarbetade föreskrifter som speglade en positivare syn på byskolor än hittills:

Tänkbara konsekvenser för lokaliseringen av skolenheter som följd av den långsiktiga befolkningsutvecklingen skall ha analyserats och alternativa lösningar ha diskuterats före beslutet som innebär indragning av skolenhet. Det åligger skolstyrelsen att ge föräldrarna information härom liksom om bakomliggande motiv. (...) Skolans betydelse för den framtida utvecklingen i bygden skall beaktas. (Halvarsson 1999:17)

Drevdagens skola fick sitt andra besked om nedläggning till skolstarten 1983 på oklara grunder. Föräldrar och andra bybor kämpade på alla tänkbara sätt och det hela utvecklade sig till en öppen konflikt där skolstyrelsen motarbetade föräldrarna utan någon hänsyn till SÖ:s anvisningar (Halvarsson 1999). Konflikten ledde till en skolstrejk som varade i sex år. Under strejkåren kämpade man med hemundervisning och andra lösningar, vilket liksom i Locknevi tog mycket kraft. Så småningom beslutade myndigheterna att skolan skulle få vara kvar, och den blev den första friskolan i Sverige. Trots framgången infann sig inte alls den jubelstämning de drömt om.

Knappt en enda champagnekork smällde. Förklaringen är den, att den stora Utbrändheten hade infunnit sig och bedövade hela bysamhället för lång tid framåt och orsakade stagnation i bl a byutvecklingsplanerna. (Halvarsson 1999:198)

”Drevdagen lever upp igen!” är titeln på en tidningsartikel i Land (19/2003). Invånarantalet har ökat och många har startat egna företag, exempelvis i turistbranschen. Skolan hade 24 elever 2001–2002, och det minskade visserligen till 18 elever år 2003, men det kommer stadigt fler barn och skolan är inte längre hotad. De som var elever i Drevdagens skola under strejkåren är nu vuxna och en av dem berättar:

Många förstår inte hur mycket föräldrarna fick offra de där åren. En del företag gick nästan i konkurs, man orkade väl inte riktigt ta tag i båda världarna. Och det var jobbigt för oss barn att se våra föräldrar slita så. Men skolan blev en enorm språngbräda. Den gav vikänsla. På andra ställen brukar det bara vara ett par få eldsjälar. (Land 19/2003:8)

Sedan 2003 har en ny våg av skolnedläggningar inletts och dagens reaktion är betydligt mer offensiv än under den förra vågen på 1960- och 1970-talen. Föräldrarna rasar mot politikerna och tidningsrubriker som ”Förtvivlad kamp för dödsdömda skolor”⁹⁰, visar allvaret både i situationen och i

⁹⁰ Rubriken är från Nerikes Allehanda och citeras i Land 17/2004.

reaktionerna. Förutom att protestera prövas alternativa lösningar, och efter genombrottet med Drevdagen är det inte ovanligt att föräldrarna startar friskolor. I norra Sverige och Finland prövas IT-lösningar som exempelvis internetuppkoppling till lärarutbildningen (Zetterman 2004). Leader + Sommenbygd planerar ett program för små skolor på landsbygden, exempelvis genom att göra skolan till ett lokalt lärocentrum (ibid).

Nedläggningen av små skolor kommer att fortsätta de närmaste åren och en orsak är att befolkningen minskar i många kommuner. I Svenska kommunförbundets (2003) skrift om hur man kan planera för en krympande verksamhet diskuteras bl a skolorna. I skriften framhålls att barn i små skolor inte har sämre baskunskaper än andra och att små skolor inte behöver vara dyrare än större skolor. Man betonar också att kommunen bör ha diskuterat principer kring skolpolitiken innan alternativen presenteras. Kommunerna uppmanas att fundera över friskolor och att gå över kommungränser, vilket är nya sätt att hantera skolfrågor.

Det finns inte mycket forskning om byskolornas effekt på bygden och på barnen. I en utredning påstås att en väl fungerande byskola är en viktig faktor när barnfamiljer bestämmer sig för att flytta till eller att stanna kvar i en by (Lithander & Möhlnhoff i Zetterman 2004). Påståendet stöds av Susanne Stenbackas avhandling som visar att människor som väljer att flytta till landsbygden sällan gör det för att söka ett visst arbete, utan skälen handlar mer om att man funnit ett idealhus, att barnen ska få en bra uppväxtmiljö eller att man vill till en viss bygd. När man väl är där gäller det att hitta försörjning inom pendlingsavstånd (Stenbacka 2001). Troligtvis kommer byskolornas betydelse att bli föremål för mer forskning. En personlig reflektion av byskolans betydelse för bygden görs av Hans Halvarsson som var lärare i Drevdagen i 40 år:

På 1960-talet fanns skola i varenda utby här. Men de andra gick med på att flytta barnen, de lydde överheten. Nu är där spökgårdar för hela slanten, bara pensionärer kvar. (...) Utan skolan hade det aldrig blivit någon satsning. Luften hade gått ur och inflyttningen hade aldrig blivit av. (Land 19/2003:10)

4.5 Om mötesplatser

Färre mötesplatser

Locknevi skola förvandlades på hundra år från att vara ett överhetens påfund till att symbolisera tradition. Folkskolans införande störde lantbrukets rytm genom att ta barnen från arbetet för att lära dem saker som inte ansågs nödvändiga i ett agrart samhälle. Med moderniseringen av lantbruket började även landsbygden att efterfråga skrivkunighet och kunskaper i matematik. När den nya skolan invigdes 1940 hade skolan blivit en viktig symbol för framåtskridande och vid sidan om kyrkan en stolthet för hela bygden. När skolan skulle stängas på 1980-talet var den en av de sista garanterna för kontinuitet när de flesta lokala arbetsplatser försvunnit, affärerna stängt och befolkningen minskat. Skolan erbjöd en av de få möjligheterna att upprätthålla sociala relationer här och nu, dvs ett stråk av tradition i ett modernt samhälle.

Skolans stora förvandling har en parallell i lanthandelns historia. Liksom skolan etablerades lanthandlarna under andra halvan av 1800-talet, och liksom skolan betraktade de som ett utifrån kommande fenomen förknippat med det moderna (Kajser 1999). Under 1900-talet inlemmades både lanthandeln och skolan i bygdens vardag, och i dag representerar båda det traditionella. Kategorin lanthandel finns inte i statistiken, men de relativt små butikerna (med en yta mindre än 400 kvm) kallas dagligvarubutiker. Nedläggningen av småbutiker har gått snabbare än nedläggningen av små skolor.⁹¹

Det är inte bara byskolor och handelsbodas som läggs ner på landsbygden, utan även arbetsplatser som har fungerat som mötesplatser för lokalbefolkningen. I jordbruksbygder fungerar lagårdsbacken som en halvoffentlig mötesplats. Men i Locknevi, liksom på många håll, finns så få lantbruk kvar att lagårdsbacken alltmer fungerar som privat tomtmark och bara människor med särskilda ärenden söker sig dit. Även andra arbetsplatser kan fungera som halvoffentliga mötesplatser, men i Locknevi finns endast ett fåtal arbetsplatser. Den största av dem är äldreboendet

⁹¹ ICA står för en betydande majoritet av gles- och landsbygdsbutikerna, och eftersom ICA har påbörjat ett arbete med att stärka småbutikernas konkurrenskraft befarar Glesbygdsverket att minskningen av antalet småbutiker påskyndas (Glesbygdsverkets årsbok 2003). Under de fem åren mellan 1996 och 2002 har antalet orter med dagligvarubutik minskat från 2 395 till 1 968. Bara under 2002 stängdes 300 butiker. Av dessa låg 125 på landsbygden, och 117 orter miste då sin sista butik (ibid:115).

Nygård som sysselsätter främst kvinnor. Den fungerar som en mötesplats både för de anställda och för de boende och deras anhöriga.

Liksom i Locknevi har många landsbygder förlorat mansdominerade arbetsplatser som sågverk, kvarnar och snickerier, och i stället har antalet kvinnodominerade arbeten inom vård och omsorg ökat något. Männens arbetspendlar och när även den offentliga sektorn krymper får också kvinnorna börja arbetspendla eller bli arbetslösa. I skogslänens inland är det långt till arbetsplatserna, och några forskare beskriver sina farhågor inför framtiden:

I ett framtida läge där två av tre lediga jobb på ett trettiotal lokala arbetsmarknader avser huvudsakligen vård, omsorg och andra nödvändiga och samhällsbetalda personliga tjänster kan man räkna med att marknaden för arbete i själva verket upphör att fungera. (Nygren och Persson 2001, i Glesbygdsvverkets årsbok 2003:62)

Förutom de halvoffentliga arbetsplatserna finns det ett fåtal offentliga mötesplatser i Locknevi i dag. I norra delen av socknen finns kyrkan, en bygdegård och skolbyggnaden som nu inhyser daghem, fritidshem och föreningslokal. I den södra delen finns en mindre bygdegård och en IOGT-lokal. På somrarna är hembygdsgården och badplatsen vid sjön Anen populära mötesplatser. Locknevi hade sex handelsbodas på 1930-talet. I en artikel i Vimmerby tidning från 1969 intervjuas de tre som då fanns kvar i Östantorp, Toverum och Vrångfall. De inser att utvecklingen, eller snarare avvecklingen, går snabbt. Poststationen i Locknevi lades ner 1957, och den sista butiken som fanns i Toverum lades ner 1976. År 1999 miste Lockneviborna ytterligare en mötesplats då Lidhem, Skogsstyrelsens fastighet, stängdes som kursgård.

Vikten av mötesplatser

Platser för möten är en mycket viktig faktor för att upprätthålla bygden. Under 1920–1940-talen uppstod en rumslig hierarki i Locknevi, där några byar ansågs mer ”centrala” än andra (Wigren 1988:143). En avgörande faktor var att det i dessa byar fanns servicefunktioner och tillika mötesplatser som kommunkontor, skola eller handelsbod. Fram till 1970-talet utgjordes mötesplatserna av en blandning av offentlig och privat service. Efter att kyrkan separerades från staten år 2000 blev skolan den enda offentliga institutionen i Locknevi. Efter att skolan stängts har den sista reella och symboliska länken mellan Locknevi och staten försvunnit.

De mötesplatser som möjliggör ett offentligt och informellt umgänge kallas ibland för ”third places”: mellan hemmen och arbetsplatserna (Oldenburg, 1989:230, Urry 2000:139-142). Det är på platser som kaféer

och bygdegårdar som gemenskapen och grannskapet underhålls på ett avspänt med ändå kontrollerat sätt. Ofta besöks dessa platser av antingen män eller kvinnor, enligt Ray Oldenburg (1989), som menar att mötesplatserna bidrar till att upprätthålla samhällets genussystem. Detta är svårt att upptäcka i Locknevi som har så få mötesplatser. Kyrkan och bygdegårdarna är könsblandade platser, men i verksamheter som älgjakten eller studiecirkelarna i bygdegårdarna är könssepareringen tydlig.

Ett minskat antal mötesplatser kan man tycka skulle kompenseras av ökade kommunikation med hjälp av bilar, telefoner och datorer. Men John Urry menar att ömsesidig närvaro (co-presence) är väsentligt för sociala relationer, och att vi utnyttjar de förbättrade kommunikationerna för att kunna resa mer och träffa andra människor. Samtal mellan människor ansikte mot ansikte är överlägset vad andra former av kommunikation kan åstadkomma, enligt Urry. Vi använder möten som en ritual för att lösa problem, och när vi träffas mer sällan blir de informella mötena formaliserade som ett sätt att ta vara på mötet. (Urry 2002, muntligt meddelande)

De mötesplatser som finns i Locknevi organiseras utifrån bestämda former som gudstjänster, studiecirkel och årsmöten. I formen ingår också fikaraster och andra tillfällen till spontana samtal. Intervjuerna visar att även det vardagliga umgänget i hemmen förändrats. Om människor befinner sig i hemmen och de flesta har liknande vardagsvanor är det lättare att titta in till varandra spontant för en pratstund. Numera förhåller det sig sällan så förutom i lantbrukarhem. I stället ringer man och bestämmer en tid för att träffas, och då blir det gärna middag eller kaffe. Detta ska jämföras med att köket länge har varit en halvoffentlig plats dit människor kan gå in utan att knacka⁹², slå sig ner på den stol som ska stå innanför dörren och knappt säga någonting.⁹³ Barbro Blehr ger ett exempel på en frisersalong i ett hem där en del besökare gick in i köket och kokade kaffe. Sedan frisersalongen stängde uppfattas hemmet som privat och strömmen av besökare har sinat (1994:86).

⁹² Carl von Rosen (2003:52) berättar från Näs socken på Gotland om den kod som dörrnyckeln utgör. Om husets invånare är i närheten lämnas ytterdörren olåst med nyckeln hängande innanför. Är de ute på åkern eller i affären sitter nyckeln i den låsta dörren på utsidan. Åker de till Visby låser de och hänger nyckeln på utsidan om dörren. Är de borta flera dagar ligger nyckeln under trappen. För den som kan koden är det bara att läsa av hur länge gårdens folk är borta. Koden innehåller också ett budskap om tillgängligheten till köket, och ingår dessutom i den underförstådda kunskap som särskiljer bybor från sommargäster och turister.

⁹³ Att köksingången oftast ligger på baksidan av huset bidrar till att den uppfattas som mer tillgänglig än den mer formella huvudingången.

Prat, kallar Blehr (1994) det informella samtalet⁹⁴, och det är viktigt för att åstadkomma den insyn och överblick över lokala förhållanden som många invånare har. Hon fann i sitt fältarbete tre samtalsområden: gemensamma erfarenheter, referenser till det förflutna, samt specifika människor och miljöer (ibid:99). Att dela med sig av sina erfarenheter är ett sätt att bidra till gemenskapen och denna form av prat sker företrädesvis med det egna könet.⁹⁵ Referenser till det förflutna innehåller ofta uttrycket "förr" i betydelsen ett radikalt annorlunda förflutet, vilket gör att det kan syfta på mycket skilda epoker (ibid:113). Samtalen om specifika personer och miljöer kan lika väl röra döda som levande och på så sätt upprätthålla en gemenskap över tiden. Blehr menar att detta prat både förenar och skapar gränser såväl inom bygden som mellan invånare och utsocknes.

Jag vill lägga till ett fjärde samtalsområde till Blehrs, nämligen förändringar. I mitt fältarbete har jag ofta lyssnat till och deltagit i samtal om aktuella företeelser som EMU, jordbrukspolitiska beslut och miljökatastrofer. Dessa samtal rör sig om det delvis okända, om "vart samhället är på väg". Jag tolkar det som ett sätt att tillsammans integrera nya företeelser i kontinuiteten mellan dåtid, nutid och framtid. Med andra ord ett sätt att upprätthålla en tradition.

Samtalets betydelse framhålls också av Cecilia Waldenström (2001). Hon använder termen dialogical space (dialogiskt rum) för att beskriva en konversation där deltagarna framstår som subjekt för varandra och där de kommunicerar även ordlöst och utforskar ämnet gemensamt (ibid:169). En sådan kommunikation är ett viktigt bidrag till att forma ett gemensamt meningssammanhang där man skapar en gemensam värld att referera till i samtalen (ibid). Waldenströms exempel gäller samtal i lantbruksrådgivning, men teorin bidrar till att förstå betydelsen av dialogiska rum för att skapa det gemensamma meningssammanhang som bygden utgör. Var man befinner sig under samtalen har stor betydelse, säger Waldenström. Platsen skapar dels förväntningar på vilken sorts samtal man kan föra och på vilka roller man förväntas inta. Dels ger platsen i sig möjlighet att utveckla samtalet på ett specifikt sätt. Det sker genom att man tillsammans kan varsebli och erfara något antingen det sker i köket, på bygdegården eller på fältet.

Förutom att skapa tillfällen till social interaktion för både barn och vuxna är möjligheten att gå i skola i sin hembygd ett sätt att öka känslan för och medvetenheten om platsen. Denna känsla brukar sammanfattas i den

⁹⁴ Småprat och skvaller uppfattas allmänt i antropologisk litteratur som något som symboliserar gemenskap. Även negativa omdömen om människor kan fungera som sammanhållande för bygden (Rosengren 1991, Blehr 1994, von Rosen 2003).

⁹⁵ Detta framgår både i Blehrs, Ekmans och von Rosens avhandlingar.

engelska termen "sense of place".⁹⁶ ". Särskilt viktigt är barndomens landskap därför att det ger oss en konkret förankring i tillvaron (Nordström 1998:12). Denna förankring är den mest fundamentala formen av kroppslig erfarenhet (Casey (1996). Att till fullo vara i en plats⁹⁷ innebär att ha kunskap om den genom att bekanta sig med alla dess (materiella, kulturella och sociala) uttryck (ibid:36). En plats måste levas, bebos, minnas, kännas, omtalas och upplevas. Utan skolan, kyrkan, bygdegården, badplatsen och andra mötesplatser blir det därför svårt för människorna i Locknevi att vara invånare, alltså att bebo en plats.

Känslan för och medvetenheten om platsen är en viktig grund för platsidentiteten. Enligt Anthony Cohen (1985:44) kan ett hot mot den lokala gemenskapens administrativa gränser leda till att de symboliska gränserna stärks. Locknevis både administrativa och symboliska gränser var länge socknen. Flera administrativa gränser har sedan vidgats till att omfatta även andra före detta socknar. Först kommunen, sedan pastoratet (församlingen är dock kvar) och så skolan. Detta gäller även föreningslivet där exempelvis Röda Korset och LRF slagit sig samman med Frödinge. När skolan hotades av nedläggning var det ett hot mot en av de få kvarvarande administrativa gränserna för den gamla socknen och invånarnas kamp stärkte känslan av att vara Locknevibo, alltså den symboliska gränsen för platsidentiteten. Detta skedde i en tid då arbetsgemenskapen i lantbruket minskat till att omfattade ett fåtal, och skolkampen blev början till att finna en ny praktik för den lokala gemenskapen och platsidentiteten.

Identiteter konstrueras av relationer, och att vara någon innebär alltid att vara någon i relation till någon eller någonting. Relationen mellan den tillskrivna och den upplevda aspekten av identiteten beskrevs på 1930-talet av Marcel Mauss och Georg Herbert Mead.⁹⁸ Till dessa två aspekter lägger Mikael Kurkiala en tredje aspekt, nämligen den önskvärda (den man vill

⁹⁶ Yi-Fu Tuan (1974/1990) myntade begreppet Topophilia för att beskriva det känslomässiga bandet mellan människor och platser. Hans elev Edvard Relph (1976) fortsatte tankegången med uttrycket "sense of place". Båda ansåg att moderniteten förstör platsers autenticitet och skapar platslöshet. De har kritiserats för att enbart se till enhet och harmoni, och numera talar man i forskningen om "senses of place" för att betona att det inte bara finns ett sätt att uppleva platsen (Feld & Basso 1996).

⁹⁷ Det engelska uttrycket "in a place" passar bättre in i resonemanget än det svenska "på en plats".

⁹⁸ Marcel Mauss (2004) kallade de båda aspekterna la personne (personen) respektive le moi (jaget). George Herbert Mead (1934) menade att The Self (självet) består av ett samspel mellan I (jaget som subjekt) och Me (jaget som objekt). Mead menar att The Self uppstår i interaktion med "den andre" genom att vi ikläder oss varandras roller

vara) (Hornborg & Kurkiala 1998:41). Enkelt uttryckt: "Our identity is simply *the names we call ourselves*" (Charon 1995:80). De kategorier och symboler som skapar identiteten har dubbla funktioner (Shaw 1994). För det första möjliggör identiteten att vi reflekterar över oss själva, och för det andra gör identiteten det möjligt för andra att avgöra vilken position vi har i en grupp. Identiteten är alltså både socialt konstruerad och vice versa konstruerar identiteten samhället. I ett modernt samhälle växlar vi mellan olika sociala identiteter. Detta märks särskilt på landsbygden där platsidentiteten kan vara stark vid sidan om andra identiteter, som exempelvis den professionella.

Locknevibornas argument för att behålla skolan tolkar jag som att mötesplatser är en viktig arena för att upprätthålla en platsidentitet, både för barn och vuxna. De som argumenterar mot skolans bevarande går inte emot påståendet om att skolan är viktig som mötesplats. Men de argumenterar delvis från en annan utgångspunkt, nämligen att undervisningens kvalitet inte kan garanteras i en liten skola. Att framhålla skolan som en symbol för Locknevi och en levande landsbygd är ett exempel på en platsidentitet där relationerna mellan individ och samhälle är sociocentriska och individens intressen underordnas det gemensamma bästa (Schweder & Bourne 1984). Att i stället framhålla skolan som en utbildningsinstitution är ett exempel på en mer autonom identitet där relationerna mellan individ och samhälle är egocentriska och samhället blir individens tjänare (ibid). Skolans betydelse som mötesplats hamnar då i bakgrunden av skolans betydelse som utbildningsinstitution.

De olika förhållningssätten följer till stor del en geografisk uppdelning mellan norra och södra Locknevi. Skolan i den södra änden är stängd sedan länge och barnen där har numera närmare till Frödinge skola. Av det skälet fungerar skolan för invånarna i södra Locknevi inte i lika hög grad som en symbol för deras platsidentitet. Invånarna i södra änden nämner i stället kyrkan och hembygdsgården (som också ligger i norra delen av socknen) som en sådan symbol för dem. Dessa institutioner aktiverar en mer sociocentrisk identitet även hos invånarna i södra Locknevi. Uppdelningen mellan södra och norra delen av socknen är ett gammalt fenomen som förstärkts av skolkampen och av att den lokala arbetsmarknaden nästan upphört. Vägarna till arbete, skola och affär bär från norra Locknevi och den södra delen har hamnat mer centralt i förhållande till kommuncentrum.

Likaväl som att platsen skapas av sociala relationer skapas sociala relationer mer eller mindre av platsen, vilket är tydligt när det gäller platsidentiteten. "Being Lakota means being part of the land", är ett citat från en äldre Lakotaindian som visar vad platsidentitet kan innebära (Hornborg & Kurkiala 1998:9). Det är inte vilken plats som helst som skapar identiteten, utan specifika platser (ibid). Visst finns det tillfällen då

människor identifierar sig som landsbygdsbor i allmänhet, exempelvis vid landsbygdsriksdagar då den tillskrivna identiteten är landsbygdsbo, men annars är man (exempelvis) Locknevibo. Platsidentiteten som Locknevibo är i de flesta fall en önskvärd identitet, som utmanas av att den tillskrivna identiteten kan vara exempelvis den professionella. En följd av landsbygdens utarmning kan vara att platsidentiteten stärks eftersom den upplevs som hotad.

4.6 Om mobilisering

De lokala gruppernas roll

Hotet om att mista något som upplevs som värdefullt för bygden är ett vanligt startskott när invånarna mobiliserar, och det är inte bara i Locknevi och Drevdagen det har börjat med en hotad byskola. Även om de förlorade till slut ledde invånarnas protester till att Locknevi skola fick vara kvar i nästan 20 år. Förutom det uttalade syftet att rädda skolan ledde mobiliseringen också till att sammanhållningen ökade när det uppstod något konkret att arbeta för. Som framgår av kapitel 8 ledde det till att nya föreningar bildades och att gamla föreningar levde upp. Dessutom knöts nya vänskapsband vilket startade nya aktiviteter. Liksom i många andra bygder bildades under sent 1980-tal en lokal utvecklingsgrupp, Sockenföreningen, som anslöt sig till Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva.

De lokala utvecklingsgrupper som bildar stommen till den moderna bygderörelsen finns registrerade hos Folkrörelserådet, och är med sitt gemensamma arbete en viktig resurs för landsbygden. De allra vanligaste aktiviteterna, som ungefär 70% av grupperna ägnar sig åt, kan kategoriseras som trivsel/fester och kulturevenemang (Herlitz 1998). Ungefär hälften av grupperna arbetar också med samlingslokaler, studiecirklar och vägar. Omkring en tredjedel ägnar sig åt turism, försäljning/marknader och badplatser. Miljöfrågor är mycket vanligare i städerna än på landsbygden, medan man ägnar sig mer åt samlingslokaler och studiecirklar på landsbygden.

De lokala grupperna har av Marianne Bull (2000: 29) kategoriserats i fyra idealtyper på grundval av olika förändringsstrategier: aktionsgruppen, diskussionsarenan, lobbygruppen och kvinnoklubben. Aktionsgruppen arbetar med tydliga och riktade handlingar, diskussionsarenan med breda mötesarenor, lobbygruppen med lobbyverksamhet och kvinnoklubben med trivselnätverk och informell påverkan. Olika inriktning och strategi leder till olika typer av ledarskap.

I Locknevi startade man en aktionsgrupp med en tydlig fråga: skolans fortlevnad och en tydlig strategi: mobilisera så många som möjlig för att protestera mot politikernas beslut. Sockenföreningen, som till stor del är ett resultat av aktionsgruppen, har mer karaktären av en diskussionsarena. Inriktningen är mångdimensionell med den övergripande målsättningen att samla Lockneviborna för att hålla liv i bygden, och strategierna är informationsblad, studiecirklar, fester och möten. Båda grupperna har haft en vald ledare med demokratisk ledarstil som delegerar och samtalar. Detta har lett till en bra gruppdynamik vilket märks på att båda grupperna har varit mycket uthålliga utan några uppslitande konflikter varken internt eller externt.

Den nationella kampanjen Hela Sverige ska leva erbjöd landsbygdsborna och de lokala grupperna en rikstäckande offentlighet där lokala initiativ bekräftades vilket stärkte platsidentiteten (Hansen 1998:170). Kanske kan bygderörelsen via de lokala grupperna fylla det demokratiska underskott som uppstod på landsbygden då sockenkommunerna uppgick i storkommuner i början av 1970-talet, och ett stort antal förtroendevalda slutade. Bygderörelsen organiserar sig dock på ett annat sätt än partipolitiskt:

De som nu har makt över bygden har ingen identitet i bygden. De som har identitet i bygden har ingen makt där. Bygderörelsen är en rörelse som återskapar sambandet mellan identitet och makt samtidigt som värdebasen förändras från partipolitisk ideologi till platsideologi (SOU 1999:84).

Kvinnornas roll

Det är inte unikt för Locknevi att det var kvinnor som tog initiativ till mobiliseringen för att bevara skolan. De hade lärt känna varandra i en relativt nystartad kvinnlig gymnastikgrupp. Även vid bildandet av Leaderområdet "Astrid Lindgrens värld", där Locknevi ingår, var kvinnorna pådrivande. Ur kampen för skolan i Locknevi bildades idrottsföreningen LAIK och Sockenföreningen och dessa har alltid drivits av både kvinnor och män, med ett uttalat syfte att främja hela bygden. Det har aldrig varit aktuellt med någon kvinnogrupp annat än traditionella kvinnliga nätverk som kyrkans syförening.

Under landsbygdkampanjen Hela Sverige ska leva var många kvinnor aktiva i det lokala utvecklingsarbetet, och det gäller även fortsättningsvis inom bygderörelsen. Trots detta var de i början svagt företrädade i centrala grupperingar och de hade svårt att få gehör för sina idéer i kommunerna, exempelvis genom att få ekonomiskt stöd (Bull 2000:24). Mönstret går

igen i Locknevi där flera av de föreningsaktiva är kvinnor, men där kommunalpolitikerna numera uteslutande är män.

Landsbygdskampanjen ledde till ett projekt kallat ”Kvinnokraft på landet” placerat vid Glesbygdsmyndigheten. Det blev en plattform för kvinnor från myndigheter, organisationer, lokala grupper och universitet. Ur denna kraftsamling bildades resurscentra för kvinnor både lokalt, regionalt och nationellt. Under 1990-talet anordnades många projekt och konferenser, och det producerades många skrifter om landsbygden ur ett kvinnligt perspektiv. Som en strategi för att lyfta fram det lokala perspektivet inför den regionalpolitiska propositionen 1994/95 fick Glesbygdsmyndigheten regeringens uppdrag att ta fram tre idéskrifter om olika utvecklingsmöjligheter på landsbygden. En av de tre skrifterna hade ett uttalat könsperspektiv.⁹⁹ Strategin gav under några år avtryck i regionalpolitiken (Bull 1998:5).

Budskapet i dessa studier är att kvinnor betonar en nödvändig helhetssyn på bygdens problem.¹⁰⁰ De utvecklar ofta kombinationsprojekt med både offentlig service och varuproduktion, och de arbetar ofta ideellt och kollektivt utan någon tydlig ledare. I stället fungerar en eller flera eldsjälur som informella ledare. Denna lösliga struktur har lett till att många kvinnogrupper inte betraktar sig som lokala utvecklingsgrupper utan som nätverk, och därför inte registrerar sig hos Folkrådet. Det ideella och informella kan ses som en fortsättning på välfärdssamhällets beroende av kvinnors obetalda arbete. Det finns en risk att aktivisterna i de lokala grupperna inte bara åstadkommer förändring utan också upprätthåller en traditionell könsmaktsordning (Frånberg 1994, Rönnblom 2002).

Många kvinnor har svårt att få tillträde till de manliga strukturerna. De kan laga mat, koka kaffe och ordna trivselkvällar utan protester från männen, men när de kräver utrymme i politiken och dessutom förmedlar en annan syn på hur problemen ska lösas möter de motstånd. Att anpassa sig kan vara svårt att stå ut med och att göra motstånd kan leda till omgivningens ogillande, även från andra kvinnor (Frånberg 1994:72).

Enligt Malin Rönnblom (2002:213-244) är kvinnogrupper på landsbygden kluvna till att organisera sig som kvinnor. Å ena sidan ser de att det behövs men å andra sidan framhåller de betydelsen av att samarbeta med män. Jämställdhet är en problematisk term både för kvinnogruppernas medlemmar och kommunens tjänstemän och politiker därför att olika aktörer fyller den med olika innehåll. Politikernas syn på jämställdhet illustrerar Rönnblom med orden ”Visst är det bra, men bara det inte blir för

⁹⁹ ”Den andra sidan av myntet – om regionalpolitikens enögdhet” (Friberg 1993)

¹⁰⁰ Se exempelvis Seema Arora-Jonssons studie om kvinnors och mäns engagemang i Drevdagen (2004).

mycket” (ibid:157). Aktivisternas syn på jämställdhet sammanfattar hon som ”Det är långt kvar” (ibid:227).

Mobiliseringens innebörd

Mobil betyder rörlig, och i sociala sammanhang betyder mobilisera att sätta människor i rörelse. Mobilisering är en av flera förutsättningar för ett kollektivt agerande, enligt Neil Smelser (1963:270-312). Ett kollektivt agerande definierar Smelser som en icke-institutionell handling i syfte att förändra något som uppfattas som problem (ibid:71). Förutom mobilisering bestäms det kollektiva agerandet av strukturella faktorer, problem och utmaningar, att det utvecklas en gemensam problemuppfattning och att det finns en utlösande faktor (ibid). För allt detta behövs någon form av social kontroll så att handlingarna kan koordineras (ibid). Kollektiva rörelser som en motreaktion mot institutionaliserade fenomen har förekommit under lång tid. Flera av sociologins förgrundsgestalter betraktade sådana rörelser som ett grundläggande fenomen i samhällsprocesser (Berglund 1998:60).¹⁰¹

Mobiliseringen kan ses som ett sätt för landsbygdens invånare att behålla eller återta kontrollen över sin hembygd oavsett om den är lönsam eller inte. Platsidentiteten grundar sig ofta på att området har utgjort en egen kommun, vilket innebär att invånarna tidigare haft kontroll över viktiga resurser (Berglund 1998:185).

Enligt Alf Ronnby (1994:130) är mobilisering summan av mänsklig styrka och materiella resurser, underförstått i syfte att nå ett mål. Anna-Karin Berglund menar att förutom att rekrytera lokala resurser (vilket är Ronnbys ”definition”) handlar lokal mobilisering om att skapa delaktighet och tilltro till de lokala gruppernas arbete och målsättningar (Berglund 1998:119). Det räcker alltså inte med olika sorters resurser för att få till stånd en lokal mobilisering, utan det behövs också en förankring hos de olika aktörerna. Även Ronnby (1994:131) intresserar sig för förankringsarbete och menar att till det behövs förmåga att hantera konflikter, möta motstånd, hantera ”Jantelagen” och konkurrensmentalitet, övervinna svårigheter att samarbeta, övervinna, komma över nederlag, och övervinna dåligt självförtroende. Dessutom bör erfarenheterna användas så att människor motiveras att fortsätta arbetet och utveckla sin förmåga (ibid).

Hur får man till stånd en förankrad mobilisering? Ronnby (1994:104) åberopar praxiologi, som erbjuder en teori om vad som krävs för att människor ska bli kapabla att hantera och förändra sina livsvillkor. Praxiologin bygger på samma epistemologi som det relationella synsättet,

¹⁰¹ Exempelvis Marx, Durkheim, Tönnies och Weber.

och har utvecklats främst i Östeuropa.¹⁰² Begreppet praxis är inte helt synonymt med praktik, och går tillbaka till Aristoteles benämning på den mänskliga tillvarons tre aktiviteter.¹⁰³ José Luis Ramírez (1998:17) tolkning är att praxis skapas ur theoria (tanken) och poiesis (formen). Poängen med praxiologin är att handlande är något reflekterat, intentionellt, vilket ligger till grund för en lyckad mobilisering.

I praxiologin antas att vi agerar utifrån våra intentioner och tolkningar av konkreta situationer i syfte att uppfylla våra behov (Ronnby 1994:104-113). Vi lär oss om världen genom att interagera med den, genom att konfrontera och möta omvärlden. En persons tankar om sina handlingar kan inte urskiljas från handlingen, och ett objekt kan inte urskiljas från tankarna om objektet. Omsatt i lokal mobilisering innebär detta att idéer om exempelvis demokrati måste utvecklas och upplevas som meningsfulla för människor i just de processer där de själva försöker skapa demokrati. Det räcker inte att omfatta demokrati som en abstrakt princip för att åstadkomma demokrati.

Ronnby föreslår sju förutsättningar för att få till stånd ett kollektivt handlande i enlighet med praxiologin (1994:132-133). De sju punkterna är inspirerade av bl a Smelser, och överlappar delvis hans förutsättningar:

1. Människor upplever gemensamma problem.
2. Människor har otillfredsställda behov.
3. Människor har gemensamma erfarenheter av möjligheten att agera tillsammans på ett effektivt sätt.
4. Det finns ett ramverk med realistiska mål.
5. Det finns tillgängliga resurser som kan kontrolleras och användas (kulturella, sociala, färdigheter, ekonomiska, politiska och materiella).
6. Det finns tillräckligt med kunskap om strategier, taktik och metoder.
7. Det finns människor som kan ta initiativ och uppmuntra, motivera, samla och organisera andra.

Det är ingen tvekan om att Locknevibornas kamp för att behålla skolan var en medveten motreaktion mot det generella samhällsfenomenet att stänga små skolor. Lockneviborna såg dessutom hotet mot skolan som en del av ett större problem, nämligen att antalet mötesplatser minskar på landsbygden. Det stämmer att alla tänkbara resurser mobiliserades och

¹⁰² Praxiologin utvecklades av ett antal marxistiska intellektuella som inspirerades av Aristoteles. Några namn är Tadeusz Kotarbinski i Polen, György Lukacs i Ungern, Karel Kosik i Tjeckoslovakien, Erich Fromm i Tyskland och USA, Paulo Freire i Brasilien samt Roger Garaudy och Jean-Paul Sartre i Frankrike (Ronnby 1994:105)

¹⁰³ 1. Theoria som är ren tanke, kontemplation. 2. Praxis som är handlande som bär målet i sig. 3. Poiesis som är görande, att frambringa något, ren form, estetik. (Ramirez 1998:17)

eftersom inte bara föräldrarna engagerade sig utan också många andra invånare kan man med fog påstå att mobiliseringen var väl förankrad hos olika aktörer.

Under den nästan 20 år långa kampen har det funnits många tillfällen för invånarna att pröva sin förmåga att hantera konflikter, möta motstånd, övervinna dåligt självförtroende *etc.* De olika aktörerna hade en tydlig intention med sitt handlande, att rädda skolan. Av de sju punkter som gäller förutsättningar fanns de flesta från början, med undantag av nr 3, 5 och 6 som har utvecklats med tiden. Kampen för skolan gav Lockneviborna både gemensamma erfarenheter av att agera tillsammans på ett effektivt sätt¹⁰⁴ (nr 3), och kunskap om strategier, taktik och metoder (nr 6). Den svaga punkten, och ett skäl till att skolan hotades av nedläggning, har hela tiden varit bristen på kontroll över tillgängliga resurser (nr 5).

Att mobiliseringen inträffade på 1980-talet hör liksom det minskade antalet mötesplatser ihop med samhällsförändringar. Både det materiella välståndet och utbildningsnivån ökade under efterkrigstiden och bidrog till en ökad självreflexivitet, såsom den beskrivs av Giddens (1990). Nya grupper fick verktyg och arenor som gav dem mer makt. Under 1970-talet spreds en jämlikhetsideologi och världsläget diskuterades i termer av centrum–periferi. Denna anda gav avtryck i de olika politikområdena med relevans för landsbygden. Landsbygdsborna började betrakta landsbygden som en periferi i förhållande till städerna,¹⁰⁵ och motkraften i form av mobilisering understöddes av den nationella landsbygdskampanjen.

Upplevelsen av att vara en periferi gäller inte bara i förhållande till städer utan också till kommuncentrum. Både i Drevdagen och i Locknevi anklagar man kommunalpolitikerna för att motarbeta landsbygden. Intervjucitatet att ”Locknevi är längst bort från kommunen” placerar bygden utanför kommunen. Trots att denna kvinna flyttade till Locknevi efter att socknen upphörde att vara en egen kommun är föreställningen om Locknevi som något skilt från Vimmerby kommun starkt rotad i henne.

Mobilisering som syftar till bevarande, såsom i fallet med Locknevi skola, kritiserar David Harvey (1993:12) för att inte leda till en uthållig bygd. Även Doreen Massey (1994:8) är kritisk till bevarande. Hon menar att det man vill bevara alltid är resultatet av en historisk förändringsprocess. Hennes argument stämmer när det gäller skolan, som när den infördes i Sverige mötte protester från allmogen som tyckte att det var en onödig nymodighet. Efter 50 år hade skolan förvandlats till en

¹⁰⁴ En av intervjupersonerna beskriver hur de mognat med uppgiften och att de numera kan föra sig på ett sätt så att de blir tagna på allvar och inte bara ”hytta med näven”.

¹⁰⁵ Det händer att landsbygdsbor i Norrland talar i termer av imperialism och kolonialism (Metoder för landsbygdsutveckling – räcker det? 2001:81).

symbol för bygden. Både Harvey och Massey menar att strävan efter bevarande riskerar att konservera en plats och därmed hindra den från att bli tillräckligt flexibel för att kunna möta omvärldens förändring.

De lokala gruppernas kamp för att bevara något hotat, som exempelvis Locknevi skola, har sällan den karaktär av inskränkthet och bakåtsträvande såsom kritikerna av lokala rörelser befarar (Knight 1994, Amit & Rapport 2002). I Locknevi strävar man inte efter att nödvändigtvis bevara skolan i den form den hittills har funnits. Tvärtom har ”Arbetsgruppen för skolans bevarande” föreslagit förändringar både inom och utanför ramen för den kommunala skolan. Bevarandet av skolan gäller inte bara som undervisningsinstitution utan i kanske ännu högre grad som en institution för en levande landsbygd. Skolan är för Lockneviborna en mötesplats för barn och vuxna och en service som gör att barnen slipper resa så långt. Det är ingen som påstår att undervisningen i Frödinge skola är sämre än i Locknevi skola. Däremot argumenterar många för att små skolor som Locknevi och Frödinge erbjuder en bättre miljö för lärande och trivsel. Eftersom det mesta av mötesplatser och service redan försvunnit från Locknevi är skolan också en symbol för en bygd att leva i, inte bara att bo i.

De lokala grupperna runt om i landet är sällan bakåtsträvande utan syftar till att skapa den äkta lokala gemenskap som Bauman (1998) beskriver. En sådan gemenskap hyser enligt honom mötesplatser där ärenden avgörs, opinioner bildas och privata förehavanden görs upp offentligt. Gruppernas arbete inte bara stärker individernas platsidentitet utan det kan också leda till att nya idéer om platsen utvecklas eftersom en identitetsskapandet är en ömsesidig process (Berglund 1998:193).

Mobilisering och sedan...

Mobiliseringen består av tre faser, enligt Smelser (1963:298): en inledningsfas, en entusiastisk fas och en etableringsfas. När mobiliseringen varar så länge som kampen för skolan i Locknevi förekommer alla faser parallellt eftersom invånarna fått börja om flera gånger. Om den entusiastiska fasen varar länge finns det risk att ”luften går ur” aktörerna, och mobiliseringen avstannar utan att man har nått sitt mål och etablerat sina idéer.

Mobiliseringen bärs till stor del upp av enskilda personer som fungerar som informella eller formella ledare. Dessa ledare har två funktioner, menar Smelser (ibid:297), dels att formulera värdegrunden för aktionen och dels att organisera den. Inte sällan är det samma personer som fyller båda funktionerna. Sådana personer brukar kallas för eldsjälar, och deras stora betydelse är ett vanligt tema i studier av lokal mobilisering är

(Berglund 1998, Lindfors 1997). Ofta är det ett fåtal personer som driver på en förändring, och de är särskilt betydelsefulla i inledningsfasen. I bygderörelsen är det vanligt att inflyttade kvinnor har rollen som initiativtagare och pådrivare (Bull 1993, Frånberg 1994).¹⁰⁶ Eldsjälen beskrivs som en kunnig person med ett tydligt mål och som engagerar sig i det hon gör, även om omgivningen reagerar med misstro (Frånberg 1994:19).

Starka och driftiga människor möter sällan det stöd och den uppmuntran de behöver från sin omgivning, skriver Bull (1993:37). Detta fenomen kallas allmänt Jantelagen efter Axel Sandemoses beskrivning av småstaden Jante. Enligt Jantelagen är det svårt att avvika från de dominerande normerna, och eftersom många eldsjälarna är inflyttade kan det vara extra svårt att bli accepterad. Riskerna finns att eldsjälarna ger upp utan att ha lämnat över ansvar till andra. Med få människor i en bygd kan det få stora konsekvenser om en person blir utarbetad eller hamnar i konflikt med omgivningen.

Även den eldsjäl som bemöts positivt riskerar att trötta ut sig:

Ja det tänker jag på ibland att fy fan jag bor i bilen. (...) Så fort det är nån som ringer är det bara att ta fram kalendern. Då har man en oskriven lag att när (hustrun) jobbar kvällar är jag hemma. Framför allt när ungarna går i skolan och det ska plockas fram och göras läxor. Men i och med att (hustrun) jobbar som hon gör, är det jag som är det utåt. Hon och en tjej till har målat hela hösten i gillestugan så det är mycket ideellt arbete. Och då tänker man att kraften lägger man på Locknevi och föreningarna. Sen här hemma, det gör man bara för att man är tvungen. **Så det är roligare att jobba för Locknevi?** Ja, det känns ju så. Som när vi höll på med Anen. Det är skitkul, men du måste även göra det som är hemma, slå av lite hö till kaninerna. Det gör en för att en är tvungen men det är inte roligt. Det skiljer sig nog lite från stan. Där ser man nog mer om sitt eget hus. (Johan, inflyttad Locknevibo)

Förändringen i Locknevi från mobilisering till en etableringsfas är typisk för det som hände på många håll i landet efter landsbygdskampanjen (Bull 1998:3). Ofta pågår båda faserna parallellt, och det är inte ovanligt att man mobiliserar kring en ny fråga när man uppnått den första.

Etableringsfasen innebär för de flesta lokala grupper att man söker samarbete med kommunens tjänstemän och politiker. Berglund (1998:185-186) använder Jürgen Habermas terminologi när hon menar att de lokala

¹⁰⁶ I Lars Carlssons (1993) studie om olika försök att främja lokal ekonomisk utveckling fanns det att männen var i majoritet bland aktörerna. Detta faktum kan spegla att män och kvinnor delvis engagerar sig i olika frågor och att ekonomi hör till de mer manliga ämnena.

utvecklingsgruppernas platsrelaterade gemenskap representerar livsvärlden med dess kommunikativa rationalitet. I kontakten med myndigheterna ska bygdens utvecklingsarbete integreras med systemvärldens rationalitet, och den lokala gruppen bli alltmer institutionaliserad. De lokala utvecklingsgruppernas möjlighet att få resurser vilar dels på deras förmåga att utveckla öar av kommunikativ rationalitet inom den kommunala organisationen, och dels på att låta sig integreras i systemet (ibid:118). Det som har möjliggjort att bygderörelsen vuxit sig så stark är kombinationen av förankring både i bygder och i den etablerade politiken. Kombinationen leder också till bygderörelsens dilemma: att balansera mellan att vara en motkraft till etablissemang eller att institutionaliseras.

När det sker en institutionalisering formaliseras verksamheten och uppgår i ett större och mer etablerat sammanhang som inte är beroende av enskilda individer.¹⁰⁷ Det är inget exceptionellt för bygderörelsen utan något som gäller för de flesta folkrörelser. Bygderörelsen började som en folklig ”reaktion på regionala obalanser och kommunsammanslagningar”.¹⁰⁸ Redan när Folkrörelserådet bildades fanns två medlemskategorier, dels de egentliga medlemmarna som består av organisationer och folkrörelser (som för länge sedan passerat etableringsfasen) och dels de anknutna ofta nybildade lokala utvecklingsgrupperna (som ofta nyligen hamnat i etableringsfasen).¹⁰⁹ Styrelsen¹¹⁰ utsågs inledningsvis enbart av medlemsorganisationerna, men sedan några år tillsätts halva styrelsen av de lokala grupperna (Bull 2000:22).

¹⁰⁷ Även bygden kan förstås som en gemenskap som så småningom övergått till att bli en institution, och där andra institutioner (t ex midsommarfirande, kyrkan, hembygdsdagar) utgör viktiga symboler för att upprätthålla gemenskapen.

¹⁰⁸ Citat från www.bygde.net 2003-10-13.

¹⁰⁹ Gränsen mellan de två kategorierna är i vissa fall diffus. Det finns små nybildade organisationer sprungna ur bygderörelsen som är medlemmar i kategorin ”organisationer och folkrörelser”. Och det finns etablerade mindre organisationer bland de lokala utvecklingsgrupperna. Några exempel på de drygt 50 medlemsorganisationer är ABF, Hushållningssällskapens förbund, Studieförbundet Vuxenskolan, centrens och socialdemokraternas kvinno- och ungdomsförbund, KF, Ekologiska lantbrukarna, LRF, Svenska kyrkan, JAK-banken, Svenska Hembygdsförbundet, Svenska Jägareförbundet, Riksidrottsförbundet, LO och Folkets Hus (www.bygde.net 2003-10-13).

¹¹⁰ Ordförandeskapet för Folkrörelserådet har innehafts av etablerade personer med anknytning till olika organisationer och folkrörelser. Efter den förste ordföranden Börje Hörnlund (f.d. arbetsmarknadsminister) blev Bo Dockered (f.d. LRF-ordförande) vald till ordförande år 2000. Dockered avlöstes av Åke Edin (f.d. general för landsbygdskampanjen Hela Sverige ska leva).

Bygderörelsen tog ett stort steg mot institutionalisering under 2001 och 2002. Folkrorelserådet genomgick då en förändring, då organisationen krympte sitt uppdrag, sin arbetsstyrka och sin kontakt med de lokala grupperna. En spridd tolkning bland aktörer inom landsbygdsutveckling är att bygderörelsen har blivit en attraktiv maktbas som de etablerade organisationerna slåss om att få kontroll över. Fördelen med att ingå i ett större och etablerat sammanhang är att man som aktör får ett större inflytande och att ämnet tas på allvar av beslutsfattarna. Nackdelen är att det man vill förmedla riskerar att urvattnas i den storskaliga och formaliserade verksamhet som byggs upp. I en artikel på Dagens Nyheter debattsida skriver den förre styrelsemedlemmen och forskaren Ronny Svensson om maktkampen inom och kring Folkrorelserådet. Artikeln illustrerar det dilemma som de lokala utvecklingsgrupperna befinner sig i, och påminner om att historien gärna upprepa sig:

Det verkligt anmärkningsvärda är (...) att några gamla och etablerade folkrörelser som LRF, Hushållningssällskapens förbund, och Folkets Hus och Parker via Dockered haft för avsikt att bryta nacken av en ny konkurrent med över 100 000 aktiva medlemmar i syfte att komma i åtnjutande av ett stort antal miljoner från staten och EU. (...) LRF och det övriga etablissemangen vill till varje pris inte överlämna makten till den starka lokala rörelsen av byalag, hembygdsföreningar och utvecklingsgrupper. De föreslår i stället att byarörelsen skall få konkurrera med drygt femtio andra riksorganisationer om en plats i styrelsen för den folkrörelse som de över 4000 lokala grupperna själva startat. De etablerade folkrörelsernas kamp för demokrati för cirka 100 år sedan har hundra år senare förvandlats till en strategi för något som liknar ockupation av den folkliga demokratins nya bärare. (Dagens Nyheter 2002-11-08)

4.6 Sammanfattning

Majoriteten av Lockneviborna mobiliserade under 1980- och 1990-talen för att möta de upprepade hoten om att stänga den sista skolan. Skolan förvandlades under hundra år från att uppfattas som ett främmande påfund, till att symbolisera ett tillhörigt framåtskridande för att till sist symbolisera en försvinnande tradition i bygdegemenskapen. Kampen för att behålla Locknevi skola pågick i nästan 20 år innan skolan stängdes 2003. Dels uppnådde man att skolan blev kvar under lång tid och dels stimulerades gemenskapen så att nya föreningar och aktiviteter startades.

Kapitlet speglar två generella förändringsprocesser på svensk landsbygd. Den första förändringen gäller minskningen av mötesplatser, vilket hänger samman med minskat invånarantal, minskad lokal arbetsmarknad och

minskad tillgänglighet till service. Den andra typen av förändring är en respons på den första, och handlar om ökad mobilisering när invånarna ställs inför ett hot om nedläggning av något de värnar om. Den sortens offensiva motreaktion har blivit vanligare sedan 1980-talet, även om ett kollektiv agerande av detta slag länge hört till de grundläggande processerna i samhället.

Mötesplatserna minskar generellt på landsbygden. Neutrala mötesplatser mellan arbete och hem behövs för att upprätthålla sociala relationer ansikte mot ansikte. Det informella samtalet är ett sätt att skapa gemenskap och lösa konflikter. Platser måste levas, bebos, minnas, kännas, omtalas och upplevas för att det ska förbli en plats och för att man ska bli en invånare på platsen, inte bara betrakta den. Utan skolan minskar barnens möjlighet att bebo platsen. Skolan är en viktig symbol för identiteten som Locknevibo, särskilt för invånarna i norra delen av Locknevi. I södra delen uppfattas skolan mer som en utbildningsinstitution och där väljer man ofta den något större skolan i Frödinge.

Mobiliseringen och skapandet av lokala utvecklingsgrupper är en medveten motkraft mot den samhällsförändringen som leder till att mötesplatserna minskar. De lokala grupperna mobiliserar utifrån en platsideologi som alternativ till en partipolitisk ideologi, men platsen kan se olika ut beroende på vem som har makt att representera den. Svårigheten för de lokala grupperna är dels att få kontroll över de lokala resurserna. Till resurserna hör människor som vill arbeta för det gemensamma bästa (vilket kräver att en platsidentitet aktiveras, vilket kräver tillfälle att upprätthålla sociala relationer ansikte mot ansikte, vilket kräver mötesplatser). En annan svårighet för grupperna är att balansera mellan att vara så informella och flexibla att de är förankrade hos flertalet invånare och så formella och institutionaliserade att beslutsfattarna räknar med dem. Det senare har visat sig särskilt svårt för kvinnogrupper. Ytterligare en svårighet i mobiliseringen är hur pass återblickande respektive framåtblickande man kan vara. Det finns risker att ett bevarande fryser bygden och motverkar flexibilitet.

5. Kyrkan: rubbade maktbalanser

Ett antal års spänningar kring kyrkan i Locknevi kulminerade i en konflikt mellan kyrkoherden och kyrkorådet strax före årsskiftet 1999/2000. Kyrkan blev efter kommunsammanslagningen på 1970-talet en viktig lokalpolitisk arena. Det som skett de senaste åren kan tolkas som en maktkamp om vilket Locknevi ska gälla: den gamla självständiga kommunen som är lika med socknen, eller den nya bygden som så tydligt länkar till omvärlden.

5.1 Kyrkohistorik¹¹¹

Kyrkobyggen

Jag är döpt i Locknevi kyrka. Jag är gift i Locknevi kyrka. Jag har konfirmerat mig i Locknevi kyrka, och jag vill gärna bli jordfäst där en gång. (Tony, infödd Locknevibo)

Citatet ovan visar kyrkans stora betydelse för Lockneviborna, och kyrkan framhålls av många som en ännu viktigare symbol för Locknevi än vad skolan är. Någon gång på 1100-talet byggdes en träkyrka i närheten av den nuvarande kyrkans. Denna ersattes år 1745 med en ny och större träkyrka med plats för 600 besökare. Även denna kyrka blev snart för trång och redan på 1820-talet planerade man för en ny kyrka. Det dröjde dock till år 1900 innan det nya kyrkbygget påbörjades.

Runt kyrkan växte socknen fram och under 1500-talet grundlades socknarnas självstyre med sockenstämman som en arena för den lokala makten.¹¹² Sockenstämman hade ansvar både för det vi kallar kyrkliga och kommunala ärenden som att underhålla kyrka, klockstapel och prästgård, vägar, sockenallmänningar och så småningom också att sköta skolundervisningen. Den äldsta uppgiften rörde enbart kyrkan, men på 1600-talet infördes en tiggardning som lade ansvar på sockenstämman att bygga en fattigstuga. År 1817 blev det obligatoriskt att också ha ett

¹¹¹ När inga andra referenser ges är uppgifterna om kyrkobyggena hämtade från Torvald Gergers (2002) bok "Locknevi kyrka 100 år".

¹¹² Sockenstämman hölls två gånger om året och var öppen för alla invånare, män och kvinnor, besuttna och obesuttna. Bönderna hade ett stort inflytande beroende på att omröstningen gjordes efter mantal, och ett stort gods kunde helt kontrollera sockenstämman. Prästen var ordförande och protokollförare. Han ansvarade för att besluten verkställdes och till sin hjälp hade han kyrkvårdar och sexmän (ordningsmän) (Clemensson och Andersson 1990).

kyrkoråd som diskuterade tukt och sedlighet.¹¹³ Så småningom delades makten i två sfärer och år 1862 ersattes sockenstämman av kyrkostämma och kommunalstämman.¹¹⁴ (Clemensson & Andersson 1990:141-142).

Kyrkostämman i Locknevi hade vid mitten av 1800-talet tre omfattande uppgifter; att planera för en ny kyrka, att genomföra folkskolan och att svara för den ökade fattigvården. Efter att ha byggt en skola och inhyst ambulatoriska skolor började man ta itu med kyrkoplanerna under 1860-talet. En kommitté tillsattes för att föreslå reparation av träkyrkan, men efter några års diskussioner konstaterade man att kyrkan var för liten och i så dåligt skick att det blev bättre att bygga en ny. En byggnadskommitté tillsattes som skaffade fram både ritning och kostnadsförslag vilka godkändes 1872. Församlingen började nu samla in pengar och 1893 beslutade man att börja bygga den nya kyrkan. Då hade man under tiden

¹¹³ Ökad befolkning och ökad fattigdom bidrog till behovet att reglera bylivet. Den första svenska fattigvårdsstadgan kom 1847, strax efter folkskolestadgan 1842. Båda förordningarna innebar ett ökat ekonomiskt tryck på kommunerna (Gerger 1992:30). Innan dess fanns 1642 års tiggarförordning samt hospitalsordningarna 1763 och 1766 (Clemensson & Andersson 1990:142).

¹¹⁴ Kyrkoråden hade fortfarande hand om vissa uppgifter som vi i dag tar för givet att de borgerliga kommunerna ska sköta. Det dröjde exempelvis till 1954 innan ansvaret för folkundervisningen helt övergick till kommunen (www.svenskakyrkan.se. 2004-08-24).

reparerat och målat den befintliga kyrkan, köpt en ny orgel och utvidgat kyrkogården. Dessutom hade man byggt nya skolhus i två byar.

Med beundran konstateras i Vimmerby tidning 1893 att Locknevi församling kunde bygga en ny kyrka utan att vare sig höja skatter eller skuldsätta sig. Församlingens tillgångar uppgick till 64 000 kronor och kostnadsförslaget låg på 57 500 kronor. Befolkningen hade börjat minska under 1880-talet och innan bygget kom i gång minskade man ritningen från 1 200 platser till 800 platser. Ingen argumenterade mot planerna på en ny kyrka trots tio års befolkningsminskning. Man trodde att så snart emigrationen till Amerika upphörde skulle Locknevi åter växa.

Bygget som inleddes år 1900 mötte en del svårigheter, som när byggmästaren ”afdustat till Amerika efterlämnandes hustru och 9 barn, deraf en hel del minderåriga, med icke så ljusa framtidsutsikter”. Trots detta stod kyrkan klar 1903. Som så ofta blev bygget dyrare än planerat, men församlingen lyckades ändå bygga om kyrkogården 1907 för 20 000 kronor.¹¹⁵ Kyrkan är byggd av granitblock som stenhuggare från socknen fraktade med släde till kyrkan. Följande historia berättas gärna i Locknevi. Vid en kyrkostämma under byggtiden diskuterades byggnadsmaterialet, hur stora mängder granit som måste huggas, hur den skulle fraktas från socknens alla delar, hur och av vem den skulle huggas. Allt handlade om sten och åter sten. Debatten blev både intensiv och lång. En av de närvarande odalmännen tröttnade så småningom, reste sig upp, begärde ordet och frågade: ”Ska ho inte va ihölig?”.

Präster

Locknevi hade endast fyra präster under de hundra åren mellan 1870 och 1970. De tre första stannade mellan 25 och 30 år. Under de 30 år då landsbygden genomgick en genomgripande omvandling var Carl Ekholm kyrkoherde i Locknevi (1929–1957). Tillsammans med sin hustru Ingeborg kom han att sätta sin prägel på socknen även utanför det egentliga församlingsarbetet. Inte bara prästen var densamma under denna tid, utan också kyrkvårdarna Albin Uhre och Hugo Larsson.¹¹⁶ I dessa trakter fanns

¹¹⁵ Kyrkogården ligger i anslutning till järnåldersgravarna, och består av en äldre och en nyare del. Den äldre delen innehåller några av de få bevarade linjegravarna, där obesuttna personer vilar gravsatta i varv. På den nyare delen finns ett område med järnkors från 1600–1800-talen. Järnkorsen var folkliga gravmonument tillverkade av bysmeder. Flera av kyrkans inventarier härstammar från medeltidskyrkan eller från 1700-talskyrkan. Några exempel är dopfunten från sekelskiftet 1200, predikstolen från 1660, altarpopsatsen från sekelskiftet 1700, och kyrkklockorna som göts 1726 respektive 1782.

¹¹⁶ Båda kyrkvårdarna började ungefär samtidigt som prästen och fortsatte ännu lite till, i 35 respektive 28 år.

inte samma frikyrklighet som på andra håll, men en inomkyrklig mission kallad Nordöstringarna byggde två missionshus i Locknevi.¹¹⁷ Kyrkan hade en central position i bygden, och en äldre man minns:

Kyrkan ville ju bestämma allting förr. Det har nog gått tillbaka. De gamla prästerna var ju översittare. De hade ju all makt trodde de, men det är inte så nu. (Yngve, infödd locknevibo)

Kyrkan berörde de flesta människors liv genom dop, konfirmation, bröllop, uppvaktning på högtidsdagar och begravningar. Förutom gudstjänsterna i Locknevi kyrka brukade prästen hålla eftermiddagsgudstjänster i Ytterbo, Toverum och Vrångfall. Andra aktiviteter var De gamlas dag, söndagsskola och syföreningen, även kallad församlingskretsen. När Ekholm började som präst tog han initiativ till en ungdomskrets. De ordnade utflykter och tillverkade saker som de i likhet med syföreningen sålde till välgörande ändamål. Mot slutet av Ekholms tjänstgöring bildades också en kyrkobrödrakår. Carl Ekholm höll också husförhör under hela sin tid som kyrkoherde. Det var inga utförligare förhör, men man förväntades kunna trosartiklarna. Kyrkoherden ansågs hålla på traditionerna och på sin auktoritet, och han fortsatte med kyrktagning en bit in på 1950-talet.¹¹⁸ Ekholm cyklade alltid, och det var nog nödvändigt för hälsan eftersom det blev mycket kaffe och kakor. Han tog alltid hem en påse med kaffebröd till hustrun.

Carl Ekholm startade hembygdsföreningen i Locknevi 1937. Han initierade också byggandet av hembygdsgården Skanshult, dit flera äldre byggnader och inventarier från socknen flyttats från 1945 och framåt. Ekholm var också en flitig notisskrivare i Vimmerby tidning och han samlade på allt som tidningen skrev om Locknevi. Det blev fem fullmatade klippböcker som finns i hembygdsgården med kopior i bygdegården. I ett urklipp berättas att kyrkan fick elektriskt ljus 1949. En notis från 1951 meddelar att Tjustprästerna (dit Carl Ekholm räknades) diskuterat landsbygdens avfolkning på ett konvent. Vi får också veta att högmässan år 1956 i medeltal besöktes av 50 personer och att gudstjänsterna i Ytterbo, Toverum och Vrångfall var fullsatta. Varje år sedan Ekholms tid hålls en

¹¹⁷ Det ena ligger i Vrångfall (norra delen) och det andra i Ytterbo (södra delen). Nordöstringarnas väckelse har nu klingat av och Vrångfalls missionshus har blivit fritidshus för en ung dansk familj. Missionshuset i Ytterbo har sålts till en svensk familj.

¹¹⁸ Kyrktagning innebär att kvinnan upptas i församlingen igen 40 dagar efter förlossningen.

hembygdsdag i Skanshults hembygdsgård, som från början var en stor folkfest:¹¹⁹

Jag minns de åren när vi var små. Vi band girlanger och eklöv och satte upp längs med vägen, och gjorde så mycket dan innan. Och sen gick dom med musikkår ifrån kyrkan ner och spelade och vi åkte häst och vagn och en massa lotterier och det var ju jättestor då. (Gunilla, infödd Locknevibo)

Kyrkoherde Ekholm efterträddes av Gunnar Lönnqvist som stannade i 13 år fram till sin pensionering 1970. ”Prästen -57 satte fart på Locknevi”, säger Holger som är infödd Locknevibo. Den nye kyrkoherden startade syföreningar i alla fem rotarna och inte endast en syförening som dittills. Syföreningarna fick massor att göra från början då kyrkan renoverades grundligt i början av 1960-talet. Praktiskt taget alla socknens kvinnor deltog i arbetet. På några år samlade de in 18 000 kronor genom att exempelvis ordna ystagillen och sedan sälja osten. Vimmerby tidning skriver om ett ystagille i Locknevi 1969. Det gick traditionsenligt till väga genom att alla skänkte mjölk, och de som inte har djur tog med köpt mjölk. Kvinnorna ystade och drack kaffe och sålde sedan ostarna. Förtjänsten skänktes till Lutherhjälpen. När Locknevi PRO¹²⁰ bildades 1966 var kyrkoherdeparet engagerade. Allt enligt Carl Ekholms klippböcker.

Kommunreformer

Kyrkan och kommunalpolitiken var tätt förbundna, även efter separeringen 1862. Prästen läste upp kommunalstämmans protokoll och det var vanligt att högmässan blev en samlingspunkt för andra aktiviteter än de kyrkliga (Wigren 1988:43). I Locknevi brukade kommunalnämnden, kommunalstämman och senare kommunfullmäktige förlägga sina sammanträden efter högmässans slut.

Det politiska livet i Locknevi var ganska stabilt även efter rösträtsreformerna runt sekelskiftet 1900¹²¹, med godsägarna och de större hemmansägarna vid makten (ibid:141). I relation till sin befolkningsandel var också lärare och präster överrepresenterade på den politiska arenan (ibid:67). Bönder, hantverkare och arbetare ökade gradvis sitt valdeltagande, men ända fram till 1938 var den politiska rekryteringen från

¹¹⁹ I klippböckerna kan man utläsa antalet besökare. År 1949, när hembygdsgården invigdes, kom mellan 400 och 500 personer. År 1953 deltog 350 personer och 1957 samlades mer än 300 deltagare trots ihållande regn. År 1958 tågade 550 deltagare från kyrkan till blåsorkester. Numera kommer knappt hundra personer även om vädret är vackert, och det är mest äldre publik.

¹²⁰ Pensionärernas riksorganisation

¹²¹ Mellan 1875 och 1918 infördes stegvis allmän rösträtt i Sverige (Wigren 1988).

dessa grupper svag (ibid:141).¹²² Det var de gifta männen som dominerade politiken, och först under 1940-talet började kvinnorna att engagera sig nämnvärt i Locknevis kommunalpolitik (ibid:110).

De två kommunreformerna 1952 och 1971 påverkade kyrkans roll, och särskilt den andra reformen. Efter nästan 100 år som egen kommun gick Locknevi år 1952¹²³ samman med Blackstads kommun som troligtvis redan under medeltiden bildat pastorat tillsammans med Locknevi församling. Under de 30 åren med samma präst och samma kyrkvårdar företrädde även politiken av samma personer. Karl Karlsson var ordförande i kommunfullmäktige,¹²⁴ och Tore Johansson, (skollärare) var ordförande i kommunalnämnden, ett par som ofta omtalas i Ekholms klippböcker. På landsbygden dominerade centerpartiet och både deras kvinno- och ungdomsförbund fanns representerade i Locknevi. I klippböckerna rapporteras om möten och fester från dessa föreningar.

Kommunsammanslagningen 1952 förändrade inte det politiska engagemanget, och omkring 75 personer deltog på olika sätt i den politiska verksamheten.¹²⁵ I början av 1960-talet tog Astor Karlsson över som kommunfullmäktiges ordförande, och fortsatte med det till nästa kommunreform. Ett ämne som debatterades under 1950-1960-talen enligt Carl Ekholms klippböcker var utflyttningen: ”Locknevi behöver industrier”, skrev Vimmerby tidning 1959. Andra ämnen var de dåliga vägarna i Locknevi, och 1959 lyckade man äntligen få en statlig satsning på vägförbättring. För att förbättra kommunikationerna ytterligare var en av de sista åtgärderna som egen kommun att besluta om gatljus i flera byar och i Blackstad. Folk brukar skämta om att det var för att tömma kommunens kassa innan den uppgick i Vimmerbys.

Vid nästa kommunreform 1971¹²⁶ kom Locknevi att tillhöra Vimmerby kommun, medan Blackstad inkorporerades i Västerviks kommun. Det

¹²² År 1938 bildades Locknevi socialdemokratiska arbetarkommun vilket gjorde att arbetarna kunde gå till val på egen lista (Wigren 1988:107). Samma år gjorde ett antal yngre män en ”spränglista” med unga kandidater från olika partier i syfte att få bort ”gubbväldet” (ibid:114).

¹²³ Kommunreformen 1952 reducerade antalet kommuner från ungefär 2 400 till något över 1 000 (SOU 1999:84).

¹²⁴ Han var också nämndeman och häradsdomare vid tingsrätten i 30 år. Han efterträddes som nämndeman av sin dotter, Margareta Andersson, som innehade detta ämbete i 36 år.

¹²⁵ Den närmaste uppgiften är från år 1946 då 77 personer var engagerade i olika politiska organ, vilket motsvarade 7% av väljarna (Wigren 1988:106). Efter 1952 besattes flera av posterna av invånare i Blackstad.

¹²⁶ Kommunreformen 1962–1974 reducerade antalet kommuner till 278, som sedan utökats till 289 (Glesbygdsverkets årsbok 2003:21).

lokala engagemanget för politiken så gott som upphörde.¹²⁷ En kvinna satt under den första valperioden i kommunfullmäktige, och en man satt i kommunstyrelsen. Kvinnan hade dessutom ett uppdrag i en av nämnderna, ett uppdrag som hon fortsatte med under flera år. ”Det politiska intresset bara tvärdog” säger Bertil som är återflyttad Locknevibo. ”Locknevi dog vid kommunsammanslagningen”, säger Petter, en annan återflyttad Locknevibo. I och med att samma personer hade suttit så länge på sina poster, och med tanke på att många unga hade flyttat var det ont om unga politiker.

Kvar av det gamla Locknevis maktbas fanns bara kyrkan som också berördes av kommunreformen och kom att bilda pastorat tillsammans med Frödinge.¹²⁸ Flera av dem som engagerat sig i kommunalpolitiken fortsatte dock att engagera sig i kyrkopolitiken. Liksom på andra håll är det vissa familjer som oftare än andra innehar beslutsfattande positioner, och ofta är de större markägare.

”Det finns en uppgivenhet i den generationen. Allt hamnar i Vimmerby tycker dom. Många är negativa till storsamhället”, säger Bertil som är återflyttad till Locknevi. Han illustrerar sitt påstående med att berätta att både i folkomröstningen om EU 1994 och EMU 2003 hörde Locknevi till de allra starkaste nejområdena. Sten, som är född i Locknevi, ger uttryck för känslan av att allt hamnar i tätorten:

Jo du vet brandstation skulle ju läggas ner, brandvärnnet, eller vad hette det, brandkåren hette det då ja, då skulle den också läggas ner. Ja det blir väl en vad ska man säga, man slår sej på tvären när det liksom bare allting. Allt ska försvinna. Och sen liksom det bara föres över skatt in till Vimmerby och allt vi ska ha ska vi hämte där inne, och det blir det väl lite för mycket (Sten, infödd Locknevibo)¹²⁹.

Det politiska intresset har återvänt efter 30 år, och numera har Locknevi fyra kommunalpolitiker. Till skillnad från den centerpartiska dominansen tidigare representerar dessa personer fyra olika partier. Av de fyra personerna är en infödd, en återflyttad och två inflyttade.

¹²⁷ Jag har ingen uppgift om hur många kommunalpolitiker som fanns i Locknevi under 1960-talet. Med tanke på att befolkningen nästan halverades mellan 1950 och 1970 skulle det kunna röra sig om ca 40 personer år 1971, varav några bodde i Blackstad som var den mindre kommundelen.

¹²⁸ Ett pastorat bildas av en eller flera församlingar och utgör kyrkoherdens tjänstgöringsområde. Pastoratet bildar också en samfällighet (www.svenskakyrkan.se).

¹²⁹ Nu finns en frivillig brandkår kvar och en annan av de intervjuade säger att deras enda mål är att komma före Vimmerby brandkår, vilket de alltid gör.

5.2 Intresse motsättningar

Kyrkorådet

År 1973 förenades församlingarna i Frödinge och Locknevi till ett pastorat, och samma år valdes Göran Andræ till kyrkoherde. Han stannade något längre än sin företrädare (16 år). Efter honom har kyrkoherdarna Alf Stolt, Dag Ljungqvist och Bo Lindell avlöst varandra efter tre till fem år. Jämfört med tidigare kan det upplevas som ständiga byten. ”Sedan Lönnqvist slutade så har det ju varit så mycket, en präst nästan varje år och det kommer en massa olika. Det blir ju aldrig detsamma”, säger Gunilla som är född i Locknevi.

Under denna tid innehades dock posterna som förtroendevalda inom kyrkan till stor del av samma personer. Förutom att sitta i kyrkorådet eller kyrkofullmäktige finns det andra sysslor knutna till kyrkan, såsom att vara kyrkvård, leda kyrkans barntimmar och ungdomsverksamhet, eller delta i syföreningen.¹³⁰

Under 1990-talet förekom det spänningar mellan å ena sidan kyrkofullmäktige och kyrkorådet och å andra sidan prästen och kyrkvaktmästaren. Kyrkorådet bestod nästan uteslutande av infödda Locknevibor eller sådana som bott mycket länge i socknen, och det dominerades av enstaka personer som av omgivningen ansågs ha svårt att släppa in nya ledamöter. Samma personer satt periodvis i kyrkofullmäktige. Det talas mycket om särskilt en av dessa personer. Bertil, en återflyttad Locknevibo, säger att ”(NN) har ärvt sin nyckelposition, hon äger gården. Markägande ger makt”. Andra påpekar att hon inte är så flink på att handarbeta och att hon är bättre på att förvalta pengar. Det senare dementeras av personen själv som berättar om både förstapris i sömnad och diplom för kunnsighet i praktisk verksamhet. Hon poängterar också själv att hon aldrig har bett om något förtroendeuppdrag utan alltid blivit tillfrågad.

Enligt intervjupersoner hamnade både präster och kyrkvaktmästare i konflikt med de dominerande personerna i kyrkorådet och två präster valde att avgå. Vid kyrkovalet år 1994 gjordes ett försök att förnya kyrkofullmäktige, men det lyckades bara till viss del. Bertil sammanfattade läget: ”Dom har det totala ansvaret, den totala makten och det totala engagemanget. Det finns alltså två sidor.” En representant för det nya

¹³⁰ Kyrkorådet är församlingens styrelse och utses av kyrkofullmäktige eller kyrkostämman. Kyrkofullmäktige är den kyrkliga samfällighetens beslutande organ och väljs vid kyrkovalet vart fjärde år. I mindre församlingar kan man ha en kyrkostämma i stället för kyrkofullmäktige. Frödinge–Locknevi pastorat och samfällighet har gemensam kyrkofullmäktige, och de båda församlingarna har var sitt kyrkoråd. Locknevi har dessutom egen kyrkofullmäktige.

föreningsliv som växte fram efter skolkampen anser att den enda från kyrkan som stöttat föreningarna är prästen. Hon försöker förstå hur personerna i kyrkorådet tänker:

Och jag tror att dom handlar lite irrationellt, fast dom inte är medvetna. Fast det blir så fel för att man inte hänger med utvecklingen och vad som händer. Man ser inte omvärldsbilden. Olika perspektiv står mot varandra. (Cecilia, inflyttad Locknevi)

Några personer menar att det är lättsammare i Frödinge, medan Locknevi är allvarligare, vilket märks på att stämningen skiljer sig åt mellan församlingarna under både syföreningarnas och kyrkorådets träffar. Locknevi kyrka kallas i Frödinge för "katedralen i skogen". En person förklarar att det är ödsligt i Locknevi, medan man i Frödinge har både mejeri, affär, mer barnverksamhet i församlingshemmet och fler invånare. En annan person går djupare i sin förklaring och menar att Locknevi har en värdighet att upprätthålla, eftersom Frödinge var den fattiga socknen medan storbönderna fanns i Locknevi. Nu har styrkeförhållandena ändrats. Prästen var medveten om det starka kyrkorådet i Locknevi när han kom och visste också hur han skulle bemöta dem:

De håller kyrkan i sina händer. Man får inte flytta en stol utan att fråga dem. Alltså jag driver lite med dem och det har ju gått bra. (...) Jag tror nog att de bromsar, kyrkorådet är ju väldigt gammalt här, det finns ju många goda yngre krafter, men de får liksom inte komma in här. Annars tror jag väl inte att det är någon stor konflikt så. Men det skulle bli ett annat liv om det kom in lite yngre folk i kyrkorådet. Jag tycker att man skulle kunna ha en kopp kaffe efter kyrkan och sitta en stund och det var ju vad jag förstår inte särskilt populärt. De har kanske inte vågat säga allt till mig. De är lite försiktiga i början nu. (...) Det är kul när man startar nya vägar på något sätt. Här ska det vara lite märkvärdigt på något sätt. Ska det vara kyrkkaffe ska det vara väldigt fint med linnedukar och det ska serveras och bakas. Folk stannar inte om man ska sitta som en pinne. Det fungerar inte. Så det är väl lite grepp som vi har försökt. Det krävs ju så lite för att det skall bli annorlunda. (Bo Lindell, kyrkoherde i Locknevi)

Bosse Präst

År 1998 tillträdde Bo Lindell som kyrkoherde. Bosse Präst, som han konsekvent kallade sig i olika meddelanden från kyrkan, blev snabbt populär och lovorden haglar under mina intervjuer. Den nya stilen med alla aktiviteter var lite omvälvande för kyrkorådet till att börja med, men sedan

blev han uppskattad även där. Några personer kommer med försiktig kritik mot att han handskas för lösligt med pengar, men överlag är de positiva:

Det är väl en trevlig präst. Han är lite udda mot andra präster. De första gamla prästerna var ju så högtidliga och märkvärdiga. Han är ju som vem som helst att prata med. Ja han bränner väl ut sig. Han kör ju jämnt, alltid har han nåt på gång. (Yngve, infödd Locknevido)

Den nye, unge, prästen hade krav på sig att locka många kyrkobesökare inför kyrkans skiljande från staten årsskiftet 1999/2000. Det lyckades han med, och nedan följer några exempel på aktiviteter utöver gudstjänster under år 1999. När skolan stod inför sitt sista nedläggningshot hösten 2002 anordnade prästen en skolgudstjänst med efterföljande kaffe och diskussion om skolans och bygdens framtid.

Invigning av Anens badplats

Efter ett par år av planering och arbete i idrottsklubbens regi står badplatsen vid sjön Anen färdig lagom till sommaren 1999. Jag ser annonsen i Sockenbladet om att det blir invigningsfest och bestämmer mig för att delta. Stämningen är uppåt då ett par hundra människor samlats för att inviga badplatsen. Förutom Locknevibor i alla åldrar har det också kommit utsocknes, bl a kommunalpolitiker och journalister.

Så småningom kommer prästen iklädd svart plastsäck över prästskjortan och med ett vattengevär i handen. Han går runt och småpratar och fnissen följer i hans fotspår. Både gamla och unga skrattar uppskattande. Han håller ett roligt invigningstal på rim och låtsas kalla upp en EU-politiker som på tyska berättar om EU:s nya badplatsregler vilka översätts av prästen. Politikern visar sig vara hans tyska praktikant som går prästutbildning i Uppsala. Det blir mycket uppskattat. Så kallar han fram de sex eldsjälarna som lett arbetet och läser en vers för var, och en och ger dem uppdraget att hoppa i vattnet sedan han klippt av ett blågult band och öppnat badplatsen. Några av dem har badkläder, någon har kalsonger och ett par badar i jeans och tröja. Klockan är halv sju och det är lite svalt i luften, men alla hoppar i under publikens applåder. Barnen på bryggan skanderar "vi vill se Bosse bada" och så hoppar prästen också i vattnet. En liten kille vill låna hans gevär när han kommer upp och får göra det med förmaningen att inte skjuta på andra.

Vimmerby tidning visar nästa dag ett foto på prästen springande på stranden iklädd plastsäcken och med vattengeväret i högsta hugg. Rubriken lyder "Prästen som tvingades bada".

Hembygdsdag

Sommaren 1999 inleds hembygdsdagen med en högmässa såsom den kan ha tätt sig under Carl Ekholms tid. Mässan varar i en och en halv timme

med flera äldre psalmer och tacksägelser. Den besökande prästen mässar så högljutt om lydnad och straff att efter en stund undrar min fyraårige son: ”Varför skriker farbror?”. Medelåldern är hög bland de femtiotal besökarna och några enstaka har klätt sig tidsenligt. Efter gudstjänsten bär det av i bil till hembygdsgården i stället för att åka häst och vagn. På Skanshult väntar ett femtiotal personer som hoppat över kyrkobesöket.

Locknevi marknad

Marknaden inleds 1999 med en gudstjänst i folkmusikton. Besökarna består av ett fyrtiotal personer, mest äldre även denna gång. Prästen välkomnar den nya kantorn, en ung kvinna, som har valt psalmer med folkmelodier. En tonårspojke spelar fiol. Gudstjänsten lockar besökare som inte är så vana vid att gå i kyrkan och en pojke i tioårsåldern stannar efteråt på kyrktrappan för att syna oblaten han fick: Oj, jag såg inte att det var Gud. Jag trodde det var Eiffeltornet.” Alla sätter sig i bilarna och åker till bygdegården där redan hundratalet personer har samlats.

Jaktgudstjänst

Den första jaktgudstjänsten äger rum söndagen före älgjaktspremiären 1999. Prästen har fått idén av en kvinnlig jägare i kyrkorådet, och annonserar det hela som ”Älgmålsbön”. Hela 127 besökare kommer till kyrkan, vilket är betydligt fler än vid vanliga gudstjänster. Kyrkans golv är täckt med höstlöv, trädgrenar är fästade utmed väggarna och ljudet av porlande vatten strömmar ur högtalarna. Två uppstoppade älgar står på golvet och ett älg huvud blickar ner från väggen. Det är stämmingsfullt och det hörs på psalmsången att det är många ovana besökare som inte sjungit på länge.

Prästen välsignar både jägare och älgar och säger att Gud hjälper både människor och djur. Han drar en vits i predikstolen och läser sedan ur psaltaren om Guds syn på djur och natur som något som ska helgas. Psalmerna lovprisar också djur och natur. Sedan talar en kvinna från Älgskadeföreningen och hon upplyser om trafikskador och åtgärder för att förhindra detta.

Efteråt blir det ärtsoppa, knäckebröd och lättöl inne i kyrkan. Alla stannar kvar och äter och talar uppskattande om tillställningen. Stämningen är munter och flera passar på att inbjuda prästen till jakten, men han tackar vänligt nej till alla förslag.

Kyrkoarkivet och prästgården

Sedan folkbokföringen överfördes från kyrkan 1991 lades pastorexpeditionen i Locknevi ner och endast den i Frödinge hölls öppen. Expeditionerna fanns i prästgårdarna och de båda församlingarna fortsatte

även efter 1991 att ha var sitt arkiv.¹³¹ Aktuella papper i Locknevi förvarades hemma hos de båda tongivande personerna i kyrkorådet. År 1998 fattade samfälliga kyrkofullmäktige¹³² ett beslut om att inrätta ett nytt och större arkiv i Frödinge för de båda församlingarna. Året efter beslutade man att köpa in ett värdeskåp till de dokument från Locknevi som inte måste förvaras på pastorsexpeditionen i Frödinge. Detta skåp skulle förvaras i Locknevi kyrkas sakristia.

Prästen motsatte sig beslutet om ett separat värdeskåp till Locknevi, med argumentet att det blir mer tillgängligt på pastorsexpeditionen då ”alla vägar går genom Frödinge”. Han föreslog att kyrkan skulle gå ihop med hembygdsföreningen och skapa ett bygdearkiv. Ordföranden och kassören hävdade vikten av ett separat värdeskåp med argumenten att dokumenten ska vara tillgängligt för Lockneviborna, och att det finns risk att pappren försvinner på sikt om de flyttas. En av personerna befarar att det blir som vid kommunsammanslagningen då kommunarkivet i skolan stoppades i svarta platsäckar innan det kördes till Vimmerby. Det hela slutade med att värdeskåpet finns i kyrkan, men alla papper är flyttade till arkivet i Frödinge.

Medlemmar i kyrkorådet förklarar sin hållning med att de är oroliga för Locknevis framtid när kyrkan ska skiljas från staten. De befarar sammanslagningar av både pastorat och församling. En ledamot menar att kraven på lönsamhet orsakar att små enheter läggs ner och att människor inte vill arbeta ideellt:

Om tio år är jag säker på att det inte finns någonting här i alla fall. Utan det blir nog så då att ett stort pastorat kommer att bildas, och då kommer vi att bli så många så då kan vi ju naturligtvis ha en kontinuerlig verksamhet. Men ute i glesbygden kommer det inte att bli det i alla fall. Men att kyrkan exempelvis i Vimmerby och Södra Vi kan ha kontinuerlig verksamhet det tror jag på. Men annars är nog underlaget lite väl knappt. Det gäller ju inte bara ekonomin utan det gäller att få människor som ställer upp och gör arbetet. Det måste vi förstå att här ute får de lägga ut mycket ideellt arbete. Många kan inte tänka sig att ta ett steg gratis utan det är bara pengarna som styr: –Vad kan jag få för det? (...) Vi kommer att få samma sak här att staten kommer att ta ut avgift som de gör i den protestantiska delen av Tyskland. (Solveig, infödd Locknevi)

En annan kyrklig fråga som engagerat övriga invånare mer än arkivets placering är kyrkans försäljning av prästgården. Bostaden har inte inhyst någon präst sedan 1971. Efter detta bodde prästerna först i Frödinge, sedan

¹³¹ Sedan de båda prästgårdarna såldes finns pastorsexpeditionen i församlingshemmet i Frödinge.

¹³² Den dåvarande benämningen var församlingsdelegerade.

i Vimmerby och nu även i Locknevi. Prästgården hyrdes ut, men 1998 beslutade kyrkofullmäktige att ta bort tjänstebostadsrätten och i stället sälja huset. Stiftet sålde prästgården till pastoratet för en krona. Kyrkorådet planerade att församlingen skulle köpa huset av pastoratet och bilda en stiftelse. Idén stupade på att reparationerna skulle bli för dyra och driftskostnaderna för höga. I stället bjöd pastoratet ut gården till marknadspris. Det blev snabbt ett samtalsämne i bygden och Charlotte, en inflyttad Locknevibo berättar att: "Som ryktet går tyckte tanterna i Locknevi att kyrkan skulle sälja Frödinge prästgård, men då kläcker förstås tanterna där ur sig att då kan man ju sälja Locknevis." Det bodde en barnfamilj i prästgården och de flyttade eftersom de inte hade råd att köpa huset.

Här står kyrkan och predikar och dom skärper sig inte på nåt sätt. Vi är så liten bygd, vi behöver den här barnfamiljen. Då ska vi skänka massa pengar i kollekten. Jag har aldrig varit kyrksam och är inte kristen, men jag tycker kyrkan här en del av livet. Det står att man ska skänka pengar till Bosnien och alla barn och kyrkan hjälper alla som är ledsna och halta och lytta, och ändå gör de såhär. Kastar ut en barnfamilj för att inte hyran går ihop. (Elin, inflyttad Locknevibo)

Jag tror att det också har att göra med att det är en barnfamilj som trycks ut, som trycks bort ifrån Locknevi. Det läggs ett enormt dilemma för barnfamiljen. Alla försöker hitta ett hus här åt dom. Och dom vill inte heller flytta, men dom måste ju se om sitt hus både ekonomiskt och familjemässigt. Dom har ju sett det nödvändigt att flytta till Frödinge och jag lägger ingen skuld. (Sverre, inflyttad Locknevibo)

Sverre ger som kontrast ett exempel på motsatt agerande där en man boende i Vimmerby ärvde föräldrarnas hus i Locknevi. Han ville sälja till en barnfamilj och inte till marknadspris, vilket också skedde. Enligt Sverre uppskattades detta inte bara av köparna utan också av omgivningen.

Kyrkan får kritik när den agerade ekonomiskt rationellt vid prästgårdsförsäljningen, men den får också kritik för att inte agera ekonomiskt:

Kyrkan har inte haft något samröre med bygdegårdsföreningen förut. Dom tyckte att vi borde ha luciafirande ihop, och alla föreningar vill tjäna pengar. Kyrkan tar inte entré till luciafesten och då kan vi i bygdegården inte göra det heller. (...) Det blir samarbete men inkomsten försvinner. Vem ska bekosta annonserna, kaffet? Vem ska arrangera? (...) Det går bra i andra kyrkor. Man säljer biljetter innan till konserter, så att man slipper ta betalt i kyrkans entré. (Marita, inflyttad Locknevibo)

5.3 En konflikt

Kyrkorådet vs kyrkoherden

Den utlösande händelsen har jag fått samstämmigt berättad för mig både av kyrkoherden och av en ledamot från kyrkorådet. Dessutom finns ett protokoll från det aktuella sammanträdet.

Vid årets och millenniets sista kyrkorådsmöte 28/12 1999 var ordföranden inte närvarande eftersom han tog emot det nya värdeskåpet. I stället för vice ordföranden tog kassören tillika ordförandens fru över ordförandeskapet, med motiveringen att hon var bäst insatt i ärendena. Som nyårsgåva hade chokladaskar inköpts till kyrkorådet inklusive kyrkoherden, kören och kantorn. Det var den första gåvan kyrkorådet fått sedan 1988 och chokladkartongerna kostade 57:50 kronor styck. Ett av ärendena gällde en förfrågan om 500 kronor till akut hjälp åt en behövande familj i församlingen. Förfrågan avslogs av alla sju ledamöter med motivet att det i årets budget inte fanns något konto för diakoniverksamhet och att kassaverksamheten upphörde vid nyår då separationen mellan kyrka och stat krävde en omstart för den ekonomiska verksamheten. Prästen protesterade med argumentet att man borde ha råd med pengar till hjälpbehövande när kyrkorådet hade köpt både värdeskåp och choklad till sig själva. En lång diskussion uppstod.

Nästa ärende gällde en julgrupp som prästen köpt i egenskap av ledare för en studiegrupp. Blommorna var tänkta som gåva till värdfolket för studiecirkeln. Även denna förfrågan avslogs av kyrkorådet. Vid detta beslut blev prästen mycket upprörd och enligt kyrkorådets protokoll (Locknevi kyrkoråd 1999-12-28) ”utbrister kyrkoherden i vredesmod, samlar ihop sina handlingar och lämnar sammanträdeslokalen och slår igen såväl inner- som ytterdörren med kraftiga smällar”.

Efter att ha lämnat mötet vände sig Bo Lindell till massmedia där han anklagar kyrkorådets ordförande och kassör för maktfullkomlighet. Han skrev ett öppet brev till kyrkorådet som enligt en ledamot publicerades i Vimmerby tidning innan kyrkorådet fick se det. I tidningen berättar han att han tänker stänga kyrkan en månad. Både Vimmerby tidning, Expressen, radio och TV rapporterade om händelsen som trappades upp till en konflikt där parterna inte kommunicerade med varandra. Ett utdrag ur Lindells brev som publicerades i Vimmerby tidning (1999-12-30) lyder:

Det är väl ingen hemlighet för någon, varken inom eller utom församlingens gränser, vem som egentligen styr Locknevi församling och som samtidigt håller resten av ledamöterna i sitt grepp. Det händer sällan att någon annan än jag vågar opponera sig och ifrågasätta vid våra sammanträden. Ibland finns det

obegränsat med pengar – i andra fall inte ens till en liten blomgrupp. Jag kan inte arbeta i en församling, som ena stunden beslutar att dela ut chokladkartonger till sig själv och i nästa inte tycks ha en enda krona till en familj som har det svårt och bett om vårt stöd.

I samma nummer av Vimmerby tidning ägnas ett helt uppslag med fem artiklar åt kyrkokonflikten. I huvudartikeln med rubriken ”I Locknevi hjälper inga böner”, uttalar sig prästen. Han berättar att skyddsskåpet till kyrkoarkivet kostade 100 000 kronor, och att de flesta beslut fattas vid köksbordet hemma hos ordföranden och kassören. I samma artikel instämmer kyrkvaktmästaren att det behövs en förnyelse inom församlingen. I en annan artikel uttalar sig en ledamot av kyrkofullmäktige: ”Det blir ett oerhört slag om Bosse Lindell slutar. Kyrkan är det sista vi har i Locknevi som knyter folk samman”. I en tredje artikel kommer kyrkorådets ordförande till tals: ”Det är nästan snudd på barnsligt agerande av kyrkoherde Bo Lindell.” Han säger att han och hustrun ändå tänkt avgå vid årsskiftet nu när kyrkan skiljs från staten och att kassaskåpet köptes begagnat för 40 000 kronor. Han menar att kyrkoherden verkar stressad på gränsen till utbränd och påpekar att orsaken kan vara att han har för många extrajobb. I en fjärde artikel säger personalsekreteraren vid Linköpings stift att kyrkoherden enligt kyrkoförordningen inte får utestänga allmänheten. I en femte artikel intygar kontraktsprosten att Bosse Lindell är en vettig person och att det ”kanske behövs en väckarklocka”.

Dagen därpå publicerar Vimmerby tidning en artikel med rubriken ”Massor av stödsamtal” (1999-12-31). Bo Lindell vägrar att leda gudstjänster men kyrkoordningen tillåter inte att han låser kyrkan. De som vill delta i en gudstjänst får åka till Frödinge. Lindell ger inte vika och berättar att han har fått cirka 50 samtal under gårdagen, varav ett antytt kritik. Dessutom har människor skänkt pengar till den behövande familjen. Kyrkorådets ledamöter har kontaktats av journalisten. Endast en av dem besvarar frågan om de tänker avgå, och hon svarar nej. Hon håller sig neutral i konflikten och säger sig förstå båda parter.

Den 1 januari har Expressen en artikel med ett foto där Bo Lindell står framför en stängd kyrkport. Texten sammanfattar vad som hittills har stått i Vimmerby tidning. Kyrkofullmäktiges ordförande uttalar sitt stöd och kyrkorådets ordförande vill inte kommentera händelsen innan de haft ett sammanträde.

Några dagar senare följer tre artiklar samma dag, varav en med rubriken ”Kyrkoherdens bön gav resultat” (Vimmerby tidning 2000-01-04). I artikeln får läsaren veta att ordföranden och kassören lämnar kyrkorådet. Artikeln redogör för en skrivelse författad av kyrkofullmäktige tillsammans med kontraktsprosten. I skrivelsen ger de sitt stöd till Bo Lindell men

poängterar samtidigt de ”mångåriga och goda insatser för Locknevi församling” som makarna i kyrkorådet gjort. Kontraktsposten menar att det går att se konflikten från många olika håll.

Prästen stänger kyrkan i protest

Kyrkorådet gav sig självt choklad i stället för att hjälpa familj i nöd

Av STEFAN SJÖSTRÖM

Medlemmarna i Locknevis kyrkoråd beslutade att ge chokladkartonger till sig själva. Men när en behövande familj skulle få ett bidrag blev det nobben.

Det gjorde kyrkoherden Bosse Lindell så upprörd att han nu stänger kyrkan en månad.

– Om inte kyrkorådet avgår flyttar jag.

Klockan 18.00 i dag skulle det ha varit gudstjänst i Locknevi kyrka, strax utanför Vimmerby. Men den är flyttad till grannförsamlingen Frödinge. Och så kommer det att bli en månad framåt.

– Chokladen och det uteblivna bidraget var droppen som fick bägaren att rinna över, säger kyrkoherde Lindell, eller Bosse präst som han kallas av församlingarna.

Konflikten har pågått sedan Bosse Lindell tillträdde för två år sedan.

– Egentligen började den långt tidigare. Två kyrkoherdar har faktiskt slutat på grund av bråk.

Stannar och tar strid

Men Bosse Lindell väljer att stanna kvar och ta strid.

– Dem han i första hand strider mot är kyrkorådets ordförande Gösta Andersson (han har haft posten i 20 år) och dennes hustru Margareta, kassör i kyrkorådet.

– De två fattar besluten hemma vid köksbordet, sedan är det ingen som vågar säga emot på kyrkorådet. Så kan det inte gå fortsätta, och därför valde jag att slå näven i bordet.

• **Att stänga kyrkan låter drastiskt?**

– Jag var tvungen att göra något som märktes. Eftersom

Jag är kyrkoherde även i Frödinge så blev det naturligt att flytta gudstjänsterna dit. Fast begravningar och vigslar ska vi ha som vanligt i Locknevi.

Bosse Lindell är populär i sin församling, och en namninsamling för att ge honom stöd har redan startats.

I dag håller kyrkofullmäktige ett informellt möte för att gå igenom frågan.

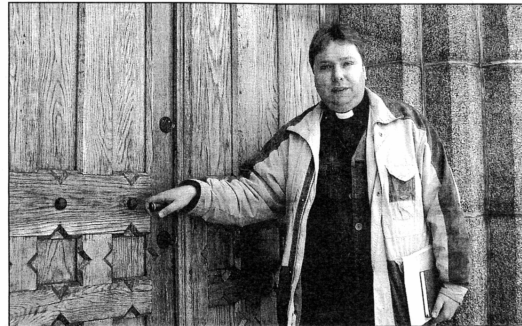
”Han har stöd”

– Bosse Lindell har ett väldigt folkligt stöd, menar Anna Linse-Löfgrén som är nybliven ordförande i Samfälliga kyrkofullmäktige (ett gemensamt fullmäktige för både Locknevi och Frödinge). Nu hoppas vi att det ska bli en snabb lösning på det här så att inte domkapitlet behöver gå in och agera. Gösta Andersson vill inte ge någon kommentar.

– Vi i kyrkorådet har bestämt att vi ska ha ett sammanträde först innan vi säger något. Däremot tror jag inte att en kyrkoherde på eget bevåg kan stänga en kyrka på det här sättet utan att ha fått klartecken från domkapitlet.

• **Bosse Lindell påstår att alla beslut tas hemma vid ert köksbord?**

– Det får stå för honom, och jag vill som sagt inte ge någon kommentar förrän vi haft vårt

KYRKPORTEN STÄNGD. Kyrkoherde Bosse Lindell har stängt kyrkan i Locknevi en månad. Anledningen är att medlemmarna i kyrkorådet beslutade att ge sig själva chokladkartonger i stället för att hjälpa en familj i nöd. ”Det var droppen som fick bägaren över”, säger Lindell.

Kyrkoherdens brev till kyrkorådet:
 Det är väl ingen hemlighet för någon, varken inom eller utom församlingens gränser, vem som egentligen styr Locknevi församling och som samtidigt håller resten av ledamöterna i sitt grepp. Det händer sällan att någon annan än jag vågar opponera sig och ifrågasätta vid våra sammanträden. Ibland finns det oengränsat med pengar – i andra fall inte ens till en blongrupp. Jag kan inte arbeta i en församling, som ena stunden beslutar att dela ut chokladkartonger till sig själv och i nästa inte tycks ha en enda krona till en familj som har det svårt och bett om vårt stöd.

Bild 4. Artikel om kyrkokonflikten i Locknevi. Källa: Expressen

Den andra artikeln samma dag med rubriken ”Han är inte fullvuxen” är en intervju med kyrkorådets ordförande som anser att prästen är som ett trotsigt barn (Vimmerby tidning 2000-01-04). I artikeln meddelas att ytterligare tre ledamöter lämnar kyrkorådet. Ordföranden menar också att

en konflikt aldrig kommer från bara ett håll och att det blivit en höna av en fjäder. Han förklarar kyrkorådets agerande med att allt kyrkligt arbete består av två delar, dels den lagliga och dels den andliga. Kyrkorådet sköter den första medan prästen ska ägna sig åt den sistnämnda delen. Den tredje artikeln samma dag är en intervju med kyrkoherden: ”Jag insåg att det inte lönar sig att slå med den lilla hammaren i en situation som denna. Man får ta till storsläggan” (Vimmerby tidning 2000-01-04).

Under de följande dagarna publicerar Vimmerby tidning flera insändare från Locknevibor. De första fyra publicerades samma dag (Vimmerby tidning 2000-01-04). Två av dem stödjer prästen och två är kritiska till hans agerande. I en annan insändare kritiserar prästen för att inte föregå med gott exempel. Skribenterna anser att problemen bör kunna lösas på ett värdigare sätt än att ”gå ut i massmedia och förnedra och namnge personer på detta sätt” (Vimmerby tidning 2000-01-07). Nästa dag publiceras ytterligare en insändare som tar kyrkorådsledamöternas parti: ”Det finns definitivt inga nu levande Locknevibor som tillnärmelsevis gjort så mycket för Locknevi församling och dess kyrka som (kassören och ordföranden) gjort” (Vimmerby tidning 2000-01-08).

En vecka efter att konflikten utlöstes skildras i en artikel den första gudstjänsten sedan han prästen vägrat leda gudstjänster (Vimmerby tidning 2000-01-07). Bo Lindell har inbjudit sina båda företrädare för att de tillsammans skulle leda en högtidsgudstjänst. En av dem är närvarande och den andre har meddelat att han vill delta i en gudstjänst så snart han har möjlighet. I artikeln berättas att namninsamlingen till stöd för prästen har fått 600 underskrifter. Dagen efter högtidsgudstjänsten publicerar det avgående kyrkorådet ett tack till alla Locknevibor för den tid som varit (Vimmerby tidning 2000-01-08).

I den sista i raden av artiklar om konflikten kommenterar Bo Lindell det som hänt (Vimmerby tidning 2000-01-12): ”Nu ska vi kämpa för en människovänligare, öppnare och varm kyrka i Locknevi. Det finns visserligen de i församlingen som inte kan förstå varför jag tog till storsläggan och krävde vissa ledamöters avgång – men med undantag för några insändare har det hela lugnat ner sig.” Han håller inte med om att alla är förlorare, utan menar att församlingen är vinnare därför att det nu kommer att handla mindre om inventarier och mer om människor. I samma tidning finns en kritisk insändare som påpekar att det finns en annan sida av konflikten (underförstått en negativ sida av kyrkoherden) och ger exempel när prästen, enligt skribenten, har handlat fel (Vimmerby tidning 2000-01-12).

I en insändare i anslutning till artikeln ställer Bo Lindell ”Tio Bos frågor” som han själv besvarar (Vimmerby tidning 2000-01-12). Frågorna är svar på de två första kritiska insändarna och lyder: 1. Varför tror ni den ene

kyrkoherden efter den andre lämnat pastoratet de senaste tio åren? 2. Tre präster kan väl knappast ha fel? 3. Är det rimligt att förtroendevalda sitter på sina stolar i decennier? 4. Är det fel att syna regimer i sömmarna? 5. Har "kyrkfolket" större talan än de som inte går i kyrkan? 6. Är det märkligt att jag söker stöd hos församlingsborna när jag saknar kyrkorådets förtroende? 7. Hur ska kyrkan kunna föregå med gott exempel? 8. Varför ska vissa lagar gälla när andra inte gör det? 9. Varför ska vissa sluta "under värdiga former" när andra inte gör det? 10. Vem vinner på avgångar? I svaren berättar han att det som skett kan tyckas som småsaker, som exempelvis när hela kyrkorådet vägrade att betala en julblomma som han köpt. Men han förklarar sitt beteende med att det som syns är toppen på ett isberg. Han menar att när man blir omyndigförklarad av kyrkorådet återstår bara att göra saken känd och antingen vinna församlingsbornas stöd eller att avgå.

Samma person som skrev en av insändaren som tog ställning för paret i kyrkorådet, bemöter "Tio Bos frågor" i en ny insändare (Vimmerby tidning 2000-01-19). Han menar att det finns alternativa svar på de frågor som Lindell ställer och själv besvarar. Han skriver också att han hoppas att det nya kyrkorådet fortsätter att arbeta ideellt i samma utsträckning som det gamla. Avslutningsvis meddelar skribenten att han inte vill fortsätta att polemisera i tidningen, men däremot välkomnar han "en dialog vid köksbordet".

Under tiden som massmedia rapporterade om konflikten, och en tid efteråt växlades några brev mellan Bo Lindell och de ledamöter som avgick.¹³³ Prästen föreslår att de ska träffas och kyrkorådet replikerar med förtydligande frågor utan att svara ja eller nej. Tonen mellan parterna är ganska oförsonlig och den öppna konflikten utmynnar i en sorts stillestånd där parterna varken samtalar med varandra eller offentligt ger sin syn på skeendet. Efter några månader har en av ledamöterna bemärkelsedag och då brukar prästen uppvakta, men denna gång avstår han för att slippa riskera att inte bli insläppt.

En av de kyrkorådsledamöter som avgick påpekar att prästen aldrig begärt reservation mot något beslut i kyrkorådet. Hon anser att i stället för att vända sig till massmedia borde prästen ha tagit hjälp av kontraktsprosten för att reda ut problemen. De kyrkorådsledamöter som avgick har sedan dess inte kommit till Locknevi kyrka och inte heller deltagit i någon verksamhet som förknippas med kyrkan, såsom syföreningen eller Röda Korset. Några av dem åker till grannförsamlingar för att gå på gudstjänster. En av personerna har arbetat ideellt för Locknevi

¹³³ Eftersom de till skillnad från tidningsartiklarna inte är offentliga handlingar återger jag inte innehållet.

kyrka under 50 år. Ett och ett halvt år efter att de avgick fick ordföranden och kassören ett hedersbevis med tack för trogen tjänst inom Sveriges kyrka, undertecknat av biskopen, kontraktsprosten och kyrkoherden. Hedersbeviset överlämnades personligen av kontraktsprosten från ett annat kontrakt än det Locknevi tillhör. Paret återsände dock handlingen till biskopen.

Det nya kyrkorådet

Det var inga problem att konstituera ett nytt kyrkoråd och antalet kyrkvårdar steg genast från fem till tolv. I stället för en majoritet infödda personer är en majoritet av det nya kyrkorådet inflyttade, även om de flesta bott länge i Locknevi. Det är i mycket samma krets av föreningsaktiva som i andra sammanhang. Endast två av dem som satt i det gamla kyrkorådet finns kvar i det nya. Det nya kyrkorådet försökte medla mellan prästen och de gamla ledamöterna, men lyckades inte. Stämningen på mötena är lättsam och det händer att både de och kyrkvårdarna (vilket delvis är samma personer) gör formella misstag, exempelvis när de ska göra i ordning kyrkan inför en gudstjänst. En av kyrkvårdarna säger sig vara ateist. På min fråga om vad han anser om att ha icke-troende som kyrkvårdar svarar Bo Lindell: ”Huvudsaken är att man handlar kristet.” Han förtydligar med att den nya kyrkoordningen betonar undervisning och diakoni i vilket ingår att handla kristet, exempelvis genom att stödja behövande.

Även i kyrkan är det lättsammare stämning än före konflikten, och de eventuella misstag som rör formalia ursäktas med kyrkvårdarnas ovana. Efter ett musikframträdande under en gudstjänst på hösten efter konflikten började besökarna att applådera. Under samma gudstjänst visade det sig fattas kyrkvårdar och då hoppade en ledig kyrkvård in. Han var oförberedd och hade jeans och tröja, men hustrun viskade att det går bra ändå. På det gamla kyrkorådets tid var mörk dräkt eller kostym självklart, men det nya kyrkorådet har beslutat att det inte behövs någon särskild klädsel. Efteråt kommenterade flera personer både applåderna och klädseln i uppskattande ordalag: ”Det syns att det har blivit nyordning.” En ledamot från det gamla kyrkorådet har i efterhand påpekat för mig att det förekom applåder vid musikframträdande även under deras tid.

Ett år efter konflikten visar det sig att kyrkobesöken ökat med tolv procent. Då ska man hålla i minnet att sedan Bo Lindell kom 1998 har kyrkobesöken ökat, så man utgick ifrån en hög nivå. Kollekten ökade också under år 2000 med 20 procent till 57 000 kronor. Även insamlingarna till Lutherhjälpen och Svenska kyrkans mission slog

rekord.¹³⁴ I Locknevi Sockenblad 1/01 berättar kyrkorådets nya ordförande om vad man har köpt till kyrkan och tackar alla för insatser under året. Man har hållit flera konserter där de sålt biljetter i förväg. Några av dem som har lockat kyrkobesökare är Cyndee Peters, Tommy Körberg, Erland Hagegård, Loa Falkman och Åsa Jinder. Man har också köpt en del inventarier, som exempelvis en flygel och förändrat en del i kyrkorummet. Efter jubileet tycks en del av entusiasterna ha svalnat och kyrkobesökarna är inte många under vanliga gudstjänster. Till Lutherhjälpen år 2003 bidrog Locknevi församling endast med 4 930 kronor (Vimmerby tidning 2004-04-06), vilket kan jämföras med 18 880 under rekordåret 2000.

Locknevi kyrkas 100-årsjubileum år 2003 inleddes med en högtidsmessa och efterföljande fest i bygdegården. Kyrkvårdar och kyrkoråd tackade prästen i Sockenbladet. Till jubileet hade Torvald Gerger skrivit boken "Locknevi kyrka 100 år". Även andra församlingsmedlemmar bidrog på olika sätt till att göra jubileet minnesvärt, exempelvis genom att knyppla och sy en altarduk och en stola. På våren samma år meddelade Bo Lindell att han ska sluta därför att han fått en tjänst i Vimmerby. Efter konflikten bosatte han sig i Locknevi och han planerar att bo kvar, så han försvinner inte helt. I väntan på en ordinarie präst återkom Bo Lindells företrädare Dag Ljungqvist. Även pastorsadjunkten slutade och ersattes av en annan.

I samband med Bo Lindells avgång steg oron över att Frödinge och Locknevi pastorat skulle försvinna, och en projektgrupp bildades för att arbeta med pastoratets framtid. Sommaren 2004 beslutade domkapitlet i Linköpings stift att Frödinge–Locknevi pastorat tillsammans med alla andra församlingar inom kommunen, utom Djursdala–Södra Vi, ska bilda Vimmerby pastorat från och med 2006. Beslutet innebär att Locknevi kyrka fortsätter att ha gudstjänst varje söndag, men nu med ambulerande präst. Kyrkvaktmästaren blir dock kvar. Pastorsexpeditionen i Frödinge dras eventuellt in.

Beslutet föregicks av en hård intern debatt i det samfälliga kyrkofullmäktige, men ingen extern debatt alls, enligt en ledamot. Kyrkorådet i Locknevi var för en sammanslagning av ekonomiska skäl eftersom Frödinge–Locknevi hade relativt hög kyrkoskatt jämfört med Vimmerby. Kyrkofullmäktige i Locknevi var mot en sammanslagning. I samfälliga kyrkofullmäktige utgör Locknevis representanter en minoritet och när det blev det votering röstade majoriteten för en sammanslagning. I Frödinge kyrkoråd förekom ingen debatt, vilket samme ledamot förklarar med att det ligger närmare Vimmerby.

¹³⁴ Locknevi församling samlade in 12 784 kronor till Lutherhjälpen år 1998, 15 500 kronor år 1999 och 18 880 kronor år 2000.

En återflyttad man tycker att ”det är få själar som ska försörja en präst”. Han ser Vimmerby som en mötesplats likaväl som Locknevi och tycker inte att det är så stor skillnad på en liten stad och på landsbygden. En annan man ser Locknevi i ett ännu större sammanhang:

Jag har ju kommit till den insikten att man kan inte resonera om små bygder, utan man måste resonera i större sammanhang. Man kan inte resonera ens om Vimmerby kommun som en enhet utan man måste prata om norra Kalmar län som en enhet gärna ihop med södra Kinda, östra Jönköpings län också. Man måste se det större, är man inte 100 000 invånare så får man ingen kraft i dagens samhälle, man kan inte påverka med 100–200 personer, man kan inte det. Det kunde man förr så det har blivit en väsentlig förändring i samhället. (Tony, infödd Locknevibo)

5.4 Andra församlingar

Locknevi församling är definitivt inte ensam om att hysa maktkamper och konflikter. Bara i Stockholms stift lämnade under 2000–2001 ett tiotal kyrkoherdar sina anställningar av andra skäl än pensionering och övergång till annan anställning (Om präst- och diakonanställning samt kyrkoherdeskifte 2003). Även i Vimmerby pastorat har ”en lång rad” anställda slutat sina anställningar, däribland flera präster (Kyrkans tidning nr 21/2002). Kyrkans tidning presenterade under några veckor år 2002 en artikelserie kallad ”Konfliktplats kyrkan” med utgångspunkt i att antalet konflikter i församlingarna ökat sedan den nya kyrkoordningen trädde i kraft vid millennieskiftet.¹³⁵ Artiklarna skildrar dels konflikter på olika platser i Sverige och dels innehåller de tankar om orsaker och hur problemen kan förebyggas och lösas. Ofta uppstår konflikter mellan kyrkoherde och kyrkoråd, och en person utses till syndabock, skriver tidningen (Kyrkans tidning nr 21/2002). Arbetsmiljön blir outhärdlig och av artiklarna att döma slutar de ofta med att kyrkoherden sägs upp eller slutar frivilligt, och i vissa fall har kyrkorådet helt eller delvis bytts ut. Artiklarna ger också exempel på där man anlitat extern hjälp för att kunna gå vidare och undvika att nya konflikter blossar upp.

I Kyrkans tidning förekommer två huvudsakliga tolkningar av konflikterna. Dels anser man att det råder oklara befogenheter mellan å ena sidan politiker (kyrkoråd och -fullmäktige) och å andra sidan anställda (kyrkoherde, kanslipersonal, kontor, församlingsassistent m fl) och även mellan kyrkoherdar och kanslichefer (Kyrkans tidning nr 20/2002). ”Den dubbla ansvarslinjen – där prästerskapet har ansvar för det andliga och

¹³⁵ Den nya kyrkoordningen började gälla i samband med att kyrkan skiljdes från staten nyåret 1999–2000.

politikerna håller i drift och ekonomi – är knepig”, skriver Kyrkans tidning (21/2002). Den andra tolkningen handlar om att kyrkligt arbete grundar sig på kärlekens evangelium och då tycker de kyrkligt anställda att de borde föregå med gott exempel: ”Denna godtrogenhet, konfliktångest och oförmåga att se saker som de verkligen är, gör att konflikterna många gånger blir djupa och svårlösta”, anser stiftspsykologen Lennart Belfrage (ibid). Biskopen Caroline Krook menar att inställningen att vilja vara lika tolerant som Jesus, gör att neurotiska människor inte blir bortstötta utan kan få ett starkare fäste inom kyrkan än på andra arbetsplatser, såväl bland anställda som förtroendevalda (Om präst- och diakonanställning samt kyrkoherdeskifte 2003:39).

Det ökade antalet konflikter ledde till att Stockholms stift tillsatte en styrgrupp för att arbeta fram ett dokument som är tänkt att vara ”en liten handbok om regelverk och den psykosociala arbetsmiljön i församlingen” (Om präst- och diakonanställning samt kyrkoherdeskifte 2003). I rapporten tolkas konflikterna på samma sätt som i artikelserien i Kyrkans tidning. I rapporten kommenterar Caroline Krook några typexempel på konflikter, och tre av dem går att känna igen från Locknevi. I det första exemplet fattar kyrkorådet viktiga beslut som kyrkoherden ställs utanför. Kyrkorådet får en granskande funktion i stället för en inspirerande och ansvarstagande. I det andra exemplet har kyrkoherden många visioner och arbetar hårt, men glömmer att förankra visionerna hos kyrkoråd och medarbetare. Dessa känner sig inte ansvariga för prästens visioner och blir irriterade. I det tredje exemplet har det rått spänningar en längre tid och var och en sköter sitt. Problemen kommer upptill ytan vid ett kyrkoherdeskifte då saker ställs på sin spets.

I rapporten för Lennart Belfrage in en tredje typ av förklaring som inte direkt har att göra med regelverk eller personlighet. Han menar att kyrkan håller på att marginaliseras, vilket medför problem för alla. Denna farhåga har gett upphov till en artikelserie i Kyrkans tidning under 2003 kallad ”Församlingsdöden -hot eller möjlighet”.¹³⁶ Artikelserien inleds med forskning som visar att dagens 2 200 församlingar kan minska till 1 300 inom de närmaste åren. Antalet församlingar har minskat sedan 1978, men den största förändringen har inträffat efter millennieskiftet. ”I början av 2002 var antalet församlingar nere på samma nivå som senast kanske rådde i slutet av 1100-talet”, säger forskaren och kyrkoherden Gösta Mellberg i en av artiklarna. Artikelserien har fått rekordstor respons från läsarna, så ämnet är uppenbarligen angeläget.

Den nya kyrkoordningen ställer minimikrav på antalet kyrkorådsledamöter och gudstjänster, och många församlingar har svårt att

¹³⁶ ¹³⁶ Se www.kyrkanstidning.se/artikelserier/2003/forsamlingar.

få ihop ett kyrkoråd. Kyrkobesökarna är få och särskilt i glesbygd kan det vara svårt för prästen att hinna hålla gudstjänst varje söndag i pastoratets kyrkor.¹³⁷ Ekonomin måste gå ihop, men med färre medlemmar minskar intäkterna så att man får minska på verksamheten, vilket leder till färre besökare och i förlängningen färre medlemmar.¹³⁸ Ofta är barn- och ungdomsverksamheten välbesökt, men sedan blir det ett glapp i åldrarna och det är mest medelålders och äldre som besöker gudstjänsterna, sammanfattar en kyrkoherde i en landsbygdsförsamling.

Både de som har erfarenhet av församlingsammanslagningar och de som står inför en sådan är övervägande skeptiska. Det huvudsakliga motargumentet är att avståndet mellan församlingsmedlemmen och församlingens styrelse blir så stort att människors engagemang minskar. Resultatet blir att färre besöker kyrkan och fler går ur Svenska kyrkan. Som en följd av detta befarar man att funktionärernas makt ökar. ”Kyrkoordningen är glesbygdsfientlig”, säger en kyrkopolitiker. Han tycker att minimikraven är orimliga och att församlingarna som var först i bygden också ska vara sist kvar när allting annat flyttar. Flera personer säger att varje församling bör slå vakt om sin särart. I artiklarna framhålls också att detta inte bara är en landsbygdsfråga, utan att det också gäller storstaden. Biskopen i Stockholms stift hörde till dem som reserverade sig när stiftet beslutade att Botkyrka skulle bilda landets näst största församling.

Det finns dock de som är positiva till att församlingar slås samman. De talar om stordriftsfördelar som gör det möjligt att anställa ytterligare personal. Ett annat argument är att man tvingas över församlingsgränser och luckrar upp gamla föreställningar om ”vi och dom”. Gudstjänsterna blir mer välbesökta och kyrkokörerna större och mer välljudande. Den största skillnaden är att många kyrkoråd försvinner, vilket för det positiva med sig att prästerna slipper många möten och i stället kan ägna mer tid åt församlingsarbete.

I den sista artikeln i serien ”Församlingsdöden –hot eller möjlighet” sägs att den snabba omritningen av församlingskartan kan ses som ett tecken på den större förändring som Svenska kyrkan kommer att genomgå de närmaste åren. De syftar framför allt till det minskande antalet medlemmar. Hur stor del av ”folket” måste vara med för att Svenska kyrkan ska kunna kalla sig Folkkyrka?, undrar artikelförfattaren. Tidningsdebatten utmynnar i frågor om kyrkans uppgift i framtiden. Ett arbetslag i en

¹³⁷ Enligt kyrkoordningen ska församlingen fira en huvudgudstjänst varje söndag och annan kyrklig helgdag (www.kyrkanstidning.se 2003.).

¹³⁸ Svenska kyrkan har ca 7,4 miljoner medlemmar, men antalet minskar stadigt (www.svenskakyrkan.se). I många glesbygdsförsamlingar minskar medlemsantalet dessutom därför att folk flyttar.

glesbygd församling svarar att kyrkan bör stötta och förmedla hopp. ”Att finnas bland de utsatta, och i det ingår också att försöka påverka utvecklingen”, säger kyrkoherden. Han berättar att han sökte upp ledningen för ett lokalt företag när det var tal om nedläggning för ett par år sedan, och kanske medverkade till att företaget finns kvar i dag. Här betonas kyrkan som en viktig lokalpolitisk arena.

Tolkning av kyrkokonflikten i Locknevi

Konflikten i Locknevi mellan kyrkoherden och kyrkorådet passar in i ett mönster av uppslitande konflikter inom församlingar runt om i landet. Även i Locknevi förklarar olika personer konflikten med oenighet om vem som fattar vilka beslut, personlig omognad, bristande kommunikation och besvärliga människor. Även i Locknevi utlöstes konflikten när en ny kyrkoherde tillträtt,¹³⁹ och även i Locknevi utsågs syndabockar i båda lägren. Det nya kyrkorådet har visserligen inte anlitat extern hjälp, men man har talat om det som skett och försökt att medla. Inom kyrkan verkar stämningen god, men liksom på flera andra platser har några personer helt och hållet dragit sig undan kyrkans aktiviteter efter konflikten och söker sig i stället till grannförsamlingen.

En konflikt kan definieras som ”interaktion mellan människor under vilken aktörernas tillit till interaktionen minskar” (Hallgren 2003:8). Konflikt och intresse motsättning är inte samma sak, eftersom det förekommer både att människor med olika intressen inte hamnar i konflikt och att människor med samma intressen hamnar i konflikt (ibid). I Locknevi har det tidvis funnits en intresse motsättning mellan kyrkoråd och kyrkoherde under 1990-talet. Det har också hänt förut att intresse motsättningen övergått till konflikt, men den har varit kortvarig eftersom en av aktörerna (prästen) har försvunnit från scenen. På ytan kan det tyckas som att det inte finns någon intresse motsättning då alla aktörers handlingar syftar till att stärka kyrkan, men om man synar det hela närmare upptäcker man att det kan finnas olika syften bakom detta.

En modell för att tolka konflikten består av de fem begrepp (en pentad) som Kenneth Burke (1969:xv) anser nödvändiga för att förstå vad som sker när vi uttalar oss om vad människor gör och varför de gör det. De fem begreppen är handling, arena, aktör, medel och syfte,¹⁴⁰ och de svarar på frågorna: Vad utspelar sig?, I vilken situation utspelar det sig?, Vem

¹³⁹ För att vara exakt skedde det hela efter att kyrkoherden varit anställd knappt två år.

¹⁴⁰ Johan Asplund (1980) diskuterar alternativa översättningar av begreppen. Jag har valt Lars Hallgrens (2003:35) översättningar som ligger närmare svenskt språkbruk än de ord som Asplund använder, förutom scen som jag i stället kallar arena.

genomför det hela?, Med vilka medel genomförs den? Varför görs detta?. I en genomgång av Burkes tankar skriver Johan Asplund (1980) att inget av begreppen ensamt är tillräckligt för att vi ska förstå motiven bakom skeenden. Begreppen kan uppfattas som aspekter, och man kan välja att betrakta en företeelse ur den ena eller den andra aspekten. Om någon aspekt förändras så påverkas även de övriga. Begreppen hänger samman på så sätt att det inte finns någon arena utan en aktör, och ingen aktör utan en handling osv

Handlingen

Vad utspelar sig? Svaret är att några personer anklagar varandra. Bakom anklagelserna finns en historia av andra handlingar som har lett fram till detta. Den handling som utlöste konflikten var ett beslut av kyrkorådet samt prästens reaktion på detta. I den övergripande handlingen, att anklaga, ingår handlingar som personerna anklagar varandra för och som de tillskriver sig själva. Man kan urskilja två grupperingar av handlingar grundade på två ståndpunkter, en som förespråkar att kyrkan ska förnyas och en som förespråkar att traditionen ska bevaras. Det finns också en neutral ståndpunkt.

Ståndpunkten för en förnyelse säger:

- att ordförande och kassör i kyrkorådet bör avgå
- att prästen stänger kyrkan tills de har avgått
- att prästen avgår om inte ordförande och kassör gör det
- att ordförande och kassör styr Locknevi kyrka
- att ordförande och kassör ger sig själva favörer men undlåter att hjälpa andra

-att majoriteten av Lockneviborna vill ha kvar prästen

-att församlingen vinner på en förnyelse

Ståndpunkten för bevarande säger

- att prästen agerar omoget
- att prästen inte får stänga kyrkan
- att prästen arbetar för mycket
- att kyrkorådets uppdelning av upp arbetet mellan sig och prästen är lagenlig

Den neutrala ståndpunkten säger:

- att det går att förstå båda ståndpunkterna

Arenan

I vilken situation utspelar det sig? Svaret är främst massmedia. De två sammanlänkade handlingar som utlöste konflikten (kyrkorådets beslut och prästens reaktion) skedde i församlingshemmet, alltså på en plats där de flesta av aktörerna befann sig. Så länge aktörerna stannade på den arenan och interagerade med varandra handlade det om en intressekonflikt.

Prästen valde att byta arena och hans handling (öppet brev med anklagelser) visar att han inte längre har någon tillit till interaktionen. Han valde massmedia som arena därför att han ville ”ta till storsläggan” för att få så många som möjligt att handla. De handlingar han förväntade sig var främst stöd för honom. Att välja massmedia som arena går tvärs emot hur man i bygder med jämlika ideal brukar hantera konflikter. Det vanliga är att man undviker konflikter och inte talar så tydligt om sitt missnöje, utan kommer med antydningar till någon tredje part. Man känner efter om det är läge att konfrontera eller inte. Nu blev det snabbt en öppen konfrontation. Handlingen och arenabytet tillsammans gjorde att intressekonflikten förvandlades till en konflikt.

Aktörerna

Vem genomför det hela? Bland förespråkarna för förändring är det främst prästen. Medaktörer i denna ståndpunkt är kyrkvaktmästaren, två namngivna och några anonyma ledamöter i kyrkofullmäktige, 600 personer som har skrivit under en namnsamling till stöd för prästen samt två namngivna insändarskribenter. De aktörer som förespråkar att bevara traditionen är främst kyrkorådets ordförande och kassör. Medaktörer i denna ståndpunkt är tre icke namngivna ledamöter av kyrkorådet samt två namngivna insändarskribenter och en icke namngiven. De relativt neutrala aktörerna är personalsekreteraren i Linköpings stift, en kontraktsprost samt en namngiven ledamot i kyrkorådet. De sex journalisterna förhåller sig ganska neutrala även om rubrikerna oftast kan tolkas som stöd för en förnyelse. I den sista artikeln tar journalisten dock ställning, inte för eller emot någon av de två ståndpunkterna utan mot en specifik handling, nämligen prästens insändare i anslutning till den artikeln. Journalistens ordval visar att han tycker att prästen går för långt. Journalistens ovanliga agerande i konflikten visar vilken styrka en konflikt kan få när många aktörer utför aggressiva handlingar på en offentlig arena. Då är det är frestande för en aktör som förväntas vara neutral att välja sida. De många aktörerna med de olika ståndpunkterna visar också att det inte finns någon enhetlig identitet som Locknevibo. De flesta aktörer relaterar på olika sätt till bygden.

Medel

Med vilka medel genomförs handlingen? Främst är medlet att uttala sig inför journalister och att skriva tidningsinsändare. Massmedia som arena tillåter inte social interaktion i form av gester och samtal. För de aktörer som kan konsten att formulera sig i tal och skrift är detta en ideal arena, men det finns aktörer som behärskar medel vilka passar bättre på andra arenor. I större möten, handledda samtal eller personliga brev är det delvis andra kvaliteter i språket som är viktiga. Personliga brev och förslag till

medlingssamtal förekom i denna konflikt, men utan att leda till någon tillitsfull interaktion. Valet av arena påverkar utbudet av medel vilket gynnar respektive missgynnar olika aktörer.

Syfte

Varför görs detta? Svaret beror på vilken aktör som avses. Den drivande i skeendet är prästen, och hans syfte är att åstadkomma en förnyelse inom kyrkan. Hans motiv är att Locknevi församling och hela bygden behöver en demokratisk förnyelse genom att bereda plats för nya människor och nya idéer. Kyrkan behövs som mötesplats, menar han. För att åstadkomma detta behövs fler kyrkobesökare och prästen ser att det finns en potential för detta om man förnyar kyrkan. Hans medaktörer verkar dela prästens analys men deras mer begränsade syfte är att få prästen att stanna. Kyrkorådets ordförande och kassör har snarare som syfte att motarbeta förändring. Deras motiv är att Locknevi behöver en mötesplats som bevarar traditionen, och då är kyrkan den självskrivna institutionen. Deras medaktörer verkar dela den övergripande bilden, men också deras syfte är mer begränsat, nämligen att försvara de anklagade i kyrkorådet.

5.6 Förändrade maktbalanser

Maktens tre ansikten

Om man sätter in konflikten mellan kyrkoherden och kyrkorådet i ett större sammanhang av vad som skett i bygden under några decennier, går det att få syn på flera förändrade maktbalanser som hakar i varandra. Det som har skett kring kyrkan är ytterst en fråga om vilket Locknevi som ska gälla: den gamla självständiga kommunen som är lika med socknen, eller den nya bygden som så tydligt länkar till omvärlden. De olika aktörerna i konflikten hamnar inte nödvändigtvis på var sin sida i en sådan polarisering, men de senaste decenniernas skeenden inom kyrkan har sammantaget innehållit en kamp om vilken av dessa tolkningar som ska gälla.

Det finns en skillnad mellan att ha makt och att utöva makt (Petersson 1987:13). I det första fallet uppfattas makten ofta som ett ting och i det andra som en relation mellan den som utövar och den som utsätts. Båda synsätten är egentligen en fråga om relationer, och att ha makt är då en latent relation som när som helst kan övergå till att bli en manifest relation då den utövas (ibid). Vad innebär det att utöva makt? Denna fråga har Torben Bech Dyrberg (1997) studerat med inspiration från Michel Foucault. Dyrberg kommer i likhet med Petersson fram till att makt inte är något faktum, utan något som blir till i sociala relationer. Makt blir på så sätt en del av identitetens tillblivelse. Både Dyrberg och Foucault

definierar makt som förmåga att göra skillnad, alltså att få något att märkas (ibid:99).¹⁴¹ I Locknevi handlar skillnaderna om markägare och icke markägare, infödda och inflyttade, yngre och äldre, formellt och informellt ledarskap, kvinnligt och manligt. Vem som har förmågan att få sin tolkning att gälla skiftar i olika situationer.

Under större delen av 1900-talet har maktutövning analyserats som en intentionell handling där A försöker få B att göra något, och tolkningen i förra avsnittet enligt Burkes pentad är ett exempel på detta. Enligt en sådan tolkning av kyrkokonflikten utövade kyrkoherden (A) makt gentemot kyrkorådet (B) när han kontaktade massmedia. Denna typ av tolkning härleder makten från autonoma individer (agency), men så småningom började man i stället härleda makten från strukturer (Dyrberg 1997). Sedan 1970-talet har exempelvis Anthony Giddens och Steven Lukes försökt att överbrygga dualismen mellan agency och struktur genom att analysera makt som en interaktion mellan subjektet och den kontext som strukturen utgör (ibid). Dyrberg anser visserligen att frågor om vem som gör vad är viktiga, men han är kritisk mot föreställningen om en färdig individ eller en struktur (eller en kombination) som sedan erhåller makt. Han menar att makten/förmågan i stället är inneboende i hela den sociala sfären, och att makten/förmågan är med och skapar både identitet och strukturer genom att vara en aspekt av all social interaktion. Identiteten som kyrkoherde eller kyrkorådsordförande uppstår i social interaktion där makten är en viktig aspekt hela tiden, inte bara i konflikten.

Makt som en intentionell handling betonar konflikt och kamp och kallas också maktens första ansikte. Även om denna tolkning är relevant för att förstå maktbalanserna finns det mer att studera. Under 1960-talet började Peter Bachrach och Morton Baratz att intressera sig för icke-handlingar för att förhindra att konflikter uppstår, ofta för att upprätthålla status quo. De kallade detta för maktens andra ansikte, och menar då att förmågan att påverka så att vissa frågor inte lyfts fram också är maktutövning (Petersson 1987: 51-63). Några av kyrkorådets medlemmar i Locknevi anses av flera intervjuade ha förhindrat att nya ledamöter släpptes in, och särskilt yngre inflyttade personer. Detta är maktutövning enligt maktens andra ansikte. En tolkning av maktens andra ansikte är att den makt prästen utövade när han skrev ett brev till massmedia med anklagelser mot kyrkorådet var en

¹⁴¹ Det svenska ordet makt kommer av det fornsvenska ordet magha, som betyder att ha förmåga, vilket stämmer med Dyrbergs och Foucaults uppfattning (Petersson 1987:9). Jörgen Westerståhl (1987:318) påminner om att svenskans "makt" liksom tyskans "macht" inte har riktigt samma konnotationer som engelskans "power" och franskans "pouvoir". På engelska och franska associerar makt till rättssamhället, "legal powers", vilket kan vara bra att känna till eftersom debatten om maktbegreppet har skett huvudsakligen på engelska och tyska (ibid).

respons på en dold maktutövning, ett sätt att synliggöra och bryta den status quo som länge rått inom kyrkan.

Enligt Bachrach och Barentz existerar det en maktkamp ”när antingen båda parter är medvetna om dess existens eller när endast den minst mäktiga parten är det” (Petersson 1987:34). I intervjuer med några av kyrkorådets medlemmar före konflikten, och i samtal efter konflikten framgår att de inte uppfattade sig själva som utövande en osynlig makt för att upprätthålla status quo. Tvärtom betonar en av personerna att hon aldrig strävat efter makt. Däremot säger andra intervjupersoner att de uppfattade ordföranden och kassören som makthavare inom kyrkan. Det framgår också att några föreningsaktiva personer strävade efter att minska kyrkorådsledamöternas makt och ersätta dem med likasinnade, dvs yngre och föreningsaktiva invånare. Det har alltså pågått en mer eller mindre osynlig maktkamp en längre tid mellan å ena sidan kyrkorådets ordförande och kassör och å andra sidan några föreningsaktiva personer, även om inte båda parter har varit medvetna om detta.

Under 1970-talet introducerade Steven Lukes en radikal maktteori, av Dyrberg kallad maktens tredje ansikte.¹⁴² Lukes (1974) lyfter fram det indirekta inflytande som finns inneboende i sociala relationer genom att analysera det osynliga maktutövande som påverkar människors föreställningar om sig själva och omvärlden. Han menar att varken konflikt eller att undvika konflikt är nödvändiga för maktutövning (ibid:23-25). Även när det råder konsensus kan det finnas en latent konflikt mellan dem som utövar makt och de verkliga intressena hos dem som utesluts från makten. De uteslutna kanske inte uttalar eller ens är medvetna om sina intressen, men Lukes menar att dessa intressen kan härledas både empiriskt och hypotetiskt. Både Bachrach, Baratz och Lukes har bidragit till att öka förståelsen för hur makt utövas, med reservation för det elitistiska draget i Lukes radikala maktteori när han påstår sig kunna identifiera outtalade och omedvetna intressen. I Locknevi finns maktbalanser i olika sociala relationer som exempelvis mellan markägare och icke markägare, kvinnor och män eller inflyttade och infödda. Några av dessa synliggjordes i samband med konflikten kring kyrkan.

Politiska arenor

Den arena som konflikten (maktens första ansikte) utspelade sig på är massmedia. Konflikten handlar däremot om kyrkan, som är arenan för den

¹⁴² Steven Lukes kallar teorin för ett tredimensionellt synsätt på makt, till skillnad från bl a Robert Dahls endimensionella synsätt (maktens första ansikte) och det tvådimensionella hos Bachrach och Baratz (maktens andra ansikte) (Lukes 1974:21).

mer anonyma maktkampen mellan några i kyrkorådet och några av invånarna som är aktiva i andra föreningar (maktens andra ansikte). Med Lukes hjälp vidgar jag konflikten och maktkampen till att analysera maktbalanser kring kyrkan i Locknevi (maktens tredje ansikte). I detta sammanhang kunde personerna i kyrkorådet lika väl vara några andra som representerar de politiskt aktiva när Locknevi var egen kommun. För att förstå maktbalanserna skärskådar vi först kommunens och kyrkans roll som politiska arenor.

Den platsidentitet som ligger till grund för lokala grupperns engagemang utgår ofta från den gamla kommunen, det som både före kommunreformerna utgjort socknen (Berglund 1998:185). Kommunsammanslagningarna runt 1970 berövade många bygder en arena för att utöva makt i sin egen bygd. Kyrkan och kommunen var tätt länkade till varandra även efter 1862, och kyrkan fortsatte att ha en politisk roll. Kyrkan som den enda politiska arenan efter kommunsammanslagningarna kan tyckas som en återgång till sockenstämman då all makt utövades på samma arena. Men skillnaden är att makten fortfarande är uppdelad mellan en kyrklig och en världslig sfär, där endast den kyrkliga är lokal. Kyrkans makt i Locknevi krympte dessutom 1971 jämfört med 1952 eftersom man då var den större av församlingarna gentemot Blackstad, medan man sedan blev den mindre gentemot Frödinge.

Sedan år 2000 är kyrkan skild från staten och därmed är kyrkan inte längre den offentliga institution som den så länge varit. Trots detta uppfattas kyrkan ändå som den institution som formellt och symboliskt representerar hela bygden (indirekt via kyrkorådet): ”Locknevi, det är kyrkan och eventuellt skolan”, säger Josefin som bor i södra delen av Locknevi, alltså långt från kyrkan. Med sammanslagningar av församlingar riskerar många bygder att mista den sista arenan. I Locknevi får man (än så länge) behålla församlingen, även om den kommer att ingå i ett mycket större pastorat än tidigare. Frånvaron av mobilisering för att behålla Frödinge-Locknevi pastorat kanske kan förklaras av att det är församlingen med kyrkorådet och inte pastoratet och kyrkofullmäktige som upplevs som den lokala arenan.

Kommunsammanslagningarna speglade en förändrad syn inom samhällsplaneringen (Plan 4/1977). Idéerna under 1930–1940-talet om lokalt självstyre och kvalitet i boendemiljön ersattes efter andra världskrigets ekonomiska uppsving med generella och storskaliga lösningar: ”kvalitet och kollektivitet blev kvantitet och privatism”, skriver tidningen Plan (ibid:216). Kommunsammanslagningen blev kanske en nationalekonomisk vinst, men en demokratisk förlust, enligt samma tidning. Samtidigt som landsbygdsbornas politiska representation

anonymiserades blev allt fler samhällsområden politiskt styrda (Hansen 1998:155).

Reaktionen mot kommunreformen blev nog extra stark i de områden som liksom Locknevi präglats av småbruk där invånarna var vana att styra över sig själva. Peter Aronsson (1994:11) beskriver den tidigmoderne bondens mentalitet som ”dels en strävan efter lokalt självstyre och lokal enighet, dels en stark känsla för egendom och frihet”. I Locknevi finns fortfarande en avvaktande eller avvisande hållning till det som uppfattas som överhet, antingen det gäller Vimmerby eller EU. Locknevibornas inställning påminner om den i Alfta, en skogs- och jordbruksbygd med ett aktivt motstånd mot kommunsammanslagningen med Ovanåker (Ekman 1991). Alftabornas kamp mot storkommunen påminner om Locknevibornas kamp mot nedläggningen av skolan. ”Allt investeras i Ovanåker”, säger Alftaborna, vilket är ett eko av hur Lockneviborna beskriver förhållandet till Vimmerby under skolkampen.

Som framgår av kapitel 4 har det visat sig svårt för lokala grupper och föreningar att påverka kommunalpolitiken därför att de befinner sig utanför den etablerade politiska strukturen. Bygderörelsens dilemma är att försöka balansera mellan att vara en motkraft till etablissemangen och att institutionaliseras. Politisk auktoritet varken kan eller bör reduceras till, eller kontrolleras av, den legitima auktoriteten, skriver Dyrberg (1997:111). Han hänvisar till Foucault om att politik liksom all makt finns i hela den sociala sfären i stället för att befinna sig ovanför samhället, i staten (ibid: 112). Demokrati, rättigheter, och intressen är identitetsmarkörer i politiska maktkamper oavsett var de äger rum, menar Dyrberg. Med detta synsätt är kyrkan och föreningslivet lika mycket politiska arenor som kommunfullmäktige.

Hur gör man med ledarskapet i bygder som saknar en legitim politisk auktoritet? Den frågan har Carl von Rosen (2003) sökt besvara genom att studera byn När på Gotland som är lika stor som Locknevi. Han fann att ledarskapet sköttes av talesmän och enstaka taleskvinnor. Sedan århundraden har gårdarna bildat bas för personer som representerat bygden, och von Rosen kallar det ett gårdsbaserat och jämlikt samhälle. Även om socknen inte formellt existerar som administrativ enhet är det fortfarande socknen som är enheten för den lokala gemenskapen. Tidigare utgjorde socknen en egen kommun. Detta numera informella system har alltså en lång tradition.

Det finns likheter mellan När och Locknevi när det gäller att ledarskapet utövas av talespersoner. En skillnad är att kyrkan inte har blivit en lika viktig politisk arena i När. I stället är föreningslivet ett ännu tydligare säte för sockendemokratin än i Locknevi (ibid:80). Jämfört med Locknevi är När en mer livaktig jordbruksbygd i ett tätbefolkat område med skola, en

bank, ett 50-tal företag med bl a en samägd affär och dessutom många jordbruksföretag. Där finns mer tillgängliga resurser som föreningslivet kan kontrollera och förvalta och därmed utgör det en viktig lokal politisk arena.

Markägandets makt

Efter rösträtsreformen 1918¹⁴³ har markägande inte formellt haft något att göra med politisk makt (Wigren 1988). Ändå innebär markägande ett osynligt maktutövande enligt maktens tredje ansikte. Erik Westholm (1992) visar att både invånare och utflyttade personer i Dalarna behåller smala remsor av skog därför att markägandet gör dem tillhöriga, så att de delta i beslut om byns angelägenheter.

”Ju högre social status människorna hade desto mer representerade var de i de politiska organen”, sammanfattar Anders Wigren sin genomgång av valdeltagande och politisk rekrytering i Locknevi mellan 1875 och 1946 (Wigren 1988:106). Han tillägger att detta mönster går igen i en rad undersökningar (ibid:196). Om statsmakterna med rösträtsreformerna ville öka den politiska aktiviteten bland befolkningen lyckades de inte så väl, enligt Wigren. Det var andra faktorer som påverkade både valdeltagande och rekrytering, såsom tradition.

För att belysa en sådan tradition, nämligen den rumsliga hierarkin, jämför Wigren valdeltagande och politisk rekrytering i de två ”jordbruksregistreringsenheterna” Vrångfall och Lidhem (ibid:123-130) I byn Vrångfall fanns en lång tradition av privat ägande med relativt stora gårdar, och där skapades tidigt en politisk tradition i vissa familjer. I Lidhem som var säteri fram till 1945 hade av tradition godsägarna skött godsens intressen utan samråd med befolkningen. Där rådde en spridd ägandestruktur med många obesuttna som gradvis blev småbönder då de friköpte torpen de bebodde. Den politiska aktiviteten var betydligt lägre i Lidhem än i Vrångfall, vilket Wigren förklarar med att Lidhem saknade det maktnät¹⁴⁴ som fanns i Vrångfall.

”Property is a kind of power”¹⁴⁵, sa Karl Marx på 1800-talet (Newby *et al.* 1978:24). Även om markägandet minskat i betydelse sedan dess och särskilt sedan 1940-talet anser jag att det fortfarande är viktigt. Det gamla kyrkorådet (före konflikten) dominerades av markägare och även i de äldre föreningarna är markägare och/eller personer ur den gamla politiska eliten

¹⁴³ Rösträtsreformerna skedde i flera steg från 1860-talet och framåt, och först 1918 när riksdagen beslutade om kvinnlig rösträtt kan man tala om en allmän rösträtt (Wigren 1988).

¹⁴⁴ Med maktnät menar Wigren (1988:130) en grupp inflytelserika människor som sprider och tar emot politisk information i byn.

¹⁴⁵ Ägande är en sorts makt.

engagerade. Howard Newby och hans medförfattare definierar egendom som en legalt sanktionerad relation mellan individer och objekt (ibid:335). De menar att markägande förutom att regleras i lag omges av en rad kulturella symboler som betonar kontinuitet (ibid). Orsaken är att allt ägande gör att man har intresse av status quo, menar Newby *et al.* (ibid:336). Det är samma tankegångar som Wigren har när han förklarar framväxten av en politisk tradition bland hemmansägarna i Vrångfall. Det är inte entydigt så att markägarna strävar efter att bevara och att övriga vill förnya, men för att förstå maktbalansen mellan bevarare och förnyare inom kyrkan är markägandet en viktig faktor.¹⁴⁶

Det sociala system som gör markägare, och andra personer med hög status,¹⁴⁷ till makthavare kallar Newby *et al.* (1978:26).¹⁴⁸ för paternalistiskt. England har en lång historia av ett sådant system på landsbygden, medan det inte har varit lika framträdande i Sverige. Wigrens beskrivning från Lidhem ett dock ett exempel på ett paternalistiskt system där godsägarna tar ansvar för befolkningens angelägenheter och så att säga tänker åt dem. Steget från att bli omhändertagen till att bli politiskt aktiv är långt, och det tog flera decennier från införandet av allmän rösträtt till att även småbönder, hantverkare och arbetare blev politiskt aktiva i Locknevi. Exemplet från Vrångfall visar att även markägande i liten skala kan ge makt.

Paternalism är ett exempel på maktens tredje ansikte, där de sociala relationerna påverkar människors självuppfattning och intressen så att systemet känns naturligt. Det kan tyckas långt mellan godsägarnas paternalism under 1940-talet och dagens markägare där många har en urban yrkesidentitet vid sidan om platsidentiteten som Locknevibo (flera bor inte permanent i Locknevi). Men något av ägandets maktanspråk lever kvar. När den lokala politiska arenan flyttades från kommunen till kyrkan skedde ingen större förändring av vem som utövade makten. Längre accepterades detta sociala system av dem som inte tillhörde den politiska eliten, men de senaste åren har detta maktanspråk utmanats. Locknevis nuvarande fyra kommunalpolitiker representerar både en gammal politisk elit (i kraft av markägande och/eller yrkesroll) och de nya utmanarna.

I och med kyrkokonflikten rubbades både en social och en rumslig maktbalans och kyrkan är nu i större utsträckning en del av föreningslivet

¹⁴⁶ Det är heller inte entydigt vad det innebär att bevara eller förnya. Samma åsikt kan tolkas på båda sätten av olika personer.

¹⁴⁷ Exempelvis präster och skollärare.

¹⁴⁸ Paternalism innebär ett beskyddande förhållningssätt hos en överordnad mot de underordnade, grundat på att den överordnade som ersättning för vissa prestationer överför resurser till de underordnade som dessa inte själva kan skaffa sig (Nationalencyklopedin 2004).

och i mindre utsträckning en symbol för det gamla självständiga Locknevi, där föreningslivet snarare var en del av kyrkan.¹⁴⁹ Föreningslivet och kyrkorådet domineras nu av inflyttade och återflyttade personer, relativt unga personer som sällan är markägare. Den lokala politiska arenan glider över till föreningslivet (bygdegård, hembygdsgrupp, kyrka),¹⁵⁰ och makten glider över till nya grupper.¹⁵¹ Med en mångfald av sociala relationer är det svårt att tala om klasser. Pierre Bourdieu (1995:23) menar att sociala klasser inte finns i sig själva utan att det finns ett socialt rum, ett rum av skillnader, i vilka klasserna skapas. Det sociala rummet i Locknevi håller på att möbleras om.

Kvinnors makt

Det faktum att en av nyckelpersonerna i kyrkan är en kvinna med makt gör det intressant att tolka maktbalanserna även ur ett genusperspektiv. Relationerna mellan kvinnor och män styrs av två logiker (Hirdman 1987). Den första logiken är att kvinnor och män är olika, och den andra är att allt som förknippas med manlighet är överordnat det kvinnliga. Den andra logiken innebär en maktrelation av över- och underordning. Det paternalistiska systemet är ett hierarkiskt system som i första hand betonar klass, men inbäddat (bl a språkligt) i benämningen finns också en könsordning där "patern", den överordnade, är en man.

Med denna elementära modell av särart och hierarki är det inte svårt att förstå varför det tog flera decennier innan kvinnor utnyttjade sin rösträtt i samma utsträckning som män. Inte förrän på 1940-talet närmade sig kvinnors valdeltagande männens nivå i Locknevi (Wigren 1988:89). Kvinnorna ansvarade för den privata sfären i hushållet medan männen skötte det offentliga livet, men när hushåll och omsorgsfrågor på 1940-talet började bli offentliga angelägenheter med höjd status ökade kvinnornas valdeltagande. Kvinnornas engagemang i Locknevis lokalpolitik har aldrig varit stort, och dagens fyra Locknevi-bor i kommunfullmäktige är alla män. Däremot hade det funnits, och finns, flera kvinnor i kyrkopolitiken.

Genussystemet innehåller kulturspecifika föreställningar om manligt och kvinnligt som bestämmer hur relationerna mellan män och kvinnor ser ut

¹⁴⁹ Kyrkan har länge haft ett samröre med hembygdsföreningen och Röda Korset. Samarbetet med bygdegårdsföreningen och nyare föreningar som LAIK och Sockenföreningen har inte varit lika självklart.

¹⁵⁰ De jord- och skogsbruksbaserade föreningarna domineras naturligtvis av markägare och dessa föreningar är inte lika involverade i kyrkans sfär.

¹⁵¹ I När har det inte skett någon sådan förändring. Kanske därför att föreningslivet har en större kontinuitet i När och för att de förvaltar ekonomiska resurser i större utsträckning än vad Locknevis föreningar gör.

(Kulick *et al.* 1987).¹⁵² Kvinnligt och manligt är en av alla tudelningar av världen. Doreen Massey (1994:9) menar att det lokala, specifika, konkreta och deskriptiva kodalas som kvinnligt, medan det universella, generella, abstrakta och teoretiska kodalas som manligt. Följaktligen finner Massey att forskningen inom det senare området har högre status än det förra, och hon kritiserar också tendensen att föra samma dessa fenomen i två poler.¹⁵³

Kvinnor lever inte mer lokala liv än vad män gör, skriver Massey, och i Sverige kan det mycket väl vara tvärtom. För det första är det problematiskt att dela upp lokalt och globalt eftersom alla befinner sig på någon plats. För det andra rör sig svenska tonårsflickor och lantbrukarkvinnor mer utanför bygden och gården än vad männen gör (Gunnarsson 1990, Gunnarsdotter 1999b). Genussystemet innehåller uppdelningar, men de behöver inte vara tudelade, vilket är tydligt i lantbruket där männen har sin sfär medan kvinnornas sfär är mer diffus och sträcker sig in i mannens beroende på situation (Flygare 1999a).¹⁵⁴

Den manliga överhögheten är ett ideal som Edwin Ardener (1989) kallar för dominerande struktur. Detta ideal motsvaras inte alltid av praxis där kvinnor mycket väl kan ha stor makt, vilket Ardener kallar för en stum struktur. Bland yngre Locknevikbor finns det kvinnor med makt både i den dominerande och i den stumma strukturen. I den äldre generationen är däremot oftast mannen det formella överhuvudet, exempelvis på ordförandeposter. Det finns dock äldre kvinnor i Locknevi med stor pondus och informell makt. Ett exempel är uttalandet om "tanterna" som antas styra i kyrkan informellt.

Kvinnan i det gamla kyrkorådet innehade visserligen inte ordförandeposten, men genom både yrkesliv och fritid hade hon både formell och informell makt, som hon delvis ärvt av sin far. Kommentarer om hennes påstådda brister när det gäller handarbete kan tolkas som ett sätt att markera att kvinnor hör hemma i den privata sfären. Om en kvinna ska ge sig in i den manliga offentliga sfären bör hon samtidigt vara en riktig kvinna, enligt normen. Detta hållningssätt visar att kvinnor och makt inte är någon självklar kombination.

¹⁵² Liksom andra dualistiska uppfattningar om världen utgår genussystemet från tudelningar, i detta fall manligt-kvinnligt och natur (kön) – kultur (genus). Detta kritiserades av bl a Judith Butler (1990) och ur denna kritik växte queerteorin fram som utgår från mer flexibla könsrelationer där människor inte måste välja en entydigt manlig eller kvinnlig identitet.

¹⁵³ Exempelvis behöver inte forskning om lokala gemenskaper vara deskriptiv.

¹⁵⁴ Flygare (1999a) visar att äldre män också kan ha samma flexibla roll som kvinnor.

Platsens förändring

Förändringarna av den politiska arenan och av (kyrko- och kommun-) politiska aktörer är exempel på den både rumsliga och sociala förändringen av Locknevi de senaste decennierna. Kyrkokonfliktens aktörer argumenterar alla för Locknevis bästa, men utifrån olika föreställningar om vad det är för plats de lever i. Att vilja bevara eller förändra inom kyrkan behöver inte tolkas som en kamp för att behålla eller erhålla privilegier. De som vill bevara uttrycker en oro över att Locknevi och landsbygden utarmas på resurser. De som vill förändra är också oroliga för framtiden, men öppna för att pröva nya möjligheter för att försöka lösa problemen. De flesta som ville förnya kyrkan är inflyttade eller återflyttade och har erfarenheter från omvärlden som gör dem mer flexibla när det gäller vilket Locknevi de vill se i framtiden.

I konflikten kring kyrkan framträder en skevhet i maktrelationerna där vissa har mer kontroll än andra över exempelvis hur platsen ska definieras. När platsen förändras så genomgripande att man inte känner sig hemma kan reaktionen bli som för några av det gamla kyrkorådets ledamöter som bokstavigt och bildligt har utträtt ur den lokala gemenskapen. De som kämpade mot kyrkans förnyelse verkar vilja ett återskapa Locknevi som liknar den välavgränsade och förhållandevis statiska plats som Harvey (1993) (och Heidegger) beskriver.

De flesta av Locknevis invånare verkar i stället ha en ”progressive sense of place” där både platser och platsidentiteter är flexibla (Masseys 1994). Bland de inflyttade dominerar denna uppfattning, och vilka som har tolkningsföreträde varierar. I kyrkan och det bygdebaserade föreningslivet dominerar dock av den senare uppfattningen. Engagemanget i kyrkokonflikten visar att känslan av tillhörighet är lika stark oavsett hur man uppfattar bygden. Däremot grundar sig tillhörigheten på delvis olika faktorer, och markägande är en sådan faktor (Ekman 1991:93).

Ett exempel på Masseys flexibla plats är de senaste årens ökning av kommunalpolitiker från Locknevi, vilket visar att bygdens gränser och platsidentiteten vidgas. Ytterligare ett exempel är de båda männen som uttalar sig om var gränsen för bygden går i samband med sammanslagningen av pastoratet. Den ene anser att Locknevi är för litet när det gäller att försörja en präst och den andra att både Locknevi socken och Vimmerby kommun är för små när det gäller möjlighet att påverka i allmänhet. Ingen av de två männen var aktiva i kyrkokonflikten, och deras åsikter går delvis på tvärs gentemot de två grupperingarna i konflikten. Båda dessa medelålders män har starka band till Locknevi kyrka och sin hembygd. De är båda politiskt aktiva (i olika partier) i kommunalpolitiken

och vissa av deras åsikter när det gäller bygden skulle kunna kallas värdekonservativa. Båda förespråkar förnyelse, men inte i första hand inom Locknevi utan de vill i varierande grad vidga gränserna för bygden.

5.7 Sammanfattning

Kyrkans förändrade roll i Locknevi uttrycks i en maktkamp som kulminerade i en konflikt mellan kyrkorådet och kyrkoherden. Kyrkan som byggdes 1903 är den viktigaste symbolen för Locknevi och har hela tiden varit en politisk arena. Kring kyrkan var det stabilt med samma kyrkoherde och kyrkvårdar under 30 år till slutet av 1950-talet. Efter att Locknevi uppgick i Vimmerby kommun 1971 stärktes kyrkan som lokalpolitisk arena, och samma familjer som varit aktiva i kommunalpolitiken fortsatte med kyrkopolitiken. Under 1990-talet utmanades dessa av inflyttade föreningsaktiva invånare och det blev en maktkamp om vilka aktörer och vilken tolkning av Locknevi som ska dominera. Så småningom uppstod en konflikt som till stor del utspelades i massmedia, vilket är en ny arena för att hantera lokala konflikter.

Händelserna tolkas enligt teorier om maktens tre ansikten, eller tre dimensioner. Den första maktteorin säger att A utövar makt genom att få B att göra något. Konflikten mellan kyrkoherden och kyrkorådet tolkas enligt denna teori med hjälp av frågor om vad som utspelar sig, i vilken situation, med vilka medel och varför. Med denna tolkning är det prästen som utövar makt för att förnya kyrkan.

Maktens andra ansikte handlar om att också icke-handlingar kan tolkas som maktutövande, ofta genom att aktörerna vill bevara status quo. En tolkning enligt denna maktteori är att personer i kyrkorådet har utövat makt genom att förhindra att nya invånare engagerat sig i kyrkan, och därmed haft makt att bevara kyrkans inriktning. Detta har lett till en maktkamp i det tysta, troligen utan kyrkorådets vetskap.

Maktens tredje ansikte innebär att makten finns inbäddad i alla sociala system, med följd att de som utsätts för maktutövning inte alltid är medvetna om sina egna behov. I Locknevi, liksom på andra landsbygder, har detta yttrat sig i ett paternalistiskt system där markägare och andra positioner med hög status innehaft de politiska posterna och representerat bygden. Denna politiska representation flyttades delvis över på kyrkopolitiken när Locknevi upphörde att vara egen kommun. Under 1990-talet började inflyttade och föreningsaktiva Locknevibor att utmana denna maktordning. Konflikten kring kyrkan ledde till att utmanarna bildade ett nytt kyrkoråd. Därmed förändrades kyrkan från att symbolisera det gamla och relativt självständiga Locknevi, till att ingå i det nya föreningslivet som symboliserar ett Locknevi inlemmat i en globaliserad värld.

6. Jakten: Ökade hierarkiska och marknadsmässiga relationer

Efter en bakgrund med jakthistorik och jaktens organisation består kapitlet av tre delar. Den första handlar om den lokala jaktens innebörder, samlade under sex rubriker om ritual, natur, djur, jämlikt kamratskap, manlighet och plats. Den andra delen presenterar jaktturismen både organisatoriskt och ur jaktföretagarnas perspektiv. Den tredje delen diskuterar mötet mellan älgjaktlagen och jaktturismen. Den lokala jakten bidrar till att upprätthålla den tidsrumsliga gemenskapen, och jaktturismen bidrar till den lokala försörjningen. Både gemenskap och försörjning är nödvändiga för en levande landsbygd, men ibland kan dessa två fenomen motverka varandra. De två varianterna av jakt har delvis olika syfte och bidrar därför till att förstärka olika sociala relationer.

6.1 Jakthistorik

Dagens älgjaktlag är en relativt ny företeelse eftersom det var sällsynt med älgar i södra Sverige fram till början av 1900-talet. Älgjaktlagen i Locknevi bildades under 1950- och 1960-talen. Jakten har länge varit reglerad och inte förrän under 1800-talet fick jordägande bönderna mer omfattande jakträttigheter. Den ökade jakten var ett av skälen till att älgen hotades av utrotning under 1700- och 1800-talen (Åkerberg, under publicering). Under 1800-talet infördes längre fridlysningstider för vissa djurslag, och staten lade stor vikt vid att bekämpa de större rovdjuren.¹⁵⁵ Klockaren i Locknevi, Anders Ekbäck, skriver att alla hushåll enligt en förordning från 19 april 1811 ålagts att medverka i skallgång på varg och att bygga varggropar (Ekbäck 1828:66).¹⁵⁶ Den sista vargen i Locknevi fångades i en varggrop på 1870-talet (Rydström 1919:168).

Det fortsatte att vara ont om klövvilt under 1800-talet trots fridlysning och rovdjursbekämpning, och en viktig orsak var att skogarna minskade drastiskt. Skogsskötseln var länge reglerad men runt sekelskiftet 1800 ansåg regeringen att marknaden skulle reglera skogsbruket.¹⁵⁷ Det byggdes

¹⁵⁵ Björn, varg, järv och lo.

¹⁵⁶ Rovdjursskall var ingen ny företeelse, men kontrollen skärptes i och med förordningen 1811.

¹⁵⁷ På 1500-talet fanns det lagar som reglerade vilka träd som allmogen fick hugga. Eken blev fridlyst när Sverige blev stormakt och behövde virke till skeppsbygge. Så småningom blev alla bärande träd kronans. I slutet av 1700-talet var skogen så detaljreglerad att folk inte fick hugga björkar till bröllop utan att fråga myndigheterna, enligt en av informanterna.

stora ångsågar och eftersom det inte fanns krav på återplantering av skogades stora delar av Sverige snabbt.

Ekbäck klagar över att skog och utmark är ”beklagligen missvårdad” i Locknevi, därför att överdriven hemmansklyvning krävde nyodling och anläggande av torp och backstugor krävde mycket virke. Även svedjor och avverkning av sågtimmer till försäljning gick hårt åt skogsbeståndet (Ekbäck 1828:40). Den försäljning han nämner syftar på böndernas träkolsleveranser till Toverums bruk. Ekbäck berättar att den skog som planterades för 150 år sedan (alltså på 1670-talet) har försvunnit de senaste 40 åren och ”kala berg presenterar sig nu i stället” (1828:49). Han berättar också att skogsplantering har diskuterats, men inte genomförts.

Skogslagen 1903 innehöll krav på återplantering vid skogsavverkning och Locknevi blev åter skogsbevuxet. Vid mitten av 1940-talet började älg och rådjur att återvända.¹⁵⁸ Helt tomt på klövvilt var det dock inte tidigare, vilket framgår av en berättelse om en yrkesjägare i Småland under tidigt 1900-tal som förutom orre, tjäder och hare, sköt både rådjur och älg (Sandgren 1956:17-23).

Allmogens utnyttjade sina jakträttigheter främst till att jaga småvilt. Under 1900-talets första decennier, hade dock fisket större betydelse för den regelbundna försörjningen i Locknevi.¹⁵⁹ Man jagade fågel som tjäder, orre, ringduvor och änder och det var skottpengar på kråkor, skator och hökar som åt upp utsädet. Men mest jagade man räv, mård och ekorre för pälsens skull. Jägaren Gustav minns ungdomstiden i Locknevi: ”Ja uh ja, en räv det var ett par månaders jobb om de skulle tjäna pengarna. De kunde få upp till 300 kronor, det var massor av pengar på 30-talet och dåligt med jobb var det med så”. Pojkarna började jaga vid 12–13 års ålder och innan de fick tillgång till salongsgevär sköt de med luftgevär eller slangbella. Det var visserligen förbjudet att skjuta ekorre med luftgevär men frestelsen var stor när pälsuppköpare köpte skinnen för 3:50 styck på 1940-talet. ”En sommar sköt vi ihop till brorsans konfirmationskostym”, berättar en Locknevijägare om sådan ekorrjakt.

Att jaga olovandes var vanligt, men det var sällan någon blev straffad om de inte blev tagna på bar gärning. ”En juldag hörde min morbror två hundar och han visste att de jagade älg och det smällde som sjutton, arton skott. Och alla visste ju om vem som hade skjutit men de anmälde inte”, berättar Gustav. Han menar att det var värre att jaga djur som var olovliga än att

¹⁵⁸ Älgen kom norrifrån och rådjuren söderifrån.

¹⁵⁹ Så var fallet också på Anders Ekbäcks (1828:51) tid, och han räknar upp alla fiskar som fanns under tidigt 1800-tal: ål, lake, braxen, gädda, id, laxöring, gjerts, stornors och kräftor. Fisket i både bäckar och sjöar var noggrant reglerat och det fanns bestämmelser för hur fiskeredskapen skulle underhållas (ibid).

jaga på någon annans mark. Följande historia handlar om någon som skjutit ett olovligt rådjur på 1930-talet.

En här han fick fängelse tror jag. Det var en som anmälde honom och då uppstod osämja. Så kom länsman för att ta reda på det. Innanmätet låg på dyngkastaren sa man och började gräva. Men då kom ett av barnen och sa att – nej, pappa, du ska inte gräva där utan där borta. (skratt) Han var inte så hemma på att ljuga. (Måns, infödd Locknevibo)

Det var inte ovanligt att markägaren lät torparna skjuta småvilt till husbehov. De tog ner sitt Remingtongevär från kroken ovanför soffan och gick ut i skogen när det passade. ”Det var ett skott och så var det kött”, som jägaren Folke uttrycker det. I tidningen Svensk Jakt¹⁶⁰ fördömdes under första halvan av 1900-talet ”Bondjakten” som ett ”planlöst genomströfvande af markerna i hopp om att slumpen skall föra något djur i ens väg” (Åkerberg under publicering). I början av 1940-talet anordnade Jägareförbundet ”propagandaskytte” med syfte att förbättra skjutskickligheten. Under 1940-talets krisår var det så många som jagade älg att förbundet ville minska jaktintresset hos befolkningen, då i genomsnitt två personer om året dog av felriktade skott och många skadades (ibid).

Innan skiftesreformer och uppodling på 1800-talet ägdes utmarkerna gemensamt av byn och de som jagade strövade fritt över markerna för att följa villebrådet. Ännu i början av 1900-talet brydde man sig i praktiken inte om några exakta gränser, även om det formellt fanns en markägare.¹⁶¹ Det fanns dock en tyst överenskommelse att de få jägare som fanns skulle respektera varandras område (Sandgren 1956:24). Eva-Lena, som inte jagar själv, minns hur det var när hennes far jagade i Locknevi: ”Det var ju på 30–40-talet då fanns det ju inga gränser. Fick de se ett spår efter ett djur så gick de efter det. Det fick ju gå hela söndan. De kunde hamna långt, långt bort”. På 1950–1960-talet gick var och en på sin mark och jagade, men i och med att fler började jaga älg och lära känna varandra i jaktlagen började man också att bilda mindre jaktlag för småviltjakten.

¹⁶⁰Svenska Jägareförbundets tidning.

¹⁶¹ I 1800-talets reglering behölls den gamla rätten att gå in på annans mark för att förfölja och döda sårat vilt. Då liksom nu var detta en omtvistad företeelse och rätten inskränktes 1892, men ända till 1960 fanns laglig rätt att ta hand om vilt som fallit på annans mark inom 100 meter från egen gräns. (Jägarskolan 1997/98:19-22).

6.2 Älgjakt i Locknevi

När de äldre Lockneviägarna berättar om älgjaktens första år är det bristen på säkerhet de lyfter fram. Ingen övningsskjutning, vapen i drevet, laddade gevär under vandring, oprecisa vapen och alkoholpåverkade skyttar är exempel på sådant som var vanligt då men som inte förekommer i dag mer än i undantagsfall. Sixten, som var ung på 1950-talet, säger att ”Det är mer civiliserat i dag, stadsmässigt. Inte lika mycket supa. Förr i tiden var det fest för hela gården och då blev det mycket brännvin”. De som var unga på 1950- och 1960-talen drack inte alkohol i samband med jakt utan det var ”gubbarna” som hade brännvin i ryggsäcken.

Vid mitten av 1970-talet växte älgstammen kraftigt bl a till följd av det förändrade skogsbruket med stora kalhyggen där för älgarna smakliga plantor växte i mängder. Tillväxten av älgstammen höll i sig till mitten av 1980-talet. Länsstyrelsen bromsade när jägarna ville öka kvoten och älgarna hann bli ännu fler. Men efter flyginventeringar i slutet av 1970-talet fördubblades plötsligt kvoten för Vimmerby kommun, och liknande skedde i resten av landet för att minska skogsskadorna.

Alla sköt älg så det var grymt och vi sköt sönder älgstammen. Vi sköt allt, och dom som arrenderade blev ålagda att skjuta antingen de kunde eller inte. Dom som arrenderade fick vistas i skog och mark dygnet runt. Det var ett grymt arbete. Det blev jobb och arbete. Det var skillnad på att skjuta ett par tre stycken och samla på bordet. Då blev det fest i Kapernaum. Då, när de sköt 10, 15 stycken, att ta hand om det. En del sköt och drog fram till vägarna. En del blev avdelade att slakta vid bordet. Några hade släpkärra och körde runt och fick rapport på radio var de skulle hämta.(Folke, jägare och utflyttad från Locknevi)

När det var ont om älg upplöstes drevet vid ett skott och alla sprang fram för att hjälpa till. När det är gott om älg springer alla bort. Alla blir lata och okamratliga, mest jag. (Conny, jägare och Locknevi)

Varje år återvänder många utflyttade Lockneviabor med sina söner och svärsöner (sällan döttrar) till älgjaktpremiären under en vecka i oktober. Jaktlagens marker utgörs av alla fastigheter inom ett område.¹⁶² De flesta markägare bjuder in släkt och vänner, vilket utökar jaktlagen till fler medlemmar än antalet fastigheter indikerar. Alla markägare har jakträtt, men ungefär hälften väljer att arrendera ut jakten, medan andra arrenderar ut lantbruket och behåller jakten. En majoritet av markägarna bor utanför Locknevi och har släktgården kvar som sommarhus. Av dem som bor

¹⁶² Områdena varierar från enstaka fastigheter till 34 fastigheter. öppet.
150

permanent på fastigheten är enstaka heltidslantbrukare, några deltidslantbrukare vid sidan om utomgårdsarbete, och några arbetspendlar och använder fastigheten enbart som bostad. Den vanligaste älgjägaren är en medelålders man med rötter i Locknevi sedan en eller två generationer, som bor i tätort och återvänder till släktgården på somrarna och till jakten.

När älgstammen växt sig stor under 1980-talet beslutade regeringen att flera jaktlag tillsammans får skapa ett älgskötselområde i syfte att kontrollera stammen, säkra återväxten och få en bra kvalitet på älgstammen.¹⁶³ Locknevi älgskötselområde bildades 1984 och alla jaktlag som är med följer samma avskjutningsregler.¹⁶⁴ Sedan detta infördes har stammen hållits nere och det börjar bli en återväxt på äldre tjurar.¹⁶⁵

Om någon skjuter ett olovligt djur ska jaktlaget lämna trofén¹⁶⁶ avkokt och monterad till älgskötselområdets styrelse för försäljning. Detta har varit svårt att följa eftersom det ibland råder sådana omständigheter att det är svårt att se om djuret är tillåtet. Älgen kan ha olika många taggar på varje sida (uddataggare) och bara visat den ”tillåtna” sidan innan skotten small, eller så kan en eller två taggar vara till hälften dolda under pälsen. Vid några tillfällen har den felande jägaren protesterar mot beslutet att han ska lämna in trofén och älgskötselområdets styrelse vill inte tvinga sig fram. Rådjursstammen ökade under första halvan av 1990-talet. För rådjur finns inte motsvarande skötselområden och alltså inga avskjutningsregler, men flera markägare har motsvarande egna regler för att försäkra sig om en god tillväxt av rådjursstammen.

De flesta är mycket nöjda med både älgskötselområdet och avskjutningsreglerna, men det finns kritik. Ett argument mot reglerna är att några av de älgskötselområden som omger Locknevi har andra regler, exempelvis att spara tjurar med horn på mellan sex och åtta taggar. Om

¹⁶³ Älgskötselområdena har också övertagit ett visst myndighetsansvar från länsstyrelsen för att ta hand om trafikskadade älgar. Älgstammens återväxt och kvalitet hör till de ämnen som debatterats mest under första halvan 1900-talet (Åkerman, under publicering).

¹⁶⁴ Inom Locknevi älgskötselområde gäller:

–Spara ko och en kalv samt tjurar mellan fyra och åtta taggar (horn).

–Skjut en av tvillingkalvarna

–Skjut 50% hondjur av de vuxna

Under de första decennierna av 1900-talet var det förbjudet att skjuta kalvar, medan man fick skjuta kor. Dessa regler debatterades flitigt i tidningen Svensk Jakt (Åkerman, under publicering).

¹⁶⁵ En älgdjur är som störst och starkast vid sex, sju års ålder. Inventeringar i Vimmerby kommun i slutet av 1970-talet visade att medellivslängden var 1,8 år för tjurarna och drygt 2 år för korna. I tidningsdebatten under första halvan av 1900-talet om älgstammens kvalitet stod tjurarna i centrum och de palmata tjurarna (med skovelhorn) ansågs mest åtråvärda (Åkerman, under publicering).

¹⁶⁶ Trofén är det man tar till vara av djuret som prydnad, oftast hornen eller huden.

jaktlaget som gränsar till detta område avstår från att skjuta en fyrataggare kan tjuren gå in på grannens jaktmarker och bli skjuten. Det finns också åsikter om att det är fel att skjuta kvigor eller att man borde släppa det fritt, och att slumpen ser till att det blir en bra blandning. Kritiken har svalnat genom åren och allt fler har gått med i älgskötselområdet. Nu är bara två markägare utanför i Locknevi. Den ene arrenderar ut sin jakt under flera år till samma jaktlag och den andre arrenderar ut jakten veckovis till utländska jägare. Alla jägare i Locknevi känner till om det på dessa marker skjuts ett djur som är olovligt inom älgskötselområdet.

Varje jaktlag har en jaktledare med ansvar för att reglerna följs. Förutom vad som får skjutas och när, gäller reglerna hur många vapen man får ha, hur de hanteras och förvaras, vilken typ av vapen och ammunition som är tillåten, vilka prover som ska avläggas och hur ofta. Vapnen får vara laddade endast på passen. När man förflyttar sig och vid samlingar ska patronerna vara urtagna och slutstycket vara öppet. Denna regel följs så vitt jag sett. För att delta i jakten måste man ha jägarexamen och giltigt jaktkort.

Många jägare delar Locknevi-jägaren Folkes åsikt att ”Jakten har blivit så mycket paragrafer så det där riktigt roliga det har liksom suddats ut. (...) Det är mycket hinder i vägen numera. Det är så många som är där och petar”. Han inser dock att reglerna bidrar till att legitimera jakten inför en kritisk omvärld: ”Vi vill ha bort stämpeln att det är mördande.” En het debatt inom jägarkåren under våren 2003 gällde också regleringar. Frågan var om det ska bli obligatoriskt med årliga skjutprov eller om man ska uppmuntra frivilliga provskjutningar.¹⁶⁷

Under intervjuer med Locknevi-jägare och deltagande i älgjakt har jag sökt förstå vad jakten innebär för jägarna. Det jag funnit samlas i sex nyckelord: ritual, natur, djur, kamratskap, manlighet och plats. Vart och ett av dem har en egen rubrik.

6.3 Jakten som ritual

Man kommer kanske redan på lördagskvällen och tittar till utrustningen. Sen kokar man blåbärssoppa och laddar upp. Man har en ritual. Så ska man i väg tidigt på morgonen. Rakar sig inte på hela veckan kanske. Man lever i en enormt ovan tillvaro. (Göte, jägare och återflyttad Locknevi)

Jaktens praxis speglar en lokal ideologi och bör uppfattas som en ritual (Ekman, 1991). En ritual kan definieras som ”A stylized, repetitive pattern of behaviour, in most cases culturally patterned collective behaviour”

¹⁶⁷ Uppgiften kommer från www.jagareforbundet.se 2003-08-11.

(Keesing, 1981:517). Med sin starka symboliska innebörd fungerar ritualer som ett av flera sätt att upprätthålla traditioner. Ritualerna kan vara allmänt spridda, som att skytten får behålla trofén, men de kan också gälla endast jaktlaget eller den enskilda jägaren.

Ritualer både gör något och säger något, enligt Keesing (1981:365). Jaktritualerna bidrar till att öka sammanhållningen inom jaktkollektivet, antingen det gäller hela jägarkåren eller ett enskilt jaktlag. Även exemplet ovan, med en personlig ritual, syftar till att göra jägare av tjänstemannen. ”Man stoppar haren full med enris. Dels för smaken men också för att det ska vara snyggt”, säger Bo, som jagar i Locknevi och bor i Vimmerby. Att det smakar gott är en instrumentell förklaring, medan att det ser snyggt ut är ett mer indirekt tecken. En tolkning är att förfarandet upplevs som snyggt därför att enriset är ett tecken på att jägaren har visat djuret respekt genom att hantera det på ett vedertaget sätt. Enriset symboliserar alltså att här kommer en kunnig jägare.

En annan ritual som Locknevis jägare berättar om är att sätta en grön kvist i djurets mun och/eller i skyttens hatt. Eftersom de inte tillämpas mer än sporadisk känner inte jägarna till meningen med detta. En annan ritual som nästan försvunnit är att ta en hutt brännvin innan jakten, troligen både för att få upp värmen och för att markera ett avsteg från vardagen. Alkohol och jakt anses av de flesta Locknevi-jägarna inte höra ihop numera, men ändå dricker många öl under jaktens raster och skämtar om alkohol. De danska jaktturisterna anses dricka mycket alkohol och mot bakgrund av detta blir svenskarnas avståndstagande från alkohol ett sätt att markera att riktiga, dvs inhemska, jägare inte dricker alkohol.

Vid jämförelser mellan ritualerna kring den svenska älgjakten och i antropologiska skildringar av jakter från olika tider och platser märks en viss kontinuitet trots avståndet. Vapnen står nästan lika mycket i centrum som djuren under jakten. Vapnen skiftar, men stoltheten över ett vackert, personligt utsmyckat vapen är densamma, liksom statusen hos den som lägger ner mest vilt. I en artikel i Land (11/2002) berättas att för gamla tiders jägare var bössan något av ett levande väsen som hanterades med många ritualer: ”En bössa som hade varit med i krig och dödat en människa kunde man skjuta vad som helst med. Och jägarna hade många knep för att öka på bössans magiska kraft. Att prickskjuta mot en oblat eller något annat som betraktades som heligt ansågs effektivt. Inne i bössan kunde jägaren placera magiska ting såsom ormhuvuden, sopor från kyrkgolvet eller benflisor från döda”. En jägare i Locknevi som sköt en skadad katt med sin nya bössa fick kommentaren att bössan kommer att skjuta snett när det första skottet var mot en katt. Föreställningen om vapnet som ett levande väsen lever alltså vidare.

Jakt efter kött för egen konsumtion har inte varit någon vanlig aktivitet bland bönder under känd tid (Johansson 2000:40). Att dela med sig av köttet är ett ideal både i äldre antropologiska skildringar och i dagens älgjakt. Kötttilldelningen visar därför den tydligaste tids-rumsliga kontinuiteten av jakten praxis (Coon 1976:201-214). I Locknevi såväl som i andra jaktskildringar är fördelningen av köttet alltid noggrant reglerad, och har minst lika mycket symboliskt som instrumentellt värde. Jakten är oftast kollektiv. Skytten får hornen och resten av köttet delas mellan deltagarna enligt ett i förväg beslutat system. Jakten är oftast en kollektiv verksamhet. Skytten får hornen och resten av köttet delas mellan deltagarna enligt ett i förväg beslutat system. Symboliskt brukar denna fördelning tolkas som en bekräftelse på samhörighet. Trofén i sig har alltid haft ett starkt symbolvärde för jägare och Lockneviägarna upplever det som ett hårt straff att inte få behålla älghornen om man har brutit mot älgskötselområdets regler.

Sedan älgjakten började i Locknevi på 1950-talet har köttet delats mellan jägarna, vilka oftast också är markägare. Vissa lag upprätthåller den seden, men många jaktlag har övergått till att ha både skytte- och markkött. Det senare innebär att köttet går till markägarna oavsett om de deltagit i jakten eller inte. På senare år har några jaktlag börjat distribuera enbart markkött, och om en markägare har släkt och vänner i laget får de dela på markägarens andel. Det allra senaste är att markköttets storlek står i proportion till arealen, efter att tidigare ha varit lika oavsett areal. Dessa förändringar signalerar att man från att ha värderat handlingen alltmer övergår till att värdera ägandet. Kontinuiteten består dock i och med att kötttilldelningen är reglerad och inte godtycklig. Vilken princip jaktlaget än väljer för att fördela köttet blir alltid några missnöjda, även om de flesta håller god min för att upprätthålla gemenskapen: "Det skulle bli rätt besvärligt om jag skulle säga att ni får inte jaga här eller också får ni betala till mig. Det skulle bli jättebråk. Det skulle förstöra jättemycket," säger Katrin, som är jägare, markägare och infödd Locknevi.

Det är ganska ovanligt i Locknevi att jägarna/markägarna säljer köttet. Dels äter man det inom familjen och dels ger man bort till vänner. Däremot var småviltsjakten under tidigt 1900-tal främst ett sätt att skaffa kontanter genom att sälja pälsen och inte för att äta köttet. Marcel Mauss (i Sahlins 1972:149-183) beskrev på 1930-talet de snillrika system av gåvor och gengåvor som skapar sammanhållning och fred såväl i som mellan samhällen. Hans tes är att gåvor skapar förpliktelser att återgälda gåvan, som blir en gengåva som skapar nya förpliktelser och så vidare. Mauss intresserar sig för vad det är som gör att människor känner förpliktelse att återgälda gåvor, och det är denna känsla som jag menar bildar grunden för

platsidentiteten och bygden. Jägarens distribution av kött till bekantskapskretsen är en komponent i det system av informell ekonomi och symboliska handlingar som bidrar till att upprätthålla bygden. Ella Johansson (2000:47) berättar om dilemmat förr när någon enstaka älg skjutits; skulle man dela med sig eller inte?. Älgköttet var ett bra tillskott till familjens försörjning, men normen sade att man skulle dela med sig. Det slutade ofta med att köttet användes som en gåva som kunde leda till gengåvor.

6.4 Naturupplevelser i jakten

Det är väldigt ... Det är ... Nej, man går tillbaka i urtiden, det gör man. Plötsligt är det inget tjafs om paragrafer och papper och grejer utan plötsligt man sätter i gång instinkterna. Man rör sig på ett visst sätt utan att man tänker på det och man är helt fokuserad på vad man håller på med. Det sitter i generna, ta mig tusan. (...) Jägar-samlare ligger ju inte så långt bort. Bondesamhället är inte så stor del av historien. (Bo, jägare boende i Vimmerby)

Ordvalen gener och instinkter i citatet ovan indikerar att jakten ibland upplevs som ett naturtillstånd. Andra återkommande ord i samtalen med jägarna är spänning och frihet, vilket framhåller jakten som en motvikt mot det civiliserade livets krav och rutiner som för de flesta utspelar sig i stadsmiljö. Frågan om vad som är tjusningen med jakten ger många lyriska beskrivningar till svar:

Man jagar inte för skjutandet. Man måste leva in i harmoni med naturen, smälta in i naturen. Rådjuret är ju skickligare än jag på att leva i naturen. Jag tävlar ju lite med detta med hjälp av den tekniska utrustningen. (Göte, jägare och återflyttad Locknevibo)

Ja det är ju skönt att komma ut i naturen, sätta på sej ryggsäcken och framför allt kaffet och sitta där och lura. Och är det så att man får höra hunden ta upp då är det ju spänning av det vad djur som ska komma. (Gustav, jägare och utflyttad från Locknevi)

Får jag inte gå en runda så känns en oro i kroppen. En två eller tre timmar, huvudsaken att man har gått en runda. Pendlingen mellan årstiderna syns. Det ändrar på sig varje vecka. Det har kuggat ett par kuggar till och kommer närmare höst eller vår. Nej, det är naturväxlingarna, inte minst lukten. När man känner frosten i näsborrarna det är det som är det goda. Man känner nästan på lukten vilken årstid det är. (Folke, jägare och utflyttad från Locknevi)

Jag vet inte om det är friheten att råda över sej själv (...) på högsta stegen så att säga i evolutionskedjan. Man kan beseгра djuren så att säga. Nej, jag tycker det är lika fint att se en vacker älgdjur gå förbi som att skjuta den. Men det är klart jag är herre över situationen va, det är jag som bestämmer om han ska få leva eller inte, det finns väl en viss känsla där. (Mikael, jägare och infödd Locknevibo)

För många jägare handlar jakten inte bara om människan i naturen, utan lika mycket om att locka fram naturen i människan. En jägmästare i Vimmerby är kritisk till de naturvänner som placerar människan i ett motsatsförhållande till naturen:

Det tog mig tio år att övertyga biologer att skogen kan ramla ner även om vi inte sågar ner den. Människan är något som flyter omkring ovanpå och ska helst hålla sig i tunnelbanan så var man ur vägen. Vi som jobbar med naturen, basnäringarna, ser att vi är en del i det. Vargen river och människan tar ut sitt.
(Bo, jägare boende i Vimmerby)

Intervjuerna från Locknevi visar att föreställningar om relationen människa–omvärld varierar. Tre metaforer för tre samtida uppfattningar om naturen (och implicit människans roll i förhållande till naturen) hjälper oss att förstå olika människors agerande (Helmfrid, opublicerad). De två första synsätten representerar naturen som objekt, medan det tredje handlar mer om naturen som ett subjekt.

- Den outsinliga källan (som ger oss det vi behöver)
- Den sköra evighetsmaskinen (som vi ska vara aktsamma om).
- Den gemensamma kroppen (som vi själva är en del av).

Locknevi-jägarna beskriver naturen både som tillstånd och ting, både här inne och där ute. Jakten är, liksom vissa moment i lantbruket, en situation som gärna aktiverar en organisk naturuppfattning, som ”den gemensamma kroppen”. Jägarnas sinnliga beskrivningar av syn, hörsel, lukt och smak och uttrycket att ”smälta in i naturen” hör till denna uppfattning. Men naturen kan också uppfattas som dualistisk: ”komma ut i naturen”, och som hierarkisk (underförstått dualistisk): ”högsta stegen i evolutionskedjan”. Blandningen av metaforena steg och kedja i ett av citaten avslöjar en något ambivalent naturuppfattning.

Den starka upplevelse av att vara ett med naturen som många av Locknevis jägare förmedlar, är ett exempel på perception såsom den beskrivs av Maurice Merleau-Ponty (i Abram 1996:52). Enligt honom är perception ett ömsesidigt utbyte mellan subjektets kropp och de enheter som omger den. I denna process är varken den som upplever (the perceiver) eller det som upplevs (the perceived) passiva. Perceptionen är en intoning eller synkronisering mellan subjektets rytm och rytmen hos tingen, skriver David Abram (ibid:54). i sin tolkning av Merleau-Ponty. Denna poetiska beskrivning speglar vad jag själv har erfårit under jakten och vad Locknevis jägare har förmedlat när de berättar om ögonblick i jakten.

6.5 Djurens betydelse i jakten

Viltet

Viltet är det vanligaste samtalsämnet under jakten och genom att berätta anekdoter framhåller man hur kloka djuren är. Ett återkommande ämne är hur en älg eller ett rådjur visat sig hela sommaren men när jakten startar är det som uppslukat. De flesta jägare är mycket kunniga om djurens vanor och kan ge en rationell förklaring till detta till synes sluga beteende. Rådjurens brunstperiod infaller i juli–augusti och älgens i september, och under denna tid är de inte så försiktiga i kontakten med människor. Jaktsäsongen är lagd efter brunsten då djuren åter blir skyggare. Trots att de flesta jägare är medvetna om biologiska förklaringsmodeller odlar de alltså gärna föreställningen om de kloka djuren. Denna föreställning är ett exempel på hur den som upplever och det som upplevs interagerar med varandra (Abram 1996).

Djurens påstådda klokhet och naturliga förutsättningar att klara sig i skogen är för jägarna en utmaning som gör jakten spännande. Att bli en skicklig jägare är ingenting som man kan läsa sig till utan det handlar om att genom erfarenhet bli lika skicklig som djuren och helst överlista dem, menar många Locknevi-jägare. Att locka fram en älg genom att härma älgens läte, är ett exempel på hur man kan kommunicera med djuren utan teknisk utrustning, något som jägarna ser som en kompensation för djurens medfödda utrustning: ”Du ser en älg som kommer och fladdrar med öronen för att lyssna in och andas. Dom har ju instrument. Jag har inte den hörseln och inte den näsan. Det ser man ju när man kokar av huvudet, vilket näsområde den har”, säger Göte.

Det är inte bara under jakten som jägarna intresserar sig för djuren. Några idkar viltvård genom att stödutfordra under vintern, så en havreåker i skogen och placera ut saltstenar. Jägarna går gärna i skogen och letar spår och legor. De mest hängivna känner igen enskilda individer genom att titta på hornens form eller djurens färg och storlek. Elsa, som är jägare i Locknevi, undrar om rådjuret som brukar hålla till runt huset har fått sitt kid ännu: ”Hon är bra rund över magen.” Även om jägarna inte känner igen det enskilda djuret avstår de ibland från att skjuta. Flera jägare berättar att de är nöjda med att bara få se djur.

Jägarna har olika inställning till dödandet och en del är mer intresserade av skottet än andra. Inställningen till djuren och dödandet växlar, även hos samma jägare. Ibland är djuret ett subjekt med en egenskap som gör att man avstår från att skjuta: ”Man har väl umgåtts med tanken på att inte

skjuta. Han kan vara väldigt söt, fasen, han ska nog få leva”, funderar Åke, jägare och Locknevibo. Ibland är djuret ett objekt och en resurs som gör att man väljer att skjuta: ”Ser man en fin bock: –Dom där horna vill jag ha”, fortsätter Åke. Citatet nedan visar att även när jägaren känner igen djuren som individer kan föreställningen växla från att uppfatta djuren som subjekt: ”kompis” till att uppfatta dem som objekt: ”kapital”.

Vi sitter ju här och kikaren ligger alltid här. En målkikare med 50 gångers förstoring, man kan räkna taggar på ett rådjur. Man blir ju lite kompis med dom. Vi skjuter inte alla som har taggar.(...) Rådjuren som går på åkrarna tittar ju på oss och vi känner igen dom. Vi skjuter inte alla av dom här. Det som finns häromkring kan vi betrakta som ett kapital som ska leva vidare. (...) Ja, det är som hushållsgrisen. (Göte, jägare och återflyttad Locknevibo)

Synen på skadskjutning och hantering av den döda djurkroppen har förändrats, enligt Locknevis jägare. När de äldre jägarna var unga betraktades viltet mer som ett stycke kött. Jakten var en del av lantushållet, och uppfattningen om viltet ligger nära orden ”kapital” i citatet ovan. Man sköt kon och lät kalven klara sig bäst den ville, och att skadskjuta var främst en fadäs som kunde ge en person dåligt rykte som skytt. Emil, en ung jägare i Locknevi, klagar över att synsättet lever kvar: ”Det är ju lite bondjaktlag. Det är ju kastrullen och köttbiten som gäller alltså. Det är ju ingen som tänker på att djuren mår bra, att det över huvud taget finns djur i skogen”. Hans uppfattning om djur motsvarar ”kompis” i det tidigare citatet. Uttalandet överensstämmer med en populär inställning hos många yngre som betonar djurens rättigheter (Cserhalmi 2003).

Numera är det ofta djurens lidande som framhålls när Locknevis jägare talar om skadskjutning. Den strikta regleringen av skadskjutet vilt, exempelvis kravet på eftersökshund, kan vara ett sätt att möta opinionen från jaktmotståndare som betonar djurens rättigheter. Berättelserna från jakten tidigare i kapitlet visar att skadskjutning också handlar om att bedöma skyttens och lagets status som jägare. Skadskjutning är så allvarligt att det upphäver ägo gränserna och det är allmänt accepterat att följa ett skadskjutet djur in på grannens marker. Här väger hävdens tyngre än lagen, eftersom den lagliga rätten att ta hand om vilt som fallit på annans mark försvann på 1960-talet.

Även tidigare generationer växlade i synen på djuren beroende på situation, och ordet ”hushållsgris” i ett tidigare citat rymmer både djuret som ett stycke kött/kapital och djuret som medlem i hushållet/kompis. Niklas Cserhalmi (2003) berättar att hästar och kor fick extra foder på julafton, och att misshandel av djur bestraffades under 1800-talet. Detta tolkar han som ett tecken på att även det agrara samhället gav utrymme för synen på djur som subjekt. En av de intervjuade jägarna jämför sin morfar

med sig själv och det framträder en kontinuitet i synen på djur både när det gäller hanteringen av döda djur och av skadskjutning, även om ritualerna blivit färre.

Ja, man har ju mycket ritualer. Min morfar var jägare och fiskare, och diversearbetare. Han hade mycket ritualer och det gör man här också men det tunnar ut lite. Om man sköt en bock så satte man en grön kvist i mungipan på honom. Man slänger ju aldrig. Ett bra tecken på en riktigt dålig jägare är att han hanterat viltet illa och slänger omkring det. Man stoppar haren full med enris. Dels för smaken men också för att det ska vara snyggt. Man är ju ändå nära naturen. Man tar ihjäl en kollega kan man säga fast man vet att det ingår i spelet. Man är en del av spelet. Morfar präntade in i mig att inte skjuta på liggande vilt, t ex liggande fågel. Dom ska ha sin chans. Han råkade skadskjuta en räv och han var inte hemma på en vecka för han skulle ha tag på det där så att den inte skulle ligga och lida. (...) På åttiotalet var det mode att jaga. Då var det en del som bröt mot osynliga regler hur man hanterat vilt och så. (Bo, jägare boende i Vimmerby)

I slutet av citatet ovan framgår att när viltet ökade under 1980-talet och jakten blev populär bröts länken till det agrara och därmed förändrades också synsättet på viltet och jakten. Många jägare i Locknevi beklagar att det är svårt att locka ungdomar att jaga, men de klagar också över att ungdomarna inte har rätt inställning till jakt. Den rätta inställningen i Locknevi är att jakten inte enbart handlar om skottet. En god jägare har kunskap om viltekologi, ägnar sig åt viltvård så att stammen blir bra på lång sikt och tar också hand om den döda kroppen på ett omsorgsfullt sätt.

Ovanan att ta hand om djurkroppen har i vissa fall lett till en specialisering. I ett av Locknevis jaktlag finns en professionell styckare som får motsvarande markköttet för att han styckar älgarna. De yngre som inte har växt upp med lantbruk är vana vid (hus-)djur som subjekt, men ovana vid att handskas med blod och död.

När skottet har smällt, blodigt och dant. Spräck vommen på ett rådjur i sommarvärmen. Jag säger som det är. Då förstår jag dom unga jägarna som kommer fram: –Nähä du, då får det vara där. Men har du tatt livet av någonting måste du kunna ta vara på det och göra det till vad det ska vara. Har du en rådjurssadel på ett fat med potatis och sås då är det fest. (...). Man behöver nästan ha varit med från början när julgrisen slaktades eller tuppen nackades och det blev grytor av dem. Att ta livet av han som stått på dyngkassen och galat, det fordrar en viss... Det var ju naturligt för en annan. Men i dag när ungarna går med kanin eller ett marsvin, inte fanken kan du göra av med den här kattungen. (Folke, jägare och utflyttad Locknevibo)

Hundarna

Jakthundarnas roll i jakten har varit och är fortfarande mer entydig än viltets. De lever nära människorna och behandlas numera alltid som subjekt, även om de för ett hårt liv jämfört med sällskapshundar. Det är inte ovanligt att jakthundar springer vilse och är borta ett par dygn. Den allmänt förändrade synen på djur märks i synen på jakthundarna, som för 30 år sedan skulle bo i hundkojan men nu ligger i husses säng som vilket sällskapshund som helst. Hunden bidrar till jägarens status, och en bra hundförare ses med respekt. Att enbart vara markägare eller släkt till en sådan räcker inte för att få jaga, helst ska man ha en duktig hund också. Många jägare föredrar småviltjakten (numera mest rådjur och hare) eftersom det ökar chansen att få jaga med hund.¹⁶⁸

Det är svårt att uttala sig generellt om huruvida djuren framstår alltmer som subjekt eller som objekt. Jägarnas eget svar på denna fråga är att det blir vanligare att uppfatta djuren som subjekt med ett egenvärde.¹⁶⁹ En förklaring till detta är att med en dualistisk uppfattning om natur och kultur som separata enheter hörde husdjuren i det agrara samhället till kulturen och viltet till naturen. Husdjuren kunde då tillskrivas ett egenvärde, medan viltet snarare ansågs ha ett instrumentellt värde. Gamla ritualer som visar djuret respekt tyder dock på en mer organisk syn där också viltet är en del av samma "kropp" som människor och husdjur. Dagens jakt tenderar att blir mer av en sport med viltet tillhörande kulturen där de har ett egenvärde, vilket alltså öppnar för möjligheten att betrakta dem som individer. En skillnad mellan en äldre och en nyare djursyn skulle kunna vara att djurens egenvärde förr ansågs vara inneboende (givet av Gud), medan vi i dag medvetet tilldelar vissa djur ett egenvärde.

En utbredd föreställning är att dagens djursyn är ett resultat av moderniteten, med början hos borgerligheten i England under tidigt 1800-tal. Kortfattat går idén ut på att djuren hade ett instrumentellt värde i

¹⁶⁸ I södra Sverige väljer man ofta drevjakt eller pyrschjakt (då man sitter och väntar ut viltet) till älgjakten. På de stora jaktmarkerna norrut är älgjakt med hund vanligt och en bra hund är mycket värdefull. En av informanterna berättar om en jägare i Jämtland som blivit erbjuden 30 000 kronor för sin hund som hade stått i fyra timmar och vaktat en älg.

¹⁶⁹ *Instrumentellt värde* är när ett objekt har värde såsom medel för att förverkliga någonting annat, som i sin tur har egenvärde. *Egenvärde* är när någonting har värde såsom mål, är värdefullt i sig självt, utan att behöva vara värdefullt som medel eller nytta för något annat. Egenvärden kan förstås på två sätt. I det ena fallet talar man om värdesubjektivism: förekomsten av ett egenvärde blir beroende av att vi tilldelar objektet detta värde. I det senare fallet kan man tala om *inneboende värde*, vilket innebär att objektet har ett värde i sig. Människan tilldelar då inte objektet ett värde, utan upptäcker värdet som objektet har. I det fallet talar man om värdeobjektivism. (Lindholm 2001:61-62).

agarsamhället, och fick ett egenvärde först i städerna när sällskapsdjur blev vanliga.¹⁷⁰ Cserhalmi (2003) anser dock att borgerlighetens beskrivning av sin egen djurvänlighet i kontrast till både bönder och sydeuropéer var ett led i en identitetsskapande process. Domstolsprotokollen i djurmisshandelsmål under 1800-talet visar att det fanns en utbredd uppfattning om djurens egenvärde även hos allmogen (ibid). Ett visst mått av vad vi skulle kalla misshandel verkar dock ha accepterats.

6.6 Jakten som jämlikt kamratskap

”Jakten betyder att då är det man ur huse och då är alla lika mycket värda”, säger Rickard som är jägare och Locknevibo. Även vid småviltjakt har samvaron ökat de senaste decennierna, och ofta jagar två, tre personer tillsammans. Jaktens sociala rum är informellt och lättsamt, ett efterlängtat avbrott från den formaliserade vardagen. Små tecken på det informella är att man mellan dreven inte låser bilarna, att man hoppar in i varandras bilar utan att fråga och att ingen talar om sitt arbete.

Ett litet bra lag där alla känner alla och alla känner markerna. Vi har blivit ihopsvetsade så det är en högtidsstund. Just det sociala att träffas det sätter jag mycket mycket värde i. Man vet att för varje år som går ju närmre är det slutet. Att få vara med ett år till. Det har blivit ett hack i varje person. Nästa gång kanske det är en eller två borta. Det har etsat sig fast. Man tänker på det ju äldre man blir. I mitt jaktlag har ingen gått bort. Alla som var med när jag började finns kvar, men man vet att alla blir äldre. (Folke, jägare och utflyttad Locknevibo)¹⁷¹

Formuleringarna i citatet ovan visar jaktlagets betydelse för att markera en cirkulär tid, att det gått ännu ett år. Ur den aspekten framstår jakten som en ersättning för den årstidsförändring man får vara med om i jordbruket och som få jägare numera kan ta del av. Den sociala aspekten blir för många också viktigare ju äldre de blir. Flera av de äldre jägarna i Locknevi vittnar om att de var mer intresserade av att skjuta när de var yngre.

Oavsett markinnehav, yrke, och annat som ger status utanför jakten, är jaktlaget en företeelse som bygger på ömsesidighet i de sociala relationerna (Ekman 1991:67, 76). Den inbördes jämlika och ömsesidiga gemenskapen har en tydlig gräns mot det som är utanför jaktlaget. Det är populärt att berätta roliga historier om utsocknes och de utsocknes i jaktlaget får tåla

¹⁷⁰ Under 1800-talet bildades djurskyddsföreningar och Sverige fick en lag mot djurplågeri 1857 (Cserhalmi 2003).

¹⁷¹ Det visade sig att det blev hans sista älgjakt och att han blev den första i laget som gick bort.

mycket skämt.¹⁷² Det har tidigare också funnits en stark konkurrens mellan lagen. Många intygar att den har minskat sedan älgskötselområdet infördes: "...då skulle man inte jaga dom dagar när man visste att vi jagade för att man kan stöta in djuren i fel mark," berättar Veronica som är jägare och Locknevibo.

Det jämlika kamratskapet har numera börjat omfatta även grannlagen och i viss mån även övriga Locknevi. Om någon har skadskjutit är det vanligt att grannlagen hjälper till och håller utkik. Det är också vanligt att angränsande lag kommer överens om att gå över varandras gränser om de har skadskjutit och djuret fallit på fel sida om gränsen, eller om de följt ett djur och får korn på det precis när det ska passera en ägogräns. Men fortfarande förhöjer det spänningen att lyssna efter om grannlaget är ute och om de skjutit något. Och det spekuleras mycket i vad andra lag har haft för framgångar och motgångar.

Tillhörigheten i laget är plats- och släktbaserad. Basen är markägarna och deras släkt, men också vänner till markägaren. Det finns exempel från Locknevi på att det inte räcker med släktskap för att få bli medlem i ett jaktlag. Man bör också ha samma stil som de övriga så att den informella stämningen upprätthålls.

Det är inte uttalat men jag tror också att ur social utgångspunkt är det roligare att vara tillsammans med ett antal personer man känner igen. Det är svårt att komma in i den här typen av jaktlag. Både att ha jakträtt och att bli accepterad. (Göte, jägare och Locknevibo)

6.7 Jakt och manlighet

Män

I samtalen med Locknevis jägare beskrivs jakten ibland som ett sätt att göra män av pojkar, och bandet mellan generationerna betonas. I ett av jaktlagen framhöll man att både farfar, far och son deltog i jakten. Det händer också att barn följer med under jakten, mest pojkar men också enstaka flickor. Viveka Adelswärd (1996:73-89) har samlat berättelser med minnen av när den första älgen sköts, och hon finner att relationen till fadern vanligtvis spelar en framträdande roll i berättelserna. Ofta skjuts den första älgen med pappas gevär och Adelswärd har lyssnat på flera berättelser där fadern avstår från att skjuta ett fint djur för att sonen ska få sin första älg. Sönerna speglar sig i faderns stolthet och det hela fungerar som en övergångsrit till den vuxne mannens värld.

¹⁷² Se exempelvis Ann-Kristin Ekman (1991:75).

Under en jakt satt jag på pass med en man, och när det smällde förstod vi att det kunde komma från det ställe där hans son satt. Detta bekräftades i kommunikationsradion och vi bröt upp för att förenas med de övriga. Minspelet hos far och son när de möttes vittnar om att det var en stor händelse för dem båda. I en intervju med en far och hans son i tioårsåldern återfinns samma gemenskap. Pappan berättar om när de två satt på ett pass under en älgjakt:

Plötsligt hörde vi en tjur grymta och jag sa: –ska vi locka på den? (Sonen visar hur de gjorde). Vi lockade ett par gånger och så hände inget, och så rätt var det var hörde vi en duns bakom ryggen. Jag hade satt mig så att jag hade längre skjutavstånd framför och (sonen) satt och hade koll uppåt vägen där det inte är så långt skjutavstånd. Jag bara ser ögonen på (sonen) blir jättestora och munnen öppen, så (pappan visar). Då hoppar det ut en älgdjur tio meter max bakom ryggen, och bössan däråt. (Sonen) sitter där och har hur bra pejl som helst. (Sonen fyller i med egna ord om vad han såg.) Så ställde han sig bakom en enbuske och så gick han iväg. Han stod och tittade på cyklarna. (Conny, jägare och inflyttad Locknevibo)

Även när det gäller jakten som en band mellan generationer finns en koppling till jordbrukets kontinuitet. I lantbruket fungerar gården som ett sådant band (Flygare 1999a:366), och i jakten är det jaktlaget som på samma sätt är den kulturbärande institutionen.

Tidigare har jaktintresset förmedlats från far till son, och vissa släkter är kända för att jaga. Att upprätthålla släktens tradition att jaga kan upplevas som ett krav, på samma sätt som när en ung person känner kravet att ta över en släktgård.

Älgjakten vågar jag inte smita undan för min fars skull. Han skulle nog bli arg tror jag. Även dom andra, jag känner ett visst tryck från dom om dom har tagit ledigt och jag som bor här och inte kan masa mig ut. Men det finns ju ett nöje i det med. Lite socialt blir det ju. Man sitter alltid nån gång under dan och fikar tillsammans och drar samma gamla historier (Ola, jägare och återflyttad Locknevibo)

Skrönor om äldre tiders storviltjägare glorifierar vissa personlighetsdrag och maskulina mönster, som den ensamme hjälten som tar lagen i egna händer (Johansson 2000; Sandgren 1956). Dessa berättelser användes, enligt Ella Johansson (2000:59) som en motbild till hur en socialt välanpassad man borde bete sig och hur de sociala relationerna borde se ut i samhället. Ann-Kristin Ekman (1991) jämför älgjaktens manlighetsideal med jordbrukets där en socialt välanpassad man samarbetar och delar med sig. Gemensamt för ”den ensamme hjälten” och ”den socialt välanpassade mannen” är idealet att dela med sig av köttet (Johansson 2000:50). Till

skillnad från jordbruket har inte jakten en lika tydlig könsstyrd arbetsfördelning, i och med att det inte finns några typiskt kvinnliga sysslor. Jaktens motsvarighet till jordbrukets hushållsarbete är att ta vara på, stycka och tillaga köttet, och det görs av både (de oftast manliga) jägarna och av de hemmavarande kvinnorna.

Kvinnor

Liksom lantbruket har även jakten minskat i omfattning, om än inte lika drastiskt. Mycket förändras kring jakten och troligen även dess manliga genus. Dels blir det allt fler kvinnor som jagar och dels förändras innebörden av manlighet. Många av jägarna i Locknevi har ett större intresse av djur, natur och kamratskap än av vapen och dödande. Att vara en "vapenkarl" är inget som ger status i jaktlaget, skriver Ekman (1991:70). Detta stämmer även i Locknevi, men däremot ska man vara skicklig med vapen och ha nedlagt många djur.

Även om jaktens genus är manligt förekommer jagande kvinnor i Locknevi.¹⁷³ Dessa kvinnor känner sig välkomna i laget och påpekar att det kan vara en fördel att vara kvinna, då en del män kan bli trötta på den grabbiga jargongen. Men det finns gränser för hur mycket en kvinna kan smälta in. En av de kvinnliga jägarna berättar att det går bra att jaga, men då det blir jaktmiddag efteråt är hon inte lika välkommen. Av de kvinnliga jägarna i Locknevi går de flesta endast i drevet trots att de har jägarexamen. Det fåtal kvinnor som har vapen med sig är främst inflyttade. Skälen till att de inte vill skjuta är dels tveksamhet inför att döda djur och dels rädslan att bli extra hårt bedömd som kvinna.

Det är tryggt att gå i drevet. Man kan inte göra så mycket fel. (...) Jag är lite skotträd utpåskott jag. Sen vet jag inte hur jag skulle reagera om jag skjutit nåt djur. (...) och lite att man utmärker sig redan, så ska man vara med så måste man vara duktig. Man måste vara bra. (Katrín, jägare och utflyttad från Locknevi)

¹⁷³ Kvinnliga jägare är inte ett så modernt fenomen som man förleds att tro genom att titta på västvärlden. Könsgrensarna för arbetsfördelningen i jägare- och samlarsambällen är visserligen tydliga, med kvinnor som samlare och männen som jägare. Men gränsen mellan att samla, jaga och odla är ganska suddig och det är vanligt att kvinnor jagar smådjur (Nicolaisen 1963: 12-13). På 1970-talet ifrågasattes föreställningen om jakten som det viktigaste bidraget till dieten hos dem som levde uteslutande som jägare och samlare. Det visade sig att det snarare var kvinnornas samlande som gav basföda, medan männens jakt i första hand var ett politiskt medel för utbyte, fördelning och äktenskapsfrågor (Keesing 1981:307).

En inflyttad kvinna i Locknevi som jagat några år blev påmind om att hon inte riktigt hörde hemma i laget när hon inte blev uppvaktad som brukligt på en bemärkelsedag. Hon som inflyttad och kvinna hade tagit med sig en gäst till älgjakten, vilket hon förankrat hos jaktledaren men inte stämt av med de övriga i laget. Detta kan tolkas som att länken till den plats- och släktbaserade manliga jakten blev för svag. Hon fick så småningom en acceptabel förklaring till den uteblivna uppvaktningen men hon associerade genast till att inte vara accepterad i laget. Hennes tillhörighet har sedan dess stärks genom att hon skapat goda relationer med flera av jaktlagets medlemmar i sammanhang utanför jakten där hon har mer självklar hemortsrätt, som i arbets- och föreningslivet.

Jag har också egen erfarenhet av att kvinnor och jakt inte är en självklar kombination. Som gäst i olika jaktlag har jag blivit bemött på ett avspänt och kamratligt sätt. Vid några tillfällen betonades könet som särskiljande. Under en biltur mellan passen berättade männen en anekdot om när några skulle hyra en porrfilm. Jag tolkar händelsen som ett sätt att testa om jag som kvinna passade in i gänget.

Vid flera tillfällen i olika jaktlag har jag fått skämtsamma kommentarer om att akta mig när jag satte mig i bilen med en man, eller följde med en man in i skogen. Vad var det jag skulle akta mig för? Var det en anspelning på mannens potentiella sexualitet, eller en välmenande varning att inte bli förälskad i mannen? Jag valde att uppfatta varningen som ett sätt att involvera mig i den skämtsamma jargongen, och min respons inskränkte sig följaktligen till ett leende. Det var förmodligen vad alla närvarande förväntade sig av situationen. Vad hade hänt om jag svarat: Oj då, är han en sån hårding? Eller om jag hade verkat oförstående och undrat: Varför ska jag akta mig för honom? Dessa frågor hade troligtvis förstört både stämningen och mina chanser att fortsätta fältarbetet. Budskapet är att kvinnor är välkomna i jakten på männens villkor. Att kvinnor (i likhet med mig) accepterar jargongen bidrar till att upprätthålla jaktens manliga genus.

Även officiellt visar jägarkåren att kvinnor är välkomna. På Svenska Jägareförbundets hemsida finns Wilda: "den enda kvinnliga jägarsajten i världen förutom en i USA"¹⁷⁴. På hemsidan finns följande uppgifter om kvinnliga jägare: "Jakten är i dag mansdominerad. Ur många aspekter är det angeläget att få fler jagande kvinnor. Antalet kvinnliga jägare har dock ökat de sista tio åren. Under 1998 var 20 % av alla jägarskoleelever kvinnor. Enligt Rådslaget (SJF 1999) är 76 procent av jägarna positiva till att få in fler kvinnor som medlemmar. En jämnare könsfördelning i jägarkåren vore bra för jägarnas intressen anser 68 procent av jägarna (SJF

¹⁷⁴ Namnet har de valt för att hedra en avliden kvinnlig jägare i Norrbotten, Wilda Lundström (www.jagareforbundet.se/wilda (2003-08-11)).

1999). Detta gäller även samhällsopinionen.”¹⁷⁵ Jägarnas Riksförbund har en kvinnosektion och en kvinnosatsning, och en länk riktad mot kvinnor på sin hemsida.¹⁷⁶ Bilden nedan kommer från Svenska Jägareförbundets hemsida och visar hur den enda kvinnan i ett jaktlag kan ha det.

Bild 5. Alla dessa gentlemän. Källa: Eva-Mia Sjölin.

6.7 Platsens betydelse i jakten

När man passerar en plats under jakten eller när någon i en paus nämner en plats kommer det ofta en historia om vad som hänt just där. De pass som skyttarna tilldelas när jaktlaget samlas har alltid namn efter personer eller kännemärken. Benämningarna gör platsen till en del av jakten, och inte till ett objekt för jakten. Lockneviägarnas sätt att relaterar till jaktmarkerna exemplifierar uppfattningen om platsen som en tidsrumslig relation (Massey 1994, Casey 1996). Ur ett sådant perspektiv påstår David Abram (1996) att ett välbekant landskap talar till oss och får oss att minnas genom att tilltala alla sinnen. Vi förmedlar landskapets minne genom att berätta

¹⁷⁵ Jägareförbundets hemsida innehåller en förteckning över kvinnliga jakt nätverk i olika län. Där finns också artiklar av en etolog och en veterinär, boktips, läsarbrev, samt kåserier tillsammans med humoristiska teckningar. Det sistnämnda tar utgångspunkt i att vara kvinna och jaga, och har en ton av självironi (www.jagareforbundet.se).

¹⁷⁶ www.jagarnas-riksforbund.com (2003-08-11).

historier för varandra när vi befinner oss på olika platser. Dessa minnen i form av anekdoter som platserna framkallar är ett sätt att göra platsen välbekant och vidmakthålla känslan för platsen (Milligan 1998).

Trots de starka banden till de egna jaktmarkerna är många Lockneviägare nyfikna på andra marker, tekniker och viltslag. Flera av jägarna har genom jakten rest både i Sverige och i andra länder och skaffat sig vänner långt från hemtrakterna. Ofta byter de en veckas jakt på ett annat ställe mot en vecka på sin egen mark, och blir på så sätt jaktturister.

Dom som har möjlighet jagar på marker de känner till tillsammans med kompisar. Det betyder nog mycket förutsatt att det är bra jaktmark (...). Det är roligt att se hur det går till på andra ställen. Det skulle vara roligt att jaga i Jämtland. (Göte, jägare och återflyttad Locknevi)

Ibland kan platsen vara viktigare än jägaren som bärare av handlingen (jakten). I Locknevi köptes en gård av en stadsbo som inte jagade, en gård som länge varit jaktledarens bostad och samlingsplats för jaktlaget. Den nye ägaren lärde sig jaga och blev så småningom jaktledare och nu samlas man åter på ladugårdsbacken inför älgjakten. Han säger själv lite skämtsamt att han fick anpassa sig till vad gården förde med sig, vilket säkert var ett bra val för att snabbt bli accepterad som Locknevi.

Intervjuerna med Lockneviägarna visar att möjligheten att kunna jaga på egen mark är något som skattas högt. I samtalen framträder en bild av att den mest genuine jägaren är en manlig bonde som äger en släktgård där tidigare generationer varit hängivna jägare, och som själv har jagat länge med framgång. För den majoritet av markägare som inte är bönder är jakten ett sätt att landskapa, alltså att konkret bruka marken för att stärka relationen till platsen, som kan innefatta både den egna fastigheten och/eller bygden beroende på person.

Platsens betydelse framträder när jägarna talar om vilka som hör till jaktlaget. Förutom att ha den rätta stilen och att äga mark, är det en fördel att ha släkt i jaktlaget sedan två, tre generationer. Man berättar gärna om avlidna medlemmar i jaktlaget, som på sätt och vis är med genom att deras bedrifter dryftas varje år. Jägaren och Locknevi Rickard säger apropå vilka som är med i det 25 år gamla jaktlaget: "Det är fortfarande samma personer även om det är nästa generation". Han uttrycker då en sociocentrisk identitetsuppfattning där man är någon i egenskap av sin position i ett socialt system (Shweder & Bourne 1984).

Gränsdragningen mot andra jaktlag i Locknevi och framför allt mot "utsocknes" jägare är ett sätt att poängtera att jaktlagets gemenskap är platsbaserad. Ibland omfattar platsen jaktlagets domäner, och ibland hela bygden. Även om det är de egna jaktmarkerna som jägarna känner starkast för har samarbetet i älgskötselområdet bidragit till att hela Locknevis

jaktmarker allt oftare inkluderas i gemenskapen. Älgskötselområdet har blivit en institution för hela bygden och gränserna för jaktens gemenskap har vidgats.

6.8 Jägarrollen

Att vara jägare har olika innebörd beroende på perspektiv, och här ges några exempel på hur jakten kan se ut från andra perspektiv än det lokala jaktlagets. Med fler jägare som är stadsbor och färre som är skogsägare förskjuts jakten från mindre inslag av hushållning till mer inslag av sport.

Jägare och icke-jägare

Under intervjuerna med de Locknevibor som inte jagar har jakten ibland kommit på tal, och de flesta respekterar jägarnas intresse, men skulle inte själva vilja skjuta: ”Jag är en fridsam man. Jag behöver inte vapen”, säger Egon som inte jagar.

(Det) är ju helt otrolig egentligen, och det där att smyga ut i skogen klockan sex och såna saker det är rätt häftigt. Fast jag vet inte, det intresserar mig inte att gå ut och skjuta, inte för att... Jag äter kött och skall aldrig lägga av med det, men det intresserar mig inte på nåt vis att lära mej skjuta eller att... Jag är inte religiös heller, jag är inte konfirmerad, men jag tycker inte om att döda. (Olof, utflyttad Locknevibo)

På landsbygden är det grannar, släkt och vänner som jagar, men i städerna där färre kommer i närmkontakt med jakten kan tongångarna vara mer hätska. Följande insändare stod att läsa i Dagens Nyheter (2000-10-07) under rubriken ”Nu dödar man oskyldiga djur”: ”Nu är det dags igen för jägarnas nöjesslakt på Södertörn. Dunkla drifter driver ut män för att döda oskyldiga djur. Vid försök till skogspromenad stöter man ofta på upphetsade jägare, eller varningsskyltar med texten ”jakt pågår”. Tydligt vill dessa män ha en ostörd slakt. (...)”

Som framgår av tidigare avsnitt kan även jägarna uppfatta en motsättning mellan att njuta av naturen och att döda djuren, men när de blir så hårt kritiserade som i tidningscitaten ovan går de till motattack:

Det är som att förklara för en analfabet hur man läser. Viltkött är hundra gånger humanare, mer djurvänligt, än att äta något som är uppfött på en stor djävla fabrik. Det är hundra gånger naturligare att skjuta ett rådjur än att gå och köpa en köttbit. Det är ju humanare att människan skjuter än att djuren blir dödade av rovdjur, även om det också hör till. I Växjö kan jag förstå för där är det tredje, fjärde generationen som bor i stan och de har glömt vad natur är.

Men här är det första generationsmänniskor som bor i byarna. Jag förstår inte vad de fått åsikten ifrån. (Bo, jägare och Vimmerbybo)

De lokala jägarorganisationerna arbetar för att ”ha bort stämpeln att det är mördande”, säger Folke, jägare och utflyttad från Locknevi. Ett exempel är en jakttag för hela familjen, arrangerad sedan flera år av Vimmerby jaktvårdskrets, LRF och Södra skogsägarna i ett närliggande samhälle. Man förevisar hornen från alla åttataggare som skjutits under året, och visar hur det går till att göra knivar och skinnprodukter. Glass och ponnyridning står också på programmet. Svenska Jägareförbundets arbetar också för att öka allmänhetens förståelse för jakt, och de framhåller följande nyckelord för skickliga jägare: ”Kunniga, Naturintresserade, Miljömedvetna och Ansvarsfulla” (www.jagareforbundet.se, 2003-09-05). På förbundets hemsida finns också en medlemsdebatt om eventuella krav på årliga skjutprov och där avspeglas åsikten att det är viktigt att allmänheten inges förtroende för jägarkåren.

Inför älgjaktpremiären brukar massmedia skriva om jakt. En viss skillnad märks mellan ett urbant och ett ruralt perspektiv. Omslaget till Dagens Nyheters bilaga LördagSöndag (2002-09-09) pryds av en stor färgbild där en blodig uppskuren älg transporteras släpande efter en liten traktor genom skogen. Traktorföraren är anonym och man ser bara hans rygg. Rubriken på framsidan är ”Jaktens mysterium”. Artikelrubriken inne i tidningen ropar ut med 2,5 cm stora versaler: ”Att döda ett djur”. En kontrast till detta är Östersundspostens bild på framsidan där grupp glada namngivna jägare och en hund samlats för att påbörja årets älgjakt (2003-09-01). Artikelrubriken är ”I Slandrom vilade man inte på hanen”. Det urbana perspektivet i Dagens Nyheter speglar en mystisk rit för anonyma aktörer, som vanliga människor inte begriper sig på. Det rurala perspektivet i Östersundsposten visar en välbekant syssla som du eller jag kan ägna oss åt.

Jägare och skogsägare

De jagande markägarna ägnar sig åt en annan perspektivväxling, nämligen mellan skogsägar- och jägarrollen. Skillnaden är ganska stor mellan hur de klarar att växla mellan rollerna, och de som driver ett storskaligt skogsbruk tenderar att vara mer bekymrade över de skador älgen orsakar än de som lejer ut skogen som bisyssla. Bo, som inte är markägare raljerar över sina jägarkamrater:

Det är en paradox att folk är skogsägare elva månader om året och tycker att det är för mycket skador. Jägare en månad och tycker det är för lite vilt.

Parallellen är stadsborna som tycker synd om lilla Bambi tills dom äter upp tulpanerna. (Bo, jägare och Vimmerbybo)

Älgskadorna kan ge stora ekonomiska förluster för den som är beroende av skogen för sin försörjning. En markägare påpekar att älgskadorna på skogen inte så enkelt minskar av att man håller nere älgstammen. Vissa djur kan specialisera sig på en viss typ av skada, eller på ett visst område. Inom jaktlagen kan det uppstå spänningar mellan markägare och övriga medlemmar:

Om dom inte har skog då ser dom väl bara på att det ska va mycket älg, och jag vill ha lite älg och mycket skog än tvärtom om man så säger. För jag har ju lite älgskador va så jag tycker skjut hårt, och sen är det en del då som inte vill skjuta så hårt. Och det kan ju va en viss konflikt där den som har planterat för en massa pengar och fem till tiotusen tallplantor och sen älgen tar dom. Det är ju nästan att det skulle va skyddsjakt så man skulle få gå ut och skjuta, men det får han ju inte utan det är ju lite konflikt där. Det skulle ju va bidrag, ska man ju inte ha, men jag tror nog det skulle va nån sorts bidrag för den stackaren. Det kan ju va i generationsbyte på gårdar så måste dom ta ner en väldig massa skog då blir det ju hyggen då. Sen ska han plantera den stackaren då, och sen är det då älgrika år. Det är ju väldigt synd om honom för han får ju en väldig smäll där, han får ju ingen ersättning (Evert, jägare, skogsägare och Locknevibo).

Hushållning och sport

Jägarrollen har förskjutits från att vara en del av lantushållet¹⁷⁷ till att bli mer av fritidsaktivitet. Det framgår dock av fältarbetet i Locknevi att jakten för många fortfarande har en koppling till lantushållning, särskilt för markägarna. Det dominerande är dock att det är en avkopplande fritidsaktivitet, där det för de flesta ingår både viltvård och att ta hand om djurkroppen efter skottet. När Lockneviägarna talar om det bristande intresset för jakt hos sina barn nämner de datorspel, ishockey och andra fritidsaktiviteter som konkurrenter till jakten.

Det finns en viss parallell mellan skogsägarrollen och att se jakten som en del av hushållningen, liksom mellan jägarrollen och att se jakten som en sport. För skogsbrukaren är jakten en del av försörjningen på så sätt att en viss avskjutning behövs för att få optimal ekonomisk avkastning från skogen. En hård dragen liknelse är att se jakten som en metod för

¹⁷⁷ Här inkluderar jag inte bara försörjningen utan också de sociala och kulturella aspekterna av lantbruket. Ett hushåll inkluderar både verksamheter (som att bo, äta och arbeta) och en grupp människor som omfattas av denna verksamhet (Flygare 1999b).

skadebekämpning. Den som inte försörjer sig av skogen kan mer ägna sig åt naturupplevelser, social samvaro och utmaningen i att överlista ett djur.

Glidningen från hushållning till sport illustreras av en artikel i Land (41/99) som visserligen inte nämner dessa kategorier, men som i jämförelsen mellan typexemplen ”gammelfarfar” och ”unga killen” visar på en förskjutning av jaktens kontext. Gammelfarfar är uppväxt på landet och började jaga kråka och ekorre som tio-, tolvåring. Han lärde sig jaga av sin far och farfar och har genom åren skaffat sig gedigna kunskaper om de vilda djurens spår och vanor. Unga killen är uppväxt i tätort och har ingen större erfarenhet av natur och jakt innan jägarexamen i 20-årsåldern. Han är vapenkunnig, övar skytte och har alltid en säker vapenhantering.

6.9 Jaktturismens organisation

Efter genomgången av jaktens innebörder för de lokala jägarna är det dags att titta närmare på en ekonomisk aspekt av jakten, nämligen jaktturismen. En tid efter att älgjakten fick sin nuvarande form under 1950-talet började de markägare som inte själva jagar att arrendera ut jakträttigheterna, oftast i femårsperioder liksom jordbruksarrenden. Det rörde sig inte om några större summor. Som jägaren och Locknevibon Ronny uttrycker det: ”Trottoarbönderna började arrendera ut jakten på sjuttioalet. Man började arrendera ut till svenskar för en normal summa pengar.”

Ett trendbrott skedde då markägare började sälja jakten veckovis för betydligt större summor än långtidsarrendena. Jaktturism är inte den gängse benämningen bland Lockneviborna, utan man talar hellre om korttidsjakt, köpjakt, betaljakt eller bjudjakt.¹⁷⁸ Först ut i Locknevi var en markägare i grannsocknen, i texten kallad Kjell. Han jagar inte själv och när han köpte en släktgård i Locknevi i mitten av 1980-talet började han sälja jakt veckovis till tyska och danska jägare i ganska stor skala. De utländska jägarna är mest intresserade av bockjakt, vilket sker i form av pyrschjakt¹⁷⁹ under en vecka i augusti. På senare år har det också blivit älg och fågel. Numera har Kjell mest danska gäster och samma danska jaktledare sedan några år. De bor i en välutrustad jaktstuga. Om det kommer ett fåtal jägare över en helg tar han emot dem själv och ger dem en karta så att de kan fördela passen. Sedan sköter de sig själva. Han tar ibland

¹⁷⁸ I Turistdelegationens rapport ”Jaktturismnäringen i Sverige 2003” definieras en jaktturist som ”en person som tillfälligt lämnar sin vanliga omgivning (hemmet, arbetsplatsen) för att jaga”. Bortvaron från hemmet måste vara minst ett dygn och jakten skall vara den primära orsaken till resan (Turistdelegationen 2003:4). I rapporten framkommer att även på andra ställen i landet undviker man benämningen turister, och föredrar jägare, gäster eller kunder.

¹⁷⁹ Pyrschjakt, eller smygjakt, innebär att jägare sitter och väntar eller smyger på villebrådet.

betalt per dag och ibland per skjutet djur, eller en kombination av båda. Oftast ingår inte köttet, som i stället säljs till grossister i Stockholm. Däremot behåller de hornen: ”Det är trofén som är deras huvudsyfte. Och svensken vill ha köttet”, säger Kjell.

Efter några år började även en annan markägare i Locknevi att hyra ut jakten veckovis. Inte heller han jagar själv och han hyr ut till samma danska jaktledare som den första markägaren. Under 1990-talet tillkom ytterligare jaktmarker hos flera markägare som också jagar själva. Den danske jaktledaren, i texten kallad Jens, arrenderar jakten på sju olika fastigheter och säljer sedan jakten veckovis till danska jägare. Jägarna betalar ett fast pris för jakten och skytten får behålla trofén. Under jakten bor de i torp på de olika fastigheterna eller i det hus som Jens hyr året runt. I Danmark arbetar han som lastbilschaufför, men ägnar mycket tid åt jaktförmedling och tillbringar hela semestern i Locknevi, ibland tillsammans med sin familj. Danskarna jagar fem veckor om året i Locknevi, med en veckas bockjakt i augusti, två veckors älgjakt i oktober och två veckors fågeljakt i januari. Bockjakten är populärast och där återkommer ungefär hälften av jägarna varje år. Det största laget har en slaktare med som mot halva priset för jakten hjälper de övriga att ta hand om djurkropparna.

Jaktledaren jagar själv men kan inte vara på flera ställen samtidigt så de danska jägarna sköter sig delvis själva. På de marker där markägarna jagar deltar de ibland i bockjakten tillsammans med danskarna. Den danska jaktledaren inleder jakten med att visa på en karta var gränserna går och var passen finns, och den som är osäker får hjälp att hitta. Det har hänt att någon har gått vilse. Jens är själv intresserad av att hålla god kvalitet på rådjursstammen och har egna avskjutningsregler (älgjakten regleras av älgskötselområdet). De skjuter inte hondjur och inte bockar mellan spetsbock (ungefär ettåringar) och sextaggare. De har alltid fyllt sin kvot, men rådjursstammen minskar och 1999 sköt de ingenting för första gången på 16 år. Förut hade de en veckas bockjakt i februari också, men den är borttagen eftersom Jens vill behålla en god rådjursstam. Han är kritisk till de svenska reglerna för älgjakt där man skjuter hondjur utan kalv: ”Ja, en bonne han går heller inte in i stallen och skjuter den bästa ko som den ger mest mjölk va men i Sverige det är detsamme.”¹⁸⁰

En form av småskalig jaktturism som minst ett av Locknevis jaktlag bedriver är att ta emot betalande gäster under älgjakten. Förutom de privata fastigheterna arrenderar detta lag jakträttigheterna på en företagsägd fastighet för att få sammanhängande jaktmarker. Pengarna de får från

¹⁸⁰ Hans argument mot att skjuta älgkor liknar dem som framfördes i tidningen Svensk Jakt för nästan hundra år sedan (Åkerman, under publicering).

danskarna går till arrendet. Även andra jaktlag funderar på liknande arrangemang och några har prövat. Inkomsterna går till utrustning eller arrenden och inte till lagets enskilda medlemmar. En ännu mer extensiv form av jaktturism är några markägare som tar emot enstaka utländska gäster i utbyte mot att få jaga hos dem.

Jaktturismen i Locknevi är ganska typisk för näringen i hela landet. Det finns uppskattningsvis 260 jaktturismföretag¹⁸¹ i Sverige, och hälften av dessa finns i de tre nordligaste länen (Turistdelegationen 2003). Hälften av företagen har även annan verksamhet som jord- och skogsbruk, annan turism eller konferenser. Denna form av turism har ökat på senare år, och det finns en stor potential att växa (Turistdelegationen 2003, Hörnsten-Friberg 2004). Neringen omsätter inte mycket pengar, men ger en del säsongsarbeten, och företagen har funderat på att starta ett branschorgan. Verksamheterna besöks främst av svenska jägare, trots att de utländska jägarna ”står på kö”. I norra Sverige är det många norrmän som jagar, och i södra Sverige kommer många jägare från Danmark. Tyska jägare är också vanliga i hela Sverige. Den främsta anledningen till att de utländska jägarna är relativt få är, enligt Turistdelegationens intervjustudie, att det är enklare att arrangera jaktpaket till svenskar. Ytterligare en anledning är att ortsbefolkningen ibland är skeptisk till utländska jägare.

Några prisexempel på jaktpaket finns i Turistdelegationens rapport. En veckas älgjakt kan fås för 10 000 kronor. Då tillfaller viltet arrangören och en troféavgift tillkommer.¹⁸² Pyrschjakt på råbock fyra dagar kan kosta 12 500 kronor. Viltet tillfaller skytten och ingen troféavgift tillkommer. Endagsjakt på klövvilt i hägn inklusive middag kostar mellan 30 000 och 50 000 kronor för fem, sex personer. Viltet tillfaller arrangören och troféavgift tillkommer. De svenska priserna ligger överlag lägre än i många länder med mer utvecklad jaktturism (ibid).¹⁸³ De som arrangerar jaktpaketen jagar ofta själva och deras inställning till jakt och viltvård liknar Locknevi-jägarnas. Studien i Värmland visar att det är nästan uteslutande markägare som ägnar sig åt jaktturism, trots att det finns möjlighet att liksom den danske jaktförmedlaren i Locknevi arrendera jaktmark för att sedan sälja korttidsjakt (Hörnsten-Friberg 2004). Samma studie visar att det företrädesvis är relativt välutbildade och stora markägare som ägnar sig åt jaktturism.

¹⁸¹ Dit räknas företag som säljer jakt, boende, mat, guidning *etc* eller en kombination av detta åt jaktturister (Turistdelegationen 2003).

¹⁸² Älghorn kan kosta 10 000 kronor och kronhjortens horn 10 000 – 25 000 kronor (Turistdelegationen 2003).

¹⁸³ Några länder med relativt mycket jaktturism är Polen, Skottland, Kanada och flera länder i Afrika (Turistdelegationen 2003).

Den spirande företagsamheten kring jakten och i viss mån annan turism i Locknevi är exempel på sådana lokala initiativ som efterlyses av Ulla Herlitz (Lokal ekonomi för hållbar tillväxt 2004). Hon menar att i det marknadsstyrda samhället har banden mellan ekonomi och samhälle klippts av. Herlitz tolkar de lokala initiativen till företagande som aktörernas (individers, föreningars och företags) vilja att upprätthålla kopplingen mellan ekonomi och lokalsamhälle. Ännu bidrar inte jaktturismen i Locknevi mer än marginellt till den lokala försörjningen, men det är en innovativ idé om hur marken kan nyttjas till annat än jord- och skogsbruk.

6.10 Jaktföretagarnas perspektiv

Jaktledare och markägare

Motivet till att ägna sig åt jaktturism är ekonomiskt, och man kan säga att jaktturismen är en renodling av jaktens ekonomiska aspekter. Ekonomiska incitament i form av gratis kött verkar inte vara en orsak till varför Lockneviborna jagar. Jens, som förmedlar större delen av jaktturismen i Locknevi, har under åren lärt känna många markägare och talar en uppblandad svenska. Han är medveten om att jaktturismen kan uppfattas negativt, men har självt inte känt av någon kritik: ”Det går ganske bra. Jag har go kontakter så jag har inge problemer fördi att man kunne godt foreställe seg att när man kommer som dansk ja man går på jakt, icke? Och att svenskarna tänkte att va faen nu kommer dom här på vores vej”.

En gång har Jens känt sig utnyttjad, och det var då en markägare ville ha ett bud på sin bockjakt. Han fick ett pris, men fortsatte sedan att arrendera till svenskar. Jens uppfattar det som att markägaren använde honom för att trissa upp priset. Han är medveten om att han betalar mer för sitt arrende än vad svenskarna gör, och att hans jägare betalar betydligt mer än vad svenska jaktlag gör. Från början hade han tänkt få en möjlighet att jaga gratis och att få billigt kött om det var ett bra år. Med tiden har han velat ha en säkrare vinst och har därför sett till att han får en del marginal.

Den markägare som här kallas Kjell, och som var först ut med jaktturism, är en entreprenör som brukar vara först med det nya. Till skillnad från jaktturistföretagarna i Turistdelegationens rapport jagar han inte själv. Han misstänker själv att han hade fått större gehör för sin verksamhet om han varit jägare. Nu befinner han sig utanför gemenskapen av jägare som består av kvarboende och utflyttade Lockneviabor. Han inser att det är viktigt att ha personliga relationer för att undvika konflikter, och påstår att de som kritiserar honom mest är de som inte känner honom. Flera av Locknevis jägare känner honom från skoltiden, och skämtar vänskapligt om honom. ”Han är trevlig. Så fort han köper en saltsten drar han av det på

deklarationen”, säger Ronny, jägare och skolkamrat. Kjell har förvandlat jordbruksmarken till vilthägn och bedriver ett storskaligt skogsbruk. Han bor på en släktgård där han på 1980-talet byggde ett nytt bostadshus som för tankarna till den samtida TV-serien Dallas, och många kallar honom JR¹⁸⁴. Han vet att det finns kritik mot honom och räknar själv upp en rad ”fel” han har gjort.

Det får inte begränsa mig vad folk tycker. (...) Det är samma med huset, anläggningarna, skogsplanteringarna, vilthägnen var omdebatterat hos vissa. Det trampade på det traditionella. Att lägga fin åkermark i vilthägn. Plantera skog på åkermark är inte riktigt. Jag gjorde en viltbarr på åkermark, det är inte riktigt. Bygga hus är inte riktigt. Det är jag van vid. (Kjell, markägare och företagare)

Den kritik mot jaktturismen som Kjell kan förstå är att arrendepiserna går upp. När han började med jaktturism var Vimmerby tidning kritisk, och hade en artikel med en stor rubrik om att han hade kastat ut sina jaktarrendatorer från markerna och satt in tyska och danska jägare i stället. Kjell förklarar att han låtit kamrater jaga gratis, så det var inte fråga om någon uppsägning. Eftersom han är känd som affärsman tolkar omgivningen allt han gör som affärsmässighet, menar han. Det sårar honom att omgivningen inte uppmärksammar att han också kan göra något på vänskapsbasis. Han berättar att i samma artikel ansåg en jaktvårdskonsulent att skogsägarna inte bör sälja jakten till danskar och tyskar. Han kämpade för att få verksamheten accepterad, och beskriver processen i följande ordalag.

Jag satt med i LRF:s länsförbundsstyrelse i Kalmar län och då tyckte jag att det var en nisch inom jord- och skogsbruk. I dag jobbar jag mycket med äganderätten att man ska bestämma över sin mark. (...) Jag ville diskutera det som en LRF-fråga. Ordföranden blev lite stött. Det var ingen LRF-fråga. Dom tyckte det skulle skötas av jaktvårdsföreningen men det är ju egentligen motparten, jägarnas organisation, inte markägarnas. Ja, och många på den tiden tyckte att jakt hör inte till jord- och skogsbruk. Många har det som hobby och det är inte en del av verksamheten. Det kan de ju ha om de har bra ekonomi. Men jag har köpt fastigheterna dyrt. Hade jag jagat själv hade jag varit upphöjd, men nu när jag inte jagar utan bara får in pengar. Det är ju avundsjuka. (Kjell, markägare och företagare)

I början av 1990-talet ändrade LRF inställning till jaktturism och stödjer numera gästjakt som ett sätt att öka markägarnas inkomster. Kjell är stolt över att han fått ett erkännande, men säger samtidigt att konkurrensen från

¹⁸⁴ JR var oljemagnat och huvudperson i TV-serien Dallas.

andra markägare gör att det inte är lika lönsamt med jaktturism som på 1980-talet. Under intervjun återkommer han till äganderättens betydelse. Han vill ha kontroll över sin egen mark, och sköta den efter eget huvud. Skogen sköter han inte helt enligt det nya miljövänliga sättet då man ska spara högstubbar, frötallar och vindfällan för att öka mångfalden. "Ibland stämmer inte naturintressena och min praktiska bana. Jag vill kanske inte ha det skräpiga. Jag kanske gör tvärtom och trampar lite på lagen för jag vill ha snyggt", säger Kjell.

Kjell har rustat upp husen på locknevfästigheten för att hyra ut några av dem som jaktstugor. Det uppskattas av grannarna att han håller byggnaderna i fint skick, men däremot är det inte populärt att han vägrar gå med i älgskötselområdet. "De som inte är med är svartlistade", menar Kjell. Ett skäl är att han har jaktmark inom flera älgskötselområden och vill ha samma avskjutningsregler för all mark. Han vill ha kontroll över sin verksamhet och den mark han äger. Kontrollen är ibland viktigare än att maximera vinsten. Ett exempel på detta är att han tvekar att hyra ut de upprustade husen till permanentboende, eftersom det kan komma "fel folk".

Två av de markägare som har provat att arrendera ut jakten till utländska jägare har slutat. De jagar själva och deras egen upplevelse av jakten påverkades negativt, men de anser att var och en har rätt att utnyttja de resurser som finns på den egna marken. En av dem föredrar att känna dem som jagar på hans mark. Den andre hade betalande gäster i älgjaktlaget, men tröttnade på pikarna från de övriga i laget om hur mycket "dina jävla tyskar" fick av köttet. Inte blev stämningen bättre av att de tyska jägarna aldrig tog hand om ett skjutet djur utan överlät det till någon annan i laget. Andra markägare som deltar i jakten tillsammans med de utländska jägarna har byggt upp en vänskaplig relation. "Det är väl trevligt när det kommer bekanta. Vi brukar vara hos honom några dagar. Så jag har varit i Danmark många gånger. Danskar och tyskar är fina skyttar", säger Måns som är jägare och Locknevi-bo.

Det har uppstått en viss kontinuitet i jaktturismen i Locknevi tack vare att det är samma danska jaktledare som organiserar en stor del av jaktturismen. Han kan förmedla en viss kännedom om platsen och dess invånare. De danska jägare som återkommer har börjat få en egen relation till platsen, och det finns likheter mellan Locknevis jägare och de danska jägarna. Även om de danska jägarna också värderar naturupplevelsen, spänningen i att möta viltet och avkopplingen i ett jämlikt, manligt kamratskap har inte jakten samma komplexitet som för många av Locknevis jägare. För de flesta danska jägare spelar det ingen roll om de befinner sig i Locknevi eller någonstans i Polen, enligt Jens. För dem ger platsen en naturupplevelse och endast i viss mån igenkännandets glädje. Ingen av de

danska jägarna har möjlighet att lära känna viltet som individer, såsom en del av de lokala jägarna har. Kamratskapet är troligen inte lika starkt som i de lokala jaktlagen eftersom många är nya varje år, och de som återkommer har inte så lång historia tillsammans och de känner inte till varandras släkt. Kjell som startade jaktturismen fångar deras situation: ”Dom köper en jaktupplevelse och allt annat står jag för.”

Jaktlaget

Den variant av jaktturism som Locknevi-jägarna kallar betalande gäster är olik den mer storskaliga jaktturismen, eftersom de gästande jägarna köper in sig i ett befintligt jaktlag. Jämfört med jaktturisterna har jaktgästerna förmodligen en något starkare relation till platsen genom att de återkommer under flera år till samma jaktlag. I princip är det dock i båda fallen fråga om turister som betalar för en upplevelse. Bo, som varit betalande gäst i ett jaktlag i Kenya säger att han hade ”mycket roligare än dollarturisterna som satt i lodgern”. Han tror att möjligheten att få delta i ett riktigt älgjaktlag ger en genuin upplevelse som många gärna betalar för.

I det jaktlag som tillämpar denna form av jaktturism i Locknevi är det samma sex danskar som återkommer varje år. Pengarna de betalar går till jaktlaget som kollektiv för att betala ett arrende. Detta jaktlag är ett av de mer traditionella med flera äldre medlemmar och där kötttilldelningen går till jägarna och inte till markägarna. Samtidigt har de börjat med nymodigheten att ha med betalande gäster den första älgjaktveckan. Danskarna behandlas som en blandning av gäster och kunder. Det märks att de är välkomna och vänskapen verkar ömsesidig. Men de deltar inte lika mycket i matpauserna mellan passen, och de talar mest med varandra. Språket spelar säkert roll, men också att de har en annan roll än markägarna och deras släktingar. Danskarna behöver inte gå i drev och jaktledaren ser till att de vet vart de ska och att de får skjuts till och från passen. De får inte något kött med sig, men däremot trofén.

En gäst ska inte gå hem tomhänt, och flera gånger beklagar jaktlagets medlemmar danskarnas magra utbyte. ”Det skjuts för dåligt med älgar och det är synd om danskarna, att dom kommer hit så långt”, tycker Karl-Gunnar som är jägare och Locknevi-bo. En kund ska ha valuta för pengarna, och när en av danskarna äntligen skjuter en älg hör jag en Locknevi-bo säga att det är bra ”så att de kommer igen nästa år”. Det artiga omhändertagandet av danskarna kan tolkas både som värdfolkets omsorg och som försäljarnas service. Jaktlagets medlemmar har inte diskuterat hur de ska förhålla sig till danskarna, och eftersom situationen är ny har de improviserat fram denna blandning. Utgångspunkten är att de är gäster, men alla är medvetna om nyttoaspekten av deras närvaro. Att utnyttja

någon är inte social accepterat och i följande citat märks ambivalensen inför verksamheten och angelägenheten att överenskommelsen ger ömsesidig nytta.

Ja, jag är kanske den som har utnyttjat dom lite, men dom upplever det som något så fantastiskt att få komma hit och sitta tyst. I Danmark finns det ingen jakt man kan hyra där man inte hör trafik eller något annat i bakgrunden. Så dom betalar för den här gemenskapen och tystnaden. (...) Ja, jag har nog inte upplevt det som en så stor förändring. Det kan väl hända att det är någon som kanske tyckt att det var lite svårt i början. Det var ju så att de betalade ju mer än vad vi själva fick släppa till vissa saker va, och då skulle dom ha lite förmåner som inte dom andra har. Ja, men jag upplever det inte som, det har fungerat ganska bra. Riktigt bra helt enkelt. (...) Det kan va andre jägare som klagat att vi valde att ta hit danska och tyskar till Locknevi. (Karl-Gunnar, jägare och infödd Locknevibo)

Systemet med de betalande jaktgästerna påminner om idén med bondgårdsemestrar. ”Bo på Lantgård” är en paraplyorganisation för många av de lantbruk som tar emot turister, oftast barnfamiljer. Lantbrukarna tar betalt för kost och logi, och sedan får de gästande familjerna delta i det de kan och vill. I LRF-projektet ”På väg mot 900 bäddar”, som syftar till att fördubbla antalet övernattningsmöjligheter i Mälardalen, skärps relationen säljare–kund. I ett informationsblad presenteras projektet med frågan ”Kan man tjäna pengar på ett uthus, ett utedass och en gammal gubbe?” (LRF Mälardalen 2002). Rubriken tydliggör att det handlar om ekonomiska relationer, och i projektet diskuteras om man ska sätta pris på olika situationer som turisterna kan tänkas efterfråga, som att åka hölass, träffa en gammal bonde eller att fiska. Tom, en lantbrukare i Locknevi, hyr ut torp till tyska turister och har börjat ta betalt när de vill rida. ”Det handlar ju om att lura av dom pengar”, säger han lite ursäktande med en viss självironi.

6.11 Locknevis jägare och jaktturismen

Många av Locknevis jägare och andra Locknevibor är tveksamma till jaktturismen, men någon konflikt har ännu inte uppstått. Deras kritik sammanfattas i tre aspekter: en kulturell, en social och en ekologisk. Den kulturellt baserade kritiken handlar om att meningen med jakten förändras. Detta sker i huvudsak på två sätt: dels genom att det kommer pengar i jakten och dels genom att det kommer främlingar. Både pengarna och främlingarna påverkar den organiska helhet av jägare, skog, vilt och plats som många jägare upplever. Kritiken speglar det som många tycker är jaktens väsen, den blandning av spänning, naturupplevelse och social gemenskap som över tiden utvecklats på en särskild plats. De sociala aspekterna av kritiken mot jaktturismen handlar i grunden om att identiteten som Locknevibo förändras. Det sker dels genom att de som inte är markägare har svårare att få tillgång till jakt och dels genom att de sociala relationerna påverkas när markägandet får större tyngd. Den ekologiska aspekten rör viltvård.

Kulturella aspekter – pengar

Ett vanligt ämne när turistjakten kommer på tal (bland jägarna och andra Locknevibor) är jämförelsen mellan hur mycket jaktarrendena kostar för svenskarna, för den danska jaktledaren och för jaktturisterna.

Pengarna har fördärvat jakten (...) när dom började ta in danskar och tyskar och pengar. Viltet tillhör inte gården, så är det. En älg går fem mil. Sen kan han sälja 2 500 för köttet och 5 000 för hornen, det är snedvridet. Men dom har ju full rätt att göra det. Det tar bort glädjen för grannlagen. (Ronny, jägare och infödd Locknevibo)

Även de som uttalar förståelse för verksamheten kan vara kritiska. ”Skulle jag inte jaga skulle jag kanske göra så själv, men ur jaktsynpunkt är det rent för djävligt”, säger Conny som är jägare i Locknevi. De flesta som inte är markägare är införstådda med att markägaren behöver utnyttja de resurser som fastigheten erbjuder. I vad mån det accepteras beror främst på i vilken skala verksamheten bedrivs och om markägaren själv är jägare eller inte. Småskalig jaktturism med exempelvis betalande gäster i ett befintligt jaktlag är det få som kritiserar. Magdalena, som är jägare och Locknevibo, framhåller att det är bra att landsbygdsborna själva utnyttjar resurserna: ”Annars så kommer det ju folk från stan och hittar på fiskecamper och andra nya grejer.”

Det som sker med den i vissa situationer organiska helheten är att pengarna upplöser relationerna mellan jägaren, skogen, viltet och platsen. Priset skapar instrumentella värden (resurser) där det förut fanns

egenvärden. Detta sker genom att prissättning kräver ett objekt att sätta pris på, och för att skapa ett objekt måste man kapa relationerna mellan komponenterna i systemet (Evernden 1987).

Turism skapar instrumentella värden av det som tidigare också hade egenvärde. Urry (2002:141-161) beskriver det som att turisten och turismen både konsumerar och producerar platser. Konsumtionen sker huvudsakligen genom att turisten med blicken (the Tourist Gaze) objektifierar "den andre", både de människor som bor på platsen och platsen själv. Den speciella turistblicken skapas av tecken som när turisten ser två människor kyssas i Paris och fångar "det tidlösa romantiska Paris" (ibid:3). Med pengar köper turisten rättighet att nyttja de olika objekten, exempelvis rättigheten att skjuta vissa djur. Produktionen av platser sker på samma sätt som konsumtionen med hjälp av blicken och pengarna. Det som turisten ser och köper förvandlar platsen till ett turistmål. Fixeringen av platsen till ett landskap att betrakta är en process som tydligt speglar modernitetens idéhistoriska rötter av att människan träder ut ur naturen för att betrakta den som ett objekt skilt från sig själv.

Birgitta Svensson (1997:44) lyfter med exempel från dagens medeltidsrollspel kring Glimmingehus fram konflikten mellan lantbrukarnas produktion respektive turisternas konsumtion av landskapet. Dessa aktörer rör sig i olika landskap med olika förståelse av historien. Istället för att skapa en situation där moderniteten ställs mot traditionen bör vi lära oss hantera det kulturellt komplexa odlingslandskap som konsumtionslandskapet och produktionslandskapet bildar. För Locknevis skogsägare gäller det att hitta socialt godtagbara kompromisser mellan skogsproduktion, lokal älgjakt och jaktturism. Lantbruket i Locknevi har bara mött "the Tourist Gaze" i form av enstaka bondgårdssemesträndefamiljer.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Konsumtionen av odlingslandskapet är tydligare i Storbritannien än i Sverige. I artikeln "From Countrysides of Production to Countrysides of Consumption" beskriver Bill Slee (2004) den engelska landsbygdens omvandling. Han menar att landskapet ser ut ungefär som för 50 år sedan, men att det numera upprätthålls av helt andra aktiviteter. Huvuddelen av försörjningen i många områden kommer från turister som rider, vandrar, jagar fasan eller äter på lokala restauranger. Ladugårdarna är omgjorda till stall, ladorna till restauranger, majs odlas för att hysa fasaner och fälten korsas av ridvägar. Det Slee kallar konsumtion är en ekonomi baserad på externa personer och externa pengar. Vad som är produktion och vad som är konsumtion är dock en fråga om perspektiv, anser jag. Om maken slutar att odla grödor och hustrun öppnar restaurang är det fortfarande produktion, men inte lika lokalt baserad. Till skillnad från Slee anser jag att den engelska landsbygden inte präglas av konsumtion i stället för produktion utan av serviceproduktion i stället för varuproduktion.

Om man uppfattar produktion och konsumtion som en fråga om olika perspektiv blir det lättare att hantera motsättningarna. Om den lantbrukande maken slutar att odla grödor och hustrun erbjuder mat och husrum till turister är det fortfarande produktion, men inte lika konkret knuten till landskapet. Det kulturellt komplexa odlingslandskapet är ur markägarnas perspektiv fortfarande ett (service-) produktionslandskap (till skillnad från varuproduktion) medan det framstår som ett konsumtionslandskap för alla som inte är invånare på platsen. Vems perspektiv som ska gälla i olika sammanhang är en maktfråga. Männens praktik i lantbruket brukar benämnas produktion, medan det är svårare att klassificera det kvinnorna gör. Både i Sverige och i övriga Europa har det visat sig att det är främst kvinnor i lantbruket som prövar nya försörjningsformer, exempelvis turism.

Ett exempel på svårigheterna att sätta pris på värden är när de nya zeeländska myndigheterna försökte värdera ett naturreservat med religiös betydelse för maorierna. Det visade sig att befolkningen inte kunde värdera platsen som ett objekt eftersom den existerar tillsammans med människorna: "There are things, dimensions in life, that are beyond money" (Vadnija & O'Connor 1994:379). Maoriernas föreställning om sin heliga plats och Locknevi-jägarnas föreställning om sin skog påminner om den "förtrollning" (enchantment) av naturen, som den vetenskapliga revolutionen "avförtrollade" (reenchanted) genom att reducera världen till mätbara beståndsdelar (Berman 1981). Också här är det en fråga om vems perspektiv som ska gälla. Om besökarna som kan sätta ett pris har tolkningsföreträde skapas ett objekt oavsett om invånarna inte kan värdera platsen på ett sådant sätt.

Kulturella aspekter – främlingar

Lockneviborna påpekar att de inte är främlingsfientliga, och att de inte har något emot de utländska jägarna. I stället riktas kritiken mot de markägare som ansvarar för att danskarna följer reglerna (och som har tagit dit främlingarna). De som har träffat den danske jaktledaren, och de som jagat med danskar och tyskar är positiva till de enskilda personerna, även om de skämtar om dem ibland. Som kollektiv symboliserar de utländska jägarna dock "det andra", en främmande kropp som inte hör hemma i Locknevi. Det märks i ordval som "nu invaderar danskarna" (Katrín, jägare och utflyttad Locknevi) eller "stora sjök med danskar" (Kerstin, icke-jägare och Locknevi). Kritiken handlar främst om att danskarna inte jagar på samma sätt som de inhemska jägarna, exempelvis när det gäller att följa älgskötselområdets avskjutningsregler, vilket är viktigt eftersom djuren rör sig mellan markerna.

Två lantbrukare i Locknevi, Sten-Åke och Kerstin, som inte själva jagar skiljer mellan nöjesjakt, som de tycker är löjligt och motbjudande, och husbehovsjakt, som de tycker är acceptabelt. Den uppdelning de gör motsvarar det tidigare resonemang om jakten som hushållning och sport:

Sten-Åke: När de hänger ut rådjur och harar som troféer, kommer de här liksom för att folk skall se det. Jag tycker det är så löjligt.

Kerstin: Det är mer nöjes ...

Sten-Åke: Ja, det är ju bara nöje, jag vet inte.

Kerstin: Det är inget behov egentligen.

Sten-Åke: Nä, jag tycker att om det nu behövs så skall jakten va för att du ska ha en balans i naturen, och kanske för att du får kött med. Förr var det ju nödvändigt, men det här det vet jag inte, det är bara en exploatering tycker jag när det går för långt. Jag säger inte att det ska va förbjudet, men. Det är lite motbjudande periodvis tycker jag.

Kerstin: Jag tycker det när det landar in veckovis.

Sten-Åke: Men det är klart det är ett sätt och ...

Kerstin: För dom och tjäna pengar, ja. Nej, jag gillar inte det.

Lockneviborna kritiserar de utländska jägarna som kollektiv, och kritiken har en kulturell aspekt med uttryck som ”kulturellt annorlunda”, ”kulturkrockar”, ”oskriven lag”, ”främmande” och ”god ton”. De danska jägarna är förmodligen inte medvetna om alla symbolhandlingar som får dem att framstå som annorlunda. Som vi tidigare sett ingår det i normen att jakt och alkohol inte hör ihop: ”Det ledsnade vi på när vi samlade ihop två plastsäckar med öl och flaskor”, säger Katrin som tidigare hyrde ut en stuga till de danska jägarna.

De utländska jägarna kritiseras också för hur de hanterar viltet och hundarna: ”Där skjuts både det ena och det andra och slängs upp på ett tak och blodet rinner på dörrarna”, säger Folke, som är jägare. De kritiseras också för hur de är klädda: ”Det ser lite smålöjligt ut när det kommer danskar klädda i kamouflagekläder med kamouflageschalter och kommer med höga knälyft smygande på vägen”, säger Irene, som inte själv jagar. De utländska jägarna anklagas också för att vara troféjägare: ”Men det vet vi ju att tyskarna är ju glada att plocka med sig våra vägs skyltar med älgar på. Så det kan man förstå att de är glada åt hornen”, säger Egon, som själv inte jagar. Kanske de utländska jägarnas beteende inte skiljer sig så mycket från en del Locknevi-jägarer, men detta framhålls som bevis för att de är annorlunda.

Det finns skillnader mellan hur invånarna uppfattar danska och tyska jägare. De danska jägarna kan språket och därför kan de kännas mindre främmande, men till skillnad från de tyska jägarna är de många och oftast utan en svensk guide. De tyska jägarna anses försiktigare än danskarna, både med alkohol och med skjutande. Å andra sidan anses jakten vara ett överklassintresse i Tyskland, vilket rimmar illa med Lockneviägarnas föreställning om en klasslös verksamhet. Kombinationen av att det är främlingar som kommer och att de har betalat gör att Lockneviborna kan känna sig utestängda från skogen. Med pengarnas rätt har jägarna prioritet, och "man känner sig som så att man gör intrång fast man har all rätt i världen att gå där", säger Kerstin, som är arrendator och själv inte jagar.

I norra Sverige där det är vanligare med storskalig jaktturism verkar också skepsisen mot främlingar ha antagit större proportioner. I Dagens Nyheter intervjuas en jaktledare om hur tyska jägare uppfattas under artikelrubriken "Tokiga jägare i Åres skogar" (2000-07-09). Tyskarna beskrivs som "Män uppklädda i jaktuniformer från sekelskiftet som irrar runt i skogen och plockar upp och spar allt möjligt de kan hitta på marken". Läsarna får också veta att hos denne man "drar man tyskhistorier i stället för Norgehistorier". I Nya Wärmlands tidning berättas om ett tyskt par som förvärvat en liten fastighet mitt i ett jaktvårdsområde (2000-08-16). De har under några år deltagit i jakten, men plötsligt uteslöts fastigheten ur jaktvårdsområdet med motivet att den är för liten. Det tyska paret känner sig uteslutna ur gemenskapen på grundval av sin nationalitet.

Några Lockneviabor menar att svenskar förmodligen beter sig lika annorlunda och betraktas lika skeptiskt när de är utomlands. Axel, som är återflyttad Lockneviabo, förklarar invånarnas inställning som en misstänksamhet mot det annorlunda: "Det finns ett avståndstagande till allt utrikes, och då menar jag allt utrikes i Locknevi. Allt från Vimmerby till Bryssel".

Den skepsis mot främlingar som enligt Urry (2000) präglar lokalsamhällen kan tolkas som ett behov av gränser. I strävan efter att upprätthålla en gemenskap, antingen det gäller ett jaktlag, en bygd eller en nation, behövs en gräns mellan de som tillhör och de som inte tillhör denna gemenskap, vilka som är "vi" och vilka som är "dom" (Cohen 1985). Den flexibilitet som många Lockneviabor gav uttryck för i samband med konflikten kring kyrkan är svårare att hålla fast vid när det kommer så många "dom" samtidigt att de framstår som en anonym kategori.

En främling är någon som inte går att klassificera, varken vän eller fiende, skriver Bauman (1990). Främlingen är gränsöverskridare och behandlas olika i småskaliga samhällen och i städer. Det finns ingen plats för en främling i ett småskaligt samhälle och främlingen omklassificeras antingen till vän eller till fiende för att inte utgöra ett hot (ibid). I de

abstrakta system som karaktäriserar urbana miljöer är motsatsen till vän inte längre fiende, men inte heller främling i Baumans bemärkelse, utan snarare någon man inte känner, menar Giddens (1990:119). Till skillnad från i småsamhällen är det normalt i storstadsmiljöer att främlingar möter varandra, annars vore det inte en storstad (Asplund 1991:52).

Locknevis invånare lever med konkreta relationer till varandra även om de också är inlemmade i abstrakta system som garanterar den samhällsliga infrastrukturen och individernas välfärd. Kritiken mot de utländska jägarna behöver inte tolkas som främlingsfientlighet utan speglar en ambivalens i att placera denna ”främmande kropp” (de utländska jägarna som kollektiv) i bygden. Som enskilda personer blir de danska och tyska jägarna ganska lätt klassificerade som vänner.¹⁸⁶ Detta förklarar varför det är lättare för invånarna att acceptera jaktturism i liten skala som när det gäller de betalande gästerna i ett älgjaktlag, medan nya grupper varje vecka som jagar utan kontakt med lokala jägare är svårare att inlemma i föreställningen om jakten som en gemenskap mellan jämlingar.

Sociala aspekter – uteslutning

Jaktturismen driver upp arrendepriiserna, och det finns risk för att släktingar och vänner till markägarna inte har råd att jaga längre.¹⁸⁷ Hierarkier och klassperspektiv blir tydliga. ”Nej det sorgliga med det, dom här vanliga knegerna som har en begränsad ekonomi. Det drar ju upp jaktarrenden och hela köret”, säger Sten-Åke, som själv inte jagar. Utrymmet för bytesekonomi minskar vilket kan vara kännbart för en låginkomsttagare. ”Nu arrenderar jag ut jakten och jagar själv. Han (som hyr jakten) betalar inget men är elektriker och gör jobb. Det har blivit mycket pengar i jakten. Många svenskar kan inte ta arrenden och då bjuder utlänningar över”, berättar Åke, som är jägare och Locknevisbo.

Med jaktturism som alternativ börjar även den egna jakten att prissättas, och en markägare berättar att han upplever en konkurrens mellan att utnyttja jakten själv eller att hyra ut den. Han konstaterar att det är dyra timmar då han jagar om han jämför med den inkomst han avstår ifrån.

För en del av de jordlösa Locknevisborna är jakten ett viktigt lokalt nätverk och en mötesplats. För första och andra generationens utflyttade

¹⁸⁶ Det gäller också för de enstaka familjer som köpt fastigheter i Locknevi. En studie av tyska husägare i södra Småland där det finns betydligt fler tyskar än i Locknevi visar att deras relation till lokalbefolkningen kan vara problematisk (Müller 1999:177-181).

¹⁸⁷ I norra Sverige är skogen ofta bolagsägd och lokalbefolkningen har arrenderat jakträttigheterna. En företagare som säljer korttidsjakt i Västerbotten, berättar att den vanligaste konfliktorsaken är att de lokala jaktlagen blir utestängda från den mark de brukar jaga på.

Locknevikor med eller utan mark är jakten en länk till bygden. De höga kostnaderna för jakt uppges redan vara en orsak till svårigheten att rekrytera ungdomar till jakten. Om dessa grupper slutar jaga påverkas identiteten som Locknevikor eftersom det finns ganska få sociala nätverk baserade på platsidentiteten, förutom de bygdebaserade föreningarna.

Sociala aspekter – förändrade relationer

När markägare tar betalt för jakten förändras inte bara tillgången till jakt utan också de sociala relationerna i bygden. Tar man betalt riskerar man att utnyttja någon och anses som ogin, vilket märks i de tidigare citerade markägarnas tveksamhet inför att ta betalt av de utländska jägarna. Marknadsekonomens logik är inte självklar för en del äldre Locknevikor som menar att priset som en del utländska jägare betalar ”inte stämmer överens med verkligheten”. För dem är priset inte en punkt där utbudet möter efterfrågan (marknadsmässiga relationer) utan något som speglar jämlika relationer där man i konsensus gör upp vad som är rimligt för båda parter. Varken markägare eller någon annan förväntas att utnyttja sin position till att ta ”för mycket” betalt eller att erbjuda ”för mycket” pengar.¹⁸⁸ När normerna överskrids kan det uppstå konflikter och invånarna får omförhandla normer, som exempelvis att goda grannar inte tar betalt av varandra och att balansen mellan rättigheter och skyldigheter upprätthålls.

Ett uttryck för att det finns sociala spänningar är gränstvister. En Locknevikjägare säger att jaktturismen har påverkat grannsämjan, och då menar han mellan sitt eget jaktlag och grannen som arrenderar jakten till den danske jaktledaren. Gränsöverträdelse är ett evigt trätoämne inom jakten, och även när det gäller jaktturismen är detta märkbart. Det har inte uppstått någon konflikt, men Locknevikjägarna berättar historier om

¹⁸⁸ Resonemanget om prissättning påminner om betydelseglidningen av begreppet resurs, som kommer av latinets verb för ”att hämta sig” (SAOB 2004). Under 1600-talet användes ordet resurs för att beskriva jordens förmåga att restaurera sig, men under 1800-talet kom det att betyda ting som kan vara till nytta (Merchant 1989). Trots att skogen under mitten av 1800-talet övergick från att ha varit allmän egendom till att bli privat dröjde det hundra år innan skogen började betraktas som en resurs i sig, skriver Johansson (2000:57). Innan dess fick skogen ekonomiskt värde först när man hämtade något därifrån för att tillverka något. Det var alltså människors nedlagda arbete som gjorde skogen till en resurs, inte skogen som ett ting. Jakten var ett sätt att skapa värde av skogen. Detta sätt att betrakta resursen som en inneboende förmåga vilken realiserar i handling, har en parallell i hur priset betraktas. Varken resursen eller priset finns där som ett ting med ett förutbestämt värde, utan båda blir till i relation till den praktik som de ingår i och de normer som omger praktiken.

skadskjutet vilt på ägorna utan att någon har sagt till, underförstått att det kom från de utländska jägarna. Utåt sett strävar man efter goda relationer.

Vi har ett städat förhållande till dom. (...) Danskarna har kommit in på vårt område några gånger. De känner inte till gränserna och det är inget att bråka om. Man ska inte skapa några dåliga kontakter. Jag tror att vi har en regel om att om något händer så kontaktar man dom, om någon går in och lägger sig, så att man får gå in och skjuta den. (Göte, jägare och återflyttad Locknevido)

Alla är överens om att det vilar ett tungt ansvar på markägaren att se till att de tillresta jägarna håller sig till reglerna, vilket främst innebär ägo gränser och avskjutningsregler. Det förväntas också att markägaren agerar enligt normerna för jakten. En markägare framhåller att deras utländska jägare har fasta regler och att dessa liksom markägaren är intresserade av att sköta viltstammen. En annan markägare resonerar på liknande sätt:

Det går lite rykte om att dom skadsköt eller drack för mycket. I viss mån gör dom väl det, och det är ju inte enskilda personers fel utan den som hyr ut jakten och inte har tillräcklig styrning på det. Samtidigt tillför det lite friska pengar till socknen. (Lars, jägare och infödd Locknevido)

Alan Page Fiske (1991) har lanserat en teori om fyra elementära former¹⁸⁹ för människans socialitet. Den första är Communal Sharing (gemensamt delande) som består av kollektiv identitet inriktad på likvärdighet och tillhörighet, och är typiskt för nära släktingar. Den andra formen är Authority Ranking (hierarkiska relationer) som är asymmetriska och förekommer bland människor med olika status där privilegier och plikt är viktigt. Equality Matching (jämlika relationer) är inriktad på att hantera skillnader genom ömsesidiga relationer där man delar lika, turas om eller ger igen ”öga för öga och tand för tand”. Market Pricing (marknadsmässiga relationer) baseras på mätbara värden där människor byter varor grundat på analyser av vinst och förlust. Vilka uttryck relationsformerna tar sig beror på kulturell kontext, men det är alltid en av de fyra formerna som dominerar. Valet av relationsform begränsas ytterligare av att en person som är van att relatera till andra på ett visst sätt i en viss kontext gärna överför detta beteende till andra kontexter. För att människor ska kunna kommunicera behöver alla vara överens om vilken relationsform som gäller.

Med hjälp av de fyra relationsformerna tolkar jag jaktturismens påverkan som att jaktens norm om kollektivitet och jämlikhet gradvis ersätts av

¹⁸⁹ De fyra formerna är formulerade som handlingar i ursprungstexten men i den svenska översättningen väljer jag att beskriva dem som adjektiv och substantiv för språkkänslans skull.

marknadsmässighet. Denna förskjutning förstärker de befintliga eller skapar nya hierarkier. Förändringen var redan på väg, men jaktturismen påskyndar processen genom att prissättning av jakten framstår så tydligt. Äganderätten har blivit allt viktigare i jakten, vilket märks vid köttilldelningen som förändras från att betona handlingen, dvs jakten, till att betona ägandet. När det blir dyrare att jaga får markägandet ännu större betydelse för människors möjlighet att delta i jakten. Jaktturismen vore omöjlig utan en norm som ger ägandet prioritet framför hävden att lokalbefolkningen har rätt att jaga.

Ekologiska aspekter – viltvård

De ekologiska aspekterna av kritiken mot jaktturismen rör viltvård, och det är främst rådjursjakten som kritiseras. Kritiken framkommer i uttryck som att de utländska jägarna ”skjuter allt som rör sig”. Flera Locknevibor säger att de förstår att jaktturisterna vill ha valuta för pengarna och att de själva förmodligen skulle göra på samma sätt i motsvarande situation. Någon betonar markägarens ansvar för att jakten bedrivs för hårt. Den danske jaktledaren behöver många jägare för att få ihop pengar till sitt arrende, och det är markägarna som har trissat upp arrendepriiset, säger man.

Dom intensivjagar på ett helt annat sätt än vad vi gör. Dom betalar ju rätt saftigt. (Jens) tar upp ett gäng första veckan på pyrschjakten, och så kommer nya andra och tredje veckan. Dom sitter ju hela dagarna och vi jagar inte alls så intensivt. (...) Rådjuren kan man bara reglera genom att man inte vill ha mer jakttryck på grannmarken än vad man själv vill prestera. (Göte, jägare och återflyttad Locknevibo)

Ibland försöker det lokala jaktlaget att påverka de danska jägarna med de medel som står till buds.

Dom är värst dom danskarna. Dom sköt allt som gick på fyra ben i princip. Dom skjuter för mycket. Danskarna fick vi alltid försöka lura, dom var inte så lättlurade första tiden. Att man fick springa och trycka av ett skott i andra änden av markerna för då förflyttade dom sig. Då räknade dom med att nu missar dom kanske så kommer djuret över. Det är ju ofta så att skjuter du och missar så springer den ju över. (Kristian, jägare och återflyttad Locknevibo)

Lockneviborna misstänker dels att jaktturister skjuter mer än de lokala jaktlagen gör därför att de betalat stora summor för att få jaga. Dels misstänker de att de utländska jägarna inte är lika skickliga som de inhemska, och att de av den anledningen skadskjuter mer. De senaste årens minskning av rådjursstammen skylls till stor del på de utländska jägarna.

Med tanke på att rådjursstammen generellt minskat i Sverige bidrar jaktturismen troligen inte så mycket till minskningen. Den danske jaktledaren instämmer i att rådjuren blivit färre i Locknevi, men han säger sig också ha ett eget intresse av att inte skjuta av för hårt. Kritiken utifrån ekologiska argument tolkar jag främst som ett uttryck för skepsisen inför det främmande. Markerna och viltet betraktas som en del av Locknevi, och som Locknevibo vill man inte att någon ska komma utifrån och ta för sig av det som hör till bygden.

6.12 Sammanfattning

Att bilda älgjaktlag är en modern företeelse som i Småland uppstod först på 1950-talet när det fanns tillräckligt med älg i skogarna. Älgjaktens syfte var inte i första hand att bidra till försörjningen, utan redan från början stod den sociala samvaron i centrum. Jakten inleddes dock som en del av lantushålllets praktik. I dag bor de flesta medlemmarna i jaktlagen utanför Locknevi, men har behållit släktgården.

De lokala älgjaktlagen bidrar till bygden genom att i jakten upprätthålla en gemenskap grundad på identiteten som Locknevibo. På så sätt fungerar de delvis som en ersättning för den förlorade arbetsgemenskapen i lantbruket. Ett annat viktigt bidrag till en levande landsbygd är lokal försörjning, vilket jaktturismen bidrar till, om i liten skala. Företrädesvis danska och tyska jägare betalar ett jämförbart högt pris för att få jaga en vecka. Jaktturismen förändrar både jaktens mening (kulturellt), och sociala relationer så att det riskerar att uppstå en motsättning mellan ekonomiska och kulturella/sociala aspekter av bygden.

Jaktens innebörder kan sammanfattas i orden ritual, natur, djur, jämlikt kamratskap, manlighet och plats. För många jägare innebär jakten ett kliv ut ur vardagens rutiner till att ingå i naturen, i en spänningsfylld strävan efter att närma sig djuren. En annan viktig innebörd är att ingå i en jämlik plats- och släktbaserad gemenskap. Med allt fler jägare som inte bor i Locknevi blir platsanknytningen svagare och markägandet väger tyngre, en förändring som banar väg för jaktturismen.

Jaktturismen ställer dessa förändringar på sin spets genom att synliggöra de marknadsmässiga relationerna. När den ibland organiska helheten av jägare-skog-vilt-plats-historia delas upp i en samling objekt för att kunna prissättas förändras uppfattningen om jakten, och i förlängningen hela bygden. Att sätta pris på jakten kan tyckas som ett sätt att åter förstärka jaktens betydelse för hushållsekonomin. Men dels baserades agrarsamhällets ekonomi till stor del på självhushållning och dels baserades det till stor del på kollektiva sociala relationer, ett ideal som ännu dominerar. Kollektivitet betonar likhet och sätter bygdens bästa främst,

medan det postindustriella samhällets ekonomi baseras på pengar och i huvudsak marknadsmässiga relationer. De senare förutsätter hierarkier, till skillnad från jämlika relationer som hanterar skillnader genom att dela lika. Kollektiva relationer rymmer också ojämlikhet när individer underordnar sig det gemensamma bästa. Den reflexiva modernitetens autonoma individer har möjlighet att förstärka både jämlika och hierarkiska relationer.

Att främmande jägare jagar i Locknevi går emot jaktens mening som ett sätt att upprätthålla platsidentiteten. Skepsisen mot dessa främlingar kan tolkas som ett behov av gränser för den platsbaserade gemenskapen och inte låta ett anonymt kollektiv av ”dom” få kontroll över något som är en del av ”oss” (dvs platsen). Känslan förstärks av att jaktturismen driver upp arrendepriserna vilket gör det svårare för icke-markägande Locknevibor och utflyttade att få tillgång till jakt och i förlängningen till bygden.

Det har dock uppstått för Lockneviborna godtagbara kompromisser mellan markägarnas behov av försörjning och jägarnas uppfattning om jakten. En sådan kompromiss kan vara att markägare som själva jagar deltar i någon enstaka veckas jakt tillsammans med betalande jägare. Ett annat exempel är att jaktlagen kollektivt tar emot betalande jägare och använder inkomsten till arrende eller utrustning. Dessa lösningar strävar efter både kollektiva och jämlika relationer.

7. Lantbruket: Olika innebörder beroende på perspektiv

I presentationen av Locknevi i kapitel 3 beskrivs hur förändringarna av lantbruket¹⁹⁰ påverkat bygden historiskt. I detta kapitel ställs i stället frågan ”Vad innebär lantbruket idag både för lantbrukande och icke-lantbrukande Lockneviabor?”.

7.1 Lantbrukande och markägande

Nästan alla markägare i Locknevi har någon anknytning till jord- och/eller skogsbruk, även om bara ett fåtal kan klassificeras som lantbrukare. Enligt LRF:s lokalavdelning finns idag ungefär tio heltidsjordbruk i Locknevi, och dessutom omkring tio gårdar till där det bedrivs någon form av deltidjordbruk.¹⁹¹ Eftersom Locknevi har 34 brukningsenheter (se tabell 6, kapitel 3) kan man sluta sig till att flera lantbrukare brukar flera gårdar. Två av de tio heltidsjordbruken är stora nog att ha anställd arbetskraft, två drivs av en ensam person och några kan kallas familj jordbruk. Nio av de tio heltidsjordbruken har mjölkkor, och ett har köttdjur, vilket är typisk för Kalmar län där det finns fler djurbesättningar än riket i genomsnitt (Jordbruksstatistisk årsbok 2003). Spridningen på både ålder och gårdsstorlek är stor. De senaste fem åren har omkring tre bönder slutat av åldersskäl, men ett par yngre har tillkommit.

De större fastigheterna har oftast skog och ungefär hälften av Locknevis skogsägare är stadsbor. Att kombinera jord- och skogsbruk ger en flexibilitet tycker de Lockneviabor som har provat, men flera har specialiserat på det ena eller andra beroende på intresse och krav på lönsamhet. Stig, som har enbart jordbruket kvar saknar skogen: ”Det är mer känsla att avverka barrskog än buskar.” Herman, som håller fast vid kombinationen, berättar varför:

Men det är ju ett komplement, det är ju på utdöende just den kombinationen med lite mjölkkor och skog. Är det väldigt oväder en dag, ja då finns det alltid, man kan klippa kor, man kan va hemma den dan helt. Man har ju jobb då och sen när det är lägligt då kan man skjuta upp lite jobb. Man mjölker bare och

¹⁹⁰ Med lantbruk menar jag jordbruk, (dvs växtodling och djurhållning), skogsbruk, samt trädgårdsodling. I EU:s jordbruksstatistik finns även fiske finns med, men inte i den svenska statistiken från Jordbruksverket.

¹⁹¹ Jag har intervjuat tjugo personer som i någon form driver eller har drivit jordbruk. Av de tio heltidsjordbruken har jag gjort intervjuer på sex gårdar med elva personer, oftast båda makarna.

sen sticker man iväg och försöker att få ut det innan ovädret kommer det är ju väldigt bra så. (Herman, lantbrukare och Locknevibo)

Många nuvarande och flera utflyttade Locknevibor äger en fastighet där de arrenderar ut åkrarna och sköter skogen själva med hjälp av den medlemsägda skogskoncernen Södra skogsägarna.¹⁹² Flera av de icke-lantbrukande markägare som bor i Locknevi har stark anknytning till lantbruket. De bor på ett nedlagt småbruk, som ofta är en släktgård, och har ett lönearbete som de pendlar till. Några har hästar som de odlar grovfoder till. Några har får och kaniner i dem gamla ladugården och i maskinhallen står traktorer och skogsmaskiner. Det är inte ovanligt med potatisland, trädgårds- och bärodling som komplement till hushållet. Majoriteten av de pensionerade Lockneviborna har varit bönder eller bondmoror. De bor kvar på gården, och betraktas både av omgivningen och av dem själva som bönder.

Carita är ett exempel på icke-lantbrukande markägares anknytning till lantbruket. Visserligen var jordbruket nedlagt när hon föddes, men det är mycket skog att sköta. Hon flyttade från släktgården för att utbilda sig inom lantbrukssektorn, och hon återvänder så ofta hon kan för att se till skogen och hålla kontakten med Locknevi. Carita är bekymrad över att byn växer igen och är pessimistisk inför lantbrukets möjligheter i Locknevi. Helst skulle hon vilja ha djur själv:

Här känns det som att de fortsätter med mjölkkor för att de inte kan något annat, och så har de en tråkig lagård som de inte kan göra så mycket med. Det kostar mycket att bygga om. (...) Om man jämför det jag har sett i mitt jobb så är ju Locknevi en skogsbygd. Jag tror att av dom mjölkgårdar som finns nu kommer bara att finnas möjligen en kvar. Det kommer att ta men det kommer inte att gå att försörja sig. Ska man ha stora gårdar så måste man ju ha stora åkrar. Jag skulle vilja ha lite får här. Jag saknar det. Men jobbar man heltid aldrig att man skulle orka med det. Men jag skulle kunna hamstra på mig lite djur och skulle gärna vilja bo så att jag skulle kunna ha nån häst och lite får och kanske en fjällko. Sådär lite puttinuttigt, även om det inte är så realistiskt. (Carita, utflyttad Locknevibo och markägare)

Per-Åke och Margot är också utflyttade Locknevibor som behållit en anknytning till lantbruket. Båda kommer från småbrukarhem, men medan hon flyttade tidigt stannade han kvar och drev på 1950-talet ett småbruk vid sidan av sitt lönearbete. På 1960-talet flyttade han till Vimmerby men

¹⁹² Arealen skogsmark har inte förändrats så mycket. Sedan 1920-talet har det funnits drygt 11 000 hektar skog i Locknevi, med den högsta siffran år 1937 på 11 701 hektar (Jordbruksräkningen 1927-1956). Efter en svag nedgång är nu skogsarealen uppe i 11 932 hektar (Skogsvårdsstyrelsen 2004).

arbetade delvis i Locknevi. De gifte sig och förvärvade så småningom hans barndomshem som de sedan dess haft som fritidsbostad. När de blev pensionärer flyttade de tillbaka till Locknevi och bor nu på Nygårds äldreboende. De vistas ofta på torpet där han odlar jordgubbar i ganska stor skala, vilket ger honom möjlighet att med jordgubbarna som betalningsmedel delta i den informella ekonomin bland lantbrukare och övriga invånare.

De flesta jordbruk har sidoarrenden, vilket är bra för att hålla landskapet öppet men komplicerar det till synes enkla sambandet mellan gård och företag, då företaget i praktiken omfattar mer än gården.¹⁹³ Korsägande mellan gårdarna beroende på släktskap kan ge komplicerade företagsstrukturer. Om man dessutom funderar över vad som produceras på gården blir bilden än mer komplex. I Vimmerby kommun med många turister finns både ”bo på lantgård”, ridskola, gårdsbutiker med försäljning av både råvaror, livsmedel förädlade på gården och klädesplagg tillverkade av egen fårull. Vad räknas som utomgårdsarbete: telefonförsäljning och skyltmålning som sker på gården men i ett annat företag?

Det är inte enkelt att klassificera vem som är lantbrukare. Är det verksamheten, inkomstkällor, gårdsstorlek eller självbilden som avgör? Anders Salomonsson (1999:22) förslår att ”en bonde är en person (familj, hushåll), som på egen eller arrenderad jord som ett viktigt led i sin försörjning producerar livsmedel och/eller råvaror till livsmedel för avsalu (och eget bruk)”. Denna definition stämmer med den gängse uppfattningen förutom att den inkluderar kvinnor, men den utesluter exempelvis grovfoderproducenter och landskapsvårdare. Göran Djurfeldt och Cecilia Waldenström (1996) föreslår en operationaliserbar definition av olika typer av lantbruk. De sammanför tre enheter som brukar studeras var för sig: produktionsenheten (gården/företaget), konsumtionsenheten (hushållet) och släktskapsenheten (familjen). Utifrån dessa tre enheter skapar de en typologi, med sex gårdstyper.¹⁹⁴ Deras komplexa bondebegrepp möter den ökade heterogeniteten när det gäller vem som är bonde, men avgörande när det gäller vem som är bonde är nog den upplevda identiteten.

Det kontinuum mellan vem som av omgivningen och sig själv räknas som lantbrukare och vem som inte är det gör det svårt att upprätthålla en jordbrukspolitik som är separerad från den övriga landsbygden. Många verksamheter på landsbygden är mer eller mindre knutna till jord- och skogsbruk, och många markägare har rötter i jordbruket. Det finns också

¹⁹³ Omkring 45% av åkermarken i Sverige arrenderas (Jordbruksstatistisk årsbok 2004).

¹⁹⁴ De sex gårdstyperna består av egentliga familjebruk (14%), beroende familjebruk (20%) ensambruk (15%) storbruk (3%) deltidsbruk (38%) samt transfereringsbruk (11%).

landsbygdsföretag utan någon koppling till lantbruk, men som bedrivs på en lantbruksfastighet.

7.2 Politik och framtid

Många kritiska röster hörs i Locknevi när det gäller jordbruks- och skogspolitiken. Båda politikområdena anses lika reglerade, men på olika sätt genom att jordbruket styrs av bidragsregler och skogsbruket styrs av skötselregler. Annan forskning visar att ålder och gårdsstorlek spelar roll för böndernas syn på sin verksamhet (Gunnarsdotter 1999b). De båda faktorerna samverkar på så sätt att de yngre sällan satsar på ett litet lantbruk och om de gör det planerar de från början att arbeta utomgårds. En gemensam nämnare för lantbrukarna i den studien är att de känner sig styrda av alla regler.

Per, en äldre deltidsskötare i Locknevi, klagar över ett slitsamt arbete med mycket administration och bristande lönsamhet: ”Man borde ha en anställd som läser alla papper som kommer. Jag tycker att man investerar lite för mycket pengar så det är svårt att lägga av, tror jag håller på några år till.” Herman, som också är en äldre Lockneviskötare, resonerar på samma sätt:

”Man måste ju jobba för att få nån pension, men när man får dom där papprena så är det nästan en besvikelse. Jag är inte glad åt all pappersexercis med EU utan jag lämnar in det. Man blir tvungen och ta ut bidragen för att få mat till barnen.”

Även en ung bonde berättar att han arbetar hårt för att få företaget att gå ihop och sommartid håller han i gång nästan dygnet runt. Också på de större lantbruken är man kritisk till regleringar. En ung bonde på ett större lantbruk anser att det inte är samma bredd i arbetet efter EU-inträdet. För att komma upp i samma ekonomiska nivå som för tio år sedan är det viktigt att hänga med på alla EU-stöd, påpekar han. Lars, en medelålders bonde på ett annat större lantbruk, tycker att ”förr var vi producenter och nu ska vi vara företagare”. En man som arbetar huvudsakligen med skogen har inte sökt EU-bidrag till gården eftersom han tycker att det är för omständligt. En annan man berättar om stämningen på ett möte med EU-information om stöd till biologisk mångfald och kulturmiljö:

Jag åkte på en sån träff och hälften satt och gapskratta och hälften var urförbannade, jättearga. Dom där stackarna där framme försökte inte ens försvara det. Dom förstod att det inte fungerar för de som jobbar praktiskt. Ju längre ut bland arbetande människor de kom desto mer insåg de hur löjligt det var. Det var inte verklighetsförankrat. Det var en skrivbordsprodukt. (Harry, markägare och Locknevibo)

I skogsbruket har miljömålen intagit en framträdande plats och meningarna går isär bland skogsägarna. Eli, som har arbetat med skog sedan 1950-talet, uppskattar den nya inriktningen men tycker att den ibland går för långt: ”Man trodde på de där som var välutbildade. Sedan stod det klart att det var vansinne (...) Jag tycker inte om högstubbar och torrträd. Jag lämnar i alla fall, vill inte sätta mig på tvären. Det finns inget behov av torrträd och stubbar. Förr kom torpare och tog med sig till vedeldning”.

Eli är inte ensam om att tycka att naturvården tar för stor plats i skogsbruket. Skogsvårdsstyrelsens inventering av nyckelbiotoper anser en äldre skogsägare vara ”konfiskering av privat egendom”. Klassificeringen som nyckelbiotop innebär ingen laglig rätt att hindra skogsägaren från att avverka, men i praktiken blir det svårt att avyttra skog som kommer från ett sådant område. En yngre skogsägare menar att allemansrätten leder till att skogen betraktas som allmän egendom. Själv har han fått tio procent av sin produktiva skogsmark klassad som nyckelbiotop. Han sympatiserar med principen att skydda viss natur, men vill ha ersättning för den kostnad det innebär att avstå från avverkning. Det är viktigt att respektera äganderätten, anser han, annars får politikerna skogsägarna emot sig:

Vi har ju kolbottnar och tjärdalar här men det är klart att jag inte går och talar om det för myndigheterna. Då kommer ju dom att sätta band runt det där så får jag inte göra nånting. Det blir ju missriktat och tvärtom. Drabbas man ekonomiskt illa av det talar man inte om det. Den största källan för att få fram sådana biotoper den har man täppt till munnen på. (Harry, markägare och Locknevibo)

Visserligen kritiseras miljötänkandet i jord- och skogsbrukspolitiken av brukarna, men deras medvetenhet om miljöproblemen har ökat. I den gamla kvarnen har mjölnaren sparat glättiga affischer från 1940- och 1950-talen där vackra blonda flickor gör reklam för betat utsäde. Anders Salomonsson (1999:45) berättar om en lantbrukare som på 1960-talet fick höra av lantbrukskonsulenten att DDT var så ofarligt så de kunde blanda det i mjölet vid brödbaket. En annan konsulent hälsade lantbrukarna välkomna med en sup hormoslyr.

Alla intervjuade ser mörkt på lantbrukets framtid, även om de som driver storbruk inte är bekymrade för egen del. Inställningen hos Locknevis lantbrukare överensstämmer med vad som framkommit i andra studier (Salomonsson 1999:36). Alla tror att specialiseringen och kravet på större enheter fortsätter och att Locknevi inte har så goda förutsättningar att hysa flera stora lantbruk. Trots detta har det skett enstaka nyetableringar/-expansioner i Locknevi på senare år. Ett alternativ till specialisering och expansion är diversifiering av produktionen, och några affärsidéer som nämns under intervjuerna är veckovis uthyrning av torp, jakt och fiske. Den gängse uppfattningen är att inflyttningen fortsätter men att lantbruket minskar: "Det blir nog varg och vildsvin här i framtiden", säger Holger som är pensionär. En annan pensionär är också pessimistisk: "Det blir inte levande om marken inte brukas och det inte finns djur."

Nej, jordbruk det tror jag att det är bara entusiaster och lite hästar. Vi har ju granngården, där har jag bete lite på hans och har lite samarbete, men när vi kom hit då var jag yngre då fanns det en bonde där. (...) De har några hästar så de får bidrag och sen hjälper jag dem, släpper in djurena så att de har lite mer bete. Och sen tar han in lite hö och säljer väl till andra hästägare, så att det är ju lite hobbyjordbruk. Det är väl det som blir framtiden kanske. (...) Ja det är väl det enda att dom har tillräckligt med jobb och kan pendla till Vimmerby, Ankarsrum, Västervik. (Herman, lantbrukare och Locknevibo)

Några av de intervjuade efterlyser samhällsstöd för att rädda den hotade landsbygden, samtidigt som de vill få bort samhällsinblandningen i lantbruket. Villrådigheten kan ta sig partipolitiska uttryck och vid två intervjuer säger sig personerna ibland ha röstat på kristdemokrater och moderater för att hävda individens självständighet, samtidigt som de i vissa

frågor anser sig hävda kommunistiska ståndpunkter. Det märks i partipolitiken att lantbrukarna inte dominerar Locknevi längre, eftersom Lockneviborna i kommunfullmäktige representerar olika partier.

Lantbrukarnas kritik mot i första hand jordbrukspolitiken tolkar jag inte som en avoghet till politiska regleringar i allmänhet, utan mot den politik som inte stämmer överens med deras föreställningar om lantbrukande. Ett liknande resonemang för även Marie Stenseke (1997:133-170) när det gäller frågan om en uthållig markanvändning. Hon menar att en av grunderna till motsättningar mellan nationell politisk styrning och ett lokalt engagemang är att olika värdesystem kommer i konflikt med varandra.

Bakom de olika värdesystemen går det att urskilja två olika kulturella modeller av jordbruk, som gör att lantbrukarna ibland har svårt att känna igen sig i politiken (Gunnarsdotter 1999a). Den modell som fungerar som offentligt ideal i den jordbrukspolitiska diskursen konstrueras av en i huvudsak mekanistisk världsbild. I denna kulturella modell är lantbruk ett ekonomiskt system av komponenter i form av resurser (djur, maskiner, kunskap, byggnader) med uppgift att producera varor och tjänster (livsmedel, öppet landskap). Den andra modellen, som är en dold modell för praxis, återfinns främst hos brukarna och vilar på en organisk världsbild. I denna modell är lantbruket en organism bestående av en plats och ett antal människor länkade till varandra med uppgift att producera och reproducera liv (livsmedel, arvingar, relationer). Samma person kan växla mellan de olika modellerna beroende på sammanhang, exempelvis om rollen som lantbrukare eller tjänsteman.

7.3 Relationer till gården

Med två undantag är lantbruken i Locknevi släktgårdar som ärvt av sonen och i enstaka fall av dottern. Två av heltidsjordbruken är arrenden. Den partner som flyttat till gården kommer oftast från Småland, och flera har släktanknytning till Locknevi. Endast en lantbrukare saknar tidigare anknytning till trakten.

När man brukar en släktgård ligger det nära till hands att känna plikten att förvalta ett arv, och det är många bondsöner och -döttrar som brottats med detta. Gabriel, som har tagit över ett större lantbruk i Locknevi, har aldrig funderat över något annat yrke. Plikten och intresset gick hand i hand när han valde en lantbruksutbildning. När han talar om investeringar som gjordes på gården innan han föddes säger han att "vi" byggde. Lars, som har övertagit en släktgård i Locknevi, säger att det är fel inställning om man har det som krav att förvalta ett arv: "Man måste tycka att det är roligt att vara bonde." Han menar att det är inte så lätt att övertyga ungdomar om att välja lantbruk i dag: "Att vara bonde och tjäna hälften så

mycket och jobba dubbelt så mycket, då är det inte frihet”. För Fredrik, om också tagit över släktgården, är plikten tung när lönsamheten i företaget sviktat:

Hade jag vetat vad det innebar hade jag åkt tillbaka. Vi var ett gäng som höll ihop (...) Jag saknar detta, det är mycket ensamjobb här. Det är svårt att få tag på vettiga maskinjobb och taskig lönsamhet, men det är svårt att avveckla nu. Det är viktigt att ta över efter farsan och förvalta arvet, men man är bunden av djuren, särskilt på helgerna (Fredrik, lantbrukare och Locknevi).

Känslan av att förvalta ett arv behöver inte innebära att man brukar gården. Ett medelålders par var ganska unga när de flyttade till Locknevi från Vimmerby för att överta en släktings gård. De såg det som ”en fin gest” att ta över gården, men planerade inte att bo där på heltid. Jordbruket var och förblir nerlagt, och de har båda heltidsarbete i Vimmerby. De sköter dock skogen, har hästar och samarbetar med lantbrukande grannar. Pengarna från skogen går till att hålla byggnader och annat på gården i skick.

Man kan också förvalta ett arv utan att vare sig äga eller bruka gården. En syskonskara som flyttat från Locknevi ärvde föräldrarnas gård. Ett av syskonen ville lösa ut de övriga, men ett tyskt par bjöd det tredubbla och syskonen bestämde sig för att sälja. Brodern som ville köpa bor i Vimmerby och åker ibland till gården för att hälsa på den nya familjen, och hjälpa till med värmepannan *etc.*

Irène Flygare (1999a:369) har studerat generationsskiften på ett antal svenska lantbruk. Hon urskiljer tre grupper; de övertygade som gjort ett medvetet val, de traditionella som sakta har vuxit in i bonderollen, och de alternativa som haft andra framtidsplaner men som böjt sig för föräldrarnas vilja. I Locknevi finns alla tre inställningarna representerade, men de olika kategorierna vävs in i varandra. Övertagandet har för de flesta skett som ett medvetet val grundat på ett intresse vilket uppstått efter att de sakta har vuxit in i rollen. Ibland har beslutet fattats snabbt då fadern har blivit sjuk, arrendatorn slutat eller en valsituation har uppstått av någon annan anledning. De har då känt att lantbruksintresset är större än intresset av att sälja gården, och i vilket utsträckning valet beror på plikten att förvalta ett arv eller av ett genuint lantbruksintresse är svårt att säga.

Flera av lantbrukarna i Locknevi har föräldrar som hjälper till på gården, och i något fall är två generationer delägare. Ibland kan den yngre generationen tycka att de äldre lägger sig i lite för mycket, då de kan ha olika åsikter om hur jord, djur och skog ska skötas. Alla lantbrukare har inte barn och några har för små barn för att det ska vara aktuellt med ett övertagande. Av de hemmavarande barnen har några visat intresse, men ibland är gården för liten för att de ska våga satsa. Några generationsskiften har dock skett de senaste åren. Föräldrarna är noga med att inte pressa sina

barn till att överta gården. Inte ens föräldrarna på en gård som har gått i arv fem generationer på mödernet har försökt övertala döttrarna att utbilda sig inom lantbruk. Även om ett av syskonen vill ta över gården är det inte enkelt att lösa ut de övriga ur fastigheten som ofta värderas till flera miljoner. Den nystartade lantbrukaren börjar ofta med stora skulder och dryga räntor. Att äga en släktgård och inte ha några barn är också en problematisk situation.

Att ärva en gård innefattar också att ”ärva” både relationer till platsen och sociala relationer. Gården fungerar som ett ekonomiskt och emotionellt band mellan generationerna, skriver Flygare (1999a:366). Förhållandet mellan generationerna påverkas av att barnen har fått ekonomiskt stöd för att kunna ta över gården, vilket ger en kvarstående föräldramakt som uppfattas som en del av bondelivet (ibid). Det emotionella bandet förstärks av att det är ett hem för flera generationer.

För en ditflyttad svärdotter kan det vara problematiskt att överta bostad och hushåll efter svärmor.¹⁹⁵ Flygare (ibid:375) sammanfattar övertagandet: ”Jord kommer till den enskilde inom en arvsordning som i huvudsak är primogenitur, patrilinejär, och impartibel. Tillsammans bildar dessa element en stel struktur som skaver mot föräldrarnas strävan efter att ge sina barn en rättvis och jämlik behandling”.

Känslan av att förvalta ett arv påverkas av olika föreställningar om vad man ärver, enligt Stenseke (1997:125). Hon finner att i mellanbygden (Västergötland) är det i första hand marken man förvaltar medan i slättbygden (Skåne) är det företaget snarare än en särskild bit mark. Lantbrukarna på slätten är därför mer benägna att sälja gården än sina kolleger i mellanbygden. I mellanbygden är man mer platsbunden medan bönderna på slätten identifierar sig mer med yrkesrollen. Locknevi är mer av en skogsbygd där lantbruken är både färre och mindre än i de båda områden som Stenseke studerat. Här är det kanske ännu tydligare än i mellanbygderna att det inte i första hand är företaget man förvaltar, utan det är just den här specifika gården.

Stenseke har också funnit att lika villkor för lantbrukarna i form av mark och gårdsstorlek inte är tillräckligt för att förklara varför antalet aktiva bönder ökar i vissa bygder och minskar i andra (1997). En viktig faktor är vad hon kallar byanda. Hon fann också att jordbruket föreföll livskraftigare i bygder där generationsskiftet skedde under det för jordbruket gynnsamma

¹⁹⁵ En lantbrukssociologisk studie visar att tre fjärdedelar av männen var uppväxta i bygden, mot knappt en tredjedel av kvinnorna. Visserligen hade hälften av kvinnorna flyttat högst fem mil, men det speglar ändå en anpassande kvinnoroll som återkommer när det gäller kvinnors flexibilitet i lantbrukssysslorna (Gunnarsdotter 1999b:26).

1970-talet snarare än under 1960- och 1980-talen med en kärvare jordbrukspolitik.

Slutsatsen är att det inte räcker med att det finns lantbruk i en bygd för att det ska bli en levande landsbygd. Det underlättar om de lantbruk som finns förvaltas av bönder med starka band till gården, vilket gärna uppstår när det är en släktgård. Ytterligare en bidragande faktor är att övertagandet sker så att företaget blir ekonomiskt livskraftigt, vilket i sin tur påverkas av de politiska villkoren. Om politiken uteslutande utgår från en mekanistisk världsbild, och lantbrukandet (som vid generationsskifte) utgår från en organisk modell försvårar det lantbrukarnas villkor. Jordbrukspolitiken handlar i första hand om företagande, medan lantbrukande för många bönder i lika hög grad handlar om relationer till historien (tidigare generationer) och till en specifik plats (gården).

7.4 Sociala relationer i lantbruket

Släktskap

Släktskapsrelationer är fortfarande viktiga inom lantbruket, vilket inte minst generationsskiften visar. Den familjebaserade arbetsgemenskapen har tunnats ut betydligt, men det är inte ovanligt att släktingar kommer och hjälper till vid höskörden. De mest påtagliga släktbanden finns mellan generationer, och dessa relationer kan präglas både av ett ömsesidigt beroende och av en maktkamp. Familjerna på de största gårdarna är släkt med varandra och känner varandra väl, och både de och andra lantbrukare har en del maskinsamarbete. Ett inflyttat par och ett lantbrukarpar, båda utan släkt i Locknevi, skojar om att de har adopterat varandra. I detta frivilliga släktskap ingår åtaganden som att hjälpa till i höskörden, gå på skolavslutningar och uppvakta på bemarkningsdagar.

Klass

Hierarkiska relationer, i termer av klass, är ganska frånvarande i samtalen om lantbruket trots att den ekonomiska aspekten är ytterst närvarande. Idealet är en kollektiv identitet som bonde med inbördes jämlika relationer. Som framgår i de tidigare avsnitten varierar både storleken och lönsamheten på lantbruken i Locknevi, men viljan är stor att hålla samman bondekåren. Normen är heltidslantbruk och på de lokala LRF-mötena diskuterar man sällan deltidsbrukarnas eller småbrukarnas villkor. Men klasskillnader finns och kan exempelvis gälla de mindre lantbruksföretagens svårighet att få låna pengar av banken till investeringar. Man kan ha samma föreställningar om hur jordbruk och skogsbruk bör skötas men ekonomin avgör om man kan realisera idealet:

Vi skulle också kunna ha fin skog om vi inte behövt jobba (utomgårds). När dom gör något, byter ut ett fönster, så lejer dom för det och så är det klart på en eftermiddag. (...) (En annan markägare) till exempel har fint, men det är en rik finhet. Vårn grind har jag ritat själv, gjort själv med hjälp av pappa, målat själv och satt upp den själv. Om dom bara knäpper med fingret så kommer någon och målar om husen. (Pia, inflyttad markägare)

Det tydligaste sammanhanget där hierarkiska relationer märks gäller markinnehav (se kapitel 5). Tidigare var det män, och i mindre utsträckning kvinnor, från de större gårdarna som engagerade sig i politiken och i andra föreningar. Även i dag spelar dock markinnehav roll och så gott som alla invånare i Locknevi vet vilka familjer som bor på gårdar med lantbruket i drift, och vem som har bott där förut. De familjer som bor på gamla släktgårdar och de som känner till vilka som bor där räknas av varandra och av omgivningen mer som riktiga Locknevibor än övriga invånare. Markägande behöver inte handla om ekonomisk status. Erik Westholm (1992) som har studerat Dalarna fann att markägande ger både en tillhörighet i bygden och kontroll över resurserna. De inflyttade Lockneviborna äger sällan mark, vilket gör att de saknar en form av tillhörighet i bygden. De kan dock ha hög status i form av utbildning, yrke och ekonomi, och försöker skapa tillhörighet i bygden genom exempelvis föreningslivet (se kapitel 8).

Kön

Könsrelationer är ytterligare ett exempel på sociala relationer. Kvinnornas roll i lantbruket har drastiskt förändrats och numera är det främst kvinnorna som arbetar utanför jordbruket.¹⁹⁶ Den extra inkomsten till gården är många gånger nödvändig, men för männen kan det kännas orättvist att hon får mer pengar i handen än han trots att han arbetar minst lika mycket (Karlsson 1999:102). Typiska kvinnoysslor är fortfarande tvätt, matlagning, disk, dagliga inköp till hushållet, att ta hand om småbarn och att sköta höns (Flygare & Isacson 2003). Nyare sysslor som har blivit främst kvinnors ansvar är att sköta bokföring och annan administration samt att sköta ridhästar. Kvinnorna ansvarar också ofta för att ge kalvarna mjölk och att hålla rent i djurstallarna. Tendensen från efterkrigstiden att kvinnan blev det flexibla könet håller i sig även för dagens

¹⁹⁶ Fram till 1960 arbetade omkring 90 % av kvinnorna heltid inom jordbruket, även om arbetstiden minskade något för kvinnor på större lantbruk (Flygare & Isacson 2003:43). År 1991 hade 75% av kvinnorna någon gång under året arbetat utanför gården (ibid).

lantbrukarkvinnor som rycker in där det finns behov av dem (Flygare 1999a).

Jämfört med sina mödrar är dagens bondmoror måttligt flitiga husmödrar, men jämfört med dem som inte vuxit upp i lantbruk är de kunniga. En kvinna som har flyttat till Locknevi från en tätort säger att hon känner sig lite utanför när alla är så duktiga. De yngre kvinnorna är medvetna om idealet och slits kanske mer än jämnåriga stadskvinnor mellan olika "måsten". Magdalena är Locknevibo, bonddotter, småbarnsmamma, heltidsarbetande utanför hemmet, markägare med delansvar för skogen och på fritiden jagar hon. Hon kombinerar det typiskt manliga skogsarbetet och jaktintresset med en traditionell husmoderroll och berättar i en intervju om hushållsarbetet:

YG: Hinner du med husmodersarbetet också?

Nja, det gör jag ju lite grann fast jag är ingen sån där exemplarisk som bakar kakor och hembakat bröd, det prioriterar jag inte heller. Men visst vill vi gärna ha nåt kaffebröd. Matbröd blir det inte så ofta, det blir det inte.

YG: Tar du hand om bär och svamp och sådär också?

Ja, jo jag plockar rätt mycket svamp, nån liter saft och lite sylt också. Men inte så att jag gör precis allt, det brukar jag inte göra. Sen tycker jag väl i och för sej att det är lite roligt också. Det är ju roligt att ha sånt som man har gjort själv, stått i köket och gjort.

YG: Men du gör det för att det är kul så, du känner inte trycket på dej?

Nej, det är väl många gånger roligt men ibland kan det väl va i och för sej. När man har väldigt mycket att göra och sen man kanske ser att det är fullt av hallon som håller på att bli övermogna. Då får man ju göra det vare sej man vill eller inte. Så kanske ibland va. Jag tycker ju i och för sej att svampplockningen gör man väl lite mer för att det är roligt, i och med att jag tycker det är kul att komma ut i skogen och så då.

YG: Men du tar hand om hallonen i alla fall.

Ja, jo det gör jag men sen har jag dåligt samvete för det med.

Två kvinnor som flyttade från tätort till lantbruk i Locknevi hade svårt att få svärföräldrarna att acceptera deras behov av umgänge och arbetskontakt utanför lantbruket. Båda kvinnorna hade i början svårigheter att anpassa sig till husmodersrollen i lantbruket. För Maja blev det problematiskt att förhålla sig till djuren såsom det förväntades av en bondmora:

Jag älskar ju livet. Då tycker jag att det är så definitivt även om kon eller kvigan är sjuk. Jag upplevde första kon vi fick nödslakta, och vi hade trälat

med den. Den hade kalvförlamning och allt möjligt och hon la huvet i mitt knä, och jag grät och kon grät, faktiskt för att det kom tårar på henne också. Och det var en sån kviga som farfar var förbannad på, (Maken) var förbannad på henne och det var bara skit med henne. Hon sparkade och hon slog, men hon blev så snäll så det var inte vettigt. Och sen då när hon hade haft kalvförlamning, då när dom skulle skjuta henne, då låg hon med sitt huvud i mitt knä. Och jag tjöt och sa att även djur har känslor fast många tror ju inte det. Men då tänkte jag att nä, ska jag hålla på så här? Jag klarar inte av det här. Och då tänkte jag att jag ska försöka att ha ytterligare ett steg emellan mej och djuren. Jag ska inte bry mej så mycket, men det kvittar ju. Fick nödslakta härom veckan då, det var också en sån där snäll som man hade gått och pysslat med hela vintern. Och då var vi tvungen på grund av kallbrand, fast man har blivit lite hårdare. Jag var mjukare förr, nu är jag mer hård. (Maja, Locknevibo och lantbrukare)

Bonddöttrarna i Locknevi klarar att köra traktor och att röja i skogen, även om de sällan gör det. Lisbet tröskade, körde traktor och så småningom även bil redan på 1940-talet: ”Det var inte många flickor som gjorde det men jag blev aldrig retad för att jag gjorde pojksysslor.” En intervjustudie med lantbrukande kvinnor som har vuxit upp i lantbrukarhem visar att kvinnorna gärna skulle vilja ägna sig mer åt utearbete, men att barnen gör att de i stället tar huvudansvar för hushållet (Karlsson 1999:83).

Modernitetens ideal med pyssliga hemmafruar och smäckra flygvärdinnor har inte helt ersatt idealet om muskelstarka bondmoror. En manlig Locknevibo beskrev en annan man med de berömmade orden: ”Det är en jäkel att ha brea händer på frua sin.” Uttalandet visar en könsordning där både kvinnor och män förväntas arbeta hårt, men inom olika sfärer. Mannens sfär är klart definierad, medan kvinnans sfär är mer diffus och sträcker sig in i mannens beroende på situation (Flygare 1999a). Uttalandet är också ett exempel på en dominerande struktur¹⁹⁷ där mannen är överhuvudet enligt den gamla hustavlan där husfadern står under Gud och kungen, men över kvinnor och barn. Det är han som beröms för ”att ha” en bra kvinna. I den stumma strukturen som framkommer i praxis har dock kvinnorna en viktig roll. Det är hon som är duktig. Det finns gott om framträdande och respekterade kvinnor i Locknevi, både bland infödda och inflyttade, lantbrukare och icke-lantbrukare.

Trots att kvinnornas andel av jordbruksarbetet generellt har minskat och att det generellt är hon som flyttar till hans släktgård, pågår ingen entydig maskulinisering av jordbruket, menar Göran Djurfeldt och Cecilia Waldenström (1998). Kvinnors arbetsinsats har tvärtom ökat i de egentliga

¹⁹⁷ Uttrycken dominerande och stum struktur kommer från Edwin Ardener (1989), se kapitel 5.

familjebruken och i storjordbruken. Det pågår alltså både en marginalisering och en professionalisering av kvinnor i jordbruket.

Maskulinitet hör ihop med teknologi och Berit Brandth (1995) menar att dessa två fenomen fortsätter att konstruera varandra, men att maskuliniteten i lantbruket har förändrats. Bondeidealet med en stark, smutsig kroppsarbetare håller på att ge vika för en affärslik maskulinitet (ibid). Först ersattes hästen av traktorn som manlig symbol, och nu är det datorn. Alla symboler associerar till teknologisk kompetens och kontroll över naturen, menar Brandth. Hon är dock öppen för att det finns motsägelsefulla tendenser i genusmodellerna och att det kan vara fråga om parallella maskuliniteter, vilket märks exempelvis i älgjakten i Locknevi.

Det är inte bara de konkreta relationerna som förändras utan också innebörden av exempelvis släktskap, klass, kön, lantbrukare eller inflyttad. Kategorierna upplöses och blir mer flexibla.. Pierre Bourdieu (1995:23) menar att sociala klasser och andra kategorier inte finns i sig. Det som finns är sociala rum, rum av skillnader, i vilket exempelvis klasserna skapas. Bourdieu talar också om fält, som kan vara sociala, kulturella, ekonomiska eller politiska. Poängen är att det inte är individerna eller grupperna som utgör färdiga kategorier utan att allt konstrueras i system av relationer.

I Locknevi finns som vi har sett skillnader som berör både klass, kön, generation och position. Vad dessa skillnader innebär i det sociala rummet, hur de tolkas, beror på ytterligare faktorer som hur man bor, om man har anknytning genom släkt eller äktenskap, hur länge man har bott i Locknevi *etc.* Dessutom påverkas man av mer avlägsna skeenden som exempelvis politik och samhällsanda. Jordbrukspolitikens betoning på företagande är en bidragande orsak till att marknadsmässiga relationer ökar. Andra faktorer som påverkar de sociala relationerna är att lantbrukarnas andel av landsbygdsbefolkningen minskar, samt den ökade integreringen mellan stad och land. Könrelationerna påverkas av att lantbrukarhustrurna och deltidslantbrukande män ofta har en professionell identitet utanför lantbruket.

7.5 Drivkrafter och bondeidentitet

Den starkaste drivkraften bakom Locknevböndernas lantbrukande är *att förvalta* en släktgård. Precis som inflyttade Locknevbönder har lika starka känslor för bygden som infödda har också arrendatorerna och de som köpt en gård också starka band till gården, men banden har delvis olika grund. Frågan har behandlats under rubriken "Relationer till gården", och jag lyfter här fram balansgången mellan att förvalta ett arv och att vara affärsmässig. Leif som bedriver storskaligt skogsbruk, men som slutat med jordbruket, betonar att det är en släktgård han driver även om han har förändrat verksamheten. Han visar en tavla med namnet på dem som i fem generationer brukat och ägt gården på pappans sida, och han berättar att den fastighet han köpte i Locknevi har varit i släktens ägo på mammans sida i tio generationer. Han tolkar arvet som att vara expansiv utifrån de resurser gården ger.

För tiden ändrar sig. Det är utveckling. Många blir statiska och det är livsfarligt. Då finns ingen utveckling i nånting. Sen gör jag säkert fel och det gjorde dom nog också för 200 år sedan, men gör man inget alls är det riskfritt. Då gör man inget fel. (...) Jag har inga hämningar. Mina förfäder har köpt gårdar och flyttat hus. De var inte hämmade av nånting och det är inte jag heller. Den enda hämningen jag har av att det är en släktgård här är att jag inte

kan sälja. Hade jag en mekanisk verkstad och kom upp i åren skulle jag sälja skiten och kanske jobba kvar ett tag. Det kan inte jag och där har du hämningen. (Leif, markägare och företagare)

Leif ser sig själv som en del av historien och vår tid är inte annorlunda än den tid som förflutit, utan han menar att förändring är en naturlag. Det som är hans största resurs, släktgården, är också hans största begränsning. Traditionen, hans plats i tidens flöde, hindrar honom från att sälja. Gården är alltså inte bara ett objekt i en affärsmässig relation, utan ingår liksom han själv som en komponent i ett större system. Att han själv är barnlös verkar inte ha någon betydelse i synen på gården som ett arv att förvalta, inte som han medger.

Frihet är ett annat återkommande tema både i Locknevi och i andra studier om drivkrafter i lantbruket.¹⁹⁸ Friheten handlar om att vandra som man vill på sin egen mark och att själv välja vilka sysslor man vill utföra. Med tanke på att frihet är en viktig del i lantbrukarnas självbild är det lätt att förstå motviljan mot de regleringar som sedan urminnes tider omgärdat jord- och skogsbruk.¹⁹⁹ Djurens behov och vädrets makter är annat som villkorar friheten.

Frihet betyder för många människor frihet från arbetet, men för bönder gäller snarare frihet i arbetet. Flera av sysslorna i lantbruket befinner sig i gränzonen mellan arbete och fritid. Trädgårdsarbete som är en populär fritidssyssla för icke-lantbrukare kan för bondmorän upplevas som arbete när frukt och bär ska tas tillvara. En vanlig manlig fritidssyssla är jakten, som liksom trädgården ger ett litet tillskott till hushållet. De som var lantbrukare före 1970-talet berättar att de sällan hade mer än enstaka dagars semester, och även dagens lantbrukare har förhållandevis lite ledigt. Lantbrukarna i Locknevi reser gärna bort någon vecka med husvagn i Sverige eller med buss till kontinenten. Bondens årsrytm följer naturens och vädrets växlingar i stället för de lagstadgade fem veckornas semester. Kostnaden för att avlöna en avbytare är också ett hinder.

Arbetet med *djur och natur* uppskattas också av bönderna, men grundar sig delvis på en annorlunda uppfattning jämfört med stadsbornas. I kapitel 6 diskuteras olika syn på djur och natur i samband med jakten. Det framgår att det är svårt att uttala sig generellt om skillnader mellan då och nu, utan att det snarare är olika kontexter som aktiverar olika uppfattningar. I

¹⁹⁸ Se exempelvis Borgström och Ekman 1992, Djurfeldt 1998, Flygare, 1999a, Salomonsson 1999.

¹⁹⁹ Regleringen av jordbruket är äldre än både EU-medlemskapet, kohandeln, spannmålstullarna och skiftesreformerna. Andra exempel på hur myndigheterna har reglerat böndernas villkor är förmalningstull, skjutshåll, gästgiverigårdar, snöröjning och allmänt underhåll av vägnätet (Salomonsson 1999:54).

intervjuerna med bönder och jägare i Locknevi påstår de att det i jakten blivit vanligare att uppfatta djuren som subjekt. De säger också att man på landsbygden förhåller sig mer realistiskt till att slakta eller jaga djur jämfört med de stadsbor som inte varit med om dessa situationer. Lars, som är lantbrukare och född på gården, anser att djuren är mer som individer nu:

När man slaktar djuren kan man säga: –Nu går vi till de sälla jaktmarkerna när man leder dom i grimman. Det är kanske inte så trevligt men det hör till. Man är uppväxt med det. (Lars, Locknevibo och lantbrukare)

Särskilt lantbrukarna på de större gårdarna i Locknevi framhåller *arbetsuppgifternas variation* som stimulerande, exempelvis utmaningen i att ha kontroll över så vitt skilda verksamheter som finns i ett lantbruksföretag. Välskötta företag med god avkastning är ett bidrag till en god landsbygdsutveckling, menar Leif. Han antyder att han borde få mer uppskattning, i stället för att de som är aktiva i föreningslivet lyfts fram.

Indirekt tillför det arbetstillfällen, dom som jag hyr in. Det kanske inte syns eftersom de inte är anställda. Men jag borde tillföra mer jobb till bygden än om jag vore passiv skogsägare. I och med att jag dessutom gör lite onödigt jobb. Jag kan ju inte välja en firma för att gynna bygden utan jag tar den som är bra, men det är i stort sett härifrån. (...) Bara att du försörjer dig själv är ju ett tillskott, och du håller ju flera fastigheter i skick. (Leif, markägare och företagare)

Nackdelarna med lantbruket framkom delvis under rubriken ”Politik och framtid” där flera av Locknevis lantbrukare klagar över mycket regler och lite avkastning. I en intervjustudie framkommer att det inte räcker med ekonomiska förklaringar till varför människor väljer att lägga ner sitt jordbruk (Nordström Källström 2003). Förutom dålig lönsamhet är ensamhet och utsatthet två viktiga omständigheter som kan få lantbrukarna att vilja lägga ner gårdsdriften. Ensamheten gäller både svårigheten att bilda familj, vilket gäller främst män, och att det finns få lantbrukare och andra landsbygdsbor i närheten. Utsatthet är något som många upplever i sitt samröre med myndigheter och andra organisationer.

På tvärs mot en heterogen bondekår med olika verksamhet, gårdsstorlek och arbetsinsats finns några gemensamma villkor som bildar en minsta gemensamma nämnare för bondeidentiteten (Gunnarsdotter 1999b):

–Beroendet av väder, marknad och politik gör att arbetet präglas av en stor *osäkerhet* för den produktion som egentligen kräver lång framförhållning.

–Att arbeta med det som lever och växer på en plats som brukats länge, kanske av den egna släkten, ger ett *sammanhang* i tillvaron som är få yrkesgrupper förunnat.

–*Familjen* som produktionsenhet, och inte bara konsumtionsenhet ger kvinnor, män och barn delvis andra roller än i andra yrkesgrupper.

–Det familjebaserade företagandet ställer krav på en *flexibilitet* som skiljer sig från många yrken där arbete och fritid skiljs åt.

–Rationaliseringen leder visserligen till ökad specialisering av produktionen, men få gårdar med ett fåtal människor ställer också krav på en yrkesmässig *mångsidighet* som går stick i stäv med den ökade specialiseringen inom många yrkesgrupper.

Drivkrafterna och villkoren ger en bondeidentitet som kan sammanfattas med två nyckelord: *kontinuitet* både när det gäller tid (årstidsväxlingar och generationsväxlingar) och plats (förvaltarskap), och av *självständighet* (familjen rår sig själv). De båda nyckelorden kan tyckas motsägelsefulla, då kontinuiteten associerar till bundenhet och självständigheten associerar till frihet, men det är i detta spänningsfält som bondeidentiteten skapas.

Sammantaget visar drivkrafterna och villkoren att epitetet bonde är mer än en profession. Liksom för övriga Locknevi-bor aktiveras den professionella identiteten ofta utanför bygden, tillsammans med andra ur samma profession. Det finns en tendens till att yngre lantbrukare umgås mer med lantbrukare utanför Locknevi än med icke-lantbrukande Locknevi-bor. En tolkning är att de för att överleva som lantbrukare satsar allt på professionen och inte har så mycket ork kvar att engagera sig i platsidentiteten som Locknevi-bor. De yngre lantbrukarna har ofta små barn, en fas i livet då utrymmet för engagemang utanför hemmet är begränsad. Platsen krymper till att omfatta gården. Kanske förändras detta när ansvaret för barnen minskar och andra intressen får utrymme.

Platsidentiteten är förknippad med en sociocentrisk identitet där försörjning, umgänge, släktskap, boende och fritidsaktiviteter utspelar sig mer eller mindre på samma arena (Schweder & Bourne 1984). Dagens platsidentitet är en av flera sociala identiteter där den professionella identiteten ofta spelar en stor roll, men den utspelar sig inte på samma arena som de övriga verksamheterna. Den professionella identiteten är mer egocentrisk, grundad på individens förmåga och handlingar (ibid). Ökad specialisering är ett av modernitetens kännetecken, och spänningen mellan antingen en platsidentitet eller en professionell identitet blir särskilt tydlig för lantbrukarna som tidigare haft båda identiteterna på samma plats. Med färre lantbrukare i bygden tvingas de att välja om de i första hand ska vända sig bort från bygden och inåt gården för att identifiera sig som lantbrukare, eller om de ska upprätthålla kontinuiteten genom att vända sig mot bygden och se sig som Locknevi-bor.

7.6 Lantbrukande och landskapande

Locknevis lantbrukarna uppfattas som betydelsefulla kulturbärare av övriga Locknevisbor. Dels genom att de ”skapar landet”, alltså åstadkommer odlingslandskapet som är det synliga beviset på att bygden existerar. Dels genom att de representerar de normer från det bondepräglade samhället före 1950-talet som fortfarande präglar bygden. Normerna består exempelvis av att kunna arbeta hårt fysiskt, att skrida till handling snarare än att prata, att inte sträva efter egen vinning på grannens bekostnad, att samarbeta och att visa snarare än att tillrättavisa barnen. Andra normer är familjebaserat umgänge, och könsuppdelning i arbete och hushåll.

Odlingslandskapet upplevs delvis på olika sätt beroende på om man själv är brukare eller inte. De två följande citaten kommer från två kvinnor som flyttade till Locknevi under olika decennier. Ingen av dem hade tidigare anknytning till lantbruk, och de såg landskapet och dess potential från ett annat perspektiv än bondens.

Här hade ju varit lantbruk tidigare men när jag kom växte gräset högt och ormar hade vi, huggorm. När jag påtalade det såg min man också att det såg förskräckligt ut. Då skaffade jag får och då kom vi ihop med andra som hade får. (...) Ja det var jag som kom och hämtade hem tre tackor. Ett tag hade vi 79 djur här. Jag hade ju sagt förut när det var dåliga somrar att jag inte skulle kunna vara bunden och vänta på att det skulle bli fint väder och ta in höet, men så hamnade jag i den situationen. Jag hade bestämt att vara ledig på somrarna. Ibland gick det bra och ibland mindre bra, med vädret. Det var tur att jag inte hade djur förra året när det regnade varje dag. (Berbel, inflyttad markägare)

Jag blir lyrisk ibland över den här kulturbygden, kossorna, tranorna. Landsbygden har ett värde som är underskattat. (...) Vi vårdar våra marker. Jag försöker att ta upp nya, dom här åkerlapparna försöker vi och hitta. Hygget skall inte vara ett hygge utan här skall bli betesmark för det har varit betesmark en gång i tiden. Vi har gjort ett viltvatten här uppe så vi har ju ganska mycket vilt. När vi flyttade hit så var det planterad skog här nere i dalsänkan och den högg NN och jag ned med. Andra sa det är ju kapital, men det är inte kapital för oss den skogen, det var himla bra ved, men jag vill ha öppet. Och i den dalsänkan så går det både rådjur och älg. Vi har en saltsten precis utanför huset. Vi gjorde Smålandsgärdsgårdar förra året också. Det är klart dom ser ju att vi med handling vårdar det som är en del av Locknevi. (Ylva, inflyttad markägare)

Locknevböndernas beskrivningar av sitt brukande är fulla av syner, dofter och känslor, när de talar huvudsakligen om sin gård och sin livsmedelsproduktion, men de kommenterar sällan hur omgivningen ser ut. För dem är lantbrukandet en handling medan det ligger närmare till hands för icke-lantbrukare att uppfatta det synliga resultatet av handlingen. Böndernas relation till odlingslandskapet är ett exempel på den omedelbara närvaron i platsen som Ingold (2000) och Caesey (1996) skriver om. Bondens kroppsliga arbete i samspel med väder, jordmån och biologiska processer gör att han eller hon rör sig i platsen till skillnad från de arbetspendlande invånarna som befinner sig på platsen med en bestämd destination.

Det är inte så sannolikt att hitta en bonde som ”blir lyrisk över kulturbygden”, som talar om ”kossor” eller som vill ”hamstra på sig djur”. Men att uttrycka sig så är dock inget hinder för att kavla upp ärmarna och själv gräva, mocka och snickra. På detta sätt uppfyller de den dominerande normen och blir accepterade av sina lantbrukande grannar.

Några lantbrukare säger att det inte får se skräpigt ut, varken på åkermarken eller i skogen. Leif anser liksom flera andra att den nuvarande skogspolitiken kan vara ett hinder: ”Ibland stämmer inte naturintressena och min praktiska bana. Jag vill kanske inte ha det skräpiga. Jag förstår att man vill ge kakan tillbaka, men det ska inte se skräpigt ut i skogen.” Lantbrukarnas uppfattning om landskapet förändras inte lika snabbt som politiken gör, men jag anar en generationsskillnad i hur man uppfattar en välskött skog eller åker. De äldre vill gärna ha det mer likformigt. Ibland känner sig lantbrukare av ekonomiska skäl tvingad att bruka på ett sätt som bidrar till ett annat landskap än de egentligen önskar. En markägare som flyttat från Locknevi planterade skog ända in på byn och han urskuldade sig med att det var ekonomiskt lönsamt.

Den avoghet mot jordbruks- och skogspolitiken som Locknevis markägare ger uttryck för har delvis att göra med att deras föreställning om brukande inte stämmer överens med andra aktörer. Ett exempel är när lantbrukarnas intresse av ett rationellt skött företag kontra naturvårdens intresse av att bevara biologisk mångfald och rödlistade. Katarina Saltzman (2001:189) tolkar denna motsättning som en konfrontation mellan bondeetik och vildmarksetik, mellan två olika sätt att uppfatta människans roll i naturen. Ett annat exempel är när lantbrukarnas produktionslandskap möter turisternas konsumtionslandskap (Svensson 1997:44) (se kapitel 6). Sambandet mellan lantbruk och landskap är uppenbart, men det blir lätt ett ställningskrig mellan brukande och bevarande, där lantbrukarna kan hamna i försvarsställning. I stället för att välja en av dessa strategier frågar både Saltzman och Svensson hur man kan bevara landskapets ständiga föränderlighet.

Både lantbrukare och icke-lantbrukare i Locknevi förenas i oron över att marken runt byarna växer igen. I en by hade en del av marken legat i träda i flera år innan en nyetablerad lantbrukare började arrendera och hävda marken till allas belåtenhet. Öppna landskap har blivit en symbol för den i allmänhetens ögon önskvärda landsbygden därför att det representerar en levande landsbygd med bärkraftiga lantbruk. Det landskap man syftar på är den småskaliga mosaik där åkrar, ängar och blandskog avlöser varandra (Vergunst 2003). För Lockneviborna är också skogslandskapet med gran och tall högt värderat, till skillnad från exempelvis invånare vid Linderödsåsen där barrskogen representerar jordbruksnedläggning och avfolkning (ibid).

Jordbrukspolitikens svängning mot att lantbrukarna också blir landskapsvårdare stöter på motstånd från många bönder. I brukarnas kulturella modell av lantbruk är handlingen/brukandet en minst lika viktig komponent i systemet som det synliga landskapet. Lantbrukarnas landskapsuppfattning påminner om den ursprungliga nordiska uppfattningen om landskap som både territorium och gemenskap. I den politiska kulturella modellen är landskapet ett objekt mer eller mindre lösryckt från sitt sammanhang, vilket påminner om den anglosaxiska uppfattningen om landskapet som en scen. Att vårda ett landskap i stället för att producera livsmedel kan tolkas som alltför långt från brukandet.

Den icke-lantbrukande befolkningen i Locknevi pendlar mellan de två uppfattningarna delvis beroende på vilken anknytning de själva har till lantbruket. Det finns hos många en längtan efter att själv få sätta spaden i jorden så snart tillfälle ges och inte bara betrakta landskapet genom bilfönstret. Om flera värden i ett odlingslandskap ska bevaras måste fler komponenter än det synliga upprätthållas, menar Olwig (1996). Han formulerar det som att man måste beakta relationen mellan lantbruk och landskap, mellan processen av landskapande och resultatet i form av ett landskap. Landskapet måste ses som en konsekvens av processen och inte som ett mål i sig.

7.7. De inflyttades och utflyttades relation till bygden

I framtiden kommer det troligen inte att finnas så många infödda landsbygdsbor annat än återflyttare eller sådana som flyttar till en annan landsbygd än sin egen hembygd. De allra flesta ungdomar lämnar sin hembygd för studier och arbete. Barnen till de inflyttade verkar ha lättare att flytta från bygden, då föräldrarna inte är lika rotade som infödda Locknevibor. Hannes är tonåring med inflyttade föräldrar som köpt ett småbruk där de gradvis återställer odlingslandskapet. Han berättar att det inte finns några av hans klasskamrater kvar i Locknevi. Hannes studerar i

en medelstor stad och uppfattar sig inte som någon typisk landsbygdsbo. Som landsbygd räknar han även in Vimmerby, vilket inte föräldragenerationen gör lika självklart:

Jag har ingen direkt Vimmerbydialekt (...). Vimmerbyborna är lite mer, dom tar dagen som den kommer, det som sker sker och det kan man inte påverka, fast det handlar ju om uppfostran.(...) Jag blev galen på min klass för att där har liksom varit det här: Åh rycka på axlarna och gå vidare. Är det nåt som är fel så måste man säga till och markera det. Men dom liksom: ääh låt det va så. (...) Alla har lika stor villa, lite olika fasader men dom har en Volvo, och dom har familj, och dom spelar fotboll här på Siriusvallen varje lördag eller ishockey eller innebandy. (...) Jag vet inte om jag är lite feministisk eller nåt för jag tycker inte riktigt om det här ”grabbiga” machogänget. Snackar och har könsord i vartannat ord, och såna saker. Där var ju ett järngäng som skulle bli såhär kustjägare och du vet riktiga såna här och då hänger liksom merparten på där. (Hannes, Locknevibo med inflyttade föräldrar)

Trots sin kritik vill Hannes leva som sina föräldrar när han blir vuxen:

Om jag om tio år flyttar ut där så blir det i en liten landsbygd. Sen vad jag engagerar mej i, att sjön skall kalkas eller att vad det nu kan va, så blir jag engagerad för att jag vill ju forma saker och ting eftersom man tycker och då måste man ju engagera sej. Då går det inte bara att hänga med. (Hannes, Locknevibo med inflyttade föräldrar)

Liksom i övriga Småland köps en del av Locknevis fastigheter av tyska medborgare, men det är sällan de bor där permanent. En familj från forna Östtyskland köpte en liten gård och det spekulerades i bygden vad de skulle göra med dem. Alla visste vilken summa de betalat för gården, och någon hade hört att: ”Nu kommer det en rik tysk som ska jaga och vara här en månad om året.” När det visade sig att de tänkt bli året-runt-boende och satsa på lokal produktion blev Lockneviborna glatt överraskade. Familjen hade tröttnat på de stora förändringarna i hembyn efter ”Die Wende” 1989 och i Locknevi började de med att skaffa lite djur och odla för självhushållning.

Efter några år etablerade sig sonen som lantbrukare och arrenderar nu en hel del åkermark som legat i träda en längre tid. Fadern är affärsman och deltar i älgjakten. Modern arbetar på äldreboendet Nygård. Genom sonens jordbrukande, faderns jakt och moderns arbete har de integrerats väl i Locknevi. ”På nåt sätt är det så på en genuin landsbygd att man måste leva i stil med vad folk förväntar sig. Sociala experiment är inte så lätt”, säger Sören apropå att familjen acklimatiserat sig så väl. Familjens beslut att flytta från Tyskland är för övrigt ett exempel på hur invånarna kan hantera

förändringar som går så snabbt och är så omfattande att de inte längre känner sig hemma.

Några av de nyinflyttade familjerna i Locknevi strävar efter att delvis försörja sig av det som de själva odlar. Genom att välja ett ekologiskt och småskaligt brukande, och pröva alternativa livsstilar skiljer de sig från den dominerande livsstilen i Locknevi. De har inte heller någon släktanknytning till bygden. Eftersom de dessutom profilerat sig i andra frågor på ett sätt som skiljer sig från vad många andra Lockneviabor anser är deras integrering inte lika smärtfri som den tyska familjen i exemplet ovan.

Många utflyttade Lockneviabor och deras barn har behållit släktgården eller -huset, och har blivit sommargäster. När jag frågar några invånare om de föredrar att husen bebos av Locknevisläkter på somrarna eller nyinflyttade permanentboende är meningarna delade. Några tycker att det är huvudsaken att husen hålls i gott skick, medan andra vill ha dit barnfamiljer och en del föredrar kontinuitet bland invånarna även om husen står tomma periodvis. Har man inte släkt i Locknevi är det svårt för sommargäster att delta i gemenskapen därför att det finns så få mötesplatser.

Det finns enstaka tyska sommargäster som har lärt känna sina grannar, exempelvis genom att bjuda dem på fest eller genom ömsesidig hjälp. Ibland kan själva fastigheten fungera som en länk mellan sommargäster och Lockneviabor. Eli, som hyr ut släktgården till tyska sommargäster, passerar gården så gott som dagligen på somrarna för att se till att de boende har det bra. Ibland ringer de för att fråga om vattenpumpen eller propparna till elskåpet. De kommunicerar på knagglig engelska, vilket Eli tycker är en fördel: ”Det är mer jämlikt om båda kan språket dåligt.”

7.8 Allmänhetens lantbruk

Jordbrukspolitikens subventioner är möjliga därför att det finns ett underförstått samhällsfördrag mellan jordbrukare och den övriga befolkningen om att lantbruket är viktigt för hela samhället, hävdar Janken Myrdal (Ds 2001:68). För stadsbor är det svårt att få syn på lantbrukares vardag och ofta sker det via media. Magnus Bergsten (1999) har tittat på sex decenniers bondebilder (text och fotografi) i Jönköpingsposten, från 1940- till 1990-talen. Under 1950- och 1960-talen dominerade entusiastiska artiklar om behovet av modernisering. Rådgivning och reportage om ekonomiska villkor och tekniska möjligheter dominerade. Från 1970- talet rapporterades om miljöproblem, men också om landsbygden som livsform. Många nutida artiklar handlar om hembygdsrörelsens återkomst. ”Gemenskapen från forna tiders lagarbete går igen i föreningsträffar, gillen och fester. Regelbundet återkommande

arrangemang tycks vara viktiga: slåttergillet, älgjakten, julfesten. Tradition är ett nyckelbegrepp i sammanhanget, men fenomenet problematiseras sällan” (ibid:179).

Bergsten konstaterar att får tycks vara mediernas favoritdjur, vilket han inte tror beror enbart på ”gullighetsfaktorn”. Han skriver att ”fåren är inte anpassade till det moderna lantbruket i lika hög grad som svin eller nötkreatur. Att lamningen kan tolkas som ett vårtecken bygger på att tackorna föder sin avkomma på en bestämd tid på året. (...) Fåren representerar därmed något ursprungligt och naturnära; de kan bli symboler för frihet och motstånd mot moderna effektivitetskrav” (ibid:180-181).

Till skillnad från nationalromantikens utifrånperspektiv kommer dagens romantisering även inifrån lantbruket. Med en glimt av självironi har LRF och lantbrukspressen flitigt använt sig av detta för att främja sin sak. I reklamkampanjer och i den allmänna delen av tidningen Land (av redaktionen kallad ”Gris-Allers”) visas stämningsfulla bilder av odlingslandskap och framgångsreportage från nytänkande bönder. Ett exempel är bondekalendern där unga avklädda bönder poserar med djur i odlingslandskap.

Arlas mjölkpaket erbjuder nog för många det första (och för en del enda) mötet med lantbruk. Under 2002 erbjöd Arla via mjölkpaketen alla skolbarn mellan sex och nio år ett bondgårdsbesök. Texten på paketet illustreras med en teckning av en myllrande bondgård med människor, kor, katt, boningshus, ekonomibyggnader och höns hus och i mitten ett vårdträd. På ett fält kör en vinkande bonde sin traktor. Det enda tidstypiska tecknet är en liten swimmingpool. Bildtexten lyder: ”Var kan man få upptäcka hur stor en traktor är, klappa en liten kalv, känna doften av hö och gödsel, se hur en ko mjölkas och ställa nyfikna frågor till en bonde? På en bondgård så klart!”

Bullerbyn har liksom Sörgården blivit en metafor för den sortens lantbruk som Arla visar. Tillsammans med min familj besökte jag Bullerbyn, eller Sevedstorp som byn egentligen heter, en sommardag. Där har man tagit vara på turistpotentialen och tar emot många hundratalet besökare per dag, mest tyskar. Bilparkeringen ligger på behörigt avstånd från byn så alla utom de boende kommer dit till fots vägledda av skyltar till Bullerbyn. Norrgården, Mellangården och Södergården, som inte heter så i verkligheten, har Bullerbynamnen textade på handskrivna skyltar vid grinden. Bredvid dessa finns skyltar med ”Privat” för att hindra folk från att gå in i trädgård och hus. Södergården hyrs ut veckovis. I Mellangården finns en affär med antikt och kuriosa i ett uthus. Kvinnan som bebor gården talar rikssvenska.

Ovanpå en liten ladugård mitt emot de tre gårdarna i Sevedstorp finns en höskulle där barnen får hoppa och inne i själva ladugården finns några

grisar. Bredvid står ett stort ihåligt träd där barnen kryper in och blir fotograferade av sina föräldrar. En gunga hänger från en gren. I en större ladugård finns en butik med glass och souvenirer. I den största ladugården finns ett café och barnklädesbutik. Hönsen går fritt bland kaféets utemöbler som består av långa träbänkar, trästolar och bord. Barnen kan prova ponnyridning för tio kronor på en liten sträcka. I hagen finns får och getter. På gårdsplanen mellan ladugårdarna hänger några gungor. Ett par bilar kommer och lastar in mängder med stolar på den största ladugårdens höskulle. Det ser ut att bli något turistevenemang.

Trots alla besökande barnfamiljer utstrålar Sevedstorp en relativt lugn atmosfär. Turistattraktionerna är så få och enkla att det känns nästan som om de kunde vara till för invånarna, och att turisterna är gäster. Den bild av lantbruket/landsbygden som framträder ligger i linje med Astrid Lindgrens skildringar av ett småskaligt samhälle fullt av tillfällen till lek.

Andra bilder av lantbruk sammanfaller så mycket med bilden av svenskhet att vi knappt märker att det är lantbruk som skildras. Jag tänker främst på gamla och nya sagor som utspelar sig på bondgårdar där det vimlar av djur och människor, eller på semesterbroschyrer med röda stugor och gärdesgårdar runt beteshagar.

Budskapet till allmänheten är att jordbruk är något naturligt, kontinuerligt, myllrande och småskaligt. Framför allt hör det ihop med djur. Det är lätt att associera till gemenskap och tradition. Kritiska reportage om villkoren för dagens lantbrukare förekommer främst internt i lantbrukspressens egna organ. Jordbrukspolitiken det enda återkommande lantbruksrelaterade ämnet i dagspressen.

Landsbygdsbor som Lockneviborna har betydligt större chanser att komma i kontakt med lantbruk i verkligheten. Än så länge präglas många landsbygder av lantbruket, främst genom odlingslandskapet, men också när det gäller normer. Länkarna till lantbruket minskar dock även på landsbygden, som när skolan läggs ner och barnen inte längre åker på studiebesök till någon gård i bygden. När det inte går att upprätthålla de konkreta relationerna med varandra, platsen och historien i arbetet får invånarna söka sig andra sätt att bruka sin bygd. Den fritidsgemenskap som föreningslivet och det spontana umgänget erbjuder får ersätta eller komplettera den försvinnande arbetsgemenskapen.

7.9 Sammanfattning

Lantbrukets betydelse för landsbygden har visserligen minskat, men fortfarande präglas Locknevi av lantbruket om än inte lika konkret som tidigare. I dag är det odlingslandskapet och normer från det bondepräglade samhället före 1950-talet som gör lantbrukarna till kulturbärare när det gäller bygden. I dag finns omkring tio heltidsjordbruk och ett antal deltidjordbruk. Dessutom har många Locknevibor anknytning till lantbruket, exempelvis som skogsägare. Ungefär hälften av markägarna bor utanför Locknevi och många släktgårdar har blivit fritidshus. Lantbruket har blivit mer heterogent och det är inte enkelt att avgöra vem som är bonde.

Både jord- och skogsbrukspolitiken får kritik av lantbrukarna för att detaljstyra så att det blir orimligt mycket arbete mot alltför låg ersättning. Brukarna är ganska pessimistiska över lantbrukets framtid i en skogs- och jordbruksbygd som Locknevi. Lantbrukarnas kritik mot i första hand jordbrukspolitiken tolkas som ett uttryck för att politiken inte stämmer överens med deras föreställningsvärld. Medan politiken utgår från en mekanistisk modell av jordbruket har brukarna i många situationer en organisk modell för sitt brukande.

Med enstaka undantag är lantbruken i Locknevi släktgårdar, vilket gör att bönderna har starka band till gården. Plikten att förvalta ett arv är minst lika stor som jordbruksintresset när det gäller beslutet att överta gården. I

skogrika bygder som Locknevi och i mellanbygder gäller förvaltandet i huvudsak den specifika platsen, medan det i slättbygder i första hand är företaget man förvaltar. Politiken utgår från att jordbruket handlar enbart om ekonomiska relationer och inte om ett arv som omfattar själva platsen.

Den ökade heterogeniteten i bondekåren märks i de sociala relationerna. Familjejordbruket är den dominerande formen och bandet mellan generationerna är starka. De släktbaserade nätverken tunnas ut, men idealet är att släkten hjälper till. Ett annat ideal är en kollektiv identitet som exempelvis lantbrukare, skogsägare eller Locknevibo. De som omfattas av dessa identiteter förväntas vara jämlika, men i praktiken finns det maktstrukturer. Ofta är det de inflyttade som utmanar rådande strukturer som mäns dominans över kvinnor eller markägarnas dominans över icke-markägare. Både hierarkiska och marknadsmässiga relationer ökar, och jordbrukspolitiken bidrar till detta. Andra faktorer som påverkar de sociala relationerna är att lantbrukarnas andel av landsbygdsbefolkningen minskar och externa skeenden som kan sammanfattas som samhällsopinionen.

Trots heterogeniteten går det att hitta en kärna till en bondeidentitet som skapas i spänningsfältet mellan kontinuitet och självständighet. Att vara bonde är mer än en profession, men det finns en tendens att den professionella identiteten börjar betonas mer. Tidigare var professionell identitet och platsidentitet intimt sammanlänkade, men liksom andra Locknevibor får lantbrukarna numera söka sig utanför bygden för samarbete och umgänge med andra bönder. Odlingslandskapet är en viktig länk mellan lantbrukare och övriga invånare, men de har delvis olika relation till landskapet. För lantbrukarna är landskapet inte ett självständigt objekt utan en del av brukandet, ett resultat av ett landskapande. Det kan göra det svårt för lantbrukarna att uppfatta sig som landskapsvårdare och inte i första hand som livsmedelsproducenter.

Många sommargäster har rötter i Locknevi och för bondesamhällets normer vidare. De inflyttade driver sällan lantbruk, men brukar marken inom ramen för sina möjligheter. Några nyinflyttade familjer odlar småskaligt och ekologiskt, vilket ingår i en livsstil som kan uppfattas som mer avvikande än att inte odla alls. De inflyttade förhåller sig på olika sätt till de rådande normerna och det är inte enkelt att bli accepterad om man går utanför dessa.

För de stadsbor som har kontakt med lantbruket via media kan det vara svårt att få en realistisk bild av lantbrukets villkor. Även för landsbygdsborna blir länkarna till lantbruket svagare när man inte arbetar tillsammans. Det krävs andra sätt att upprätthålla bygden, som exempelvis den fritidsgemenskap som föreningslivet och det spontana umgänget erbjuder.

8. Föreningslivet: nygammal gemenskap

Föreningslivets betydelse för landsbygden är inte något nytt, men det har delvis fått en ny betydelse mot bakgrund av att lantbruket inte längre lika självklart är en sammanhållande faktor för bygden. Från att ha varit en motor i lantbrukets modernisering, är många föreningar idag bygdebaserade och arenor för inflyttade och återflyttade personer.

8.1 Lantbruksanknutna föreningar

Samverkan inom lantbruket

Efter den intensiva föreningsaktiviteten i lantbruket från 1930-talet och framåt karaktäriserades tiden från omkring 1955 till omkring 1985 av ett mer individualistiskt förhållningssätt (Flygare & Isacson 2003:277). Det var också då lantbruket rationaliserades som mest intensivt. De kvarvarande lantbrukarna hade egna maskiner och samverkansföreningarna las ner. Flygare och Isacson menar att bönderna under denna period litade till lantbruksrörelsens fackliga företrädare och den ekonomiskt starka lantbrukskooperationen (ibid:292).

Parallellt med bygderörelsen växte det fram nygamla former av lokal samverkan under andra halvan av 1980-talet. Bönderna var få och lönsamheten svag, den lokala servicen avvecklades och de lokala arbetsplatserna minskade. I det läget började lantbrukarna se sig om efter att diversifiera lantbruket för att bredda sin försörjningsbas. Två exempel på samverkan som startade vid den här tiden är Maskinringar och Farmartjänst (ibid:293-294).²⁰⁰ I Locknevi finns ingen av dessa föreningar representerade, men man samarbetar med Farmartjänst i Frödinge.

Föreningar för politik, ungdomar och kvinnor

Bondeförbundet som bildades 1913 var fram till 1950-talet²⁰¹ intimt förknippat med lantbruket och dess föreningar. I Locknevi fanns endast bondeförbundet representerat i kommunalpolitiken och partiets medlemmar

²⁰⁰ Sveriges Maskinringar är lantbrukarnas förmedlingscentral för maskintjänster och arbetskraft. Man byter, köper, säljer och hyr maskiner för att slippa skuldsätta sig. Dessutom får medlemmarna juridisk rådgivning, trygghet vid sjukdom och olycksfall och inte minst möjlighet att träffa kolleger. Farmartjänst består av företag som åtar sig kortare och längre arbetsuppdrag med tyngdpunkt på hantverk och service. Styrkan är lantbrukarnas mångsidiga yrkeskunskaper och innehav av maskiner och verktyg. (Flygare & Isacson 2003)

²⁰¹ Bondeförbundet bytte namn till centerpartiet 1957 (www.centerpartiet.se 2004-11-11).

bodde till stor del i byn Vrångfall (Wigren 1988:129). Bondeförbundets lokalavdelning lades ner 1938, men så småningom uppstod två centerpartistiska partiavdelningar som fortfarande existerar, en i södra och en i norra Locknevi. År 1938 bildades Locknevi arbetarekommun (ibid). De flesta socialdemokratiska partimedlemmarna rekryterades från de arbetartäta byarna Locknevi (kyrkbyn) och Gårdspånga (ibid:131). I en intervju daterad 1961 säger den som skapade Locknevi arbetarekommun att: "Det mötte många och svåra problem i Locknevi när arbetarrörelsen sakta och säkert började vinna mark bland Lockneviborna" (Locknevi Sockenblad 3/03).

Jordbrukarungdomens Förbund, JUF, bildat 1918, var partipolitiskt obunden. Dess systerorganisation Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund, SLU, bildat 1919, stod däremot ideologiskt nära bondeförbundet och ombildades senare till centerns ungdomsförbund. SLU var den största av de två organisationerna. Locknevi hade ingen JUF-avdelning, men däremot två aktiva SLU-avdelningar, en för södra och en för norra delen av socknen, med sammanlagt ett hundratal medlemmar när det var som mest i slutet av 1930-talet. När kriget bröt ut kallades de unga männen till militärtjänst och tappade kontakten med föreningslivet hemma. Man träffades hemma hos varandra i genomsnitt knappt en gång i månaden, men det varierade beroende på årstid. Eftersom alla cyklade eller promenerade blev det glesare träffar på vintern och tätare på sommaren. Mötena inleddes med styrelsesammanträde och avslutades med logdans till dragspelsackompanjemang. Den person som berättade detta har inget minne av alkoholförtäring i samband med SLU-möten. Däremot minns han slätter- och plöjningstävlingarna. Tävlingarna, teatertablåer och andra upptåg var ett uttryck både för ungdomligheten och för den nya tidsandan. Utöver spänningen var tävlingarna ett led i utbildningen av en ny generation jordbrukare (Flygare & Isacson 2003).

I en notis i Vimmerby tidning på 1940-talet ges ett exempel på SLU:s verksamhet, som denna gång gällde att arrangera Valborgsmässofirandet i Ytterbo. "Först brändes ett vackert majbål på det sk Kattberget, varvid en manskör under hr Bror Jonssons ledning sjöng två vårsånger på ett förtjänstfullt sätt. Kyrkoherde Carl Ekholm höll tal vid majelden och utbringade ett fyrfaldigt leve för våren. (...) SLU:s amatörer framförde ett sångspel, "Röd lyser stugan". Kyrkoherde Ekholm uttalade sin glädje över att aftonens underhållning kunnat hållas på så hög nivå, lyckönskade Ytterbo rote att äga så pråktig ungdom och avtackade Locknevi södra SLU-avdelning, som stått för alla aftonens anordningar" (Locknevi Sockenblad 2/98).

För kvinnorna i lantbruket dröjde det till 1930-talet innan de började organisera sig som kvinnor. Omkring 15–20 % av Locknevis

kommunalpolitiker var kvinnor under 1920–1940-talen, vilket i absoluta tal innebar mellan 5 och 17 kvinnor (Wigren 1988:110). Männerna dominerade även i den fackliga och kooperativa grenen av lantbrukets föreningsrörelse, vilket förklaras av Flygare och Isacson (2003:272) med att kvinnans roll i lantbruket osynliggjorts.

Svenska Landsbygdens Kvinnoförbund, SLKF, bildades 1933 och var då sist av de politiska partiernas kvinnoorganisationer (Rendahl 1996:14). Liksom SLU var föreningen knuten till bondeförbundet och ombildades senare till Centerkvinnornas Förbund, CKF. Medlemsantalet ökade explosionsartat under 1940- och 1950-talen, som var en tid då landsbygdsbefolkningen och särskilt antalet kvinnor minskade. I Locknevi fanns länge en lokalavdelning men den lades ner för ett antal år sedan, och några av medlemmarna är nu aktiva i grannsocknen Blackstad CKF-avdelning.

SLKF engagerade sig i bostadsstandarden på landsbygden (Rendahl 1996). Man delade också ut stipendier till behövande husmödrar för en eller två veckors rekreation på semesterhem. Andra frågor var kollektiva tvättinrättningar och jordbruksdaghem. Under 1940-talet var det vanligt med insamlingar, exempelvis till Finland. Liksom för SLU präglades verksamheten mest av umgänge, studiebesök och fester. Syftet med SLKF var att förbättra landsbygdskvinnans levnadsvillkor, och att öka hennes självständighet och delaktighet i samhällslivet. Elisabet Rendahl, som har studerat verksamheten i förbundet 1930–1960, menar att förbundet bidrog till att driva på en emanciperings av landsbygden (ibid:37). Hon hävdar dock att dess främsta funktion var att erbjuda en ny kvinnogemenskap som ersatte gårdskollektivets gemenskap

Lantbrukets kooperativa och fackliga delar

Den moderna jordbrukarrörelsen fick ett genombrott tack vare den ekonomiska krisen i början av 1920-talet. Lantbrukarna gick samman för att bilda en motpart till de stora privata uppköparna. En central aktör var Sveriges Lantbruksförbund, SL, som bildades 1917 (Flygare & Isacson 2003). Den ökade maskinanvändningen ledde till att Svenska Lantmännens Riksförbund, SRL, bildades för att effektivt kunna tillhandahålla redskap och maskiner åt lantbrukarna. År 1929 bildades Riksförbundet landsbygdens folk, RLF, som var en jordbruksfacklig organisation och som redan 1945 hade över en miljon medlemmar (ibid). Under 1960-talet behövdes återigen nya former för att klara den snabba strukturomvandlingen i lantbruket och 1970 gick SL och RLF samman för att bilda Lantbrukarnas Riksförbund, LRF.

Internationellt var det ett unikt drag att samla den fackliga och den kooperativa rörelsen: ”Det hela var mest att likna vid ett försök att gifta samman Konsum och LO”, skriver Flygare & Isacson (2003:267).²⁰² Den fackliga rörelsen kan verka homogen utåt men det har hela tiden varit en balansgång mellan stora och små producenter, kobönder och spannmålsbönder, slättbönder och skogsbönder, kooperativa och kommersiella ideal.²⁰³ LRF presenterar sig numera som ”en intresse- och näringslivsorganisation för dem som äger eller brukar jord, och för deras gemensamma företag inom lantbrukskooperationen”.²⁰⁴ Man arbetar även med landsbygdsfrågor, avgränsat till landsbygdsföretagande och villkoren för att stärka detta²⁰⁵.

LRF etablerade sig mitt i Stockholms city och visade sig skickliga i att lansera sitt budskap och ”ligga rätt i tiden”. Med hjälp av pressorganet Land var man först med att fånga 1970-talets urbant förankrade och lite nostalgiska intresse för landsbygden, det som tidningen själv döpte till gröna vågen. Från slutet av 1980-talet har man tagit begreppet bonde till heders igen, och beslutat att satsa på ett miljövänligt jordbruk. Runt sekelskiftet 2000 startade lantbrukspressen två nya tidningar med ett entydigt urbant perspektiv på landsbygden.²⁰⁶

²⁰² LRF är i dag en imponerade organisation med drygt 150 000 medlemmar i den fackliga delen och 54 organisationer med 300 000 medlemmar i den lantbrukskooperativa delen. (Flygare & Isacson 2003:270)

²⁰³ Ett uttryck för dessa spänningar var att Småbrukarnas Riksförbund, SR, bildades 1938, men de förblev en liten organisation. Ett nytt utbrytningsförsök gjordes 1984 när Småbrukare i Väst bildades, och senare omvandlades till Förbundet Sveriges Småbrukare som i dag har 6500 medlemmar (www.smabrukaren.se 2003-02-13).

²⁰⁴ Formuleringen är hämtad från www.lrf.se 2004-05-19.

²⁰⁵ Formuleringen är hämtad från www.lrf.se 2004-05-19.

²⁰⁶ Tidskriften ”Gods och Gårdar” marknadsför sig som ”magasinet om det goda livet på landet”, och visar ”vackra hem, ståtliga slott och inbjudande herrgårdar” (Gods och Gårdar, odaterad). Tidningen ”Lantliv” erbjuder ”romantik för stadsbor” och beskriver sig som en livsstilstidning som vill vara ”en inspirationskälla till att leva lantliv, åtminstone i tanken”(Lantliv, odaterad).

Bild 6. Reklam för tidningen Lantliv. Källa: LRF media

Den centrala LRF-organisationen har visserligen 1 300 lokalavdelningar, men ”det är långt mellan Härled och Bryssel”, skriver Flygare och Isacson (2003:273). Locknevis LRF-avdelning slog sig samman med Frödinge lokalavdelning våren 2004. Lokalavdelningen i Locknevi bestod då av omkring 65 medlemmar vilket är en ökning jämfört med tio år tidigare, trots att antalet aktiva lantbrukare minskat.

Grillfest med LRF i Locknevi 2000

I Sockenbladet står att LRF ska ha grillfest vid Anens badplats. Inbjudan vänder sig till LRF:s medlemmar, med grannar och vänner och jag besöker lantbrukaren Eva som bjuder med mig. Festen börjar 19.00 och kostar 100 kronor. Omkring 25 personer har anmält sig, men de hade hoppats på minst 30.

När jag anländer visar det sig att jag och en person till är de enda som inte kommer från lantbrukarfamilj eller som är markägare. Maten består av grillade utegrisar från en gård strax utanför Locknevi, och det är bonden själv som sköter grillen. Barnen får korv och kotletter. Vi får också grillade grönsaker, potatissallad och till detta lättöl eller läsk från Åbro bryggeri i Vimmerby. Det hela serveras på papperstallrikar med plastbestick, plastmuggar och pappersservetter.

Småpratet startar genast. Flera frågar om hur det går med forskningen. Någon bjuder till bords. Ingen reagerar men efter en stund börjar folk att samlas utan att någon bjuder på nytt. Jag sitter mitt emot Bert som berättar att hans far, som jag också intervjuat, nyss har dött. Vi talar efter en stund om min forskning och om landsbygdens och lantbrukets framtid. Han är kritisk till Leader, och är tveksam till om det är hållbart. Tre tonåringar kommer på moped. Den ena är Evas son. Han har jeansen nerhasade på modemedvetna ungdomars vis och får skämtsamma kommentarer om detta. Bert frågar honom om han vill sommarjobba.

Efter maten blir det tipspromenad. Alla får var sin lapp och det finns både vuxen- och barnfrågor. Folk går i klungor och hjälps åt. När vi går utmed stranden talar flera om Anen och undersöker och kommenterar en pråm med motor. Frågorna kräver allmänbildning och handlar om så skilda områden som exempelvis karies, Påskön och kungar. Utslagsfrågan gäller att gissa vikten på en höbal ditforslad från Toverum. Det diskuteras och lyfts länge innan svaren plitas ner. Barnfrågorna handlar om sport, kroppen, dygnet, djur och växter.

När alla droppat in och lämnat sina svarsappar blir det samling för att spela brännboll. Det är lite trögt att få ut spelare men de flesta deltar, liksom jag. Även barnen i femårsåldern är med.

Efter brännbollen blir det kaffe och tårta från Frödinge mejeri. Folk placeras delvis om sig för att kunna prata med andra. Småbarnen kivas lite och blir tillrättavisade på ett lugnt och nästan omärkbart sätt. Jag talar en stund med bonden som grillat grisen. Han berättar att han satsat ganska nyligen på sin affärsidé och att han är med i producentsamarbetet Smålandskorgen inom Leaderområdet för att marknadsföra sig.

Det är mycket prat, skratt och mygg denna sommarkväll. Vid halv elva börjar folk att åka hem.

Tolkning av grillfesten

Människor relaterar till varandra beroende på vilken *roll* man tillskriver varandra. Det är skillnad mellan att vara forskare/gäst och att vara vän. Samtalet flyter lättare nu jämfört med sommaren innan då jag intervjuade flera av dem jag nu träffar och jag får delvis reda på andra saker. Skillnaden ger en aning om hur det skulle vara att gå ytterligare ett steg och bli inflyttad, vilket i sin tur skiljer sig från att vara infödd.

Det mest aktuella *samtalsämnet* är kyrkobråket ett halvår tidigare. För övrigt handlar det om ”eviga” ämnen som vädret, höskörden, jordbrukspolitiken, barnen, sjukdomar och gemensamma bekanta. Alla dessa samtalsämnen bidrar till att knyta samman människorna i en gemenskap som bönder och/eller som Locknevibor.

För att bli inbjuden till LRF:s utflykter krävs en anknytning till *lantbruket*, även om det räcker med att vara granne eller vän till en lantbrukare. Det är en svag, men tydlig markering av bondeidentiteten. De personer som samlats speglar hur heterogent lantbruket är i dag. Där fanns både små och stora bönder, arrendatorer, lantarbetare, markägare, släkt och vänner.

Maten vi åt var delvis lokalt producerad (köttet, tårtan och drycken). Papperstallrikarna berodde dels på att det var långt till kök med diskmöjligheter och dels på att man vill signalera att detta är en informell sammankomst. På hembygdsdagen är det också långt till diskmöjligheter men då serveras ändå kaffet på porslin för att markera att det är högtidligt.

Normen vid *måltider* säger att man ska trugas till bords, men det håller på att upplösas. Vid de olika tillfällena jag har iakttagit har ingen gått fram på den första uppmaningen, men däremot händer det att några går fram efter en stund utan att uppmaningen upprepas.

Lantbrukarens kritik mot *Leader* visar att avståndet är stort mellan detta EU-program och lantbrukarnas egna organisationer och verksamhet.²⁰⁷ Ändå är en av de närvarande lantbrukarna ett exempel på att det finns lyckade lantbruksanknutna projekt. För honom som nyetablerad kan *Leader* vara en bra kanal till att hitta kunder och inriktning.

Bondesamhällets *åldersintegrering* finns delvis kvar. Man umgås åldersblandat som under denna grillfest då man äter, går tipspromenad och spelar brännboll tillsammans. Det var dock inga pensionärer med utan enbart barnfamiljer och medelålders. I agrarsamhället före 1950-talet växte barnen gradvis in i vuxenvärlden genom att delta i arbetet, och de vuxnas auktoritet var självklar. Normerna förmedlas även i dag steg för steg när

²⁰⁷ Samma sak framkommer i studien ”Svenska lantbrukares möte med landsbygdsutvecklingsprogrammet *Leader*”, med empiri från denna delen av Småland (Lindgren 2003).

det uppstår en situation. Umgänget mellan barn, ungdomar och vuxna är generellt mer avspänt än i städer, och vid flera sammankomster uppmärksammar jag att barnen inte tillrättavisas lika tydligt och ordrikt som är vanligt i städer. Tonen är ofta skämtsam, även från barnens sida. Omsorgen om barnen märks också genom att barnen får egen mat och egna tipsfrågor.

Tipspromenader förekommer ofta på privata fester och föreningsaktiviteter även i städer. Vad som eventuellt skiljer är att LRF:s tipspromenad kräver gedigen allmänbildning och mina associationer går till SLU-epokens bildningstradition. Många hade flera rätt och min akademiska skolning gav ingen förstaplacering. Tävlingslusten balanserades av leklusten på så sätt att frågorna löstes i grupper som uppstod spontant utifrån hur vi stod när vi startade.

Även *brännboll* är vanligt i städer, men sällan har jag sett så åldersblandade lag som denna kväll. Trots barnens närvaro satsade man för fullt och barnen fick hänga med så gott det gick. När det var deras tur att slå blev de påhejade av de vuxna.

8.2 Bygdeanknutna föreningar

Överlappning mellan lantbruk och landsbygd fram till omkring 1960-talet gör det svårt att historiskt skilja ut föreningar utan anknytning till lantbruket. Hushållningssällskapen, med anor från 1700-talet, är en av få sammanslutningar som finns kvar och vars verksamhet omfattar både lantbruk och landsbygd. Det föreningsliv som kan kallas bygdeanknutet var under första halvan av 1900-talet inte landsbygdsspecifikt utan hade mer koppling till olika folkrörelser.

Hembygdsföreningen

Som en effekt av den svenska nationalromantiken växte hembygdsrörelsen fram i början av 1900-talet. Städernas borgerskap upplevde den gamla folkkulturen som hotad, och ord med förledet ”folk-” uppstod under 1800-talet, såsom folkvisa, folktro, folklynne och folkmusik (Salomonsson 1999:15). Hembygdsrörelsens intresse för byggnader, dräkter och seder i lantbruket drevs av en borgerlighet med ett romantiserat utifrånperspektiv på lantbruket. Rörelsen var inte lantbruksanknuten på samma sätt som Hushållningssällskapen, JUF, SL, RLF och de lokala ekonomiska föreningarna som drevs av aktörer med en inifrånuppfattning om lantbruket. Hembygdsrörelsen konsoliderade sig 1916 i Samfundet för Hembygdsvård, sedan 1975 omdöpt till Sveriges Hembygdsförbund. Med Skansen som förebild skapades friluftsmuseer och lokala hembygdsföreningar. De lokala bygdemuseerna ersattes efterhand av levande

hembygdsgårdar, och i dag finns mer än 1 300 sådana runt om i Sverige. Syftet är att visa det lokala kulturarvet och bygdens särart.²⁰⁸

Under 1900-talets gång har initiativet i hembygdsrörelsen övertagets av bygdens invånare, och anknytningen till historien fungerar mer som en integrerad del av bygdens nutid än som ett lösryckt tillbakablickande. Under lång tid spelade byggnadsvård och föremålsinsamling huvudrollen, men under senare år har hembygdsvård blivit allt viktigare. Numera är hembygdsföreningarna ofta delaktiga i skolans undervisning om hembygden/lokalsamhället och många hembygdsgårdar fungerar som kaféer och vandrarhem på somrarna. Tidigare har de flesta föreningarna funnits på landsbygden, men i dag startas nya föreningar i stadsbygder. Hembygdsvårdsförbundet var pådrivande i kampanjen Hela Sverige ska leva! och är i dag en viktig del av bygdsvårdsrörelsen.²⁰⁹

Hembygdsföreningen i Locknevi bildades på initiativ av kyrkoherden 1937 och samme präst såg också till att hembygdsgården Skanshult byggdes från 1945 och framåt. Hela tiden har hembygdsgården varit en angelägenhet för de något äldre Lockneviborna. Den nuvarande ordföranden är inflyttad och hennes lika aktive make är återflyttad till bygden. Hembygdsgården håller öppet på söndagarna i juli och en bit in i augusti. Nutida aktiviteter är vårstädning, underhåll av byggnader, utflykter, föredrag och den årliga hembygdsgårdsdagen, som var mycket välbesökt under 1950-talet. Vimmerby tidning refererar från en hembygdsgårdsfest från 1950-talet (Locknevi Sockenblad 3/98). Hembygdsgårdsfesten lockade då 700 besökare i alla åldrar och inleddes med gudstjänst och efter en hel dags firande avslutades man med psalmsång. Från kyrkan tågade alla till Skanshult ledda av blåsorkester, hemvärnsmän och spelmän. Dagen bestod av upptåg, föredrag, psalmsång, dansuppvisning och förtäring. Ett av föredragen hölls av en lantbrukare från Södra Vi som ”framhöll den betydelse hembygden har för vårt folk”.

²⁰⁸ Uppgifterna är hämtade från www.hembygd.se 2004-02-13.

²⁰⁹ En framtida utmaning är att dokumentera även 1900-talets kultur, såväl föremål och bilder som arbetsliv och folkliga minnen (www.hembygd.se 2004-02-13). I förbundets tidning (Bygd och Natur 2003) finns en självkritisk artikel som speglar svårigheten att leva med historien samtidigt som man vill påverka framtiden: ”Hembygdsföreningarnas förbannelse är hembygdsgårdarna! Vi är så engagerade i arbetet med dem och våra samlingar att vi inte hinner se världen utanför. (...) Jag väntar till exempel på den hembygdsförening som ska inrätta ett 60-talsrum på sin gård. Jo, ungefär då inträffade (...) den omvälvning som bara kan mäta sig med boktryckarkonstens tillkomst (...) nämligen tevens inträde”.

Hembyggsdag i Locknevi 1999

Numera lockar hembyggsdagen högst ett hundratal besökare, mest äldre. Hembyggsdagen 1999 inleds med gudstjänst på gammalt vis (se kapitel 5). Efter gudstjänsten bär det av i bil till Skanshult någon kilometer bort. Inräknat oss kommer endast tre barnfamiljer, och förutom enstaka barnbarn är de 70–80 gästerna i övre medelåldern eller äldre.

Skanshult ligger vid vägkanten strax utanför kyrkbyn, omgivet av berg på ena sidan och åkrar på den andra. Det kan liknas vid ett Miniskansen, med återuppförda byggnader från socknen. Där finns också fordon, verktyg, husgeråd och möbler. Denna dag är bänkar och några bord utställda framför en högtalaranläggning. Bakom står ett långt bord dukat med kaffekoppar i porslin, saft/läsk och kaffebröd med bl a sockerfria kakor till priset av 20 kronor för vuxna och 10 kronor för barn.

Det är hett, men de stora träden ger skugga. Medan alla samlas och står i klungor och talar går ordförandens barnbarn runt och säljer lotter som ganska snabbt tar slut. De kostar 2:50 kronor. När alla samlats greppar ordföranden mikrofonen för att hälsa välkommen och berätta om programmet. Det blir kaffe, kör, en gäst från Vimmerby som ska tala om gamla brottsmål, samt en gäst från Kisa som läser dikter. Jag sätter mig nära Eva och hon berättar att de har fått in höet och att hon "ligger nu bara och peser och läser böcker".

Eva var inte med i kyrkan och när hon får se den för dagens inhyrda prästen kommenterar hon att han ser trist och pompös ut. Lockneviborna är

förtjusta i sin Bosse Präst (se kapitel 5). Vi dröjer en stund med att gå till kaffebordet dit det är ganska lång kö.

Efter en stund börjar kören sjunga. När de sjungit ”En vänlig grönskas rika dräkt” är det tyst och jag frågar Eva om man inte brukar applådera. Jodå, men det här är en psalm påpekar hon. Det skulle troligen flera ha glömt bort om det varit i en stad. Sedan sjunger kören tre gamla sommarsånger, däribland ”Uti vår hage” och avslutar med Smålandssången.

Efter kören kommer mannen från Vimmerby och berättar om hur han blev intresserad av gamla brottmål när han släktforskade och fick se vad som fanns i Vadstenas arkiv: en guldgruva med fem hyllmil av gamla böcker. Så kommenterar han Locknevibornas kyrka och citerar Anders Ekbæcks bok om Locknevibornas kynne (se kapitel 3). Många känner till citaten och de skrattar igenkännande. Sedan övergår han till Vimmerby och Sevede härad. Han betonar att det gick ganska hett till förr, mest på marknader där det var mycket fylleri. Avslutningsvis säger han några allvarsamma ord om hur vanligt det var med unga ogifta flickor som dödade sina nyfödda barn.

Därefter kommer mannen från Kisa som läser dikter från 1930–1950-talen, av en poet från Vetlandatrakten. Dikterna handlar företrädesvis om torparlycka, skvallerkärringar och kärlek. De uppskattas av publiken. När de båda gästerna tackas får de var sitt exemplar av rapporten ”Locknevi bor berättar minnen från mellankrigstiden”.

Efter underhållningen blir det lottdragning som förrättas av en av de föreningsaktiva. Lotteriet är ett viktigt inslag. En bekant till Eva lämnar sin lott till henne när han måste gå, så att hon kan bevaka om han vinner. Innan vinstdragningen berättar ”företaren” om vilka vinster som väntar. Samtliga vinster är lokala. Det är Mauds keramik, Högens naturgodis, och ostkaka från Frödinge. Alla är tysta under dragningen, utom när vinnarna går fram och tar emot priset under publikens applåder. En person fick två priser till publikens stora förtjusning.

Ordföranden tar återigen mikrofonen och tackar alla och uppmanar publiken att skriva upp sig i gästboken. Sedan är det fritt att strosa omkring. Folk börjar gå hemåt.

Jag hälsar på några som jag intervjuat och någon känner till att jag hyr Sjöstugan i sommar. En kvinna, vars far flyttade från Locknevi, kommer fram och talar om sin känsla för bygden och om minnen och släktens historia. Berättelsen är en typisk klassresa. Farfadern uppmanades av prästen att låta sönerna studera. Farfadern bekostade de två sönerns gymnasieutbildning och de två döttrarna fick var sin gård för motsvarande summa. Båda sönerna disputerade. Så småningom blev de elva barnbarn med andel i gården (varav kvinnan är ett). Då köpte hon tillsammans med

några släktingar en annan gård i närheten. En kusin äger en tredje gård som är utarrenderad.

Jag kliver in i Skanshults boningshus med storstuga och kammare inredda enligt tidigt 1900-tal. På bordet ligger gästboken. Där finns också fem klippböcker fulla av tidningsurklipp om Locknevi som prästen Carl Ekholm samlade. Ordföranden låter mig låna hem klippböckerna över helgen. Min man och jag talar om en målning på väggen av Locknevi gamla kyrka. En äldre man som sitter i rummet kommenterar att det var synd att de rev den och byggde upp den nya som är så stor: ”Och ingen finns att fråga, de är ju döda allihop.”

Torvald Gerger berättar för mig att det blir en ny studiecirkel liknande den som resulterade i boken ”Locknevibor berättar minnen från mellankrigstiden”, men nu om skolan. Han gissar att skolan läggs ner om två år och tänker skriva ett slutkapitel om kampen för skolan.

Tolkning av hembyggsdagen

Liksom under grillfesten med LRF märks att *åldersintegreringen* från bondesamhället delvis lever kvar, men det är tydligt att hembyggsföreningen har en högre medelålder än LRF och flertalet andra föreningar. Gudstjänsten, underhållningen, dukningen med porslin och diabeteskakorna är exempel på anpassning till en äldre publik. Här märks svårigheten att förhålla sig levande till historien på det sätt som hembyggsrörelsen kämpar med. Hela tillställningen är tillbakablickande, vilket också är syftet.

Gränsen för *bygden* är flexibel. Med sånger, historier och dikter flyttas gränserna för gemenskapen till Frödinge, Vimmerby, Vetlanda och hela Småland. Lotteripriserna är dock lokala. Kanske är en vidgning av platsidentiteten nödvändig när den egna socknen är så glest befolkad med så få lantbruk och andra arbetsplatser.

Umgängesformen är nästan ritualiserad. Kaffe, kakor, bullar, underhållning med humor, lotterier och i yngre sammanhang även tipspromenad och lekar (ofta brännboll) är näst intill obligatoriskt för större sammankomster. Umgängesformen har varit sig ganska lik sedan 1930–1940-talen. Grundidén är ännu äldre och sånär som på det utlovade postkontoret låter annonsen för en sommarfest, anordnad av missionsföreningen 1910, påfallande nutida med ”Föredrag, musik, postkontor, grammfonmusik, kaffe, saft och läskedrycker” (Locknevi Sockenblad 2/03). Mellan aktiviteterna på en sammankomst ska det finnas plats för småprat om vädret och om vad som hänt i bygden sedan man sågs sist. Detta sätt att umgås var förut ett komplement till arbetsgemenskapen, men numera är det snarare en ersättning.

Förutom att föreningen ger tillfälle till umgänge ger aktiviteterna en länk till bygdens *historia*. Underhållet av byggnader och inventarier, samt vistelsen på Skanshult är ett handfast sätt att hålla kontakt med den tid som flytt. Hembygdsdagens underhållning med berättelser från svunna tider gör också historien närvarande.

Ideella och kulturella föreningar

Vid sidan om de ekonomiska föreningarna som växte fram under 1930-talet startades också ideella och kulturella föreningar. Jag har tidigare presenterat de mer lantbruksanknutna föreningarna för ungdomar (JUF, SLU) och kvinnor (SLKF). Men det fanns också föreningar för studier, idrott, mission och nykterhet. De lantbruksanknutna föreningarna ägnade sig mycket åt studieverksamhet, inte minst för att lära om mekaniseringen, och så småningom organiserades verksamheten i Svenska Landsbygdens Studieförbund, SLS, numera Studieförbundet Vuxenskolan. Röda Korset hade länge en lokalavdelning i Locknevi, men den slogs samman med Frödinge 2002. Kyrkan förnyade också sin verksamhetsform och startade nya föreningar. Prästen i Locknevi tog under 1930- och 1940-talen initiativ till både söndagsskola, syförening och ungdomsförening.

I Locknevi fanns livaktiga idrottsföreningar och särskilt fotboll var populärt bland de unga männen. Fotbollens uppgång och fall i Locknevi är en spegling av landsbygdens förändring. På 1930-talet bildades ett fotbollslag i byn Vrångfall.²¹⁰ Laget hyrde en gammal kolningsplats och vägen korsade ett av hörnen, så när det kom fordon fick domaren blåsa av spelet. Några år senare byggdes en dansbana och serveringslokal i närheten. På 1940-talet hade Vrångfalls IF sin storhetstid, och man byggde en riktig fotbollsplan med hjälp av egen kraft. En av turneringarna sågs av sammanlagt 500 personer. Landsbygdens avfolkning under 1950-talet ledde till att man fick spelarbrist, och 1960 somnade föreningen in.

Nu håller fotbollsplanen i Vrångfall på att växa igen. Bredvid låg festplatsen, som inte heller har använts på länge. De fotbollsintresserade barnen reser till Frödinge för att spela. Skytteföreningen är troligen Locknevis äldsta existerande förening. Sockenföreningen uppmärksammade den till hundraårsjubileet 1999, vilket enligt ett tackbrev till Locknevi Sockenblad vitaliserade föreningen som nu har endast fyra aktiva skyttar. De fick en anledning att forska i föreningens historia och titta i den första protokolls-boken daterad till 10 juni 1904. Protokollen

²¹⁰ Berättelsen finns i Locknevi Sockenblad 1/04.

berättar om åtskilliga segrar genom årtiondena. År 1958 bildades Vrångfalls AFK, vilket betyder amatörfiskeklubb.²¹¹

Nordöstringarna var namnet på en väckelserörelse under sent 1800-tal som också berörde Locknevi. Man byggde ett missionshus i Vrångfall (norra Locknevi) 1862 och ett i Ytterbo (södra Locknevi).²¹² I en tidningsnotis från 1950-talet berättas om en påkostad renovering av missionshuset i Vrångfall där socknens invånare skänkt både kontanter och skog. Kyrkoherden var med vid återinvigningen. I Toverum finns en nykterhetsloge, IOGT-NTO, men medlemmarna kommer bara delvis från Locknevi. De träffas ofta och ordnar bl a bouletävlingar.

Ungdomarna inom SLU och JUF träffades först hemma hos varandra, men vartefter föreningarna växte blev det för trångt. För att få ändamålsenliga mötesplatser bildades Bygdegårdarnas riksförbund 1944. Liksom när det gällde skolbygget, kyrkobygget och hembygdegården var det Lockneviborna själva som tog itu med uppgiften att förse även Locknevi med två bygdegårdar. Planeringen av bygdegården i kyrkbyn började 1952 och den invigdes 1955. Den renoverades på 1990-talet. Byggnaden är stor och ljus, i entrén finns originalinredningen kvar med biograflucka och träbänkar. Den stora salen med fönster längs med båda långväggarna har en scen i ena kortändan. Köket är välutrustat med en minutiös ordning. Övervåningen består dels av en mindre samlingslokal och dels två rum för uthyrning. Även i Ytterbo finns en bygdegård, om än betydligt mindre än i kyrkbyn. Jag vet inte när den byggdes, men den renoverades på 1990-talet i samma stil som den stora bygdegården.

Nils, som var med och byggde bygdegården i norra Locknevi, gissar att det gick åt omkring 1000 timmar av ideellt arbete. När bygget var klart fortsatte det ideella arbetet i verksamheten. Inez hade bott i en större stad en tid och bl a arbetat med att sälja biografbiljetter. Hon blev förstörd tillfrågad om hon ville göra detsamma när bygdegården visade film, och hon blev mycket snopen när det sedan visade sig att hon förväntades jobba gratis. Inez städade bygdegården på söndagarna och hennes make Nils påminner henne om att det fick hon 25 kronor för. Dessutom var det ofta kalas i bygdegården och då brukade hon hjälpa till med mat och disk mot

²¹¹ När klubben firade 40-årsjubileum konstaterade ordföranden i en skrivelse i Sockenbladet att det förutom denna förening endast finns en till, i Vimmerby, som bär det omoderna namnet amatörfiskeklubb. Alla andra har bytt till SKF, som betyder sportfiskeklubb.

²¹² Missionshuset i Vrångfall ligger vid ett vägskäl och är ganska förfallet numera. Huset har köpts av en ung dansk familj men planer på att rusta det till sommarbostad. Missionshuset i Ytterbo är också sålt till en privatperson.

betalning. I dag städas bygdegården gratis, så det är inte på alla områden som det ideella arbetet minskar.

På 1950-talet fanns ingen scen i Vimmerby, och teatersällskapen kom till Locknevi för att spela på den stora fina scenen i bygdegården. Första kvällen spelades "Tehuset i augustimånen", vilket lockade 174 personer. I gästboken finns en hel del kända skådespelare. När Panikteatern från Uppsala framförde en Tjechovpjäs nästan 50 år senare kom 60 personer, vilket är en lika stor andel av befolkningen som de 174 personerna var år 1952. För övrigt hade man då liksom nu studiecirklar, möten och fester.

I dag finns inte många ungdomar eller yngre vuxna i Locknevi, och medelåldern hos bygdegårdsföreningens aktiva är högre än på 1950-talet. Föreningarna och studiecirkelarna håller sina möten i bygdegården. Några exempel på nutida aktiviteter är älgskötselområdets årsmöte, luciafirande, kräftkalas, nyårsfest, må-bra-mässa, modevisning och musikcafé. Då och då hyrs bygdegården av olika sällskap och ibland kommer enstaka vandrarhemsgäster. Sedan 1998 arrangerar bygdegårdsföreningen Locknevi Classic Motor Show varje år i juni. Omkring 100 fordon ställs ut, både bruksfordon, brand- och sportbilar. Där finns MC, arbetsfordon, veteranekipage, stora amerikanare och egenhändigt ombyggda bilar. Familjerna sitter i gräset med sin kaffekorg eller går in i bygdegårdens kafeteria. Musikunderhållning, lotterier och godisregn är andra inslag. Besökarna går runt och tittar och lyssnar till de olika fordonens historia. Alla röstar fram vinnare i olika klasser.

Locknevi marknad 1999

Ett annat årligt arrangemang som bygdegårdsföreningen arrangerar är Locknevi marknad, även kallad hantverksdagen, vilken sker både i och utanför bygdegården. Marknadsdagen i augusti 1999 inleds med folkmusikgudstjänst i kyrkan (se kapitel 5).

Efter kyrkan sätter alla sig i bilar för att åka till bygdegården ett par hundra meter bort. Där har redan många samlats och gissningsvis finns det ett par hundra deltagare, inte bara Locknevibor. Där är många barnfamiljer, men också många äldre. På entrésidan står en brandbil som förevisas och där kryllar det av barn och fäder. Längre bort finns många stånd med mer eller mindre lokala produkter. Från Locknevi finns Mauds keramik och Högens naturgodis, men jag saknar några som jag vet är skickliga textilhantverkare. Där finns också en ung inflyttad kvinna vars make reser till Indien på vintrarna, och hon säljer hantverk från Indien. En man från en grannsocken säljer svepaskar och annat träarbete. En kvinna från en butik i Västervik säljer diverser textilier. För övrigt består stånden mest av personer som säljer det de själva tillverkat. Det är ganska mycket godis och

livsmedel, men också trä, textil och kläder. Många känner förstås de personer som står i stånden och det samtalas livligt överallt.

Inne i bygdegården kan man köpa kaffe/te/läsk. Det är fullt med folk och kvinnorna i köket kokar kaffe och diskar i ett intensivt tempo. De flesta bär ut sitt kaffe och sätter sig på bänkarna ute som vetter mot en scen där två komiker sjunger och berättar historier från Småland. Det är mycket medvetet ”bonnigt” och publiken har kul.

Vid ena långsidan, bakom scenen och långt från de övriga stånden, har LRF sitt stånd. Där kan man kasta pil på ballonger och vinna kepsar. De har inte många besökare, och de som håller till där är bönder med familjer, vilka inte är så många.

Tolkning av Locknevi marknad

Åldersintegreringen är större jämfört med hembygdsgdagen. Trots att marknaden och hembygdsgdagen har olika karaktär anknyter båda föreningarna/arrangemangen till kyrkan.

Kyrkan är viktig som mötesplats och kyrkobesöken speglar nog inte i första hand religiositet utan en markering att kyrkan hör till gemenskapen i bygden. Marknaden lyckas liksom hembygdsgdagen och de flesta arrangemang att locka både kvinnor och män. Visserligen fanns mest kvinnor runt stånden med textil och keramik, men brandbilen balanserade detta.

Locknevi marknad är ett tillfälle att stärka *platsidentiteten* genom att man får se vad som tillverkas i Locknevi med omnejd. Det skulle dock bli ganska magert om inte stånden med ditresande fanns. De mer traditionella formerna av textil- och träslöjd har fått sällskap av vad de yngre invånarna tillverkar och/eller säljer, såsom godis, keramik och kläder från Indien.

Platsidentiteten stärks också genom att människor får tillfälle att träffas. I Locknevi Sockenblad 3/99 berättar en sedan 1950-talet utflyttad person att han tillsammans med släktingar gjorde en utställning där de visade sin farfars/morfars egenhändigt snickrade möbler. Utställningen väckte minnen hos många människor och gav dem en anledning att stanna och prata, och den utflyttade mannen fick tillfälle att träffa gamla skolkamrater och grannar som han inte sett på många år.

Umgängesformen med de obligatoriska inslagen av förtäring och underhållning skiljer sig inte från andra arrangemang. Underhållningen har här liksom vid invigningen av Anens badplats (se kapitel 5) inslag av buskis som ofta driver med schablonerna om livet på landet.

Lantbruket hade denna dag en perifer roll både rumsligt och innehållsmässigt. LRF:s undanskymda placering markerade att detta inte var deras arena och de sålde inget i sitt stånd. Med tanke på allt godis som

sålades i många av marknadsständerna skulle säkert lokalt producerade livsmedel också kunna räknas som hantverk.

8.3 Det nya föreningslivet

Gemenskap via barnen

Den snabba befolkningsminskningen under 1950- och 1970-talen gjorde förstås avtryck i föreningslivet. Idrottsföreningar och ungdomsföreningar lades ner eller minskade sin aktivitet avsevärt. LRF (med ungdomsavdelning), Röda Korset, hembygdsföreningen, bygdegårdsföreningen, en av missionsföreningarna, IOGT-NTO och centerpartiet (med kvinno- och ungdomsavdelning) överlevde denna period även om aktiviteten minskade. När befolkningen åldrades startades också nya föreningar. Prästen var med och bildade flera syföreningar och en PRO-förening 1966. Någon gång under denna tid bildades också en Hem och Skola-förening.

Ulrik, som var tonåring på 1970-talet, minns den tiden:

”Det gick i gamla hjulspår, inga föreningar och ingen aktivitet. Röda korset fanns och centern var fortfarande levande. Bygdegårdsföreningen var halvlevande. Fanns ingen vitalitet, dom letade inte efter nytt folk. Det gick på tomgång.” (Ulrik, återflyttad Locknevibo)

Enbart befolkningsminskning måste inte nödvändigtvis leda till att föreningslivet går på sparlåga. En kvinna som kommer från en närliggande bygd menar att det alltid varit livlig föreningsaktivitet i hennes hembygd. Men Locknevi hade det extra motigt dels därför att det som skogs- och jordbruksbygd drabbades hårdare av lantbruksnedläggningar och dels därför att det som liten kommun drabbades av kommunsammanslagningen. Livet stod naturligtvis inte stilla i Locknevi eller på den övriga svenska landsbygden under 1960- och 1970-talen, vilket en annons från 1960-talet i Vimmerby tidning vittnar om (Locknevi Sockenblad 4/98). Det är Locknevi Brandkårs kamratförening som arrangerar ”offentlig gammaldans” för både ung och gammal i Locknevi bygdegård, till Herman Swingers från Lessebo. Trots inslag som detta var det onekligen en övergångstid på många håll. Det gamla bondesamhället hade definitivt försvunnit och även om det blev ekonomiskt goda tider för lantbruket skedde det delvis på nya villkor.

Även då utflyttningen var stor har det flyttat in personer i Locknevi, främst kvinnor som gifte sig med infödda lantbrukare. När Locknevi i början av 1980-talet fick ett tillskott av några barnfamiljer från större städer fanns det plötsligt tillräckligt många unga människor för att det

skulle märkas. Eva, som flyttade in under 1970-talet, startade damgymnastik i skolans gymnastiksal 1978 och upptäckte då att det faktiskt fanns flera yngre kvinnor. Tack vare gymnastiken lärde de känna varandra och detta blev ett första steg i förnyelsen av Locknevi. Hon införde flyttgröt eftersom hon ville att andra skulle känna sig bättre mottagna än vad hon själv blev:

Så tyckte väl jag då att nu får vi faktiskt göra nåt, dom yngre som man kände då som gick på min gymnastik. Att när det kom några fler sen så gick vi med flyttgröt så dom kände att ni är välkomna. Och det har ju dom fortsatt med dom som sen har flyttat in, fast vi kanske inte är med så mycket i det nu då. Men det har i alla fall fortsatt. (Eva, inflyttad Locknevibo)

Terése, som flyttade till Locknevi på 1980-talet, berättar att det var genom gymnastiken hon kom i kontakt med jämnåriga. För övrigt var det få aktiviteter som ledde till kontakter för hennes del: ”Vi arrenderade lite mark så vi kom i kontakt med bönder och vi köpte mjölk i (granngården), så det första året var det mest äldrekontakt.”

Genom gymnastiken och skolan lärde de unga familjerna att känna varandra och när skolan en bit in på 1980-talet hotades av nedläggning mobiliserades bygden (se kapitel 4). Lokalavdelningen för föreningen Hem och skola, föräldraföreningen kallad, fick nytt liv. Kampen för att behålla skolan leddes av en inflyttad kvinna och en inflyttad man (från olika familjer), men även om de inflyttade var mer drivande engagerade sig de allra flesta Locknevibor oavsett om de var infödda, hemvändande eller inflyttade. Också många invånare utan skolbarn ställde upp.

En annan viktig aktivitet under denna mobiliseringsperiod var hemvändardagarna 1985 som anordnades i samarbete med ”Lockneviprojektet” vid Stockholms universitet (se kapitel 2). Under två dagar på Lidhem bjöds Lockneviborna på föredrag och tillgång till databaser så att de kunde få fram sina släktingar. Dagarna inspirerade bl a till studiecirkel om släktforskning.

LAIK och jubileumsfesten 1999

Tillskottet av unga familjer som lärt känna varandra medförde också att idrottsaktiviteterna ökade. Det fanns visserligen formellt en idrottsförening, men den fungerade mer som ett löst nätverk. När Locknevi vann 15 000 kronor i ett friskvårdsprojekt initierat av Korpen tänkte kommunen ta hand om pengarna och fördela dem till Locknevi, men det litade inte Lockneviborna på. Några drivande familjer kallade till stormöte i bygdegården och bildade Locknevi allmänna idrottsklubb (LAIK) 1989, både för att kunna ta hand om pengarna och för att hitta på andra aktiviteter än att kämpa för skolan. Ett uttalat mål för LAIK var att förbättra sammanhållningen i den långsmala bygden.

LAIK har nu över 200 medlemmar och är till skillnad från tidigare decenniers idrottsföreningar könsblandad både när det gäller styrelsen och aktiviteterna. Föreningen är medarrangör till flera aktiviteter och samarbetar ofta med föräldraföreningen. Exempelvis ansvarar man för en årlig familjedag vid sjön Anen. År 1998 annonserade man inte bara de sedvanliga sporterna brännboll, fotboll, volleyboll och dragkamp utan också Tai Chi. Barngymnastik, maskeraddisko och motionslopp både till fots och på cykel, är andra exempel på aktiviteter. För att få in pengar till föreningen ägnar man sig åt klädförsäljning och pappersinsamling.

När LAIK firar tioårsjubileum 1999 är jag med på festen i bygdegården. Jag åker dit vid 18-tiden i sällskap med Elinor, som jag bor hos, och hennes väninna. Där är ungefär 60 gäster. Majoriteten är mellan 30 och 40 år, förutom alla barn som skuttar omkring. Några långbord är dukade med pappersdukar och i taket blinkar diskobelysning. Jag sätter mig med de jag kom med och ett par som jag känner lite. Närmast mig sitter Evert som är ungtkarl och jakttokig. Han blir lycklig över mitt jaktintresse och talar om harjaktens tjusning, hundarnas skicklighet och gemenskapen med de andra jägarna. Han betonar sämjan med grannlaget.

Den närmaste timmen droppar folk in. Följande timme blir det tre uppskattade framträdanden med paus mellan.

–Diskjockeyn säger att tyvärr kunde inte Carola komma, men i stället kommer In på scenen kommer en man och några kvinnor från LAIK. De är gympaklädda och spexar med olika stilar. Två av dem klär ut sig till tanter som tar av sig på scenen och gympar i sina rejäla underkläder.

–Två av kvinnorna kommer in utklädda till systrarna Graaf med peruker och jättebröst. De mimar en låt. En av ”tanterna” från förra uppträdandet hakar på i slutet och härmar dem.

–En kvinna är utklädd till Dr Bombay och maken kompar med elgitarr och svart långhårsperuk. Hon mimar till ”SOS”. Systrarna Graaf doar i bakgrunden. Tanten återkommer.

Sedan blir det mat. Vi går till en buffé och tar för oss bordsvis. Lite trugande och krusande blir det. Maten består av kalvstek med gelé, kokt potatis, pressgurka och kokta grönsaker. Till detta serveras öl, läsk, mineralvatten från Åbro bryggeri. Flera har medhavad alkohol som de inte döljer. Vi äter och pratar glatt.

Efter maten blir det disko och först spelas aktuella poplåtar som barnen dansar till med vuxenstil. Sedan blir det blandat med lite äldre låtar, La Bamba, Mamma Mia, Twist and Shout. Flera bugglåtar som många buggar till. På dansgolvet dansar både par och enskilda som dansar i grupp eller två och två. Det är inte så stor uppslutning till dansen, utan de flesta föredrar att sitta och prata. Barnen klättrar upp på scenen och börjar dansa. De hittar gitarren och perukerna och börjar göra lite koreografi. Står på stolar, gör vågen. Hoppar från scenen ner på dansgolvet, vilket är ganska högt.

Barnen går runt och säljer lotter för fem kronor styck och de fyra vinsterna kommer från Locknevi marknad. En kvinna kommer fram till mig och berättar om de nyligen iordningställda pärmarna med LAIK:s historia. Jag går och bläddrar och pratar med några jag känner och lär även känna nya personer.

Efter någon timme är det kaffe/te och tårta. Vid vårt bord skrattas det mycket. Min kvinnliga bordgranne munhuggs skämtsamt med sin manlige bordsgranne som hon var klasskamrat med.

Klockan 22 är det lottdragning. Jag har köpt två lotter, men de flesta har köpt fler. Alla skrattar när någon vinner två gånger och en till och med tre gånger. Jag frågar min bordsgranne om det alltid är lotteri och hon svarar att det är så man finansierar mycket. På äldreboendet Nygård ordnade de lotteri när de inte fick pengar av kommunen till underhållning på midsommar.

Kl 23 börjar några småbarnsfamiljer att gå hem.

Kl 24 städar de sista och jag åker hem.

De allra flesta avstår från alkohol när de ska köra bil, men en man har druckit en del trots att han kör. När han ska åka hem hör jag att en som bor åt samma håll lovar att åka efter på lagom avstånd för att inte märkas, men ändå ha koll så att mannen inte kör i diket.

Tolkning av jubileumsfesten

Tolkningen av jubileumsfesten visar att den innehåller flera av de obligatoriska ingredienserna för sammankomster: mat, dryck, dukade bord, underhållning och lotteri. Medelåldern är lägre än på de övriga tillställningar jag bevisat. *Maten* är ganska traditionell husmanskost och markerar trygghet och kontinuitet. *Underhållningen* hör till samma genre som 1930-talets ungdomsföreningar införde till landsbygden, med buskis, förklädnader och musik. Man passar också på att driva med den underhållning i urban miljö som TV ofta visar. *Barnen* härmar vad de vuxna gör på scenen och för på så vis denna genre vidare. Barnens närvaro och fria lek är också ett inslag som är typiskt för de sammankomster jag har deltagit i.

En större fest som denna innehåller alltid *dans* och flera smakriktningar tillgodoses eftersom det är en relativt åldersblandad publik. Ingen ska känna sig utesluten. Musiken håller sig dock inom ramen för det som är familjevänligt. *Lotteri* är ett mycket vanligt sätt att samla in pengar. Man gör behovet av pengar till en rolig lek med underhållningsvärde, och priserna är oftast lokalt producerade. Förmodligen ingår det i normen att man ska köpa lotter, och det visade sig vara lite snålt att bara köpa två som jag gjorde. Gränsen mellan ideellt och professionellt arbete är inte absolut. Det visar exemplet med äldreboendet där personalen finansierade midsommarunderhållningen med lotteri när kommunen inte beviljade pengar.

Alkohol i måttliga mängder hör också till fester. Händelsen med mannen som körde onykter visar att den som hör till bygden behandlas med

respekt. Även om normen är att hålla sig till lagen (att inte köra bil onykter) finns det tillfällen där normen att hålla samman i bygden är starkare. Omsorgen om den som tillhör bygden märks också på så sätt att man inte vill genera honom genom att visa att man håller koll. von Rosen (2003:212) beskriver från en by på Gotland hur ungdomarnas alkoholvanor tillsammans med bilkörning ibland leder till konflikt mellan nationell och lokal rättspraxis. Han menar att när ungdomarna kör onyktra är det svårt för de vuxna att veta vilken norm som väger tyngst. Ska de hålla sig till lagen och minimera risken för olyckor, eller ska de låta ungdomarna ha de vilda upptåg som de anses ha rätt till?

Sockenföreningen och Sockenbladet

I slutet av 1980-talet startade den nationella kampanjen Hela Sverige ska leva! och därmed den moderna bygderörelsen. Under kampanjen bildades kommunkommittéer som samarbetsorgan för de lokala utvecklingsgrupperna i kommunen. I Vimmerby bildades en kommunkommitté (senare kallad Bygdeforum) 1988. En av de aktiva var Marita, en inflyttad Locknevi som kallade till stormöte i Locknevi bygdegård: ”för att alla dollarsedlarna försvann till andra bygder.” Mötet bildade en bygdekommité, som så småningom döptes till Sockenföreningen. Deras första åtgärd var att tillverka anslagstavlor som sattes upp i vägskälen. Där skulle all information om olika aktiviteter spikas upp så att alla fick överblick och man kunde undvika att aktiviteterna krockade. Sockenföreningen är registrerad hos Folkrorelserådet, och fungerar som en paraplyorganisation för andra föreningar i Locknevi. I början planerade föreningen att bygga hus och lägenheter i Locknevi.

Länge var de drivande främst i Sockenföreningen främst inflyttade personer, men nu finns också infödda och återflyttade med i styrelsen. Föreningen har inga egna aktiviteter, utan har sedan starten en enda viktig uppgift, nämligen att ge ut Locknevi Sockenblad, en tidning som är en förlängning av anslagstavlorna. Tidningen utkommer med tre, fyra nummer per år och består av några sidor med främst rapporter från olika föreningar, kalendarier för kyrkan och nyheter om skolan, bussar *etc.* Jag har använt mig av Locknevi Sockenblad några gånger för att presentera min forskning och att bjuda in till forskningsträffen i bygdegården (se kapitel 2). Företagen och kyrkan betalar porto och tryckkostnader och varje nummer sponsras av ett företag och eller en organisation. Sockenbladet trycks i 350 exemplar och går till alla hushåll samt några prenumeranter. Tidningen är mycket uppskattad och ett viktigt komplement till fysiska sammankomster.

Under 1998 och första numret 1999 visar Sockenbladets framsida viktiga byggnader i socknen, såsom Locknevi kyrka, bygdegård och skola samt Ytterbo bygdegård. Sedan slutet av 1999 har varje omslag en karta över Locknevi där byarna, några säterier och sjöarna är utmärkta. Utanför sockengränsen är det bara vitt och kartan är ett påtagligt sätt att markera bygdegemenskap. Baksidorna visar vilket företag eller organisation (kyrkan och LRF) som har finansierat just detta nummer. Förutom att fungera som annonsplats är det också ett sätt att visa att bygden inte är helt tom på företag, även om de få som finns återkommer och flera av företagen finns utanför socknens gränser, i Frödinge, Blackstad, Ankarsrum och Vimmerby.

Förutom de stående inlagen med rapporter och kalendarier förekommer också en del historiska tillbakablickar. Under 1999 pågick en liten serie med tidningsurklipp från 1930–1960-talen sammanställda av Torvald Gerger. En utflyttad person håller kontakt med bygden via Sockenbladet och har skrivit några betraktelser om sin släkt, torpen och om vad marknaden betytt för att stärka samhörigheten med Locknevi. En annan utflyttad person låter tankarna vandra efter ett besök vid gravfältet från järnåldern. Flera jubileer annonseras, från konfirmander, skytteförening, LAIK och kyrkan. Ibland efterlyser Torvald Gerger foton eller berättar något från arbetet med serien ”Locknevibor berättar”. Han skickar också in urklipp från äldre årgångar av Vimmerby tidning.²¹³

Som en kontrast till de historiska inlagen publicerar tidningen också barnteckningar, och skolbarnens berättelser från utflykter. Sedan skolan stängde efter vårterminen 2003 fortsätter dagisbarnen att skicka teckningar och personalen informerar om verksamheten. Läsarna får ta del av barnens perspektiv:

Vi var på kräftsiva. Då åt vi kräftor. Sen lekte vi datten. Då skrapade jag upp min hand och då hjälpte Britt mig (Locknevi Sockenblad 3/97).

Vi brukar åka på skolresa ibland. Vi har varit i Kalmar och på Öland. En gång åkte vi till Gränna.

Vi åkte färja till Visingsö, där vi bl a fick åka remmalag. Skolan ska kanske stängas, men det vill inte vi. (Locknevi Sockenblad 1/03).

²¹³ Ett exempel är ett brev från Astrid Lindgren där hon tackar nej till att delta i hemvändardagar på Lidhem 1985. Hon berättar om sin släktanknytning till Locknevi: ”...på 1900-talet tvenne farbröder, en kusin som fick leva och en kusin som dog som spädbarn. Jag minns våra färder med hästskjuts till kalasen i Locknevi, det tog halva dan att komma dit och man fick ligga kvar över natt. Jo, Locknevi står i ljusaste skimmer för mej” (Locknevi Sockenblad 1/03).

Debattämnen

I Sockenblad uppmanas läsarna att delta i tidningen med insändare eller ”Ris och Ros”. Här upprepar man det första numrets programförklaring:

Vårt Sockenblad skall vi i Locknevi gemensamt göra till vår kanal för information – debatt. Tidningen skall verka för en utveckling av bygden och vara ett instrument för att närma oss människor varandra. LOCKNEVIBOR – det är vi gemensamt som ska utforma innehållet i tidningen!. (Locknevi Sockenblad 2/02)

Insändare från enskilda till Sockenbladet är ovanligt, men under 2003 och 2004 har det förekommit några. Omkring år 2000 flyttade flera personer, däribland några barnfamiljer, till Locknevi. De enda ”debattörerna” i Locknevi Sockenblad är dessa in- eller återflyttade personer. Ämnen under 2003 gällde 3G-master, bostadsbyggande och skolan. Tre nyinflyttade personer skriver en sida både med fakta och med farhågor under rubriken ”Vill du ha 3G-master i Locknevi? (Locknevi Sockenblad 1/03). Personernas ”vi” gäller ibland Locknevibor och ibland ett politiskt parti. Inlägget är en röst i en debatt som förts på olika arenor. Det började med en motion till kommunfullmäktige, vilket följdes av en tidningsartikel.

I Locknevi Sockenblad 2/03 presenterar en nyligen återflyttad person, som också är politiker, två förslag på bostadsbyggande för att på sikt öka Locknevis befolkning. Det gäller fritidshus vid sjön Anen, och bostäder vid servicehuset Nygård. I nästa nummer återkommer samma person till bostadsbyggandet tillsammans med två andra i Sockenföreningens namn. På ett helt uppslag presenterar de samhällsbyggnadsförvaltningens idéskiss på fritidstomterna vid Anen. De återkommer också till Sockenföreningens gamla tanke att inventera tomma hus som skulle kunna upplåtas eller säljas till personer som är intresserade av ”ett attraktivt landsbygdsboende” (Locknevi Sockenblad 3/03). I nästa nummer av Sockenbladet informerar den drivande återflyttaren att de båda förslagen kommer att antas i kommunens bostadsbyggnadsprogram. Det står också hur många lediga lägenheter och småhustomter det finns i Locknevi för närvarande. Liksom författarna i insändaren om 3G-master definierar han sig både som Locknevibo och politiker.

En likhet mellan de olika inslagen är att författarna uppmanar Lockneviborna att ge synpunkter på dessa förändringar. De har hittills inte fått några synpunkter i Sockenbladet, men förhoppningsvis i samtal med Lockneviborna. En annan likhet är att författarna driver frågorna inte bara som Locknevibor utan också som politiker. Som jag tidigare nämnt kommer flera kommunalpolitiker från Locknevi, representerande flera

partier. Kanske kan Sockenbladet bli ett forum för dessa politiker att informera om och skapa debatt om frågor som berör Locknevi.

Ett återkommande ämne i Sockenbladet är skolan. I Locknevi Sockenblad 3/02 uppmanar ett relativt nyinflyttat föräldrapar å föräldraföreningens vägnar Lockneviborna att bidra med visioner för den nedläggningshotade skolan. I Locknevi Sockenblad 1/03 rapporteras att föräldraföreningen har bildat "Arbetsgruppen för skolans bevarande", där en av föräldrarna ovan ingår. Gruppen består både av inflyttade och återflyttade, både av sådana som själva har skolbarn och de som inte har det. Arbetsgruppen berättar att de tittar på skolans utvecklingsmöjligheter på sikt, och nämner bostadsbyggande som en lösning. I Locknevi Sockenblad 3/03 återkommer en av föräldrarna ovan som privatperson med en insändare som argumenterar mot kommunfullmäktiges beslut att lägga ner skolan. Engagemanget för skolan är inte lika brett som det var under 1980- och 1990-talen. Skolan har betydligt färre elever nu och kanske har de flesta resignerat.

Det har aldrig uppstått någon dialog eller polemik och det beror nog delvis på att tidningen kommer glest. En annan förklaring kan vara att Sockenbladet uppfattas som ett forum för sammanhållning och att debatter av många associeras med splitting, trots att Sockenföreningen uppmanar till debatt. Ännu en anledning kan vara att ett skriftligt yttrande som läses av alla grannar är mer definitivt och offentligt än ett muntligt. För att undvika konflikt finns ett vana att uttrycka kritik försiktigt och indirekt. Ytterligare en tänkbar förklaring är att det är få som är vana att skriva och framför allt att få publicerat det man skriver.

Däremot pågick en debatt mellan några Lockneviabor i Vimmerby tidning under ett antal veckor våren 2003. Till bakgrunden hör att Lidhem, som sedan 1945 ägs av Skogsstyrelsen, vid sidan om bygdegården har varit den viktigaste mötesplatsen för många Lockneviabor. Därför var sorgen stor när Lidhem stängdes 1999. Ett par år under tidigt 2000-tal fanns ett privat behandlingshem för ungdomar med problem i fastighetens bostadshus och annex. Lantbruket drivs av en arrendator och skogsbruket drivs av Skogsstyrelsen som också behållit jakträtten. År 2002 brann ladugården ner, och kyrkan och LRF stöttade Lidhem bl a genom att anordna en bondemässa där. Under tiden skedde det inbrott i sommarstugor i samma del av Locknevi.

Debatten i Vimmerby tidning började med att arrendatorn på Lidhem blev intervjuad i Vimmerby tidning där han mer eller mindre öppet anklagar de intagna ungdomarna för att ha anlagt branden. När behandlingshemmet planerade att utöka antalet platser författade några personer en skrivelse till länsstyrelsen och socialnämnden där de ifrågasatte utökningen. Budskapet var att det hade börjat hända dåliga saker i en bygd

där folk är vana att bry sig om varandra och hålla sams, och att det är viktigt att vara rädda om den lantbrukare som håller så stora marker öppna. En journalist fick se skrivelsen och skrev en artikel om detta.

En nyinflyttad Locknevibo skrev en insändare till Vimmerby tidning med budskapet att alla Locknevibor inte tycker som författarna till skrivelsen, såsom deras åsikter framställdes i artikeln. Insändaren undertecknades av andra relativt nyinflyttade Locknevibor. Sedan följde flera insändare för och emot. Polisen skrev att branden inte kan kopplas till Lidhem och att sommarstugeinbrotten är uppklarade. Efter att några av insändarskribenterna med olika åsikter träffats och lyssnat på varandra upphörde debatten till synes utan efterverkningar. En av dem som författat skrivelsen till socialnämnden besökte Lidhem för att träffa ungdomarna och de anställda. Ungdomarna som bor på Lidhem hade alla bott där kort tid och de hade ingen kontakt med Lockneviborna. De hade inte läst inslagen, men var bekanta med tidningsdebatten och kände sig misstänkliggjorda av invånarna.

En tolkning av debattens båda sidor är att den ena sidan anser att det viktigaste för Locknevi är att lantbruket fortlever så att marken hålls öppen och bygden befolkas. De är oroliga att Lidhems arrendator flyttar om behandlingshemmet utökar, och att lantbruket då läggs ner. Den andra sidan anser att det viktigaste för Locknevi är att det råder en öppen och tillåtande stämning så att fler väljer att bosätta sig där. De som har agerat i debatten är på den ena sidan "eliten" som historiskt haft tolkningsföreträde i kraft av sin position. På den andra sidan står "uppstickarna" utan historisk förankring i Locknevi. När jag har samtalat med andra Locknevibor i frågan har jag inte funnit någon skarp skiljelinje mellan infödda och inflyttade. Som i de flesta sammanhang resonerar man för och emot. De flesta är ense om att landsbygden behöver arbetsplatser och företagande, men att vissa företag passar bättre och vissa sämre för landsbygden. Flera påpekar att man bör hjälpa ungdomar på glid men att det passar illa just där av konkreta skäl.

Med denna tolkning kan debatten om Lidhem uppfattas som en maktkamp enligt maktens andra ansikte (se kapitel 5). Samma maktkamp finns med som ett inslag i debatten om 3G-master. Maktkampen handlar om vem som har rätt att representera Lockneviborna, och i grunden om vem som har hemortsrätt i Locknevi. De som av hävd har rätt att uttala sig å Locknevibornas vägnar är den mäktiga parten som kanske inte är medveten om sitt privilegium. Maktkamp uppstår först när någon känner sig utsatt för maktutövning, och det är vad som skedde i tidningsdebatten. Den traditionella "elitens" dolda och/eller omedvetna maktutövning har ibland upprätthållit status quo och ibland förnyelse i linje med de dominerande normerna. Detta tillstånd utmanas av "uppstickarna" som är

relativt nyinflyttade och som inte känner till och/eller accepterar den rådande makten.

Föreningslivet och omvärlden

Locknevi ingår i Leaderområdet "Astrid Lindgrens hembygd" som bildades 1996 (se kapitel 3). Samma personer som drev på att Locknevi skulle få del av pengarna till Bygdeforum 1989 sammankallade till stormöte för att se till att Locknevi fick del av pengarna till Leader. Hösten 1997 samlades 27 vuxna och 3 ungdomar i bygdegården för att resonera om hur Locknevi skulle utvecklas. Mötet utmynnade i några förslag på vad som borde göras:

–**Badplatsen** borde förbättras. (Detta genomfördes också och i juni 1999 invigdes den upprustade badplatsen.)

–**Skolan** behöver utvecklas för att kunna behållas. (Man lyckades en tid och det blev både utökad barnomsorg och viss renovering. Skolan stängde dock 2003, men barnomsorgen fortsätter. En grupp beslutade att göra en gillestuga i skolan, vilket kom till stånd 1999).

–**Tomma hus**. Mötet vill göra en inventering av tomma hus och försöka locka till sig barnfamiljer. (Idén togs upp ett par år senare av en återflyttad Locknevibo som genom sitt arbete i kommunen har drivit planer på nybyggen. Flera barnfamiljer har sedan slutet av 1990-talet flyttat in i äldre hus som har sålts.)

–**Turismen** behöver stimuleras. Några förslag blev fiskecamping, guideade turer, sommarbageri, kafé och kiosk i Toverum, "Fångarna på bondgård" (efter TV-programmet "Fångarna på fortet"). Service och turism hänger ihop och förstärker varandra. (Fiskecampen i södra delen har utökats sedan dess. Det mest påtagliga som har hänt är annars upprustningen av Anens badplats som har ökat beläggningen på den närbelägna campingen.)

–**Vägnätet** behöver förbättras, och en bensinpump med kiosk eller ett större servicecentrum vore önskvärt. (I Vägverkets upprustningsplan för de närmaste åren finns nu två vägsträckor i Locknevi med.)

–**Utbildning** skulle kunna ske i redan befintliga lokaler både i södra och norra delen av socknen. Teatercirklar, föreläsningar, vävstuga och snickerier föreslogs. I förslaget ingick också att föreningarna utökar sitt ungdomsarbete. (Förutom de studiecirklar som pågår i Vuxenskolas regi har inget mera hänt på den punkten.)

Sedan denna förslagslista skrevs har Lockneviborna fått till stånd en bra badplats, man har kämpat för sin skola, fått en vägsträcka upprustad och nu diskuterar man ritningar för husbyggen. Dessutom har föreningslivet

fortsatt med mycket aktiviteter, även om vissa ”föreningsmänniskor” finns med i flera föreningar medan andra sällan deltar i föreningslivet.

Locknevis föreningar är inte särskilt aktiva när det gäller att söka Leaderpengar, och den stora satsningen på att rusta upp badplatsen gjordes med lokal arbetskraft för kommunala pengar. Hittills har man haft två egna Leaderprojekt, och delaktighet i ett tredje. Det ena startade i Sockenföreningens regi och gällde att göra en gillestuga i skolan som syftade till att skapa en mötesplats och ett IT-kafé, knyta aktiviteter till skolan och skapa en plats för alla socknens föreningar. Leaderpengarna användes främst till datorutrustning och kommunen lånar ut skolans gamla bibliotek gratis. Som alltid i Leader ska den sökande göra en motprestation i form av pengar eller arbete och Lockneviborna insats har varit att renovera och inreda lokalen. I december 1999 invigdes gillestugan med kaffe och glögg. Både föreningar, enskilda personer, jaktlag, vägsamfälligheter och andra som kan behöva en lokal med kök och kontorsutrustning välkomnas. Det andra Leaderprojektet var minimalt och innehöll en marknadsundersökning i syfte att undersöka möjligheterna att göra om Lidhem till ett rehabiliteringshem.

Locknevi har också fått del av ett annat projekt inom ramen för Leader+. Det heter ”Uthållig Utveckling” och projektledaren bor i Locknevi. Projektet har i samarbete med Vimarskolan i Vimmerby och fritidsgården där arrangerat en ”Kick off” i Locknevi skola. De tomma lokalerna i Locknevi skola utnyttjades under två dagar vid skolstarten 2004 till en lägerskola för alla i kommunen som började årskurs 7. Totalt kom 150 elever med lärare och föräldrar.

En studie om lantbrukares möte med Leaderprogrammet visar att en orsak till lantbrukares relativa ointresse för Leader är att det är en bygdebaserad/territoriell arena i stället för lantbruksbaserad/sektoriell (Lindgren 2003). I Locknevi har LRF, som är den mest framträdande lantbruksbaserade föreningen, närmat sig de bygdebaserade föreningarna. Exempelvis kan Sockenföreningen eller bygdegårdsföreningen behöva maskinhjälp från någon bonde. Ett annat exempel är att LRF för första gången (såvitt jag kan se) skrev i Locknevi Sockenblad våren 2004. Denna tendens till närmande stämmer med tendensen inom jordbrukspolitiken att bredda den sektoriella politiken till en delvis territoriellt baserad landsbygdspolitik.

En förening utanför Locknevi som attraherar minst tre Locknevibor (en inflyttad, en infödd och en återflyttad) är Rotary. Till Sverige kom föreningen 1926 och liksom LRF är föreningen baserad på professionen. Man väljs in via sitt yrke och på rekommendation av andra medlemmar (www.Rotary.se 2004-03-23). Lockneviborna är medlemmar i Rotaryklubbar i Vimmerby och detta faktum liksom att flera Locknevibor

är politiskt engagerade i Vimmerby kommun visar att platsidentiteten är rumsligt flexibel. Både rotarymedlemmarna och kommunalpolitikerna från Locknevi för ibland fram locknevi-frågor i sina respektive organisationer, men de är också med i egenskap av samhällsmedborgare och individer.

Med inflyttningen, föräldraföreningen, LAIK och Sockenföreningen har även flera av de gamla föreningarna blommat upp. Det tydligaste exemplet på detta är bygdegårdsföreningen. Det blomstrande föreningslivet är inte unikt för Locknevi. Carl von Rosen (2003:102-104) räknar till minst 25 föreningar i När på Gotland, som har lika många invånare som Locknevi. Som vi såg i kapitel 4 är När mer tätbefolkat, med fler lantbruk, en skola, ett 50-tal företag, en affär och en egen bank. Där finns fler mötesplatser, större arbetsgemenskap och därmed fler lokala resurser att kontrollera och förvalta. Fritidsgemenskapen och arbetsgemenskapen har visat sig förstärka varandra. I När är det föreningslivet som tagit över den lokala politiska plattformen sedan bygden upphörde att vara en egen kommun (ibid).

8.4 Inflyttade, återflyttade och infödda Locknevi-bor

Locknevi ska inte vara en lekstuga för dom som vill hämta försörjning någon annanstans. Man ska inte vara nostalgisk. Det blir konflikter om vi inte får leva på ett modernt sätt (Knut, återflyttare och markägare)

”Dom” i citatet ovan syftar på några inflyttade personer, och citatet visar att det finns situationer som aktiverar skillnader mellan de som har bott länge i Locknevi och de som har kommit nyligen. Exemplet ovan gäller mobilmaster som å ena sidan skulle göra det möjligt för Locknevi-borna att kunna ringa mobiltelefoner och å andra sidan kan innebära en hälsorisk och en förföljning av landskapet. Det finns också många situationer när skilljelinjen skär på en annan ledd, och det gör det kanske även när det gäller mobilmaster. Anledningen till att jag väljer att påpeka om någon är inflyttad, återflyttad eller infödd är dels att Locknevi-borna själva ibland gör skillnad, och dels att jag funnit att den sortens bakgrund då och då har betydelse. Det kan vara svårt även i dag att komma in i bygdegemenskapen, trots att mycket positivt har hänt sedan 1970-talet när det gäller hur man tar emot nyinflyttade.

Det går visserligen enkelt att avgöra om en person är inflyttad eller infödd, men detta innebär inte någon skarp åtskillnad. Det är stor skillnad mellan att ha flyttat till Locknevi år 1950 för att gifta sig med en infödd Locknevi-bonde, och att ha flyttat dit år 2000 med sin partner från storstaden. Lika stora skillnader finns inom kategorin infödd. Så gott som alla infödda Locknevi-bor har någon period bott utanför Locknevi. Men det

har betydelse om man är borta ett år för militärtjänstgöring eller 30 år för att utbilda sig, skaffa familj och göra karriär. De jag kallar för återflyttade är personer som har levt utanför Locknevi under en stor del av sitt vuxna liv.

Både när det gäller kampen för skolan och konflikten kring kyrkan drivs förändringarna i hög grad av inflyttade och återflyttade, och i lägre grad av infödda. I exemplen från Sockenbladet drivs motståndet mot 3G master av inflyttade personer, medan bostadsbyggandet drivs av en återflyttad. De två personer som lett hemvändardagar, historiska exkursioner, PRO-skrifterna, och historiska notiser i Sockenbladet är återflyttad respektive inflyttad. De var också engagerade i kampen för skolan. Bådas engagemang för Locknevi tar sig uttryck i en strävan att stärka Locknevibornas historiemedvetande. De bidrar medvetet till en kontinuitet som förut omedvetet upprätthölls av verksamheten i lantbruket.

I exemplet om jaktturismen är den pådrivande personen däremot en som är infödd i grannsocknen, där han har gått i högstadiet tillsammans med Lockneviborna i samma åldersgrupp. Han är medveten om att han på flera sätt avviker från normerna. Att han är infödd har å ena sidan lett till att han har utsatts för hårdare omdöme därför att han "borde veta bättre". Å andra sidan har hans agerande ibland accepterats därför att han ändå "är en av oss". Han agerar på en arena där han är trygg, nämligen lantbruksbaserade föreningar. Samma person är smått kritisk till den landsbygdsutveckling som drivs av bygdebaserade föreningar.

Flera av dem som flyttat till Locknevi från 1980-talet och framåt är intresserade av att odla, och många gör det också. Men få av dem äger en större fastighet eller har släktanknytning till Locknevi, vilket gör att de saknar den anknytning till Locknevis förflutna som infödda och återflyttare har. "Du har ett förnamn och ett husnamn, och där kommer en annan till korta", säger Gudmund som är inflyttad. I stället har de inflyttade personerna sitt kontaktnät och många gånger sitt umgänge knutet till det nya föreningslivet som är mer bygdebaserat än det gamla. Även bygdegårdsföreningen och numera kyrkan engagerar många inflyttade. De infödda är också engagerade i bygdebaserade föreningar, men för dem är föreningarna sällan samma bas för platsidentiteten som för de inflyttade.

I en studie om organisering i ett antal bygder framkommer att de återflyttade personerna var mer aktiva i utvecklingsarbetet än de infödda och inflyttade (Carlssons 1993). Även i Locknevi finns exempel på detta. Återflyttade personer har redan en anknytning till bygden som ger dem en större maktbas än inflyttade normalt har. En drivkraft för deras engagemang kan vara att anknytningen är svag efter många års bortavaro och de behöver stärka sin platsidentitet. En annan drivkraft kan vara att de

vill förändra sin gamla hembygd enligt erfarenheter de fått från andra platser.

Även när det gäller hur man utövar sitt föreningsengagemang märks skillnader, och där går den oskarpa skiljelinjen mellan infödda å ena sidan och inflyttade och återflyttade å andra sidan. Både inflyttade och återflyttade verkar ha lättare för att skriva i Sockenbladet och att agera för att få förändringar till stånd eller för att motverka förändringar. En tolkning är att dessa personer ofta har högre utbildning eller på annat sätt har skaffat sig träning i att uttrycka sig i tal och skrift. En annan tolkning är att infödda Locknevi bor känner till spänningar och vet hur den sociala kontrollen fungerar, och därför är försiktigare med att uttala sig offentligt än vad de inflyttade och återflyttade är. Infödda kan känna förväntningar från omgivningen om att inte avvika från majoriteten, och de kanske avvaktar snarare än att själva stå på barrikaderna. Inflyttade personer kan tvärtom förväntas vara annorlunda och har lättare att ta rollen som pådrivare. De är ändå lite utanför och har inte så mycket att förlora.

I När är det främst infödda markägare som är talespersoner; ”ain sum kan tale” (von Rosen 2003:201-202). Där finns en obruten tradition av vilka som är informella ledare, även efter att När upphörde att vara en egen kommun. Exempelen från kyrkan, Sockenbladet och Vimmerby tidning visar att Locknevi har genomgått en större förändring än När vad gäller maktstrukturer. Markägandets och släktskapets makt utmanas av förmåga att skriva och debattera offentligt (se kapitel 5). Ofta är dagens talespersoner kvinnor vilket ytterligare bidrar till att förändra perspektiv och maktrelationer.

Även om de inflyttade ibland inte anses vara riktiga Locknevi bor uppskattas de för den förändring deras närvaro medfört. ”De senaste tio, femton åren har det blivit mycket förändring. Förut stod husen tomma, då ingen ville bo på landet. Men nu finns det inte ett ledigt hus i Locknevi”, säger Jöns, en pensionerad lantbrukare. Många uttrycker uppskattning för upprustningen av Anen och för att föreningslivet blomstrar. Men det rättframma sättet att ta till orda utmanar också traditionella normer. ”Det finns ju schismer som en annan har råkat in i. När man kommer och börjar styra och ställa som en del säger är det oundvikligt att du skapar konflikt”, säger Gudmund, som är inflyttad Locknevi och föreningsaktiv.

De svårigheter att bli integrerade som nyinflyttade i Locknevi kan möta återfinns på många platser. När tidningen Land publicerade en artikel med rubriken ”Livet på landet blev ingen idyll” möttes den av starka reaktioner både från människorna i den namngivna bygden och av andra landsbygdsbor (Land 5/2004). Artikelns handlar om en ung kvinna från storstaden som ansåg att hennes son blev mobbad i skolan. Hennes respons blev att engagera sig i föräldraföreningen där hon riktade tydlig kritik mot

skolan. Berättelsen väckte både kritik och igenkännande bland landsbygdsbor med olika bakgrund (Land 7/2004).

Skillnaden mellan hur människor engagerar sig för och emot förändring handlar inte bara om hur integrerad man är i bygden. Det följer även andra skiljelinjer som kön, klass, generation och i vilken ände av bygden man bor. När det gäller skillnader mellan infödda och inflyttade kan en del förklaras av att både inflyttade och återvändare oftare tillhör medelklassen. Olika sammanhang kan dessutom aktivera olika perspektiv hos samma individ, exempelvis markägaren som under intervjun beskriver skogen i affärstermer, och under jakten talar om skogen i termer av skönhet, minnen och känslor. Eftersom perspektiven är flexibla blir slutsatsen att det inte går att särskilja olika kategorier av landsbygdsbor. I stället får man särskilja olika perspektiv som är flexibla i den meningen att ett perspektiv (exempelvis klass) i vissa situationer dominerar över ett annat (exempelvis inflyttad).

8.5 Föreningslivets betydelser

Abstrakta och konkreta sociala relationer

En gemenskap baserad på föreningsliv skapas delvis av andra relationer än en gemenskap baserad på lantbruk. Arbetsgemenskapen i lantbruket finns där av nödvändighet, medan dagens fritidsgemenskap sker på frivillig basis, oftast i föreningsform. De båda formerna av gemenskap innehåller vad Johan Asplund (1987:156) kallar konkret och abstrakt socialitet. Den konkreta socialiteten uppstår när människor tillsammans hugger, bakar och bygger. Den abstrakta socialiteten uppstår ur den ”rena socialiteten”²¹⁴ som ”saknar färg, form och lukt, utsträckning och vikt”. Människor växlar mellan konkret och abstrakt socialitet. Ibland relaterar man till omgivningen som konkret granne eller sjuksköterska och ibland som en abstrakt samhällsvarelse.

Abstrakt socialitet är en modern tankefigur som uppstod under 1800-talet och som lagt grunden för samhällsvetenskaperna, menar Asplund (1987). Det moderna består i att den sociala praktiken är tagen ur sitt sammanhang och att den är reflekterad till skillnad från konkret socialitet som sker

²¹⁴ För att beskriva den rena socialiteten går Asplund tillbaka till utopisterna och som i sin tur inspirerade Durkheim då han i slutet av 1800-talet lanserade teorin social realism. I hans teori finns sociala fakta som existerar i ett autonomt rike vid sidan om kroppar, själar, växter, djur och mineraler. Durkheim förklarar självmord som en handling av en abstrakt samhällsvarelse omgiven av andra abstrakta samhällsvarelser. Asplund (1987:154-159) förklarar utbrändhet på liknande sätt, och han hävdar att båda fenomenen existerar endast i ett modernt samhälle.

omedvetet i ett sammanhang som syftar till något annat än socialiteten. Den moderna formen av samverkan i föreningsform började på 1800-talet och hade i lantbruket sin höjdpunkt under 1930- och 1940-talen. Dagens föreningsliv på landsbygden är delvis en fortsättning på det lantbruksanknutna föreningslivet. Det är också inspirerat av den moderna bygderörelsen som i sin tur har sin bakgrund i byalagsrörelsen i Stockholm under 1970-talet, gröna vågen och den nationella kampanjen Hela Sverige ska leva!.

Medan den konkreta socialitetens relationer har som mål att exempelvis bygga ett hus eller ysta en ost, är den abstrakta socialiteten ett självändamål. Det bygdebaserade föreningslivet bygger till stor del på abstrakt socialitet, där ändamålet är att medvetet upprätthålla en gemenskap. En bygd som domineras av abstrakta relationer är inte lika hållbar som om den upprätthålls av konkreta relationer. Detta vet invånarna utan att klä det i termer av socialitet, och både i föreningslivet och umgängeslivet strävar man efter att skapa en arbetsgemenskap även om det inte gäller försörjning. Det kan gälla exempelvis att rusta en badstrand, snickra anslagstavlor eller inreda en gillestuga tillsammans. Asplunds begrepp går inte att helt applicera på olika situationer som exempelvis lantbruk och föreningsliv. Även lantbrukets praktik innehåller sedan länge inslag av abstrakt socialitet, som exempelvis skördefester och ritualer som syftar till att befästa gemenskapen.

Föreningslivets blomstring tolkar jag som ett tecken på att gemenskap oavsett hur den ter sig är centralt för att åstadkomma och upprätthålla en bygd. Etienne Wenger (2000) har utvecklat begreppet *community of practice* för att förstå socialt lärande. Hans tes är att människor alltid strävar efter gemenskap i någon form. Wenger har samma utgångspunkt som Cohen att gemenskap består av flexibla system snarare än av fixa strukturer. Jämfört med Cohen intresserar sig Wenger mer för praktiken för att förstå systemen. Wenger urskiljer tre sätt att skapa tillhörighet; engagemang (att göra saker tillsammans), föreställningar (att skapa gemensamma visioner) samt riktning (att aktiviteterna drar åt samma håll som externa processer i form av samhällsanda). Dessa tre sätt skapar gränserna för gemenskapen. Om det gäller en lokal gemenskap är också territoriet viktigt, men det är inte avgörande.

Wenger menar att vissa objekt kan tyckas ha ett värde endast som artefakter vilka har uppstått ur olika praktiker (exempelvis ett landskap som uppstått ur brukandet). Han hävdar att sådana objekt inte ska uppfattas enbart som abstraktioner, utan de är värdefulla därför att de sammanlänkar olika praktiker. Landskapet kan exempelvis länka samman lantbrukande, rekreation och naturvård. Wenger kallar sådana objekt för gränsobjekt

därför att de i sin sammanlänkande funktion upprätthåller gränserna för gemenskapen.

Det finns tre typer av gränsobjekt, enligt Wenger: artefakter (exempelvis Sockenbladet), diskurser (exempelvis dialekten och anekdoterna) samt processer (exempelvis kampen för skolan). De exempel jag räknat upp har inslag både av abstrakt och konkret socialitet. Det konkreta består av att man brukar marken så att den får en gestalt, man trycker ett Sockenblad, man berättar om olika hus och händelser som ägt rum, man rustar upp skolan och organiserar demonstrationer. Jag tolkar Wengers resonemang som ett stöd för att även den abstrakta socialiteten har ett värde, i dessa fall som gemensamhetskapande symboler. De sociala relationerna i föreningslivet kan tolkas som en ersättning och ett komplement till de sociala relationerna i lantbruket. Det är inte fråga om helt olika praktiker, utan om delvis olika.

Tidsrumsliga relationer

Även de tidsrumsliga relationer som upprätthåller bygden förändras. Med den ökade reflexiviteten skiljs tiden och rummet ut från den mer konkreta tidsrumsligheten i ett lantbruksbaserat samhälle. I föreningslivet ägnar man sig bl a åt att återkalla platsens historia, alltså lyfta ut tiden ur sitt sammanhang, vilket kan tolkas som en ersättning för traditionens här-och-nu i lantbruket. Sådana aktiviteter har inslag av abstrakt socialitet, där syftet är att minnas snarare än att upprätthålla och använda sig av tidigare tekniker och erfarenheter.

Historieintresset kan också tolkas som en fortsättning på en tidsuppfattning präglad av lantbruket. Denna tidsuppfattning kan beskrivas som ett "utsträckt nu" (expanded present) där dåtid, nutid och framtid flyter ihop (Bergson 1888/1910). Vilken tolkning som är mest trolig beror på perspektivet. Om den som återkallar historien själv har en länk till brukandet och bygden är sannolikheten större att personen lever i ett utsträckt nu utan klara gränser mellan då, nu och sedan. Hembygdsdagen blir då en fortsättning på bygdens agrara historia, och ett sätt att upprätthålla en kontinuitet i bygden för att kunna möta framtiden. Sockenbladets notiser blir då ett sätt att i nuet påminna om vad Locknevi har varit för att skapa en känsla av samhörighet så att invånarna kan möta framtidens utmaningar. Både Hembygdsdagen och Sockenbladet kan uppfattas som exempel på att invånarna lever i ett utsträckt nu.

Politiska arenor

Föreningslivets betydelse kan också diskuteras som politisk arena både internt och externt. Oavsett i hur hög grad bygden grundas på arbets- eller

fritidsgemenskap är gränserna för bygden mer flexibla än förut, då den lokala gemenskapen ofta bestämdes av sockengränsen. Exempel från jordbrukssamhällen i Storbritannien visar att när icke-lantbrukande personer flyttar till en bygd tenderar de som tidigare hade en arbetsgemenskap att dra sig tillbaka och bilda en ”inkapslad gemenskap” (encapsulated community) (Newby i Harper 1989). Tillbakadragandet tolkas som en följd av konflikter kring boende och olika upplevelser av bygden. En orsak till spänningarna är att inflyttarna för med sig ett ”universalistiskt system” där status baseras på yrkesroll, inkomst och konsumtion, vilket leder till att landsbygdsbefolkningen placeras i botten av hierarkin. Newbys exempel gäller en landsbygdsbefolkning som till stor del försörjer sig på lönearbete inom jordbruk utan att vara självägande bönder.

I Sverige och Locknevi är inte de sociala skillnaderna lika tydliga som i Storbritannien. Här är de flesta av landsbygdens invånare antingen självägande bönder, arrendatorer eller också arbetspendlar de till sitt företag eller lönearbete i tätort. Newbys resonemang har dock viss relevans även för Sverige. Klass och makt tolkas i avhandlingen som sociala rum av skillnader (Bourdieu 1995, Dyrberg 1997). I Locknevi kan det uppstå ”inkapslade gemenskaper” baserade på skillnader som rör exempelvis hur länge man bott i Locknevi eller vilken utbildning och yrkestillhörighet man har. Föreningsengagemanget i de bygdeanknutna föreningarna kan vara ett sätt för de inflyttade att skaffa sig en plattform i bygden när man saknar den traditionella plattform som markägande och släktanknytning erbjuder. Den mest framträdande lantbruksanknutna föreningen lokalt är LRF, som till skillnad från de bygdeanknutna föreningarna är starkt knuten både till andra lokala LRF-föreningar och till den centrala föreningen. Detta faktum erbjuder den lokala LRF-föreningen en mäktig politisk arena. I mer jordbrukspräglade bygder är denna plattform mer entydigt lantbruksbaserad och en direkt fortsättning på kommunalpolitiken (von Rosen 2003).

Det bygdebaserade föreningslivet är löst knutet till den moderna bygderörelsen, som är en folkrörelse i relativt liten skala. Men länken mellan Locknevi Sockenförening och Folkrörelserådet är betydligt svagare än mellan lokal och central nivå i LRF, och det bygdebaserade föreningslivet är inte lika förknippad med partipolitik som det lantbruksbaserade föreningslivet är. Eftersom de ekonomiska aspekterna är nästan obefintliga i det bygdebaserade föreningslivet är de inte en lika tydlig maktfaktor som exempelvis LRF och skogsägarföreningar.

Det bygdebaserade föreningslivet utgör dock också en politisk arena. Fenomenet med en bred motreaktion riktad mot någon etablerad samhällsföreteelse kallas för kollektivt agerande eller social rörelse och har

en lång tradition i västvärldens samhällsbyggande (Berglund 1998:60). Framväxten av ett föreningsliv hör till mobiliseringens etableringsfas (se kapitel 4), och det är inte bara i Sverige som det kollektiva agerandet organiseras i föreningsform (Smelser 1963). Cohen (1987:179-181) visar med exempel från Shetlandsöarna att mobiliseringen också sker på landsbygden.

I Sverige har folkrörelserna och föreningslivet offentligt tillmätts stor betydelse för det demokratiska systemet, skriver Lena Lindgren (SOU 1999:84:213). Under hela 1900-talet har staten stöttat flera av folkrörelserna och en del av dem har institutionaliserats. Lindgren varnar för att föreningslivet idealiseras. Vad hon syftar på är att den svenska välfärdsstaten gärna vänder sig till föreningslivet, eller den ideella sektorn som den numera kallas, för att lösa uppgifter som det offentliga inte förmår. ”Det är just genom att befinna sig utanför systemet som organisationerna kan fungera som den viktiga kanal för kommunikationen mellan folket och staten som varje demokratiskt styrelseskick kräver”, skriver Lindgren (ibid:215)

Den moderna bygderörelsen har lett till att det lokala föreningslivet på många orter samarbetar med myndigheterna när den lokala servicen minskat. Detta har resulterat i flera ”allaktivitetshus” med exempelvis kombinerad barn- och äldreomsorg. I Locknevi har detta inte skett i någon större skala, men gillestugan i skolan skapades med tanke på att skolan ska vara tillgänglig för invånarna även efter att den upphört att vara en offentlig institution. I längden blir det tungt för föreningslivet och eldsjälarna att kompensera för den gemenskap som tidigare fanns i arbetsliv och släktskap. Många landsbygdsbor heltidsarbetar, arbetspendlar och har dessutom egna fastigheter att sköta. Att då engagera sig i föreningslivet ger en tillfredsställelse men det är också mycket krävande, och det är inte ovanligt att eldsjälur slocknar. Om bygder ska upprätthållas enbart med hjälp av det föreningsliv och det umgänge invånarna maktar med på fritiden blir det inte hållbart.

8.6 Sammanfattning

Moderniseringen av lantbruket genomfördes med hjälp av både ekonomiska och ideella föreningar och föreningsaktiviteten var som mest intensiv under 1930–1950-talen. Det bygdebaserade föreningslivet var under 1900-talets första decennier inte landsbygdspecifika utan en del av folkrörelserna. Föreningslivet minskade när lantbruket och befolkningen minskade under 1960–1970-talen, och den enda (?) nybildade föreningen under den här tiden var Locknevi PRO. Flera av föreningarna finns dock kvar än i dag.

Med nya invånare fick föreningslivet en nystart under 1980-talet. Eftersom de nya invånarna sällan hade lantbrukserfarenhet sökte de sig till de befintliga bygdebaserade föreningarna, och bildade även nya, LAIK och Sockenföreningen. Den sistnämnda är registrerad som lokal utvecklingsgrupp hos Folkrörelserådet vilket länkar Locknevi till den moderna bygderörelsen. De lantbruksanknutna föreningarna (LRF, skogsägarföreningen) deltar sparsamt i det nya föreningslivet även om flera lantbrukare engagerar sig även i bygdeanknutna föreningar.

Sockenföreningens främsta uppgift är att ge ut Sockenbladet några gånger om året. Det fungerar som ett kalendarium för föreningarna och en anslagstavla för evenemang. Historiska notiser och alster från skola och daghem är också vanliga. Sedan början av år 2000 har några personer börjat skriva insändare om exempelvis stängningen av skolan och 3G-master, men någon debatt har inte uppstått. Däremot debatterade några Locknevibor i Vimmerby tidning om det nystartade behandlingshemmet på Lidhem. Precis som under konflikten kring kyrkan fördes debatten i media, vilket skiljer sig från hur meningsskiljaktigheter brukar hanteras. Liksom när det gäller kyrkan kan debatten tolkas som en maktkamp om vem som har tolkningsföreträde i Locknevi.

Föreningslivet har flera betydelser. Den tydligaste är att ersätta och komplettera den borttynande arbetsgemenskapen i lantbruket och de mötesplatser som försvunnit. En gemenskap baserad på ett frivilligt deltagande i föreningslivet skapas delvis av en abstrakt socialitet, dvs man är med i en förening för att upprätthålla gemenskapen. Relationerna i lantbruket innehåller mer av konkret socialitet som uppstår när människor gemensamt arbetar med något fysiskt. Locknevibornas strävan även i föreningslivet är dock att göra något konkret tillsammans. Föreningarnas historiska aktiviteter kan tolkas antingen som att tid och rum lyfts ur sitt sammanhang eller som en fortsättning på en mer traditionell tidsuppfattning där dåtid, nutid och framtid flyter ihop.

Föreningslivet har också betydelse som en politisk arena både internt och externt. När de flesta invånare inte är lantbrukare finns en risk att det uppstår ”inkapslade gemenskaper” utifrån de skilda perspektiv olika människor har. De inflyttade och de återflyttade personerna för med sig alternativa sätt att nå status som informell ledare och talespersoner. De olika föreningarna bildar arenor för olika sammanhang och lantbruksbaserade föreningar som LRF har fortfarande stort inflytande eftersom de är knutna till en mäktig centralorganisation.

Föreningslivet tillmäts stort värde både för lokalsamhällen och för det omgivande samhället, inte bara i Sverige. Här har staten emellertid ofta stöttat föreningslivet och folkrörelser. Numera vädjar välfärdsstaten till föreningslivet att lösa uppgifter som det offentliga inte förmår, inte minst på landsbygden. I längden kan det kväva en nödvändig motkraft utanför statens sfär. Det kan också bli en börda för föreningslivet och enskilda personer att kompensera för den arbetsgemenskap och de mötesplatser som försvunnit.

9. Diskussion

The final victory of modernity is not the disappearance of the non-modern world but its artificial preservation and reconstruction (MacCannel i Harvey 1993:12).

9.1 Samhällsomvandlingen och Locknevi

Förändringar

Den samhällsomvandling som kallas modernisering kan grovt sammanfattas i tre fenomen som alla ryms i berättelserna från Locknevi: ökad kommersialisering (högmodernitet), ökad individualisering (reflexiv modernitet) samt ökad mobilitet (globalisering). Med tanke på överlappningarna mellan modernitet och tradition kan det vara svårt att hitta ett "förr" att ta avstamp från, och förändringen har inte skett lineärt. När det gäller exempelvis den fysiska rörligheten minskade Locknevis befolkning drastiskt decennierna runt 1900 då många emigrerade till Amerika eller flyttade till svenska städer.²¹⁵ Från 1930 och 25 år framåt var befolkningen däremot relativt stabil, till skillnad från nästa 25-årsperiod då utflyttningen åter ökade dramatiskt för att sedan plana ut. Locknevi är inte unikt; de globala folkomflyttningarna decennierna runt sekelskiftet 1900 var betydligt mer omfattande än dagens migration (Löfgren 1996:68).

Den idémässiga och identitetsmässiga rörligheten är svårare att uttala sig om. Vi projicerar vår egen moderna identitetsuppfattning på bondesamhället och tror att det var mer stillastående, skriver Orvar Löfgren (1996:76). Men 1800-talsbonden kan också ha haft behov av flexibla och mångtydiga identiteter för att kunna uppfylla sina antaganden. På samma sätt kan den till synes rotfaste bondens värld ha varit komplex i andra dimensioner, fortsätter Löfgren. Den nästan 100-årige mjölnaren i Locknevi är visserligen född i början av 1900-talet, men han får tjäna som stöd för Löfgrens funderingar. Mjölnarens fysiskt stabila liv har inneburit flexibla identiteter genom de olika praktiker han utövat, och inte minst har han ett reflekterat förhållningssätt till skeenden i omvärlden.

Jämfört med decennierna före 1950-talet har landsbygdens interaktion med omvärlden ökat, både fysiskt, idémässigt och identitetsmässigt. John

²¹⁵ Flyttströmmarna inom Sverige decennierna runt 1900 ledde inte entydigt till en urbanisering, eftersom befolkningen både spreds över landet och koncentrerades lokalt (Glesbygdsvetets årsbok 2003). Ett exempel är de nya sågverkssamhällen som byggdes upp utmed norrlandskusten (Berglund-Lake 2001).

Knigh (1994) föreslår tre kriterier för hur den kan studeras: relationer till marknaden, graden av migration och relationer till staten. Locknevi framstår som så många andra svenska landsbygder välintegrerat på flera sätt. När det gäller marknaden är det främst lantbruket som producerar lokalt för både nationella och internationella marknader. De flesta Lockneviabor arbetspendlar och deras marknadsintegrering i rollen som lokalinvånare sker främst genom att de konsumerar det som produceras utanför bygden. Arbetspendlarnas delaktighet i produktionen sker huvudsakligen utanför bygden. Pengar in och arbetskraft ut är vad som gäller för marknaden i Locknevi efter att många lantbruk lagts ner.

Migrationen i dagens Locknevi består av att ett antal unga ensamstående människor flyttar därifrån, och till skillnad mot för 25 år sedan kompenseras detta av att ett antal yngre barnfamiljer och enstaka återflyttare tillkommer. Trots årliga variationer har det utvecklats ett ganska stabilt mönster med en dynamik som tillsammans med arbetspendlingen gör Locknevi väl integrerat med omvärlden när det gäller flödet av människor. Den dagliga rörligheten är dock snedvriden med många invånare som lämnar Locknevi över dagen, medan besökarna till Locknevi är betydligt färre.

Det sistnämnda kriteriet, relationerna till staten, har förändrats mer i Locknevi de senaste fem åren än vad marknaden och migrationen har gjort. Nedgången i lantbruket och invånarantalet skedde främst under 1960- och 1970-talen. Sedan posten försvann har skolan och kyrkan varit de enda statliga institutionerna och när Locknevi kommun upphörde på 1970-talet försvann en viktig länk till den offentliga sfären. När kyrkan har separerat från staten och skolan har stängt sker den statliga interaktionen huvudsakligen indirekt via transfereringar och löner. Några Lockneviabor är kommunpolitiker och för bygdens talan vilket vidgar den lokala gemenskapen, men det finns ingen offentlig mötesplats i Locknevi förutom den enda större arbetsplatsen (äldreboendet Nygård).

En sammanfattande beskrivning av vad de senaste femtio årens samhällsomvandling inneburit för Locknevi, och för många andra svenska landsbygder, är att den tidsrumsliga gemenskap som bygden utgör har förskjutits från att i huvudsak ha utövats i lantbrukets mer eller mindre tvingande arbetsgemenskap, till att utgöra en frivillig fritidsgemenskap. Det är inte bara lokala arbetsplatser som försvunnit utan också andra mötesplatser. Detta resulterar i att det spontana umgänget minskar och ersätts av mer formaliserat umgänge i föreningar och av att man umgås i hemmen. Utarmningen när det gäller försörjning, service och mötesplatser skedde i samband med att invånarantalet sjönk. Den inflyttning som började på 1980-talet har inte bara stabiliserat folkmängden utan också

bidragit till att invånarna mobiliserar för att motverka ytterligare utarmning.

Institutioner

Avhandlingens empiri hämtas från skolan, kyrkan, jakten, lantbruket och föreningslivet. I den form dessa kontexter uppträder i dag kan alla betraktas som moderna institutioner vilka uppstått från 1800-talet och framåt. Den gemensamma nämnaren är att alla institutioner har bidragit till att konstruera en kollektiv platsidentitet genom att utgöra arenor där invånarna kunnat verka för det gemensamma bästa. Skolan upplevdes visserligen först som ett påbud men de olika skolbyggnaderna uppfördes med gemensamma krafter, och när den senaste skolbyggnaden i Locknevi stod klar 1941 var den en stolthet för bygden.

Kyrkan var tidigare en angelägenhet för överheten, men kyrkobygget på 1890-talet blev liksom skolan ett gemensamt ansvar. Den nuvarande kyrkan som stod klar 1903 byggdes av Lockneviborna och är i dag den viktigaste symbolen för platsidentiteten. Älgjakten var redan från början under 1950-talet²¹⁶ en kollektiv institution och inlemmandes i lantbrukets årsrytm. Lantbruket utgör tillsammans med kyrkan den viktigaste länken bakåt i tiden. Lantbruket erbjöd fram till 1960-talet en arbetsgemenskap som mer än något annat har bidragit till att skapa bygden, både fysiskt, socialt och kulturellt. Under den första halvan av 1900-talet gick lantbruket hand i hand med föreningsrörelsen med uppgift att modernisera landsbygden, men sedan har föreningslivet blivit alltmer bygdebaserat och snarare inriktat mot bevarande.

Alla dessa institutioner upplevs nu som hotade, eller genomgår en så kraftig förändring att det oroar många Locknevibor. Utan dessa institutioner skulle det knappast finnas några mötesplatser och ingen arena för att upprätthålla platsidentiteten.

Diskussionskapitlet fortsätter med ett resonemang kring de tre forskningsfrågor som formuleras i kapitel 1:

- Hur har invånarna hanterat samhällsförändringarna?
- Hur har förändringarna på landsbygden påverkat Locknevi?
- Vad betyder landsbygden för samhällsbyggandet?

²¹⁶ Tidpunkten gäller för Småland. I norra Sverige bildades älgjaktlag mycket tidigare.

9.2 Hur har invånarna hanterat förändringarna på landsbygden?

Efter en period av expansion och konsolidering under 1900-talets första decennier skedde under 1960- och 1970-talen drastiska förändringar när det gäller invånarantal, arbetsplatser, mötesplatser och service i Locknevi. Under 1980- och 1990-talet var förändringarna inte lika påtagliga. De tre senaste tre åren har dock skolan stängt, lokalavdelningarna för LRF och Röda Korset har slagits samman med andra, pastoratet ska slås samman med resten av Vimmerby och minst två lantbrukare har lagt ner sin verksamhet. En positiv förändring är att en lantbrukare nyligen har etablerat sig i Locknevi. Andra välkomna förändringar efter flera års påstötningar är upprustning av vägar och planer på nybyggen.

Ny praktik

På en kollektiv nivå hanterar Lockneviborna förändringarna genom att sträva efter att upprätthålla den tidsrumsliga gemenskapen. Det gör de genom en delvis förändrad praktik där både handlingar, arenor, aktörer, medel och syften är delvis nya.²¹⁷ Några framträdande exempel i den nya praktiken är Sockenföreningen, de inflyttade personerna, Sockenbladet och den reflekterade platsidentiteten.

Förhållningssättet är inte nytt utan samma sak skedde i de norrländska sågverkssamhällen som etablerade i slutet av 1800-talet under betydligt mer omvälvande villkor än vad som varit fallet i Locknevi. Sågverksindustrin sammanförde människor från vitt skilda platser i landet, alla främmande på den nya platsen, skriver etnologen Håkan Berglund-Lake (2001). Individerna separerades från släktrationer och andra band av ömsesidigt utbyte, och familjerna hade bara sig själva att lita till. De skapade sig en platstillhörighet genom att först skapa sig en bostad att höra hemma i och så småningom uppstod gemensamma symboler.

Sågverkssamhällenas invånare kom oftast från agrara miljöer där gemenskapen grundades på ett ömsesidigt beroende för att klara försörjningen. Nu bildades ett samhälle där familjerna levde parallella liv i en gemenskap grundad på känslomässiga behov (ibid:177). Symboler erbjuder en form för att skapa mening utifrån vars och ens erfarenhet, enligt Anthony Cohen (1985). Sådana symboler kan vara exempelvis midsommarfirande enligt en speciell ritual, nyskapade slangord eller en gemensam byggnad. På så sätt kunde de nyetablerade sågverkssamhällena

²¹⁷ De olika begreppen kommer från Kenneth Burkes pentad (1969), med fem frågor om vad som sker när vi uttalar oss om vad människor gör och varför det gör det (se kapitel 5).

skapa en känsla av gemenskap samtidigt som invånarna eftersträvade självständighet och oberoende. Paradoxalt nog fungerade just självständigheten och oberoendet som ett kitt i den framväxande platstillhörigheten, skriver Berglund-Lake (2001:177).

Locknevis omvandling har en tydligare kontinuitet och domineras av lantbruket på ett sätt som inte motsvaras av hur invånarna får sina inkomster. Övergången från en av nöden tvungen arbetsgemenskap i lantbruket till en mer känslomässigt grundad fritidsgemenskap har också skett i Locknevi, men i varsammare form eftersom människorna stannat på samma plats.

Den gemenskap som uppstår av att människor arbetar tillsammans för sin försörjning sker på ett konkret och förhållandevis oreflekterat sätt. Numera finns ett medvetet uttalat syfte att upprätthålla gemenskapen i föreningsliv och umgänge, där människor på olika sätt brukar platsen så konkret som möjligt. Ofta är det inflyttade och återflyttade personer som är aktiva i föreningslivet. Ett sätt att förstå denna förändring är i termer av konkret och abstrakt socialitet (Asplund 1987). Lantbrukets praktik grundar sig på konkret socialitet där syftet är att exempelvis odla potatis. Den arbetsgemenskap som uppstår är inte ett mål i sig. Föreningslivets praktik konstrueras delvis av en abstrakt socialitet där ändamålet är att upprätthålla en gemenskap för gemenskapens skull (ibid).

De båda begreppen hjälper oss att få syn på skillnaden mellan olika sätt att skapa gemenskap, men inte att förstå betydelsen av det som sker i föreningslivet. Föreningslivets praktik kring att restaurera en badplats är både en artefakt, en diskurs och en process som syftar till något mer än att skapa gemenskap (Wenger 2000). Även i föreningslivet vill man nå konkreta resultat, vilket kan vara ett sätt att kompensera lantbrukets brukande av bygden. Omvänt består lantbrukets praktik inte enbart av oreflekterat görande, utan också av medvetet skapad sammanhållning genom exempelvis fester.

Genom gemensamma aktiviteter i stort och smått upprätthåller invånarna gemenskapen utan att ständigt reflektera över det. Efter många års återkommande mobilisering varje gång skolan hotades blev människor trötta av att mobilisera för att nå ett bestämt syfte. De längtade efter att bara ha roligt tillsammans och få pröva nya idéer. Om invånarna hela tiden skulle tänka att nu gör vi detta för att upprätthålla bygden skulle engagemanget snart upphöra. Aktiviteterna i föreningslivet har dock ett större inslag av abstrakt socialitet än vad lantbruket har, och föreningslivet är mer beroende av eldsjälur än vad lantbruket är och därmed inte lika stabilt över tiden.

Mobilisering och motstånd

De förändringar som beskrivs i avhandlingen har hanterats på olika sätt, vilket påminner om att det finns skillnader inom den kollektiva identiteten som Locknevi. Inför hotet om att mista den sista skolan mobiliserade en stor del av Lockneviborna i en medveten motreaktion och lyckades behålla skolan i 20 år. Reaktionerna kan sammanfattas som *mobilisering* och *motstånd*. När det gäller förändringarna inom kyrkan delade Lockneviborna upp sig i tre läger: aktivt för förändring, aktivt mot förändring och neutrala. De som var för respektive emot förändring drabbade samman och responsen kan sammanfattas som *konflikt*, vilket skedde efter en *mobilisering* från den ena parten. Det som sker inom älgjakten berör inte så många personer, även om fler än jägarna har åsikter om jaktturismen. Olika jaktlags och markägares sätt att hantera jaktturismen kan sammanfattas som *assimilering* och *anpassning*.

I lantbruket är lantbrukarna själva huvudaktörer, även om övriga invånare också förhåller sig till och påverkar lantbruket. De kvarvarande lantbrukarna har hanterat förändringarna genom att storleksrationalisera och/eller diversifiera produktionen, alltså genom *assimilering* och *anpassning*. Statistiken över antalet lantbruk i Locknevi sedan 1950-talet visar att det dominerande sättet att hantera förändringarna snarare är *utträde* ur lantbruket och ofta även ur bygden, vilket kan tolkas både som motstånd och anpassning. Föreningslivet är en arena för en stor del av skolans, kyrkans, jaktens och lantbrukets praktiker. På en övergripande nivå är föreningslivets förändring en spegling av förändringarna i lantbruket, och en följd är att Locknevibornas engagemang har förskjutits från lantbruks- till huvudsakligen bygdebaserade föreningar.

I motståndet och konflikterna kring skolan, jakten, kyrkan och lantbruket finns en strävan efter att upprätthålla kontinuitet, även om den inte alltid har så lång historia. Denna strävan kan mycket väl sammanfalla med hur man brukar göra, men det innebär inte att Locknevi präglas av tradition. Sättet att hantera förändringarna har inte valts därför att det är så man brukar göra, utan därför att det finns en kunskap om hot, alternativ och strategier. Det är ett aktivt och offentligt ställningstagande som ibland landar i vad som brukar kallas tradition, men som även kan ses som ett uttryck för en reflexiv modernitet. I detta aktiva hanterande ingår assimilering som ett alternativ till motstånd, vilket Jonathan Friedman (1994) beskriver som att invånarna bemöter nya inslag i tillvaron genom att göra om den till något som passar in.

Det som pågår i Locknevi ligger alltså långt från det reaktionära och nostalgiska som exempelvis David Harvey (1993) och John Knight (1994)

varnar för i lokala rörelser. Konflikten kring kyrkan var delvis en reaktion mot sådana tendenser. Det sätt på vilket majoriteten av Lockneviorna bemöter förändringarna innehåller ett framåtblickande för att skapa en stabilt lokalt sammanhang för sitt vardagsliv, och det hindrar inte att de samtidigt interagerar med omvärlden.

Berglund-Lake (2001:177) beskriver hur invånarna i sågverkssamhällena för 100 år sedan aktivt tog platsen i besittning genom motstånd snarare än anpassning. Till skillnad från Lockneviorna lämnade de en plats med traditioner som de ofta vände sig mot, och försökte istället att skapa nya strukturer och nya symboler på den nya platsen. Deras samhällsbyggande var på så sätt mer modernt än vad Locknevi är idag. Under de 100 år som passerat sedan dess har nya traditioner uppstått på dessa platser, en förändring som visar att tiden inte är lineär. Åke Daun (1969) berättar i en studie från 1960-talet att hotet om att lägga ner sågverket i en norrlandsort mötte starkt motstånd från invånarna som vid det laget skapat en kollektiv platsidentitet grundad på kontinuitet.

I Locknevi framkommer också ett mer subtilt sätt att hantera förändringar, ett sätt som påminner om vad Kjell Hansen kallar motsträvighet (1998:24). Det finns markägare i Locknevi som vägrar att sköta skogen enligt senaste skogsvårdslagen eller som struntar i att begära EU-bidrag för sina beteshagar. Motsträvigheten kan också ta sig uttryck i att man undviker kontakt med nyinflyttade eller att man benämner gårdarna efter de som bott där tidigare. Motsträvigheten innebär varken motstånd eller anpassning, utan är ett sätt att försöka leva sitt vardagliga liv utan att låta sig påverkas alltför mycket av att villkoren förändras. Denna sätt att bemöta förändring har mer med tradition att göra än vad som sker vid aktivt motstånd. Motsträvigheten är sprungen ur en känsla av att ”det som har dugt åt tidigare generationer duger åt mig”.

Framtiden

Ett sätt att analysera olika sätt att kollektivt hantera förändringar oavsett om de sker inom privat, offentlig eller frivillig sektor har utvecklats av Nils Aarsæther och Jørgen Ole Bærenholdt (2001). Deras utgångspunkt är att människor reflekterar över sitt liv och aktivt tar ställning i stället för att vara passiva offer. Aarsæther och Bærenholdt använder begreppet ”coping strategy” som innehåller processer vilka kännetecknas av innovation, nätverkande och identitetsskapande.

Innovativiteten gäller förmågan att finna nya lösningar på framför allt de försörjningsproblem som uppstår med globaliseringen och skiftet från en lantbruksbaserad ekonomi. Det påminner om vad Friedman kallar assimilation, men kännetecknas mindre av tradition. I Locknevi är

jaktturismen det tydligaste exemplet, men flera lantbrukare har också sökt nya produktionssätt. Även planerna på nybyggen i Locknevi kan betecknas som innovativt eftersom detta syftar till att locka nya invånare för att på sikt öka de ekonomiska aktiviteterna. Annars är det ganska sällsynt med innovativa lösningar som rör försörjning. Det finns flera småföretagare i Locknevi, men de sysselsätter oftast bara en person.

Det andra kännetecknet på coping strategy-processer är *nätverkande*, vilket författarna beskriver som mellanmännsliga relationer vilka gränsar till institutionalisering. I Locknevi finns det gott om nätverk i föreningsform, och många av föreningarna har en lång historia. Mobiliseringen för att bevara skolan är ett exempel på nätverkande, vilket bidrog till att två nya föreningar bildades. Flera Locknevibor är dessutom aktiva i nätverk som sträcker sig utanför bygden och bidrar till att tänja bygdens gränser och öka rörligheten.

Det tredje kännetecknet, *identitetsskapande*, syftar till handlingar som stärker känslan av tillhörighet i bygden. Många av aktiviteterna i föreningslivet stärker platsidentiteten och två exempel är hembygdsdagen och böckerna ”Locknevibor berättar” som båda lyfter fram kontinuiteten på ett reflekterat sätt.

För att förändringarna ska kunna hanteras så att det leder till en levande och uthållig landsbygd behövs inslag av alla tre formerna av aktiviteter, anser Aarsæther och Bærenholdt. Det är dock inte bara i Locknevi som det råder obalans mellan de tre processerna. Dokumentationen av den moderna bygderörelsen visar att det är betydligt vanligare med aktiviteter som skapar nätverk och stärker platsidentiteten jämfört med innovativa lösningar som kan skapa lokal försörjning (Herlitz 1998).

För att göra alla tre processerna möjliga krävs att den lokala gemenskapen upprätthåller relationer till både offentlig, privat och ideell sektor (Aarsæther & Bærenholdt 2001). Det är samma balans som eftersträvas i Leaders ledningsgrupper, vilket visat sig svårt (Larsson 2000). Där har kommun och länsstyrelse ibland dominerat därför att föreningsrepresentanterna inte kunnat ägna så mycket tid åt Leader. Det har också visat sig svårt att skapa tillräckligt intresse för landsbygdsutveckling bland företagarna. I bygderna är offentliga institutioner alltmer sällsynta och företagarna få. Den ideella sektorn är desto starkare, men det är svårt för ett fåtal eldsjälar att skapa en uthållig bygd. Om de tar på sig uppgifter som brukar skötas av det offentliga eller av företag kan de mista sin roll som ifrågasättande motkraft (SOU 1999:84).

Innovativitet är ett vanligt kriterium på lyckade projekt i EU-sammanhang som exempelvis Leader. Det är dock tveksamt om just innovativitet är nyckeln till försörjning, utan det kan lika gärna vara ur kontinuiteten som nygamla idéer föds. Nätverkande och identitetsskapande

kan säkert på sikt bidra till att skapa försörjning, men den rådande obalansen mellan hanteringsstrategierna och mellan de relationer som skapar förutsättningar för dem gör att Locknevi liksom många andra landsbygder inte framstår som särskilt robusta inför framtiden.

Att hitta lokala försörjningssätt är inte bara ett sätt att underlätta vardagslivet för människor utan också ett sätt att upprätthålla bygden. Med fler som arbetar på platsen ökar den sociala interaktionen och fler kollektiva minnen skapas. Det konkreta brukandet av platsen ökar (även när det gäller en bilverkstad på tomten) och det skeva utbytet med omvärlden i form av arbetskraft ut och pengar in motverkas. Lockneviborna är medvetna om detta liksom om vikten av nätverk och en stark platsidentitet. De söker med olika medel att påverka skeenden, ibland genom kollektiv mobilisering, men ibland stannar det vid en tjurig motsträvighet.

9.3 Hur har förändringarna på landsbygden påverkat Locknevi?

Bygder och platser kan förstås som hybrider, av Latour (1993) beskrivna som komplexa nätverk av både mening och materia. Bygden som hybrid konstrueras av exempelvis minnen, aktiviteter, inflyttade, infödda, utflyttade, kvinnor, män, omvärldens föreställningar, djur, växter, åker, skog, församlingens administrativa gräns (som förr var sockengräns), skriftliga dokument, byggnader och ritualer. Hybrider är flexibla, och jämfört med första halvan av 1900-talet har flödena av både mening och materia ökat de senaste decennierna. Människor är fysiskt mer rörliga, bygden är inlemmad i ett globalt ekonomisk system och utbytet av idéer mellan Locknevi och omvärlden har ökat. Bilen och TV-apparaten uppfattas av äldre Lockneviabor som de viktigaste symbolerna för förändringen. Den ena ger fysisk och den andra en mental rörlighet.

Detta komplexa nätverk kondenseras i avhandlingen till bygden som en föreställning om och en manifestation av gemenskap mellan människor på en plats över tiden. Här finns fyra interagerande aspekter som fungerar som ingångar till bygden: kulturellt, socialt, rumsligt och tidsmässigt. I följande diskussion hålls dessa aspekter isär för att förtydliga skeendena.

Den tidsrumsliga gemenskap som bygden utgör har visat sig alltför komplex och alltför uthållig för att samhällsomvandlingen kan sägas bryta upp relationerna mellan människor, plats och historia. Locknevi genomgick, liksom många andra landsbygder, en ansträngande period under 1960- och 1970-talen då många invånare flyttade samtidigt som de kvarvarande invånarnas lantbruksanknytning försvagades. Därmed försvagades en stor del av de konkreta relationerna till platsen och dess historia. Vad som skett sedan 1980-talet är att nya och nygamla Lockneviabor tillkommit och tillsammans med de infödda har de prövat nya sätt att medvetet försöka upprätthålla och återskapa bygden. Denna delvis nya praktik påverkar bygden som helhet.

Socialt

Den sociala aspekten utgörs av den praktik där gemenskapen manifesteras genom människors sätt att relatera till varandra och till omvärlden. Denna gemenskap är så pass stabil i Locknevi att den inte upplöses av att enstaka personer byts ut, men om dess praktik försvinner kommer också gemenskapen att upplösas. En viktig arena för social interaktion har varit och är fortfarande hemmet, men för övrigt har arenan förskjutits från lantbruket till föreningslivet, och särskilt de bygdebaserade föreningarna.

Moderniseringsprocessen innebär en spänning mellan olika sätt för människor att relatera till varandra, och olika sätt för individen att relatera till samhället. I det agrara samhälle som Locknevi utgjorde fram till 1950-talet fanns både uttalade och outtalade makthierarkier, där markinnehav och i enstaka fall utbildning (t ex präst och skollärare) erbjöd individen en position som förknippades med möjlighet till maktutövande. Moderniseringen under 1800-talet bidrog till en stratifiering och en kommersialisering av samhället, vilket stärkte de hierarkiska och marknadsmässiga sociala relationerna. Långt efter rösträttsreformerna runt 1900 var markägande en faktor som bestämde vem som representerade Locknevi politiskt, trots att det formellt inte var ett krav (Wigren 1988).

Moderniseringen innebar också en motkraft i form av klassmedvetande som stärkte de kollektiva och jämlika sociala relationer vilka också har en lång historia i Sverige. Kollektiva relationer leder inte självklart till jämlikhet. Det kollektiva kan innebära att individer underordnar sig en hierarki för det gemensammas bästa. Olika sammanhang aktiverar olika sorts relationer, och vi kan växla mellan relationsform bara vi är överens om vilket som ska gälla i den aktuella situationen (Page Fiske 1991).

Under första halvan av 1900-talet fanns sociala skillnader mellan byarna i Locknevi, en skillnad som delvis kan förklaras av markägarstrukturen (Wigren 1988). Många små markägare gör det mer sannolikt att invånarna förhåller sig jämlikt till varandra än i byar med ett säteri och tillhörande torp. Även idag hävdar Locknevibor att olika byars historia präglar de sociala relationerna där.

Förskjutningen från lantbruket till föreningslivet som arena för den sociala praktiken har förstärkt de kollektiva och jämlika relationerna. Många av aktiviteterna i det bygdebaserade föreningslivet syftar till att stärka den kollektiva platsidentiteten, såsom hembygdsdagen, Locknevi marknad, idrottsevenemang och fester. I det bygdebaserade föreningslivet finns också ett ideal om jämlikhet när det gäller olika skiljelinjer som kön och generation. I de flesta föreningar är båda könen representerade bland medlemmar och i styrelsen. Också mellan generationerna finns en vilja att inkludera varandra på lika villkor, även om det förekommer en omedveten åldersegregering, med en betydligt högre medelålder i hembygdsföreningen än i idrottsföreningen. På sammankomster där barnen deltar behandlas de på ett jämlikt sätt utan synlig maktutövning i form av tillrättavisningar.

De sociala relationerna påverkas av integrationen med det omgivande samhället. De flesta Locknevibor arbetspendlar och växlar därför dagligen mellan olika sociala identiteter och relationsformer. Den professionella identiteten, som de flesta förlägger utanför bygden, präglas mer av

hierarkiska och/eller marknadsekonomiska relationer (beroende på arbetsplats) därför att arbetsmarknadens organisation kräver det.²¹⁸

De spänningar som uppstått mellan den lokala jakten och jaktturismen är ett exempel på svårigheter när olika sätt att förhålla sig till omvärlden möts. Jaktturismen är en i princip välkommen lokal företagsamhet som fördjupar de marknadsmässiga och hierarkiska relationerna inom bygdens gränser. Jaktturism förutsätter markägande och driver upp arrendepriiserna så att det blir dyrare att jaga för de i jaktlaget som inte har mark. Detta har lett till spänningar då de inhemska jägarna relaterar till varandra på ett jämlikt och kollektivt sätt (som ideal men inte alltid i praktiken) genom att skillnader som exempelvis markägande tonas ner. Att blanda in pengar i jakten förändrar själva meningen med jakten, anser många.

Ett annat exempel på spänningar mellan olika relationsformer är två fastighetsförsäljningar i Locknevi. I det första fallet sålde kyrkan prästgården till högstbjudande trots att den barnfamilj som hyrde huset gärna ville bo kvar, men inte hade råd. I det andra fallet sålde en man föräldrarnas hus till en barnfamilj, trots att de inte kunde betala ett marknadsmässigt pris. Omgivningens reaktioner var negativa till kyrkan och positiva till mannen som sålde till barnfamiljen. Att bygden som helhet fortlever är viktigare än att enskilda personer eller organisationer får mer pengar i plånboken. Visserligen har alla förståelse för att människor av ekonomiska skäl vill ha bra betalt, men att kyrkan krävde det ansågs girigt eftersom kyrkan symboliserar bygden och därmed inte bör förhålla sig marknadsmässigt till invånarna

Idealen till trots finns sociala skillnader inom Locknevis gränser, och en viktig skiljelinje är hur förankrade personerna är i bygden. Förankringen bestäms av hur länge personerna bott i Locknevi, deras kön, generation, livsstil och personliga framtoning. En annan skiljelinje är markägande, och det finns en tendens att ägandet koncentreras genom att infödda Lockneviabor köper mark, medan de nyinflyttade sällan äger större markområden. Ytterligare en skiljelinje är vilken ände av bygden man bor

²¹⁸ På lokala arbetsplatser där grannar arbetar tillsammans finns troligen mer av jämlika och kollektiva relationer. En infödd Locknevibo som arbetar på äldreboendet Nygård berättade för mig att hon liksom andra i personalen brukar sy gardiner och odla krukväxter hemma för att ta med till arbetsplatsen. Ibland ordnar de lotterier för att samla ihop pengar för att exempelvis ordna underhållning för de boende. När Vimmerby kommun vägrade betala något som personalen önskade blev denna kvinna upprörd och hennes protest var att börja sy gardinerna på arbetstid. Om de fortsätter att känna sig motarbetade av arbetsgivaren är risken stor att de slutar med den extra omsorgen och låter arbetsbeskrivningen vägleda arbetet. Än så länge relaterar personalen till de boende och till varandra som grannar och vänner (även om de inte är det), snarare än utifrån sin professionella identitet.

i. Norra och södra Locknevi har ”alltid” varit relativt åtskilda och södra änden har täta kontakter med grannsocknen Frödinge dit det går snabbare att resa än till kyrkbyn i norra delen.

En viss skepsis mot det främmande framträder i situationerna kring kyrkan, jaktturismen och de nyinflyttade barnfamiljer som söker en alternativ livsstil. En främling är någon som inte går att klassificera som vän eller fiende, och i små samhällen som präglas av ansikte-mot-ansikte relationer finns inte plats för främlingar, menar Zygmunt Bauman (1990). De flesta inflyttade integreras i gemenskapen med tiden när de lärt känna andra invånare, platsen och dess historia, och framstår då som vänner (och i vissa fall fiender). Med många främlingar och få mötesplatser går denna process emellertid trögare, och på vägen kan det uppstå konflikter.

Vid några tillfällen har några nyinflyttade personer i Locknevi uttryckt en åsikt i Sockenbladet eller Vimmerby tidning. Detta kan vara provocerande av flera skäl. Dels har de gjort anspråk på att vara Lockneviabor i lika hög grad som de som bott där längre. Dels har de hävdad åsikter som strider mot vad mer förankrade Lockneviabor uttryckt. Dels har de använt en offentlig arena utan att ha tillräckligt med konkreta relationer i bygden. När kyrkoherden valde massmedia för att bemöta kyrkorådet var det också provocerande därför att meningsskiljaktigheter traditionellt inte hanteras genom konfrontation och särskilt inte offentlig sådan.

Bygden förändras socialt dels genom att invånarna nästan dagligen växlar mellan olika sätt att relatera till varandra och till omvärlden, och dels genom att spänningen ökar mellan kollektiva och marknadsmässiga relationer. Alltfler invånare saknar tidigare förankring i bygden och flera av dem har en livsstil som skiljer sig från den dominerande normen. När praktiken förändras i riktning mot fler relationsformer förändras så småningom även idealet. Med ökade marknadsmässiga och hierarkiska relationer i bygden kan det bli svårare att upprätthålla ett ideellt engagemang eftersom detta kräver att individen är beredd att underordna sig det gemensamma bästa. Detta urholkar på sikt den kollektiva platsidentiteten. Däremot verkar människor utan svårighet kunna växla mellan olika relationsformer utanför och inuti bygden.

Den sociala mångfalden ökar öppenheten för det främmande, förutsatt att det finns mötesplatser där de olika perspektiven kan mötas och nötas mot varandra. Annars finns risk för att det uppstår ”inkapslade gemenskaper”,²¹⁹ utan mycket kontakt med varandra och därför utan att bidra till en kollektiv platsidentitet. Det finns dock tecken på att föreningslivets två poler med lantbruksanknutna respektive bygdeanknutna föreningar närmar sig varandra. Det verkar som att ju mer den sociala

²¹⁹ Encapsulated communities, enligt Newby i Harper (1989).

mångfalden ökar desto starkare framhålls det kollektiva och jämlika idealet i föreningslivets retorik.

Rumsligt

Den rumsliga ingången till bygden sker genom landskapet, som också är en kulturell, social och inte minst historisk företeelse. Rumsuppfattning förutsätter rörelse, och det är genom rörelsen vi skapar rummet, hävdar Löfgren (1996:74). Till skillnad från denna fenomenologiska uppfattning beskrivs både rummet och landskapet ofta i termer av sceneri, arena eller territorium (ibid). Detta förleder oss att tro att rummet och landskapet är något vi kan betrakta utifrån eller kliva in i och ut ur (ibid). Landskapsbegreppet har hamnat långt från dess nordiska ursprung av ideal för konkreta relationer mellan människor inom ett territorium (Olwig 2002). Istället har vi tagit till oss den anglosaxiska betydelsen av landskap som ett sätt att rama in naturen med centralperspektivets hjälp, en uppfattning som lett fram till moderniteten (Löfgren 1996).

Historien lär oss att rummet är en utmärkt dimension för maktutövning, anser Löfgren (1996) och Don Mitchell (2001:275-276) menar att landskap alltid är politiskt eftersom landskap och platsidentitet är oskiljbara från egendom, antingen den är privat eller allmän. Han menar att lockelsen med det lokala är möjligheten att utöva kontroll, genom att kunna göra anspråk på ett område och deklarerat inför omgivningen att ”det här är mitt” och ”det här är jag”.

Två fastighetsförsäljningar i Locknevi visar att ägande och kontroll inte uppvisar ett enkelt orsakssamband. En syskonskara sålde föräldrarnas lilla gård till en tysk familj trots att ett av syskonen velat köpa gården. Han kunde dock inte betala lika mycket som den tyska familjen. Det syskon som ville köpa fortsatte att besöka gården och ordna med värmepannan och annat praktiskt. Min tolkning är att han hade en relation till gården/platsen som innebar en viss kontroll, oavsett vem som formellt äger den. Han ville att gården skulle ”ha det bra”.

En familj köpte en gård och flyttade till Locknevi. Mannen var inte jägare, men gården hade länge varit samlingsplats för jaktlaget eftersom jaktledaren bodde där. Den nye ägaren tog jägarexamen och började jaga, laget fortsatte att träffas på hans ladugårdsbacke och det dröjde inte länge förrän han blev jaktledare. Min tolkning är att gården/platsen erbjöd den nye ägaren en roll som ingick i gården. Gårdens ägare hade av tradition varit jaktledare och de övriga i jaktlaget agerade utifrån traditionen liksom den nya ägaren valde att göra. Mannens formella ägande underordnades ett system av plats, tradition och människor som så att säga gjorde anspråk på honom.

Ägarkoncentrationen av jordbruks- och skogsmark är inte så stark i Locknevi, men den utgör en skiljelinje mellan invånarna där vissa är mer tillhöriga än andra i kraft av att kunna göra anspråk på en bit av bygden. Planerna på att avstycka mark för att bygga bostäder kritiserar av inflyttade som menar att det är för små tomter och att markägarna måste släppa ifrån sig mer mark för att även nyinflyttade ska kunna bli delaktiga i bygden.

Den förändrade ägarstrukturen och förändrade produktionsvillkor i lantbruket gör med tiden synliga avtryck i landskapet. Även om lantbrukarna odlar allt större arealer växer åkermark igen. Avtrycken från den politiska trenden att gå från livsmedelsproduktion till landskapsproduktion återstår att se. Delvis beror det på vilken landskapsuppfattning som ligger till grund för besluten. Flygare (2004) menar att landskapet i den jordbrukspolitiska debatten sedan 1960-talet antingen förstås som uppbyggt av element (mekaniskt), eller som en konsekvens av en livsform (organiskt). Den förstnämnda uppfattningen har kommit att dominera, och lett till att brukarna och de sociala aspekterna trängts undan.

Oavsett vilken politisk linje som kommer att segra styr marknadskrafterna mot en fortsatt ägarkoncentration, vilket gör att färre Lockneviabor kommer att ha möjligheter att "landskapa". Den spänning mellan jordbruksarbetets och fritidskonsumtionens landskap som Birgitta Svensson (1997) finner hos invånare och besökare kan då uppstå även mellan lantbrukande och arbetspendlande invånare. Redan nu märks skillnader i hur invånarna upplever odlingslandskapet beroende på om de brukar det själva eller inte. Lantbrukarnas odlingslandskap är inte i första hand ett sceneri utan något de lever i och av. För majoriteten av Lockneviabor tenderar rörelsen som skapar rummet att reduceras till dagligt bilpendlande, och landskapet blir en scen utanför bilfönstret. Den ökade rörlighet som kan förstärka den sociala mångfalden kan alltså försvaga relationen till platsen.

Med ökade marknadsmässiga relationer och uppfattningen om landskapet som en scen är steget inte långt till att börja konsumera platsen i form av en vacker utsikt eller stimulerande upplevelse. För att landskapet ska bli ett ting eller en vara behövs avgränsning, prissättning och paketering (Löfgren 1999:40). Denna form av konsumtion blir tydlig via "the Tourist Gaze", där turisten omformar platsen till något att konsumera med blicken (Urry 1990/2002). I stället för att brukas konkret blir platsen i turistens ögon ett fruset ögonblick, vilket också påverkar invånarnas relationer till platsen. Tanken att Locknevi blir en plats som konsumeras och omformas av turister ligger långt bort. Men det finns en begynnande jaktturismen och stuguthyrning med hästridning och fiske.

Den småskaliga turismen behöver inte bidra till att platsen konsumeras och att landskapet blir en scen. Den kan också leda till att den sociala mångfalden ökar liksom att de fysiska mötesplatserna blir fler med tanke på det servicebehov turismen medför. Mötesplatser är en del av landskapet, och de har minskat drastiskt sedan 1960-talet. De viktigaste mötesplatserna i Locknevi är de två bygdegårdarna, hembygdsgården, kyrkan, skolbyggnaden, samlingslokalen i skolans källare samt badplatsen. Även den sista större arbetsplatsen, äldreboendet, är en viktig mötesplats. Halvoffentliga mötesplatser är bostadshus och ladugårdsplaner. Hemmen fungerar också som mötesplatser, men de erbjuder inte den nödvändiga offentligheten där människor kan komma och gå oanmälda.

Den svenska landsbygdens utarmning av mötesplatser gör det svårt att upprätthålla den tidsrumsliga gemenskapen främst därför att de informella mötena uteblir. Informella möten ansikte-mot-ansikte underhåller och bekräftar gemenskapen därför att där kan problem hanteras på ett mer effektivt sätt än vid formella möten (Urry 2000).²²⁰ Föreningslivet är inte tillräckligt för att upprätthålla den sociala praktiken, utan det behövs tydligare rumsliga relationer både i form av informella mötesplatser och i form av konkret brukande av platsen.

Tidsmässigt

”Tiden är något som människor upprätthåller i gemenskap”, skriver Svensson (1996:111), och det är vad som medvetet sker i exempelvis Locknevi hembygdsförening. Den lineära tiden är ett resultat av moderniseringen, då tillvaron började präglas av förändring istället för av traditionens återkommande rytm (Giddens 1990). Den lineära tiden beskriver Svensson som ett sätt att minnas sitt förflutna likt punkter på en linje. Detta aktiva återskapande av det förflutna i form av minnen är inte lika nödvändigt i ett mindre föränderligt samhälle än exempelvis dagens Locknevi.

Lockneviborna ägnar sig åt att återskapa det kollektiva minnet i många situationer, både reflekterat och oreflekterat. Spontant berättar de anekdoter om personer och händelser ur det förflutna. Rummets oskiljaktighet från tiden framträder under älgjakten där vissa platser inte passeras utan att någon berättar en historia om vad som har tilldragit sig på denna plats. Ofta har platserna namn efter tilldragelsen. När någon flyttar in i ett hus återkallar man vilka som har bott där tidigare. I föreningslivet ägnar man sig mer reflekterat åt att rekonstruera historien i form av byggnader och föremål (hembygdsgården), i skriftlig form (böckerna ”Locknevi

²²⁰ Förutsatt att man inte använder sig av explicita metoder för exempelvis konflikthantering eller beslutsfattande.

berättar”) eller så lär man sig äldre hantverkstekniker (studiecirkel i frivoliteter²²¹).

Återskapande av historien påverkar Locknevi, men hur det påverkar beror på sammanhanget. Ju mer den nya praktiken liknar den som den avser att återskapa, desto mindre förändras bygden. Om det mesta är sig likt kan det hela tolkas som ett uttryck för ett utsträckt nu (Bergson 1888/1910). Med en sådan tidsuppfattning flyter dåtid, nutid och framtid ihop och bildar ett kontinuum.

Hembygdsdagen och böckerna ”Locknevibor berättar” är exempel på nya handlingar som utspelar sig på nya arenor med nya medel och med ett nytt syfte, jämfört med det agrara Locknevi som man vill återskapa i det kollektiva minnet. Huvudsyftet är själva återskapandet, vilket är ett uttryck för en reflexivitet kring historien som inte behövdes i det agrara samhället. Det enda som är detsamma i den nya praktiken är flertalet av aktörerna. Om aktörerna har en länk till vad som tilldragit sig i det förflutna, via egna aktiviteter eller den egna släkten finns en viss kontinuitet trots att mycket i övrigt är förändrat.

De inflyttade Lockneviborna utan anknytning har lättare för att uppfatta Locknevis förflutna som en tid tagen ur sitt sammanhang av konkreta tidsrumsliga relationer. Historieintresset bli i detta fall ett av flera andra intressen man kan välja att ägna sig åt som ett sätt att lära känna andra Locknevibor, i syfte att känna sig mer tillhöriga i bygden. Detta kan sedan leda vidare till andra verksamheter som är mer förankrade i Locknevis historia.

Antingen återskapandet av det kollektiva minnet har en kontinuitet i ett utsträckt nu, eller grundar sig på en mer kontextlös tidsuppfattning omformar det bygden. Den agrara praktiken har upphört för flertalet av Locknevis invånare, men intresset för den är stort. Den praktik som återskapar minnet av historien är en ersättning som upprätthåller den tidsrumsliga gemenskapen, men som också omformar den genom att det förflutna ständigt omtolkas i ljuset av det närvarande.

Kulturellt

De sociala, rumsliga och tidsmässiga förändringar jag har lyft fram har också påverkat föreställningar om bygden jämfört med tiden före 1950-talet. Det finns Locknevibor vilka uppfattar bygden som något relativt homogent och statiskt liknande det Varande som Martin Heidegger (1971) beskriver. Andra uppfattar Locknevi som en mer öppen och flexibel plats likt Doreen Masseys (1994) ”progressive sense of place”. Dessa skulle nog känna igen sig i Baumans (1998:24) beskrivning av invånare i

²²¹ En teknik att tillverka spetsar sammansatta av små ”stjärnor”.

lokalsamhällen som "loose bunches of untied ends". Både det lantbruksbaserade och det bygdebaserade föreningslivet i Locknevi domineras av företrädare för en mer flexibel bygd. Konflikterna kring kyrkan tolkas i avhandlingen som ett uttryck för en maktkamp om vem som ska ha tolkningsföreträde beträffande vilket Locknevi som gäller. I fallet med kyrkan skaffade sig förnyarna ytterligare en arena.

De som ville bevara kyrkans arbetsätt strävade efter att symboliskt bevara en mer stängd bygd såsom den maktbas den utgjorde då Locknevi var egen kommun. Deras Locknevi upprätthålls lika mycket av det man har gemensamt som av det som skiljer "oss" från "dem". De som sökte förnyelse av kyrkan föreställde sig flexiblare gränser för bygdens gemenskap. Med ett sådant förhållningssätt är interaktionen med omvärlden oftast något positivt. När det gällde skolan utgjorde dock omvärlden i form av kommunalpolitiker ett hot mot Locknevi. En administrativ gräns hotades vilket ledde till att bygdens interna gemenskap stärktes, vilket enligt Cohen (1985) är en vanlig reaktion.

Vad innebär de olika föreställningarna för bygdens framtid? Sandra Wallman (2003) har funnit att platser med konservativ hållning, statiska strukturer och med en exkluderande inställning mot omvärlden har svårare att hantera förändring och att behålla en kontinuitet. Bäst klarar sig platser med en stark kärna av lokal identitet och en öppenhet mot omvärlden. Detta gör dem kapabla att ta emot förändringar på egna villkor.

Känslan av tillhörighet kan vara lika stark för inflyttade som för infödda (Ekman 1991:93). Med allt fler inflyttade invånare får återskapandet av platsen delvis en annan mening än den haft tidigare, då man tenderar att bli mer abstrakt i sitt förhållningssätt till platsen. Identiteten som Locknevi är lika stark oavsett om personerna är infödda, inflyttade eller återflyttade. Det som skiljer är vad tillhörigheten grundar sig på.

Släktskap ger en lokal kunskap som är svår att tillägna sig för de inflyttade. Därför skiljer sig delvis tolkningen av kollektiva symboler som skolan, kyrkan och odlingslandskapet.²²² Inte heller växlingen mellan olika identiteter verkar vara något hinder för en stark platsidentitet, tvärtom finns flera exempel från Locknevi där individens platsidentitet stärkts av en öppenhet mot omvärlden.²²³ Identiteter är aldrig helt lokala i den meningen

²²² En person jag talade med har flyttat från sin barndomsby där hans tillhörighet grundas på att han är bondson. Han flyttade långt bort, till en annan by, där han nu skapar tillhörighet via föreningslivet. Han upplever inte sina båda platsidentiteter som olika starka, men de har skilda kvaliteter.

²²³ Ett exempel på detta är en medelålders bonde i Locknevi som är född på släktgården som han nu driver. En tid i ungdomen bodde han utomlands, och han provar gärna nya produktionssätt. Han är aktiv i både det lantbruksbaserade och

att de är kopplade till ett avgränsat territorium, då de fysiska och mentala landskapen flyter in i varandra, skriver Löfgren (1996:76). Identiteten som Locknevi blir synligare i mötet med andra identiteter, både ens egna och andras.

För att skapa levande och uthålliga landsbygder verkar det behövas en kombination av starka band inåt och en öppenhet utåt. Det är lättare att förstå föreställningen om bygdens flexibla gränser om den uppfattas som en hybrid (Latour 1993) eller ett fält (Bourdieu 1995). Båda liknelserna utgår från att fenomenet skapas av relationer snarare än komponenter.

9.4 Vad betyder landsbygden för samhällsbyggandet?

Landsbygdens betydelse för det omgivande samhället är inte något som jag har studerat empiriskt. Frågan är snarare ett sätt att placera mitt avhandlingsarbete i en vidare kontext, och rikta blicken mot vidare forskning.

Samhälle är, liksom kultur, ett snudd på allomfattande ord som kan användas med olika innebörd. Att samhälle och gemenskap inte är synonyma beror på skalan, och samhälle likställs ofta med nation (Knight

det bygdebaserade föreningslivet i Locknevi. Samtidigt är han aktiv i föreningar och organisationer utanför Locknevi.

1994). Samhället är inte det som håller oss samman, utan det som hålls samman av oss, skriver Latour (1986:276). Han anser att samhällsstudier bör riktas mot hur vi relaterar till varandra snarare än vilka institutioner vi skapat. Om vi förkastar lokala gemenskaper skulle vi med Latours (och Cohens) inställning förkasta idén om ett samhälle. Med både samhälle och gemenskap som hybrider eller fält undgår vi dualismen lokalt – nationellt/globalt. All form av gemenskap börjar med det nära, och skiftar sedan i omfattning beroende på sammanhang. Detta innebär dock inte att bygden är ett mikrokosmos av det större samhället, lika lite som en storstad är det.

Föreställningen om samhället som det som hålls samman av oss kombinerat med antagandet att vi lever i en platsvärld (där rumsligheten är den mest fundamentala mänskliga erfarenheten) ger tillsammans ett hållbart argument för att tidsrumsliga gemenskaper är grundläggande för samhällsbyggandet. Den känsla av gemenskap som kan uppstå utifrån platsen och dess historia, kombinerat med hotet mot dess existens är drivkraften bakom handlingar för det gemensamma bästa. Detta innebär inte att alla har lika stort behov av denna form av gemenskap, och särskilt under ungdomstiden vill många frigöra sig från den kontroll över individen som uppstår i bygden.

Även om de flesta människor arbetar i städer och större tätorter är det de tidsrumsliga gemenskaperna som erbjuder människor normer, släkt, vänner, fritidsaktiviteter, platsidentitet, konflikter och samtalsämnen – enkelt uttryckt, ett meningsfullt liv. Bo Rothstein (2003:23) skriver att historiskt etablerade normer behövs i samhället för att balansera människors strategiska agerande. Göran Rosenberg (2003:41) frågar sig varför vi gör saker fastän vi inte har någon personlig nytta av dem. Hans svar är att det är plikten som driver oss till sådana handlingar, och med plikt menar han det som får människan att slå vakt om förutsättningarna för sin egen existens. Det de båda söker, historisk kontinuitet och kollektiv identitet, är svårt att finna utan en plats att rota detta i.

Ett försök att lyfta fram värdet av de sociala relationerna i lokala gemenskaper är att benämna dem socialt kapital. Begreppet utvecklades av Pierre Bourdieu (1995) och för honom är de olika kapitalen (t ex ekonomiskt, fysiskt, kulturellt och socialt) både relationer och resurser.²²⁴ I tidsrumsliga gemenskaper kan föreningsengagemang och grannsämja utgöra socialt kapital.

²²⁴De olika kapitalformerna förvandlas alla till symboliskt kapital när omgivningen erkänner dem och tillskriver dem ett värde (Bourdieu 1995:97). Det symboliska kapitalet kan objektiveras och kodas genom symboler och tecken som de invigda kan läsa. I vissa grupper är en professorstitel något som ökar personens symboliska kapital och i andra grupper är det en ny Porsche eller en ny frisyre.

Det finns en risk med begreppet socialt kapital som har att göra med att många förväxlar förmågan att skapa resurser (relationerna) med resurserna i sig (Portes 1998). Denna sammanblandning finner jag hos alla som tror sig kunna mäta socialt kapital.²²⁵ I sådana studier brukar socialt kapital grovt likställas med graden av tillit. Jag tvivlar inte på att det finns en positiv korrelation mellan antalet kooperativa föreningar och samhällsandan. Det jag vänder mig mot är att lyfta ut de sociala relationerna ur sitt komplexa tidsrumsliga nätverk och göra dem till mätbara objekt. När invånarna gör sina sociala relationer till objekt och tillskriver dem ett instrumentellt värde har de reducerat handlandet till vad Rothstein kallar strategiskt och Rosenberg profitdrivet. Med en sådan förståelse bygger det sociala kapitalet på en abstrakt socialitet som inte leder till ett hållbart samhälle.

De sociala relationer vilka utgör den resurs som kallas socialt kapital behöver en rumslig förankring, och svårigheten att finna mötesplatser på landsbygden är ett reellt hot mot gemenskapen. Bauman (1998:24) kallar mötesplatserna för agoras. Dessa agoras ger invånarna möjlighet att skapa normer och upprätthålla horisontella relationer vilket för dem samman i en gemenskap. Bauman för resonemanget vidare och hävdar att det är en förutsättning för ett demokratiskt samhälle att människor har tillgång till sådana mötesplatser, som mycket väl kan användas också till mer formella möten.

I avsnittets rubrik används ordet landsbygd och i texten talas om lokala eller tidsrumsliga gemenskaper. Tankarna om bygd gäller både stad och land, men det är lättare att finna en landsbygd än en stadsbygd, dessutom avgränsas avhandlingens empiri till en landsbygd.

En skillnad mellan land och stad, som också begreppen gemenskap och samhälle antyder, är storleken. Stadsbygder kan visserligen ha tydliga gränser, men de är oftast tätt befolkade och de hakar genast i nästa bygd vilket gör att det rör sig om en större mängd människor på en otydligt avgränsad plats. Dessutom är ofta omsättningen på invånare större än på landsbygden. Gles befolkning och/eller utflyttning brukar anses som ett hot mot bygder. Men det är inte folkmängden som avgör om det är en livskraftig landsbygd, och befolkningsminskning behöver inte vara ett tecken på svaghet även om det kan kännas oroande för invånarna (Knight 1994:220, Hansen 1998:34). Småskalighet även när det gäller befolkningskoncentration kan underlätta att knyta de band som utgör bygden.

²²⁵ Robert Putnams (1993) bok "Making Democracy Work" är kanske det mest kända exemplet. Ett annat exempel är en artikel av Gunnar L.H. Svendsen och Gert T. Svendsen (2000) kallad "Measuring Social Capital. The Danish Co-operative Dairy Movement".

Christopher Ray (1999) menar att den reflexiva moderniteten har medfört så pass flexibla platser att begreppet landsbygd och landsbygdsutveckling mist sin funktion. Från Lockneviornas och den moderna bygderörelsens horisont finns dock situationer då det är meningsfullt att upprätthålla distinktionen mellan stad och land. Ett skäl är att de vill synliggöra orättvisor i livsvillkoren mellan centrum och periferi. Ray vill i stället ha ett samhälleligt engagemang som utgår från en kulturell-territoriell identitet. Engagemanget för platsen finner Ray visserligen oftast på landsbygden, men det skulle i princip kunna vara utgångspunkt för lokal demokrati var som helst, menar han. Detta skulle öppna för (stads- och lands-)bygder som modeller för samhällsbyggande.

Ett exempel med landsbygden som förebild är Erik Westholms (1996) tankar om landsbygden som ett ”förnyelsens landskap efter industrialismen”. Han menar att landsbygdens invånare kan vara bättre rustade inför den osäkerhet som det postindustriella samhället uppvisar, med tanke på deras erfarenhet av mångsidig försörjning och kollektiv självorganisering. Westholm framhåller också landsbygdens möjligheter till lokal matproduktion, slutna näringskretslopp och biobaserade energisystem.

Ett annat sätt att framhålla landsbygdens värden är att studera vad som händer om de försvinner. Fallstudier från amerikansk landsbygd visar att utarmning av resurser som arbetstillfällen, service, invånare och politiska plattformar har lett till att invånarnas engagemang för platsen och för varandra har minskat (Thomas 1999, Salamon 2003). Detta drabbar särskilt barn och ungdomar som växer upp i en privatiserad omgivning i stället för att en omgivande vuxenvärld som engagerar sig i barnens liv (Salamon 2003). Mot bakgrund av det som skett anser de amerikanska forskarna att den diversitet som småsamhällen uppvisar när det gäller social gemenskap istället borde ses som en nationell resurs.

Uppenbarligen finns det något i de lokala gemenskaperna som lockar människor, trots att både forskare och invånare ibland kritiserar dem för att vara inskränkta, bakåtsträvande och utöva social kontroll. Landsbygdsboende är för de flesta ett aktivt val som passar under vissa perioder av livet, skriver Marianne Villa (1997). Hon noterar att landsbygdsbefolkningens värdering av livet på landet ofta går tvärsamt objektiva definitioner i form av de mätbara faktorer som lyfts fram i inledningskapitlet. Människor trivs bättre än de ”borde”, vilket Villa förklarar med att den reflexiva moderniteten öppnar möjligheter för individerna att göra medvetna val om exempelvis boendemiljö. De slipper att känna sig som offer för omständigheterna när de har kontroll över de resurser som behövs för att skapa ett bra liv. Det går ju alltid att flytta.

Lockelsen med det lokala är enligt Mitchell (2001) att kunna göra anspråk på en bit mark och säga att ”det här är mitt”. Ägarkoncentrationen på landsbygden kan ha ett sådant motiv, men den beror också på de villkor som jord- och skogsbruket verkar inom. Efter att ha tagit del av Locknevibornas vardag tror jag att lockelsen med det lokala snarare är att kunna säga att ”det här är vårt”, vilket är en förutsättningen för samhällsbyggande. Avhandlingen visar dock att det finns många krafter som motverkar den kollektiva platsidentiteten, och det allra största hindret är att så få människor får tillfälle att vara med och ”landskapa” på ett konkret sätt.

9.5 Slutord

Den lantbrukspraktik kring vilken bygden formades har förändrats drastiskt sedan 1950-talet och i stället söker invånarna medvetet efter en ny praktik för att skapa gemenskap. Detta sker företrädesvis i det bygdebaserade föreningslivet på fritiden, men aktiviteterna där har inte en lika konkret förankring i platsen och dess historia jämfört med vad som sker i lantbruket. Den sedan 1950-talet ökade fysiska rörligheten i form av daglig arbetspendling har bidragit till att invånarna har en flexibel och öppen föreställning om bygdens gränser. Denna förändring verkar stärka platsidentiteten, i alla fall retoriskt som en medveten motkraft till utarmning av landsbygden. Däremot ger den fysiska rörligheten mindre utrymme för konkreta relationer, både genom att det är färre som brukar platsen och genom färre möten ansikte-mot-ansikte.

Genom att tolka bygden som en tidsrumslig gemenskap synliggörs vikten av historiskt förankrade rumsliga relationer. Social sammanhållning och gemensamma symboler leder till intressebaserade gemenskaper som är värdefulla i vardagslivet, men som inte är lika uthålliga som tidsrumsliga gemenskaper. För att kunna skapa en levande landsbygd behövs förutom människor med en stark känsla för bygden också en praktik som möjliggör detta. Denna praktik består av lokal försörjning, mötesplatser, institutioner och ett konkret brukande av platsen. Det räcker inte med en fritidsgemenskap för att skapa en bygd.

English Summary

The final victory of modernity is not the disappearance of the non-modern world but its artificial preservation and reconstruction. (MacCannel in Harvey 1993:12).

Social change in the community

This summary is a translation of Chapter 9, which is a discussion aimed at finding answers to the research questions.

Changes

The social changes called modernisation can be summarised in three phenomenon which are recognisable in the Locknevi story: increasing market economy (high modernity), increasing individualisation (reflexive modernity) and increasing mobility (globalisation). The overlapping between modernity and tradition makes it difficult to find a “before” to start from, and the changes have not occurred linearly. Concerning physical mobility for example, the population of Locknevi decreased drastically during the decades around 1900 when many inhabitants emigrated to America or moved to Swedish cities.²²⁶ From the 1930s and about 25 years beyond the population was relatively stable, in contrast to the next 25 years when out-migration once again increased rapidly. After 1980 the population figures have been stable. Locknevi is not unique; global mobility during the decades around 1900 was far more extensive than today (Löfgren 1996:68).

It is not as easy to draw conclusions about mobility in terms of ideas and identity. We project our own modern concept of identity on the agrarian society, and believe it was more static, as Orvar Löfgren writes (1996:76). But the nineteenth century farmer may also have had flexible and diverse identities that enabled him to fulfil his obligations. In the same way, Löfgren continues, the world of the seemingly rooted farmers may have been complex in other dimensions. The nearly 100-year-old miller in Locknevi was born in the beginning of the twentieth century, but he may serve as support for Löfgren’s reflections. The physically stable life of the

²²⁶ The high mobility in Sweden during the decades around 1900 did not unambiguously lead to urbanisation, since the population spread over the country and was also concentrated locally (Glesbygdsvetkets årsbok 2003). One example is the new communities around the saw mill industry that emerged along the coast of northern Sweden (Berglund-Lake 2001).

Miller also includes flexible identities through the different practices he exercised.

Compared to the decades before 1950 the interaction between rural communities and the surrounding society has increased physically as well as in terms of ideas and identities. John Knight (1994) suggests three criteria for how this could be studied: relations to the market, the degree of migration and relations to the state. Like many other rural communities Locknevi appears to be rather well integrated in several ways. As far as the market is concerned it is mostly the agricultural sector that produces for both national and international markets. Most of the people in Locknevi commute to work and their market integration as local inhabitants is performed by consuming what is produced outside the community. What these people produce in turn is also outside the community. Money in and working force out is what applies to the market in Locknevi since many farms have closed down.

Locknevi's current migration consists of two flows. Some young single people move away from the community, but this is compensated, in contrast to 25 years ago, by the fact that some young families with children move in to Locknevi and some "outmigrants" move back. Apart from yearly variations a stable pattern has emerged with a dynamic that, together with commuters, makes Locknevi well integrated when it comes to flows of people. The daily mobility is biased, however, with many more inhabitants leaving Locknevi over the day, while the visitors to Locknevi are much fewer.

The last criterion, relations to the state, has changed more in Locknevi over the last five years than relations with the market and migration. The decrease in agriculture and inhabitants appeared mostly in the 1960s and 1970s. After the post office disappeared the school and the church were the only governmental institutions and when the Locknevi ceased to be a municipality of its own in 1971 an important link to the official sphere disappeared. Now that the church has been separated from the state and the school has closed down interaction with the state is indirect only, through transfer payments and salaries. Some of the inhabitants are politicians who speak on behalf of the local society in the expanded municipality, broadening everyone's sense of community, but there are no official meeting places in Locknevi besides one workplace (a home for the elderly).

In a nutshell, the last fifty years of social changes have led to a situation where the time-space relations that construct the community have shifted from being of more or less compulsory farming relationships to voluntary leisure-time relations. Local places of employment, as well as other meeting venues, have disappeared, replacing informal social contact with entertaining at home or with more formal gatherings within organisations.

The impoverishment of resources, services and venues is directly related to the decrease in population. However, population figures have stabilised since the 1980s, with the mobilisation against such impoverishment increasing during the same period.

Institutions

The empirical findings of the thesis have been collected from information gathered from the school, church, hunting, farming and business life. Within today's context these institutions can all be considered modern, originating in the 19th century. The common denominator is that they have all contributed in creating a collective place-identity, through the provision of arenas where inhabitants can work for the common good. In the beginning schools were perceived as officialdom, but the various school buildings were built through combined efforts, and when the latest school building was completed in 1941, it was a proud moment for the community. The church was an official responsibility in former times, but the planning of a new church towards the end of the 19th century became a concern for the whole community. The present church, completed in 1903, was built by the people of Locknevi and is the most important symbol of its place-identity. Hunting, represented in Locknevi by moose hunting, was a collective institution from its very start in the 1950s.²²⁷ As for farming, it and the church provided inhabitants with their most important historical links. Up until the 1960s, farming created work-related, social opportunities, which more than anything else contributed to the formation of the community in a physical as well as social and cultural sense. During the first half of the twentieth century, farming and various local associations joined forces in a common aim of modernising the rural community, but in recent years these associations have increasingly shifted their aim to preservation.

Inhabitants now perceive all these institutions as either threatened or going through such a complete transformation that it worries them. Without these institutions there will hardly be any meeting places left, and no arena in which to maintain a sense of community.

The discussion chapter is based on the three questions formulated in Chapter 1:

- How have the inhabitants coped with the changes?
- In what ways have the changes in rural areas affected Locknevi?
- What do rural communities mean to the building of society?

²²⁷ The timing applies to Småland.

How have the inhabitants coped with the changes?

After a period of expansion and consolidation during the first decades of the 20th century drastic changes occurred in Locknevi in the 60s and 70s in terms of population, workplaces, meeting places and services. Later changes in the 1980s and 90s were not as marked. Over the last three years the school has been closed down and the local divisions of the farmers' union and the Red Cross have merged with neighbouring divisions. Moreover the parish is scheduled to merge with others in nearby Vimmerby and at least two farmers have quit farming during this period. On the positive side, one farmer has recently started up a new farm, improvements have been made in roads and new construction is in the planning stage.

New Practise

Collectively the inhabitants deal with these changes through efforts to maintain a time-space community. Some of this involves adaptation to new actions, arenas, actors, means and goals.²²⁸ Some examples of this new practice are a relatively new local association (Sockenföreningen), the families that recently moved in, the local newsletter (Sockenbladet) and the reflexive place identity.

This way of coping with change is not new. The same thing happened in the saw mill communities in northern Sweden that were established in the late nineteenth century under far more revolutionary circumstances than those in Locknevi. The saw mill industry brought together people from throughout the country, making everyone a stranger in the new place, according to ethnologist Håkan Berglund-Lake (2001). Individuals were separated from family relations and other ties of mutual exchange, and families were left to rely on themselves. They established a place-identity for themselves by first establishing a place to live in and feel affiliation to. After awhile, common symbols emerged.

The inhabitants of these saw mill towns often came from agrarian environments where their sense of community had been based on mutual dependence for survival. This evolved into a situation where families lived parallel lives based on emotional needs (ibid.177). Symbols, according to Anthony Cohen (1985), offer a means of creating meaning based on each person's experiences. Examples of such symbols are celebrating midsummer's eve according to a particular ritual, introducing new slang

²²⁸ This division is according to Kenneth Burke's pentad (1969), with five questions about what is happening when we say something about what people do and why they do it (see chapter 5).

words, or building a clubhouse together. In this way inhabitants in the newly established sawmill towns were able to create a new social sense of community at the same time as they sought independence and self-reliance. Paradoxically, as Berglund-Lake says (2001:177), independence and self-reliance functioned as a bond in the emerging place identity.

The changes in Locknevi are characterised more by continuity. The inhabitants have stayed in the same place and Locknevi is still dominated by agriculture in a way that is not mirroring how the inhabitants get their income. In the past, social contact in Locknevi took place to a great extent through farm work, often in a hurried, practical manner. Nowadays it happens during leisure time in clubs and during activities which are more or less intended to be social. It is often incomers or returning inhabitants who are active in organisations.

Johan Asplund (1987) refers to these social activities as practical or abstract sociability. Farming is based on practical sociability, where the aim is e.g. potato growing and thus the social contact is not an aim in itself. In local organisations the practice is created in part by an abstract sociability, where the ultimate goal is to maintain a social environment for its own sake.

Asplund's notion clarifies, but does not entirely explain, the significance of what takes place within local organisations, which also often have a practical function, compensating the former role of farming in the community. Restoring a bathing area aims at providing the community with a bathing area as well as creating social contact. Etienne Wenger (2000) is of the opinion that artefacts, discourse and processes alike act as links between different practices. It seems that the bathing area and the discussion around it as well as the work itself are all linked to the practical, physical work of farming: shaping the field, achieving something useful and having a good time in the bargain.

If inhabitants never thought beyond maintaining the rural community, their commitment would soon cease. After many years of repeated action each time the school's viability was threatened, the people of Locknevi became fed up and longed to just have a good time together and get new ideas going. In other words, the inhabitants maintained social contact in the place over a period of time through a number of major and minor activities, without continuously thinking along the lines of "we must uphold the community". The activities of organisations however are of a more abstract social nature than farming activities, and the existence of these organisations is more dependent on enthusiasts than is farming.

Mobilisation and resistance

Let us look more closely at how people cope with changes in the various processes described in different chapters of the thesis. This reminds us about differences in the collective identity. Faced with the threat of losing their last school, a large section of residents formed a protest group which through various strategies managed to keep the school going for another 20 years. The reactions can be summarised as *mobilisation* and *resistance*. As far as changes within the church were concerned, the Locknevi people were divided into three sections: actively in favour of change, actively against change and neutral. Those for or against change clashed, and the result can be summarised as *conflict*, after a *mobilisation* by one of the sections. Changes within the hunt have not affected very many people, even if people in general have opinions about hunting tourism. Different hunting groups and owners of fields have handled hunting tourism in different ways, which can be summed up as *assimilation* and *adaptation*.

In farming it is the farmers themselves who are the main actors. In Locknevi remaining farmers have coped with change by rationalising the size of their farm or by diversifying, thus also through *assimilation* and *adaptation*. Examination of the statistics of farms in Locknevi since the 1950s however shows that the predominant strategy of managing changes was that of *leaving* farming—and often the rural community altogether. Changes in local organisations to some extent reflect the changes within farming. The commitment of Locknevi residents has shifted from farming-based to community-based organisations, a response that could be called *adaptation*, but also *mobilisation*, in which the organisations' activities have created an arena for *resistance*.

In the resistance and conflicts surrounding the school, hunt, church and farming there is an endeavour to maintain continuity, even if its history is not always especially long. This endeavour may very well coincide with how things normally are done, but it does not mean that Locknevi is characterised by tradition. The method of coping with change has not been chosen because it is the way things traditionally have been done but because there is an awareness of threats, alternatives and strategies. It is an active and public standpoint that sometimes lands in what is called tradition, but is more likely an expression of a reflexive modernity. In this way of active coping assimilation is an alternative to resistance, a way that Jonathan Friedman (1994) handling changes by remaking them to something familiar that fits in.

What is taking place in Locknevi is thus far from the reactionary and the nostalgic that researchers like David Harvey (1993) and John Knight

(1994) warn against in local movements. The method by which a majority of Locknevi residents deal with change contains an element of looking to the future to create a stable local context for their everyday life. Such a context does not stop them from integrating with the surrounding society at the same time.

Berglund-Lake (2001:177) describes how inhabitants in saw mill societies of a hundred years ago actively make the place their own through resistance rather than adaptation. Unlike the residents of Locknevi they left a place with traditions they were often opposed to and strove instead to create new structures and new symbols in the new place. In this way their community development was more modern than that of Locknevi today. Over the century that has passed since that time, new traditions have been created; a change that shows that time is not linear. Åke Daun (1969) describes in a study from the 1960s how the threat of a shutdown of a saw mill in Norrland was met with strong resistance from the inhabitants, who by this time had created a collective place identity based on continuity.

In Locknevi we also see a more subtle way of coping with change, a method Kjell Hansen calls non-compliance (1998:24). This could apply to a refusal to care for the woods according to the latest forestry legislation or not bothering to apply for grants from the European Union for one's pastures. It could also mean avoiding contact with new inhabitants or referring to farms by the names of the people who lived there previously. Non-compliance means neither resistance nor adaptation but a way of trying to live one's everyday life without being overly affected by the changes in conditions. This coping strategy has more to do with tradition than strategies of active resistance or adaptation (where there has been an active choice). Non-compliance springs from a feeling that "if it was good enough for earlier generations, it's good enough for me".

The future

Nils Aarsæther and Jørgen Ole Bærenholdt (2001) have developed a method of analysing different ways of dealing with change collectively, irrespective of whether they occur in the private, public or voluntary sector. Their starting point is that people actively reflect over events in their lives and take appropriate action, rather than letting themselves be passive victims. This fits in well with the way the Locknevi people react. Aarsæther and Bærenholdt employ the term "coping strategy", which contains processes characterised by *innovation*, *networking* and *the creation of identity*.

Innovation is about the capacity to find new solutions to socio-economic problems created by globalisation and the shift to a knowledge-based

economy, write Aarsæther and Bærenholdt. It reminds of what Friedman calls assimilation, but has less features of tradition. The most typical example of this in Locknevi is hunting tourism, but several farmers have also looked for new means of production. The plans for new construction in Locknevi could also be described as innovative, but apart from this, innovative solutions are quite rare. There are some small enterprises in Locknevi but only for one person each.

The second characteristic of coping strategy processes is *networking*, described by the authors as inter-human relations bordering on institutionalisation. In Locknevi there is plenty of networking going on within organisations, and many of these have a long history. The joint effort to keep the school from closing down is an example of networking. Several Locknevi people are also active in networks that extend beyond the rural community and help stretch the boundaries and increase mobility.

The third characteristic, *creating identity*, alludes to activities which strengthen the sense of belonging to a place. Many of the activities in clubs and associations strengthen place-identity. Two examples of this are “home community day” and the volumes that have been compiled with the stories of Locknevi inhabitants.

From Aarsæther and Bærenholdt’s point of view, changes need to contain features of all three forms of activities to be sustainable. There is not only in Locknevi where these three processes are unbalanced. Documentation of the modern rural community movement shows that activities that promote networks and strengthen place-identity are more common than innovative solutions that help develop local means of livelihood (Herlitz 1998).

To make these three processes possible there is a need for the local community to uphold relations to governmental, private and voluntary sector (Aarsæther & Bærenholdt 2001). It is the same balance that is required in the Leader committees, which has been proven difficult (Larsson 2000). Leder areas have sometimes been dominated by governmental representatives because representatives from the associations have been too busy. It is also difficult to engage private enterprises in rural development. In the rural communities governmental institutions are rare and the enterprises are few. The voluntary sector is strong but it is hard for the members to create a sustainable community. If they take responsibility for what usually is done by the government or private enterprises they can lose their role as a critical force (SOU 1999:84).

Although innovation is often considered a criterion for successful projects in European Union contexts, such as Leader (Larsson 2000), it is doubtful that innovation in itself is the key to community livelihood. It could just as well be that continuity is the impetus behind old ideas brought

forth in new guises. Networking and creating identity no doubt help form the base for people's livelihood, but the imbalance between these coping strategies makes Locknevi, like many other rural communities, stand out as rather poorly equipped for the future.

Finding local means of livelihood is not only a way of facilitating people's everyday lives but also of upholding the local community. Greater numbers of people working in a place increases social interaction and generates larger amounts of collective memories. Concrete use of the place increases (even if it is simply a car repair shop on the property) and the lopsided exchange with the outside world in the form of "labour force out" and "money in" is counteracted. Locknevi residents are aware of this, as they are aware of the importance of networks and a strong place-identity. Sometimes they actively strive to influence their situation, but at other times they acquiesce to a sulky non-compliance, which collectively also influences their surroundings.

In what ways have the changes in rural areas affected Locknevi?

Local communities and places can be understood as hybrids, by Latour (1993) described as complex networks of meaning and matter. The community as a hybrid is constructed of e.g. memories, activities, incomers, locals, outmigrants, women, men, other communities' representations, animals, plants, fields, forests, the congregation's administrative boundaries (previously parish boundaries), written documents, buildings and rituals. Hybrids are flexible, and during recent decades both meaning and matter have flowed liberally in Locknevi. People are physically more mobile, the rural community is incorporated in a global economic system and the exchange of ideas between Locknevi inhabitants and the wider world has increased. Cars and television are seen by older people in Locknevi as the most important symbols of change. One offers physical mobility, the other a mental mobility.

In the thesis this complex network is condensed into the community as a perception and a manifestation of inter-relatedness between people, place and history. This definition has four interacting aspects of, or entrances to, the community: culturally, socially, spatially and in time. In the following discussion these aspects will be kept separate to give the text a more comprehensible structure.

The time-space community is too complex and too sustainable for the social change to sever the relations between people, place and history. Locknevi, like many other rural communities, went through a strenuous period in the 1950s and 60s when many inhabitants moved away at the

same time as the links of the remaining inhabitants with agriculture were weakened, weakening many of the concrete relations to the place and its history. What has happened since the 1980s is that there has been an influx of new residents and ex-residents who have moved back and these new residents, together with local inhabitants, have tested new ways of consciously trying to maintain and recreate the community. This partly new practice has affected the entire community.

Social

The social aspect consists of the practise where the sense of community is manifested through the ways people relate to each other and the environment. This sense of community is stable enough not to be dissolved if some individuals are exchanged, but if the practice disappears the community will be dissolved. One important arena for social interaction is still the home, but besides that the arena has changed from agriculture to associations, and especially community based associations.

Embedded in the modernisation process is a tension between different ways for individuals to relate to each other, and different ways for individuals to relate to society. In the agrarian society constituted by Locknevi up to the 1950s, there were hierarchies and differences in power distribution. The modernisation process during the nineteenth century contributed to stratification and commercialisation of society which strengthened hierarchical and market oriented social relations. Long after the franchise reform around 1900 landowning was an important factor that decided who should represent Locknevi politically, even if that was not a formal demand.

The modernisation also implied a counter force in the shape of class conscious strengthening collective and equal social relations which also has a long history in Sweden. Collective relations do not always lead to equality. The collective also mean that individuals are subject to a hierarchy in the name of the common good. Different contexts activate different social relations, and we are able to change between different forms of relations as long as we agree upon the kind of situation (Page Fiske 1991).

During the first half of the 1900's there were social differences between the villages of Locknevi that could partly be explained by differences in the structure of land owning (Wigren 1988). Many small landowners make it more possible that the inhabitants relate to each other in a relatively equal way. Even today people say that the historical differences are affecting the villages.

The change from agriculture to associations as the arena for the social practise has strengthened the collective and equal relations. Many of the activities in the associations aim to strengthen the place identity such as the yearly market, sports arrangement and parties. The community based associations also aim to equal differences of sex and generation. Both men and women are engaged in most associations among the members and in the board. During gatherings the children are treated without power demonstrations like rebuke.

People's exchange with their surroundings affects their social relations. Most people commute to work and change their social identities and relations on a daily basis. In their professional identity people may relate to their surroundings through authority of the employment market.²²⁹

Hunting tourism is an example of local enterprise which increases market and hierarchical relations within the rural community's boundaries. This has caused tensions because the native hunters relate to each other in an equal and collective manner (as an ideal, but not always in practice). When several types of relations change in practice, the ideal will eventually also change. With increased market and hierarchical relations, it may become harder to maintain the ideal commitment within local organisations.

Another example of tensions between different forms of relations is two property sales in Locknevi. In the first case the church sold the vicarage to the highest bidder. The family with children who was renting the house wished to remain, but they could not afford the higher price. The second case tells of a man who sold his parental home to a family, regardless of not reaching the full market price. Local reactions were negative towards the church and positive regarding the owner who sold to a family, because they value the fact that the community is put first. Attracting more people to settle in the community is more important than lining the pockets of particular people and institutions. They all understand that people need to achieve a fair price, but in the case of the church this was considered greedy, as the church symbolizes the whole community.

²²⁹ At local workplaces where neighbours work together there are probably many equal and collective relations. A native of Locknevi who works at a home for the elderly told me that she and others among the staff privately sew curtains and grow potted plants to bring to the home. Occasionally they run a lottery to collect money for entertainment for the elderly. When Vimmerby county refused to pay for something which the staff had asked for, the woman in question became very upset and protested by sewing the curtains during working hours. If they continue to feel unsupported by their employer, it is highly likely they will discontinue their extra care and let a more strict interpretation of their work description apply instead. So far the staff still relate to the residents and each other from their place-identity as neighbours and friends, rather than from their professional identities. This probably leads to better care for the elderly.

In spite of the ideals in Locknevi there social differences exist depending to a great extent on how rooted people are in the community. The extent of rootedness depends in turn on how long the people have lived in Locknevi, their gender, generation, lifestyle and personal image. Another difference is if people own land or not, and there is a tendency that land is concentrated when inhabitants already owning land buy more while the new inhabitants rarely own more than small pieces of land. Where in Locknevi people live is another kind of difference. People in the southern and northern part of the parish have “always” been a bit separated from each other. The southern part has closer contacts with the neighbouring parish because it takes shorter time to go there.

Certain scepticism crops up in situations concerning the church, hunting tourism and the newly arrived families, who seek an alternative lifestyle which is clearly different from the dominant norms. Zygmunt Bauman’s (1990) description of the stranger as someone who cannot be classified, neither as friend nor enemy, is helpful in understanding this scepticism. Bauman states that in small societies where face-to-face relationships are normal, there is no room for strangers. His reasoning is supported by the fact that most incomers become integrated into society in time, when they have become acquainted with other inhabitants, the place and its history. However, with many strangers and few meeting places this is a slow process.

The newly arrived families have in some instances expressed their views in the parish newsletter or the Vimmerby newspaper. This may have a provocative impact for several reasons: They claim to be as much inhabitants as those who lived there longer. They have partly expressed ideas which go against the established Locknevi opinion and they have used a public arena without being socially rooted in Locknevi. When the churchwarden chose the mass media as his forum for replying to the church council, this had a provocative effect as traditionally conflicts are not dealt with through confrontation, especially not in public.

Some of the social change in the rural community takes place through the inhabitants’ varied relations to each other and their surroundings, in which market connections are on the rise. The arrival of newcomers contributes to social change because their lifestyles deviate from the dominant style. The social variety increases and probably the acceptance of the unfamiliar as well. However, if becoming enrooted in the place and its history is on the wane, “encapsulated communities” (Newby in Harper 1989) may still arise, since they can be created without a great deal of contact. However there are signs that the two poles of associations (agriculture based and community based) are approaching each other. It seems like when the social diversity

is increasing the associations strengthen their rhetoric about collective and equal social relations.

Spatial

The rural community's spatial aspect is formed by the landscape that is also a cultural, social and historical phenomenon. It is through movement we shape the spatial, Löfgren writes (1996:74). As a contrast to this phenomenological perception the spatial and the landscape is often describes in terms of scenery, arena or territory (ibid). This makes us believe that the room and the landscape is something we can look at and climb in and out of (ibid). That has taken us far from how the landscape was perceived originally in the Nordic countries as both the society and the territory, originating from the verb "to create or shape" (Olwig 2002). Instead we have adopted the Anglo-Saxon tradition of landscape as a way of framing nature through the central perspective which took us to modernity (Löfgren 1996).

History shows that the spatial is a dimension for exercising power, according to Löfgren (1996). Don Mitchell (2002:275-276) argues that the landscape is always political since landscape and place identity are inseparable from property, being private or common. The lure of the local, Mitchell writes is the possibility to exercise control and to be able to declare "this is mine" and "this is me".

Two property sales in Locknevi show that property and control is not a cause-and-effect relationship. Some siblings sold the parental farm to a German family although one of them wanted to buy, but could not match the German buyer's price. The sibling who had wanted to buy continued to visit the farm to service the boiler and help the general. An interpretation is that he was attached to the farm itself and therefore wished the farm to be well looked after regardless of ownership.

A family bought a farm and moved to Locknevi. The buyer was not a hunter, but the farm in question had long been a meeting place for the hunt, because the Master of the hunt had lived there. The new owner passed the hunting examination and took part in the hunt which continued to meet by his barn. Before long he became the master of the hunt. An interpretation is that the farm offered the new owner a role attached to the farm. Both the members of the hunting team and the owner choose to act according to the tradition. The formal ownership was subordinating a system that controlled the situation.

The concentration of property according to land is not especially strong in Locknevi but it constitutes a dividing line between the inhabitants where some belongs more since they can make a claim on a piece of land. The

plans to built new houses are criticised by some new inhabitants for being to small plots. They want the landowners to sell more land.

Changes in the structure of land owning and the conditions of agricultural production make visible tracks in the landscape. Even if each and every farmer cultivates larger areas than previously, the fields are slowly returning to the wild as the total numbers decrease. It is too early to speculate about what will happen when the policy changes from production of food to production of landscape. It depends largely on what perception of landscape the policy is based on. According to Flygare (2004) the debate in agricultural policy since the 60's has included landscape both as built by elements (mechanically) and as a consequence of a life style (organic). The first kind is dominating and the farmers and the social aspects are hidden.

No matter what political solution that will win the market forces will lead to a greater concentration of property owning, giving fewer inhabitants of Locknevi the opportunity to "shape the land". Birgitta Svensson raises the point about tensions between the different landscapes of farming and leisure consumerism which can also occur between farming and commuting Locknevi inhabitants, especially if the social community and the historical continuity are eroded at the same time as spatial alteration occurs. Farmers tend to perceive the landscape not as scenery but as something they live in and off. For the majority of the inhabitants the landscape tends to be scenery beyond the car window on their daily commute. The mobility that strengthens the social diversity can at the same time weaken the relations to the place.

With increasing marketing relations and the perception of the landscape as a scene, it is a small step to paying for these experiences. This type of consumerism becomes evident through "the Tourist Gaze", when the tourist converts the place into something which can be consumed with the eyes, as John Urry writes (1990/2002). Instead of actually being used, the place becomes a frozen, momentary sight in the eyes of the tourist trade, which influences the inhabitants' feelings for the place. Apart from occasional visits, the recently initiated hunting tourism is so far the only "sight" in Locknevi, and the vision of the rural community evolving into a place consumed by tourists is still very far away.

Small scale tourism does not have to contribute to consumption of the place or landscape as scenery. It could also increase social diversity and create new meeting places. Meeting places are a part of the landscape and they have decreased dramatically since the 60's. The most important meeting places in Locknevi are the community's farms, the folk museum, the church, the schoolhouse, the hall in the school basement, as well as the bathing area. The last major workplace, the home for the elderly, is also an

important meeting place. Private homes and farmyards are semi-official meeting places.

The impoverishment of the Swedish rural community's meeting places makes it very difficult to maintain the space-time society, primarily due to a lack of informal encounters. There are few opportunities for face-to-face encounters which support and confirm the feeling of togetherness. Urry (2000)²³⁰ argues that problems can be solved more effectively by informal gatherings than at formal meetings. The spatial changes implied by the dwindling number of meeting places make it more difficult to maintain social relations.

Temporal

"Time is something people uphold together", Svensson writes (1996:11). That is what consciously is done in for example Locknevi homestead association. The linear time is a result of modernisation, when life became characterised by change rather than the rhythm of tradition (Giddens 1990). According to Svensson linear time is a way to remember the past like dots on a line. This active way of recreating the past is not as necessary in a community characterised more by continuity than Locknevi today.

Locknevi inhabitants are interested in recreating collective memories (the history of Locknevi) in many situations, both reflected and unreflected. Anecdotes about people and events in the past are told spontaneously. The difficulties in separating space from time become obvious during the elk hunt when certain spots are never passed without a tale being told about what happened here. The place is often named after the event. When somebody moves into a house, the people who used to live there are remembered. In the local organisations more traditional methods of reconstructing history in the form of buildings and objects (the folk museum) are used, in written form ("Locknevi Tales") or by learning old craft techniques (Frivolity study group²³¹).

The effect on Locknevi of recreating history depends on the particular connection. If the new practice is very similar to the one it intends to recreate, it has less effect on the community. If everything stays more or less the same, it can be interpreted as an expanded present (Bergson 1888/1910). In this kind of time concept, the past, present and future melt into one and create a continuum. The home community day and books about "The Locknevi Story" are examples of new activities acted out in new arenas with new methods and with a new aim, compared to the

²³⁰ Provided one does not employ explicit methods such as conflict-solving or decision-making.

²³¹ A technique used to make lace from small "stars".

agrarian Locknevi which people are attempting to recreate in their collective memory. The main aim is the creative process itself, an expression of thinking about history, which was not necessary in the agrarian society. The majority of the actors remain the same in the new way of doing things. If these actors have links to what happened in the past, either through their own activities or families, certain continuity will remain in spite of many changes.

For the newly arrived Locknevi residents with no local ties, it is easier to understand Locknevi's past as time, taken out of the context of time-space connections. History can then become one of many interests they can take up as a way of getting to know other local people, in order to feel more at home in the community. This can be the starting point to other activities more rooted in Locknevi's past.

Whether the recreation of the collective memory has continuity or is grounded in a more decontextualised concept of time, it will transform the rural community anyway. The agrarian practice has come to an end for the majority of Locknevi's inhabitants, but the interest is great. The activities which recreate their historical memories compensate and hopefully uphold the time-space community. But it also reshapes the community since the history is interpreted in the light of the present.

Cultural

The social, spatial and time changes that have been brought to the fore here are proof that there are more conceptions about the rural community now compared to the period prior to the 1950s. Some Locknevi people conceive the rural community as something relatively homogenous and static, similar to Heidegger's "Being". Others perceive it as a more open and flexible place as Doreen Massey's "progressive sense of place" (1994). The latter Locknevi inhabitants are included in the type of place identity described by Baumann (1998:24) in his section about a local community: "loose bunches of untied ends". Most arenas in Locknevi are dominated by advocates for a more flexible society. The conflicts regarding the church can be interpreted as a manifestation of a power struggle concerning the right to interpret the opinions about what kind of Locknevi everyone wants. In the case of the church the renewals finally provided themselves with yet another arena.

Those who wanted to preserve the church were striving symbolically to preserve a more closed community the way it was when Locknevi was a municipality of its own. Their community is upheld as much of what the inhabitants has in common as what separates "us" from "them". Those looking for renewal have an idea about more flexible borders for the

community. With this view interaction with the rest of society is viewed as something positive. During the fight to save the school the outside world, in the shape of local councillors, constituted a threat to Locknevi. An administrative border was in danger, and the community's internal social unity became stronger, which is a normal reaction according to Cohen (1985).

What do the different perceptions for the future of the rural community consist of? This is a difficult question, but Sandra Wallman (2003) argues that places with conservative attitudes and static structures that exclude the wider world have greater difficulties in coping with change as well as in keeping continuity. Places with a strong central, local identity and which are open to the world around them survive because this has enabled them to be receptive to change on their own terms.

The feeling of belonging can be just as strong for newcomers as for natives (Ekman 1991:93). The steady influx of newcomers gives the recreation of the place to some extent a different meaning than previously, in the sense that it is more abstract. The identity as inhabitant of Locknevi is as strong no matter if people are born there, has moves there or if they have come back. The difference is what the sense of belonging is based on. Kinship gives a local knowledge that is hard to acquire for those who have moved in. That is why the interpretations differ when it comes to collective symbols as the school, the church and the landscape. To switch between different identities seems not to weaken the place identity. On the contrary there are several examples from Locknevi indicating that the place-identity is strengthened by open-mindedness towards one's surroundings.²³² Identity is never wholly local, Löfgren writes (1996:76), since the physical and mental landscapes are overlapping. The identity as an inhabitant of Locknevi becomes more visible in the light of other identities, both ones own and others.

To create liveable and sustainable communities it seems necessary to maintain a combination of strong inward ties as well as outward links. It is easier to understand the flexible borders of the community if it is perceived as a hybrid (Latour 1993) or as a field (Bourdieu 1995). Both metaphors are based on that the phenomenon is created by relations rather than components.

²³² A middle-aged farmer in Locknevi who was born on the family farm, which he now runs, is a typical example. He lived abroad in younger days and is open to new ideas about production. He is active in both the farming-based and community-based societies in Locknevi. He is also an active member of societies outside Locknevi.

What does the rural community mean to the building of a society?

The rural community's significance for the environment is in contrast to the other research questions not something which has been studied empirically for this thesis. The above question is a way of placing the thesis in a wider context, and to look towards further research.

Society, like culture, is a practically all-embracing word that can be used for several purposes. The fact that society and community are not synonyms is a matter of scale, and society is often made synonymous with "nation" (Knight 1994). Society is not what keeps us together, but what is kept together by us, writes Latour (1986:276). He suggests that social studies should point at how we relate to each other rather than at which institutions we create. If we turn down local communities we would, according to Latour, turn down the idea of a society. Viewing both society and community as hybrids or fields, there is no dualism of the local/ national (or global). All forms of community begin with what is close by, and shift in scale depending on context. This does not mean that a community is a microcosmos of the greater society, any more than a city is.

This view of society as what is kept together by us, combined with the assumption that we live in a place world (where space is the most fundamental human experience), provides a strong argument for why time-space communities are the basic building block of society. A sense of community that can appear in a place with a history, combined with a threat to its existence, is the driving force behind actions for the common good.

Even if most people work in towns it is the local connections that provide customs, family, friends, leisure activities, place-identity, conflicts and things to talk about—in short, a meaningful life. Bo Rothstein (2003:23) writes that historically established norms are necessary in societies in order to create a balance for people's strategic behaviour. Göran Rosenberg (2003:41) asks why we do things we do not have any personal use for. His answer is that we have an obligation that drives us to take these actions, because we are obliged to guard the long-term conditions of our survival. It is easy to associate to the enthusiasts I met in Locknevi and their work for the community. Rosenberg's reflections are recognisable from Locknevi where several passionate spirits strive to create a continuity which will reach beyond their own existence. What both of them seek, historic continuity and collective identity, is hard to find without a place to be rooted in.

A way to underline the value of social relations in time-space communities is by identifying them as social capital. This concept was developed by Pierre Bourdieu (1995) and for him different kinds of capital (i.e. economic, physical, cultural and social) are both relationships and resources.²³³ In a local community, club membership and neighbourly friendships can constitute social capital.

There is a danger in connection with the term social capital which has to do with confusing the ability to create resources with the resources themselves (Portes 1998). It seems, according to my research, that this confusion occurs among everyone who believes themselves capable of measuring social capital.²³⁴ In studies such as this, social capital is often roughly likened to degree of trust. There is no doubt that there is a positive correlation between the number of co-operative organisations and the community spirit. If social relationships are taken out of their complex time-space network and made into measurable objects, with values given to them by the inhabitants to whom they belong, this reduces them to what Rothstein calls strategic and Rosenberg calls profit-driven. Social capital in that sense is built on an abstract sociality that does not lead to a sustainable society.

The necessity for meeting places crops up frequently in the thesis, proving that the social relations forming the resource called social capital need to be rooted in a space. Bauman (1998:24) calls these meeting places “agoras”. Agoras give inhabitants the chance to establish customs and maintain horizontal relationships that bring them together socially. Bauman carries this idea further, claiming that a condition for a democratic society is that people have access to such meeting places, which can also be used for more formal congregations.

In this section's title the concept of rural community is used, and in the text local or time-space connections are mentioned. As was stated in the introduction the idea concerns both town and countryside, but it is easier to find a rural community that fits my definition than a town community. The empirical findings of this thesis are limited to the rural community.

One difference between cities and rural communities is the size. Sparsely spread or diminishing population are often viewed as a threat. But it is not

²³³ The different types of capital all become symbolic capital when recognised by their surroundings and given a value (Bourdieu 1995:97). The symbolic capital becomes objective and is coded through symbols and signs which can be read by the initiated. Within certain groups the title of professor increases a person's symbolic capital while in other groups it could be a new Porsche or a new hairdo.

²³⁴ Robert Putnam's book *Making Democracy Work* (1993) is perhaps the best known example. Another example is Gunnar L.H. Svendsen and Gert T. Svendsen (2000).

the amount of population that decides if the community is viable, and a diminishing population does not have to be a sign of weakness (Knight 1994:220; Hansen 1998:34). Small scale when it comes to population could make it easier to tie the bonds that make a community.

Christopher Ray (1999) argues that reflexive modernity has brought with it such flexibility that the notions of rural community and rural development have lost their significance. This thesis argues that there are still instances when it is important to maintain the distinction between town and country. One reason is to make visible the inequality in living conditions between the centre and the periphery. Ray prefers a social commitment originating from a cultural-territorial identity. This commitment often exists in the rural community, according to Ray, but could be the starting point for local democracy anywhere. This sentiment is in agreement with what is stated here, and it is hoped that functioning rural communities can become models for the building of societies, including with the aim of creating sustainable town communities.

Erik Westholm (1996) uses the rural community as his ideal when he writes about "landscape renewal after industrialisation". He suggests that the inhabitants of the rural community inhabitant may be better equipped for the uncertainty presented by the post-industrial society, taking into account their experience of manifold means of livelihood and collective self-organisation. Westholm also points out the rural community's possibilities for local food production, closed nutritional cycles and an ecologically based energy system.

Another way of emphasising the values of the rural community is to study what happens if it becomes impoverished. In case studies from a rural community in the USA, Alexander Thomas (1999) and Sonya Salamon (2003) show that impoverishment of resources such as employment, services, inhabitants and political platforms has led to a decrease in the inhabitants' commitment to the place and to each other. This happens to children and young people in particular, who grow up in a private environment instead of in the midst of a grown-up world which is actively involved in their lives, as Salamon writes (*ibid.*). She claims that the diversity provided by small communities where social relationships are concerned is a national resource.

There is obviously something about local societies which attracts people, in spite of being criticised by both researchers and inhabitants for narrow-mindedness, reactionary tendencies and strict social control. Living in the country is for most people a deliberate choice that suits them during certain periods of their lives, writes Marianne Villa (1997). She notes that the rural community's inhabitant's appreciation of life in the country is often in stark contrast to objective definitions in the form of measurable factors mentioned in the introduction. People thrive better than they "should", which Villa

explains by saying that reflexive modernity makes it possible for individuals to make conscious choices, e.g. about living in a farming community. They do not have to feel they are victims of circumstances.

The lure of the local, according to Mitchell (2001), is to be able to claim a piece of land and say “this is mine”. The concentration of landownership in the countryside may have such a motive, but it also depends on the agricultural conditions available. Judging from the residents of Locknevi the lure of the local seems rather to be a matter of being able to say “this is ours”, an attitude that is the very core of society building. The thesis shows that there are forces that work against such a place identity, and that the biggest obstacle is that so few people get the opportunity to “shape the land” in a concrete way.

Closing remarks

The farming practices which once formed the rural community have been drastically reduced since the 1950s, and to replace them inhabitants consciously search for new practices to create community. This happens particularly in community-based voluntary associations, but these activities are not sufficiently rooted in the place and its history compared to farming. Since the 50s the increasing physical mobility of daily commuting to work has contributed to a more flexible and open perception among the residents about the borders of their community. This change seems to strengthen place identity, at least rhetorically as a reflective counterforce to the impoverishment of the community. On the contrary, physical mobility means less space for concrete relations, both through fewer people cultivating the land and through fewer face-to-face encounters.

To interpret the local community as a time-space community the importance of historical continuity of spatial relations are made clear. Social relations and collective symbols create interest based communities that are important in daily life, but they are not as sustainable as time-space communities. To create a viable rural community people with strong attachment to each other, the place and its history are needed as well as more tangible phenomena such as local employment, meeting places, institutions and a practical use of the place. In the long run it is not enough to have a leisure-based community to maintain the time-space one.

Referenser

Litteratur

- Abram, David. 1996. *The Spell of the Sensuous*. Vintage Books. New York.
- Adelswärd, Viveka. 1996. *Att förstå en berättelse –eller historien om en älg*. Brombergs.
- Alvesson, Mats. & Sköldbberg, Kaj. 1994. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur. Lund.
- Amit, Vered. & Rapport, Nigel. 2002. *The Trouble with Community. Anthropological Reflections on Movements, Identity and Collectivity*. Anthropology, Culture & Society.
- Anderson, Benedict. 1983/1991. *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso. London, New York.
- Ardener, Edwin. 1989. I Chapman, Malcolm (red.). *Edwin Ardener. The Voice of Prophecy and other essays*. Basil Blackwell. New York. 72-133.
- Aronsson, Peter. 1994. Bondeidentitet i förändring. I Larsson, Bo (red.). *Bondens självbild och natursyn. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria, nr 6*. Nordiska Museet. 7-19.
- Arora-Jonsson, Seema. 2004. *Shifting images of 'community': Gender and the local management of forests. A case from Sweden and India*. Paper presented at the XI World Congress of Rural Sociology, Trondheim, July 25-30, 2004.
- Appadurai, Arjun. 2000. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press. Minneapolis, London.
- Asplund, Johan. 1980. *Socialpsykologiska studier*. Almqvist och Wiksell. Stockholm.
- Asplund, Johan. 1987. *Det sociala livets elementära former*. Korpens förlag. Göteborg.
- Asplund, Johan. 1991. *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Bokförlaget Korpen. Göteborg.
- Barth, Fredrik. 1967. Plenary address to the American Anthropological Association 1966. *American Anthropologist*.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Little Brown & Co. Boston.
- Bauman, Zygmunt. 1990. Modernity and Ambivalence. I Featherstone, Mike (red.). *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. Sage. 311-328.
- Bauman, Zygmunt. 1998. *Globalization. The Human Consequences*. Columbia University Press. New York.
- Berglund, Anna-Karin. 1998. Lokala utvecklingsgrupper på landsbygden. Analys av några lokala utvecklingsgrupper i termer av platsrelaterad gemenskap,

- platsrelaterad social rörelse och systemintegrerad lokal organisation. *Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen, Geografiska regionstudier nr 38.*
- Berglund-Lake, Håkan. 2001. Livet äger rum. Försörjning och platstagande i norrländska sågverkssamhällen. *Uppsala universitet, Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, Skrifter från Etnologiska avdelningen, Etnolore 22.*
- Bergson, Henri. 1888/1910. *Time and Free Will. An Essay on the Immediate Data of Consciousness.* Kessinger Publishing Company. Montana, USA.
- Bergsten, Magnus. 1999. Bonden i bladet. I Salomonsson, Anders (red.). *Svenskt bondeliv. Livsform och yrke.* Studentlitteratur. Lund. 147-190.
- Berman, Morris. 1981. *The Reenchantment of the World.* Cornell University Press. Ithaca.
- Bjerén, Gunilla. 1987. Kvinna och man, natur och kultur i ett svenskt småbrukarsamhälle. I Kulick, Don (red.). *Från kön till genus. Kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv.* Carlsson Bokförlag. 192-214.
- Bjerén, Gunilla. 1989. Kvinnor i Värmlands glesbygd. Försörjningsstrategier för skogsbygdens kvinnor. *Glesbygdsdelegationens skriftserie nr 13, Östersund.*
- Blehr, Barbro. 1994. *Lokala gemenskaper. En studie av en nordsvensk by på 1980-talet.* Carlssons. Stockholm.
- Bloch, Maurice E. F. 1998. *How we think they think. Anthropological Approaches to Cognition, Memory, and Literacy.* Westview Press.
- Borgström, Bengt-Erik. & Ekman, Ann-Kristin. 1992. Lantbrukares villkor och värderingar. *Sveriges lantbruksuniversitet, ERU & ALA –arbetsgruppen lantbruk och samhälle, Rapport nr 3, 1992.*
- Bourdieu, Pierre. 1995. *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori.* Daidalos. Göteborg.
- Brandsten, Olof. 2004. Lantbruksföreningar, Mejeriföreningsbolag och andra former. Några tidiga förslag och exempel. I Rydén, Reine (red.). *Jordbrukarnas kooperativa föreningar och intresseorganisationer i ett historiskt perspektiv. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden, nr 32. Supplement till Kungl. Skogs- och lantbruksakademiens Tidskrift.* 139-170.
- Brandth, Berit. 1995. Rural Masculinity in Transition. Gender Images in Tractor Advertisements. *Journal of Rural Studies, vol 11, nr 2, 123-133.*
- Brox, Ottar. 1966. *Centralbyråkraterna och glesbygden. En sociologisk intensivstudie.* Bokförlaget Prisma/Föreningen Verdandi.
- Brox, Ottar. 1978. *Komparativ analys av marginella lokalsamhällen.* Institutet för folklivsforskning. Stockholm.
- Bull, Marianne. 1993. Att leda förändringsarbete i glesbygd –en sociologisk studie av kvinnliga eldsjälar i Norrbotten och på Gotland. *Glesbygdsmyndigheten. Skriftserie 1993:2, Östersund.*
- Bull, Marianne. 1998. *Byapolitiska profiler och demokratisk förnyelse -på kommunal och lokal nivå.* Glesbygdsverket. Östersund.

- Bull, Marianne. 2000. Lokalt utvecklingsarbete och småskaliga entreprenörer – en strategisk allians i framtidsorienterade förändringsprocesser? *Regionalpolitiska utredningen, Rapport 4*.
- Burke, Kenneth. 1969. *A Grammar of Motives*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles & London.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge. New York, London.
- Bygd och Natur nr 4/2003*. Debatt, 11.
- Carlsson, Lars. 1993. *Samhällets oregelighet. Organisering och policyproduktion i näringslivspolitik*. Symposium Graduale. Stockholm & Stehag.
- Casey, Edward. 1996. How to get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena.. I Feld, Steven. & Basso, Keith H (red.). *Senses of Place*. School of American Research Press. Santa Fe, New Mexico. 13-52.
- Ceccato, Vania., Persson, Lars Olof. & Westholm, Erik. 2000. Forskning om och för landsbygds- och glesbygdsutveckling. Kunskapsöversikt år 2000. *Kungliga Skogs- och lantbruksakademiens tidskrift, årg 139, nr 11*.
- Chambers, Robert. 1983. *Rural Development. Putting the Last First*. Longman. London, Lagos & New York.
- Charon, Joel M. 1995. *Symbolic Interactionism. An introduction, an interpretation, an integration*. Prentice Hall. New Jersey.
- Clemensson, Per. & Andersson, Kjell. 1990. *Hembygdsforskning steg för steg*. LT:s förlag. Stockholm.
- Cloke, Paul. & Little, Joe. 1997. *Contested Countryside Cultures: Otherness, Marginalisation and Rurality*. Routledge. London.
- Coffey, Amanda. 1999. *The Ethnographic Self. Fieldwork and the Representation of Identity*. Sage Publications. London, Thousand Oaks & New Delhi.
- Cohen, Anthony P. 1985. *The Symbolic Construction of Community*. Routledge. London, New York.
- Cohen, Anthony P. 1987. *Whalsey. Symbol, segment and boundary in a Shetland island community*. Manchester University Press. Manchester.
- Coon, Carleton S. 1976. *The Hunting Peoples*. Penguin Books.
- Cserhalmi, Niklas, 2003. Djursyn i staden och på landet vid 1800-talets mitt. *RIG nr 1*, 7-13.
- Daun, Åke. 1969. *Upp till kamp i Båtskärsnäs*. Prisma. Stockholm.
- Day, Graham. A Community of Communities? Similarity and Difference in Welsh Rural Community Studies. *The Economic and Social Review, vol 29, nr 3*, 233-257.
- Djurfeldt, Göran. 1998. Familjebrukets sociologi. Porträtt av den svenska bonden före EU-inträdet. *Sociologisk forskning 1/98*, 5-30.

- Djurfeldt, Göran. & Waldenström, Cecilia. 1996. Towards a Theoretically Grounded Typology of Farms: a Swedish Case. *Acta Sociologica*, vol 39, 187-210.
- Djurfeldt, Göran. & Waldenström, Cecilia. 1998. Kvinnor i svenskt jordbruk – några professionaliseras men fler marginaliseras. *LØF 2/98*, 68-81.
- Dyrberg, Torben Bech. 1997. *The Circular Structure of Power. Politics, Identity, Community*. Verso. London & New York.
- Ds 1989:22*. Urbaniserad glesbygd. Arbetsmarknadsverket.
- Ds 2001:68*. Den nya produktionen – det nya uppdraget. Jordbruksdepartementet.
- Edling, Nils. 1991. Staten och jorden: En översikt av egnahems- och småbrukarpolitiken 1890-1940. I Myrdal, Janken (red.). *Statens jordbrukspolitik under 200 år. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria*. Nordiska museet, 78-96.
- Ekbäck, Anders. 1828/1949. *Utförlig beskrifning öfver Lochnevi lofl. församling försedd med enkla råd, påminnelser och undervisningar wid hvar sina ämnen uti landthushållningen; m.m.* Vimmerby tidnings trycker, Vimmerby.
- Ekman, Ann-Kristin 1991. Community, Carnival and Campaign: Expressions of Belonging in a Swedish Region. *Stockholms universitet, Socialantropologiska institutionen, Stockholm Studies in Social Anthropology nr 25*.
- Eneqvist, Gerd. 1941. Bygd som geografisk term. *Svensk Geografisk Årsbok*. Gleerupska universitetsbokhandeln. Lund.
- Evernden, Neil. 1987. *Främling i naturen*. Pomona. Göteborg.
- Fahlbeck, Erik. 2003. Framtidens jordbrukspolitik. *Anförande vid Jordbrukskonferensen 2003*. Sveriges lantbruksuniversitet, Ultuna.
- Fairclough, Norman. 1995. *Media discourse*. Arnold. London.
- Feld, Steven. & Basso, Keith H (red.). 1996. *Senses of Place*. School of American Research Press. Santa Fe, New Mexico.
- Fiske, Alan Page. 1991. *Structures of Social Life. The Four Elementary Forms of Human Relations*. The free Press.
- Flygare, Iréne A. 1999a. Generation och kontinuitet. Familjejordbruket i två svenska slättbygder under 1900-talet. *Uppsala universitet, Institutionen för landskapsplanering, Acta Universitatis Agriculturae Sueciae, Agraria 153*.
- Flygare, Iréne A. 1999b. Vilka är det som arbetar? -en begreppsdiskussion om hushåll, familj och arbete i jordbruket. I Kardell, Örjan. & Myrdal, Janken. *Jordbrukets som system. Arbetet och gården i ett historiskt perspektiv. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsplanering Ultuna, Agrarhistoria 1*, Uppsala. 41-58.
- Flygare, Iréne A. & Isacson, Maths. 2003. *Jordbruket i välfärdssamhället 1945-2000*. Natur och kultur/ LTs förlag.
- Flygare, Iréne A. 2004. Öppna landskap. – Det agrara landskapet i efterkrigstidens riksdagsdebatt. BHT 47/2004.
- Fogelvik, Stefan. 1978. Det föränderliga kulturlandskapet. *Stockholms universitet, Kulturgeografiskt seminarium 9/78*.

- Fogelvik, Stefan., Gerger, Torvald & Hoppe, Göran. 1981. Man, Landscape and Society. An Information system. *Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen, Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Human Geography, Nr 2.*
- Forsberg, Gunnel. 2002. Förena staden och landsbygden! *Framtider. Tema: Stad och land. Konkurrens som framtidsvision, nr 2/2002, 6-11.*
- Friberg, Tora. 1993. *Den andra sidan av myntet – om regionalpolitikens enögdhet. En idéskrift ur kvinnligt perspektiv från Glesbygdsmyndigheten.*
- Friedman, Jonathan. 1994. *Cultural Identity & Global Process.* Sage.
- Frånberg, Gun-Marie. 1994. Kvinnliga eldsjälur i glesbygd. Lokal mobilisering, förändring och anpassning. *Glesbygdsmyndigheten, skriftserie 1994:2.*
- Gerger, Christina. 1992. Där nöden var som störst. En studie av fattigdom och fattigvård i en småländsk landsbygdssocken åren 1815-1935. *Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen, Meddelanden serie B 82.*
- Gerger, Torvald. 1978. Utbildning och samhälle. Elevrekryteringen till folkskolan under 1800-talet och till högre skolsystem under 1940-, 1950-, och 1960-talen. *Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen, Meddelande B 41.*
- Gerger, Torvald. & Miller, Roger. 1985. *Social Change in 19th-century Swedish Agrarian Society.* Stockholm. Almquist & Wiksell.
- Gerger, Torvald. & Svensson, Sven-Gunnar. 1985. *Sporrbacka masugn 1735-1886.* Föreningen Sporrbacka masugns vänner. Stencil.
- Gerger, Torvald. 2002. *Locknevi kyrka 100 år.* Locknevi kyrkoråd. Vimmerby.
- Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity.* Polity Press. Cambridge.
- Glesbygdsverkets årsbok 2001.* Glesbygdsverket.
- Glesbygdsverkets årsbok 2002.* Glesbygdsverket.
- Glesbygdsverkets årsbok 2003.* Glesbygdsverket.
- Gunnarsson, Yvonne. 1990. Flickorna i Småland. Att leva som tonåring på landsbygden. *Sveriges lantbruksuniversitet, Lantbrukets informationslära, Småskriftserien nr 3.*
- Gunnarsson, Yvonne. 1994. Livet på landet – sett ur tonårsflickors perspektiv. I Fornäs, Johan *et al.* (red.). Ungdomskultur i Sverige. *FUS-rapport nr 6.* Brutus Östlings bokförlag Symposion. Stockholm. 103-124.
- Gunnarsdotter, Yvonne. 1999a. Föreställningar om jordbruk i EU:s jordbrukspolitik. *Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi. Jordbrukets ekonomi, Småskriftserien nr 113.*
- Gunnarsdotter, Yvonne. 1999b. Svenska bondehushåll på 90-talet och deras roll på landsbygden. *Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Kontakt rapport nr 7.*
- Gustavsson, Roland., Havnevik, Kjell & Myrdal Janke. 2001. *Utredning om ämnet landsbygdsutveckling.* Sveriges lantbruksuniversitet, JLT-fakulteten.

- Guyer, Jane och Paul Richards. 1996. The Invention of Biodiversity: Social Perspectives on the Management of Biological variety in Africa. *Africa vol. 66. nr 1*, 1-13.
- Habermas, Jürgen. 1984. *The theory of communicative action. Volume 2. Lifeworld and system: A critique of functionalist reason*. Polity Press.
- Hallgren, Lars. 2003. I djupet av ett vattendrag. Om konflikt och samverkan vid naturresurshantering. *Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsplanering, Ultuna. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria 379*.
- Halvarsson, Hans. 1999. *I demokratisk ordning beslutat*. Författares bokmagasin. Stockholm.
- Hansen, Kjell. 1998. *Välfärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Historiska media. Lund.
- Hansen, Kjell. 1999. Emerging Ethnification in Marginal Areas of Sweden. Rurality in Northern Europe. *Sociologia Ruralis, vol. 39, nr 3*, 294-310.
- Hanssen, Börje. 1952/1977. *Österlen. Allmoge, köpstafolk & kultursammanhang vid slutet av 1700-talet i sydöstra Skåne*. Gidlunds.
- Haraldsson, Kjell (red). *Tankar kring lokal och regional utveckling inför det nya årtusendet. Antologi från Forskarforum 1999*. SIR Rapport 116. Östersund.
- Harper, Sarah. 1989. The British Rural Community: an Overview of Perspectives. *Journal of Rural Studies vol 5. nr 2*, 161-184.
- Harvey, David. 1989. *The Condition of Postmodernity*. Basil Blackwell. Oxford.
- Harvey, David. 1993. From space to place and back again: Reflections on the conditions of postmodernity. I Bird, John *et al.* (red.). *Mapping the Futures. Local cultures, global change*. Routledge. London och New York. 3-29.
- Heidegger, Martin. 1971. *Poetry, Language, Thought*. Perennial Library. New York.
- Helmfrid, Hillevi. (opublicerat manus). *Natursyn och Hållbarhet*.
- Herlitz, Ulla. 1998. Bygderörelsen i Sverige. Östersund. *SIR 1998:11*.
- Hirdman, Yvonne. 1987. Makt och kön. I Petersson, Olof (red.). *Maktbegreppet*. Carlssons. Stockholm. 188-206.
- Hirsch, Eric. & O'Hanlon, Michael. 1995. *The Anthropology of landscape. Perspectives on Place and Space*. Clarendon Press. Oxford.
- Holmberg, Carl. 1998. Längtan till landet. Civilisationskritik och framtidsvisioner i 1970-talets regionalpolitiska debatt. *Göteborgs universitet, Historiska institutionen, Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg nr 20*.
- Hoppe, Göran (odaterad). *Locknevi förr och nu. En kort och förenklad beskrivning*. Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen.
- Hornborg, Alf. & Kurkiala, Mikael (red.). 1998. Voices of the Land: Identity and Ecology in the Margins. *Lunds universitet, Lund Studies in Human Ecology 1*. Lund University Press.

- Hård af Segerstad, Ulf. 1971. *Alternativ bygd. Dalarna i förvandling*. Falu Nya Boktryckeri AB. Falun.
- Hägerstrand, Torsten. 1991. Tiden och tidsgeografin. I Carlestam, Gösta & Sollbe, Barbro (red.). *Om tidens vidd och tingens ordning*. Byggeforskningsrådet, Stockholm. 133-166.
- Hörnsten-Friberg, Lisa. 2004. *Naturturismen i Värmland. Markägande och turistföretagande*. Etour, Utbildningsserien. Östersund.
- Ingold, Tim. 2000. *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge. London, New York.
- Isacson, Maths. 1996. Jordbruksarbete och jordbruksarbetare. I Larsson, Bengt M. P., Morell, Mats. & Myrdal, Janken (red.). *Lärobok i agrarhistoria*. Sveriges lantbruksuniversitet, Ultuna, Avdelningen för agrarhistoria. 169-174..
- Jackson, Anthony. 1987. Anthropology at home. *ASA Monographs 25*. Tavistock Publications. London & New York.
- Jordbruksregistret*. 1970-1995.
- Jordbruksräkningen*. 1927-1966.
- Jordbruksstatistisk årsbok 2003*. Jordbruksverket.
- Jordbruksstatistisk årsbok 2004*. Jordbruksverket.
- Johansson, Ella. 1985. Träslott och timmerkoja. I Frykman, Jonas *et al.* (red.). *Modärna tider*. Liber. 421-459.
- Johansson, Ella. 2000. Skogslöpare och vedbodsstökare. I Kaldare, Johansson, Fritzboeger & Snellman. *Skogsliv: Kulturella processer i nordiska skogsbyar*. Historiska Media.
- Johansson, Ella. 2002. På byn mer än hemma. I Johansson, Ella (red.). *Periferins landskap. Historiska spår och nutida blickfält i svensk glesbygd*. Nordic Academic Press. Lund. 181-204.
- Johansson, Jan-Olov. 1978. Jordbrukspolitik –eller, vad ska anpassas till vem? I *Jordbruksboken -en studie- och debattbok om jordbruk och miljö*. Fältbiologerna. Sollentuna. 21-41.
- Jägarskolan 1997/98*. Svenska jägareförbundets kursbok för jägarutbildningen.
- Kaijser, Lars. 1999. *Lanthandlare. En etnologisk undersökning av en ekonomisk verksamhet*. Stockholms universitet, Institutionen för folklivsforskning.
- Kaiser, Arne. 1978. Svenskt jordbruk –en kort historik. I *Jordbruksboken -en studie- och debattbok om jordbruk och miljö*. Fältbiologerna. Sollentuna. 5-20.
- Karlsson, Åsa. 1999. Moderna moror. I Salomonsson, Anders (red.). *Svenskt bondeliv. Livsform och yrke*. Studentlitteratur. Lund. 72-114.
- Keesing, Roger M. 1981. *Cultural Anthropology. A contemporary Perspective*. Holt-Saunders International Editions. New York.
- Knight, John. 1994. Questioning Local Boundaries. A Critique of the "Anthropology of Locality". *Ethos*, vol 59:3-4, 213-231.

- Koning, Niek. 1994. *The failure of agrarian capitalism. Agrarian politics in the UK, Germany, the Netherlands and the USA, 1846-1919*. Routledge. London & New York.
- Korten, David C. 1990. *Getting to the 21th Century: Voluntary Action and the Global Agenda*. Kumarian Press. West Hartford. Connecticut.
- Krogh, Erling. 1996. Fra landskap til landskaping. *Landbruksøkonomisk Forum nr2*, 43-50.
- Kvale, Steinar. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund.
- Lakoff, George., Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press.
- Larsson, Lars. 2000. *Landsbygdens möte med EU. Geografi och demokrati i den svenska leaderprocessen*. Dalarnas forskningsråd. Falun.
- Lash, Scott. & Friedman, Jonathan. 1992. *Modernity and Identity*. Blackwell. Oxford UK och Cambridge USA.
- Lash, Scott. 1999. *Another Modernity. A Different Rationality*. Blackwell. Massachusetts.
- Latour, Bruno. 1986. The power of association. I Law, J (red.). *Power, Action and Belief*. Routledge and Kegan Paul. London. 264-280.
- Latour, Bruno. 1993. *We have never been Modern*. Pearson Education Ltd. Harlow.
- Liepins, Ruth. 2000. New energies for an old idea: reworking approaches to 'community' in contemporary studies. *Journal of Rural Studies*, vol. 16, issue 1, 23-35.
- Lindahl, Barbro. 1991. Svensk jordbrukspolitik under 200 år. I Myrdal, Janken (red.). Statens jordbrukspolitik under 200 år. *Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria*. Nordiska museet, 9-17.
- Lindfors, Hans. 1997. *Byn som vägrade att dö –en sociologisk studie av en lokal mobiliseringsprocess som pågått under tio år*. Glesbygdsverket. Östersund.
- Lindgren, Sofia. 2003. Svenska lantbrukares möte med landsbygdsutvecklingsprogrammet Leader. *Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsplanering, Ultuna. Småskriftserien nr 10*.
- Lindholm, Solveig. 2001. Helhet och mångfald. Det ekologiska lantbrukets bärande idéer i relation till miljöetisk teori. *Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekologi och växtproduktionslära, Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria 272*.
- Lisberg Jensen, Ebba. 2002. Som man ropar i skogen: Modernitet, makt och mångfald i kampen om Njakafjäll och i den svenska skogsbruksdebatten 1970-2000. *Lund University, Lund studies in Human Ecology 3*.
- Locknevi bor berättar minnen från mellankrigstiden*. 1998. Locknevi Hembygdsförening, Locknevi pensionärsförening, ABF Hultsfred-Vimmerby.
- Locknevi bor berättar om skolan*. 2000. Locknevi Hembygdsförening, Locknevi pensionärsförening, ABF Hultsfred-Vimmerby.

- Lukes, Steven. 1974. *Power. A Radical View. Studies in Sociology*. Palgrave.
- Löfgren, Orvar. 1996. Att höra hemma. Identiteter och territorier I historiskt perspektiv. I *Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 1996*. 64-78.
- Löfgren, Orvar. 1999. Rum och rörelse. Landskapsupplevelsens förvandling. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* nr 38. 31-42.
- Malmberg, Bo. 2002. Satsa på huvudorten!. *Framtider. Tema: Stad och land. Konkurrens som framtidsvision*, nr 2/2002, 12-17.
- Massey, Doreen. 1993. Power-geometry and a progressive sense of place. I Bird, John *et al.* (red.). *Mapping the Futures. Local cultures, global change*. Routledge. London & New York. 59-69.
- Massey, Doreen. 1994. *Space, Place and Gender*. Polity Press. Cambridge.
- Nationalencyklopedin*. 2004.
- Mauss, Marcel. 2004. A category of the human mind: the notion of person, the notion of self. I Carrithers, Michael. & Lukes, Steven (red.). *The category of person. Anthropology, philosophy, history*. Cambridge University press. Cambridge, USA. 1-25.
- Mead, George Herbert. 1934. *Medvetandet, jaget och samhället från en socialbehavioristisk ståndpunkt*. Argos.
- Merchant, Carolyn. 1989. *Ecological Revolutions. Nature, Gender and Science in New England*. The University of North Carolina Press. Chapel Hill.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1958/2003. *Phenomenology of Perception*. Routledge. London & New York.
- Metoder för landsbygdsutveckling –räcker det?* 2001. Utvärdering av pilotprogrammet Metod-ledaren i Norrlands inland och Dalarna. Sveriges lantbruksuniversitet, SLU i samarbete med Umeå universitet, Centrum för utvärderingsforskning.
- Milligan, Melinda J. 1998. Interactional Past and Potential: The Social Construction of Place Attachment. *Symbolic Interaction*. vol. 21, nr 1, 1-33.
- Mitchell, Don. 2001. The lure of the local: landscape studies at the end of a troubled century. *Progress in Human Geography*, vol 25, nr 2, 269-281.
- Morell, Mats. 2001. *Jordbruket i industrisamhället 1870-1945*. Natur och Kultur/LTs förlag.
- Müller, Dieter K. 1999. *German Second Home Owners in the Swedish Countryside*. Etour, Vetenskapliga bokserien. Östersund.
- Newby, Howard. *et al.* 1978. *Property, Paternalism and Power. Class and Control in Rural England*. The University of Wisconsin Press. Madison.
- Nicolaisen, Johannes. 1963. *Primitiva kulturer. Några huvuddrag i etnologins historia*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.
- Nordström Källström, Helena. 2003. Inget uthålligt lantbruk utan bönder som trivs. *Fakta Jordbruk* nr 15/2003. Sveriges lantbruksuniversitet.

- Nordström, Maria. 1998. Barndomens landskap formar vår platsidentitet. I Olsson, Titti (red.). *Människans natur. Det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Byggnadsforskningsrådet. Stockholm, 9-19.
- Nutek, 2004. Lokal ekonomi för hållbar tillväxt. *Nutek B 2004:3*.
- Ong, Walter J. 1990. *Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet*. Anthropos. Göteborg.
- Oldenburg, Ray. 1989. *The Great Good Place*. New York.
- Olwig, Kenneth R. 1996. Recovering the Substantive Nature of Landscape. *Annals of the Association of American Geographers*, 86(4), 630-653.
- Olwig, Kenneth R. 2002. *Landscape Nature and the Body Politics. From Britain's Renaissance to America's New World*. The University of Wisconsin Press.
- Om präst- och diakonanställning samt kyrkoherdeskifte. 2003. *Stockholms stift. Svenska kyrkan. 2003:39*.
- Persson, Christer. 1992. Jordbruket, bonden och hans familj. En studie av bondejordbruket i en socken i norra Småland under 1800-talet, men särskild hänsyn till jordägande, sysselsättning och familje- och hushållsbildning. *Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen. Meddelanden serie B 79*.
- Persson, Lars Olof., Sätre Åhlander, Ann-Marie & Westlund, Hans (eds). *Local Responses to Global Changes. Economic and Social Development in Northern Europe's Countryside*. Work Life in Transition 2003:11. Stockholm & Östersund.
- Petersson, Olof (red.). 1987. *Maktbegreppet*. Carlssons. Stockholm.
- Plan nr 4. 1977.
- Putnam, Robert. 1993. *Making Democracy Work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Priestly, John Boyton. 1964. *Människan och tiden*. Forum.
- Ramirez, José Luis. 1995. Om meningens nedkomst. En studie i antropologisk topologi. *Nordiska institutet för samhällsplanering. Avhandling 13:3*.
- Ramirez, José Luis. 1998. *Positivism eller hermeneutik*. Dialogos. Stockholm.
- Ray, Christopher. 1999. Endogenous Development in the Era of Reflexive Modernity. *Journal of Rural Studies*, vol 15, nr 3, 257-267.
- Redfield, Robert. 1960/1989. *The little Community and Peasant Society and Culture*. The University of Chicago Press. Chicago & London.
- Reidius, Mats. 2003. *Jord- och skogsbrukets betydelse för sysselsättningen i Kalmar län och dess landsbygd*. LRF. Vimmerby.
- Relph, Edward. 1976. *Place and Placelessness*. Pion. London.
- Rendahl, Elisabet. 1996. Steget ut från gården. *En studie om mentalitetsförändring hos landsbygdskvinnan 1930-1960*. Magisteruppsats, Stockholms universitet, Institutionen för ekonomisk historia.
- Ronby, Alf. 1994. Mobilizing local communities. Regional Policy and rural development. *Mitthögskolan, Report 1994:17*.

- Rosenberg, Göran. 2003. *Plikten, profiten och konsten att vara människa. Essä*. Albert Bonniers Förlag.
- Rosengren, Anette. 1991. *Två barn och ett eget hus*. Carlssons. Malmö.
- Rothstein, Bo. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. SNS Förlag. Stockholm.
- Rydström, Ada. 1919. *Boken om Tjust*. C.O. Ekblad o Co. Boktrycker. Västervik.
- Rönblom, Malin. 2002. Ett eget rum? Kvinnors organisering möter etablerad politik. *Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionens skriftserie*, 2003:3.
- SAOB 2004. *Svenska akademiens ordbok*.
- Sahlins, Marshall. 1972. *Stone Age Economics*. Aldine Publishing Company. New York.
- Salamon, Sonya. 2003. From Hometown to Nontown: Rural Community Effects of Suburbanization. *Rural Sociology*, vol 68, nr 1, 1-24.
- Salomonsson, Anders. 1994. Hemtrakten –var finns den? Om regioner och identitet. I Blomberg, B & Lindqvist, S-O. *Den regionala särarten*. Studentlitteratur AB. 93-106.
- Salomonsson, Anders (red.). 1999. *Svenskt bondeliv. Livsform och yrke*. Studentlitteratur. Lund.
- Saltzman, Katarina. 2001. *Inget landskap är en ö. Dialektik och praktik i öländska landskap*. Nordic Academic Press. Lund.
- Sandgren, Walfrid. 1956. *Glada Smålandsjakter i det vildas rike*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.
- SCB, befolkningsstatistik 2003.
- SCB, Jordbruksstatistik 1999-2003.
- Shaw, Thomas A. 1994. The Semiotic Mediation of Identity. *Ethos*, vol 22, nr 1, 83-119.
- Shweder, Richard A. & Edmund J. Bourne, J. 1984. Does the concept of the person vary crossculturally? I Shweder, Richard. & LeVine, Robert (red.). *Culture theory. Essays on mind, self and emotion*. Cambridge University Press. Cambridge, 158-199.
- Slee, Bill. 2004. From Countrysides of Production to Countrysides of Consumption: the Challenge for Rural Planners. *Paper presented at Landsbygdsforum 2004*, Ostersund, Sweden.
- Smelser, Neil J. 1963. *Theory of collective behavior*. The free press of Glencoe. New York.
- Sommestad, Lena. 1992. *Från mejerska till mejerist. En studie av mejeriyrkets maskuliniseringsprocess*. Arkiv förlag. Uppsala.
- SOU 1999:84. Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII
- SOU 2003:29. Mot en ny landsbygdsolitik. Betänkande från utredningen om Glesbygdsverket.

- Stenbacka, Susanne. 2001. Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv. Intention och handling i lokalsamhället. *Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen, Geografiska regionstudier nr 42.*
- Stenseke, Marie. 1997. Bonden och landskapet. Ägares och brukares relationer till markerna och förutsättningar för en uthållig markanvändning. *Meddelanden från Lunds universitets geografiska institutioner, avhandlingar nr 131. Lund University Press., Lund.*
- Svendsen, Gunnar L. H. & Svendsen, Gert T. 2000. Measuring Social Capital: The Danish Co-operative Dairy Movement. *Sociologia Ruralis, vol. 40, nr 1, 72-86.*
- Svenska kommunförbundet. 2003. *Krympa utan att stympa. Anpassning av verksamhetslokaler då befolkningsunderlaget minskar.*
- Svensson, Birgitta. 1996. Den etnologiska blicken. Att tolka vardagen och samhället med Michael Foucaults metoder. I Gustavsson, Anders (red). Kunskapsmål, teori, empiri. Föredrag vid humanistisk forskarkurs i Uppsala. *Etnolore 17. Skrifter från Etnologiska avdelningen vid Uppsala universitet. 107-132.*
- Svensson, Birgitta. 1997. Vardagsmiljöer och söndagskulisser. Landskapets naturliga förflutenhet och kulturella samtid. I Svensson, Birgitta. & Saltzman, Katarina (red.). Moderna landskap. *Identifikation och tradition i vardagen. Natur och Kultur. Stockholm. 21-44.*
- Svensson, Sigfrid. 1942. Bygd och Yttervärld. Studier över förhållandet mellan nyheter och tradition. *Nordiska museets handlingar: 15. Stockholm.*
- Sveriges offentliga statistik. 2004. Statistiska meddelanden. Jordbruksarealens användning.
- Tengström., Emin. 1992. *Om tvärvetenskap som process.* Opublicerat manus.
- Thullberg, Per. 1983. Hur har driftsformerna inom jordbruket vuxit fram som en del av samhällsutvecklingen? I Jordbruket och vår miljö. Rapport från ett nordiskt seminarium om jordbrukets driftsformer i Ultuna 1982. *Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp, Stad och land/Rapport nr 22.*
- Tilley, Christopher. *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments.* Berg, Oxford & Providence. USA.
- Toler, John. 1994. P.J. Rösiö's natursyn och dess betydelse för hans bondeideologi. I Larsson, Bo (red.). *Bondens självbild och natursyn. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 6, Nordiska Museet. 67-83.*
- Tuan, Yi-Fu. (1974/1990). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes and values.* Columbia University Press, Morningside Edition. New York & Chichester.
- Turistdelegationen. 2003. *Jaktturismnäringen i Sverige 2003.*
- Törnqvist, Tommy. 1995. Skogsrikets arvingar. En sociologisk studie av skogsägarskapet inom privat, enskilt skogsbruk. *Forskningsrapport från SAMU nr 6. SLU, institutionen för Skog-Industri-Marknad- Studier. Uppsala.*

- Urry, John. 2000. *Sociology beyond Societies. Mobilities for the twenty-first century*. Routledge. London, New York.
- Urry, John. 2002. *The Tourist Gaze*. Second edition. Sage Publications.
- Vadnjal, Dan & O'Connor, Martin. 1994. What is the Value of Rangitoto Island? *Environmental Values* 3, 369-380.
- Vail, David, Hasund, Knut Per. & Drake, Lars. 1994. *The Greening of Agricultural Policy in Industrial Societies. Swedish Reforms in Comparative Perspective*. Cornell University Press. Ithaca & London.
- Vergunst, Petra. 2003. Liveability and Ecological Land Use. The challenge of localisation. *Swedish University of Agricultural Sciences, Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria* 373.
- Villa, Marianne. 1997. Det særeigne ved bygda. *LØF* 4/97, 35-42.
- von Rosen, Carl. 2003. *När-demokrati. Jämlikhet och ledarskap i en gotländsk strandbygd*. Uppsala universitet. Institutionen för Kulturanthropologi och Etnologi.
- von Uexküll, Tore. 1982. Meaning and Science in Jakob von Uexküll's Concept of Biology. *Semiotica* 42, 1-24.
- Waldenström, Cecilia. 2001. Constructing the World in Dialogue. A Study of Advisory Situations in Swedish Agriculture. *Stockholm University, Department of Education, Doctoral dissertation 2001 no 105*.
- Wallman, Sandra. 2003. Boundaries and Continuity: reflections on some Muddles in the Models. *Draft presented for the Angersjo Conference, August 14-17, 2003*.
- Wenger, Etienne. 2000. Communities of Practice and Social Learning Systems. *Organization articles. Vol. 7, nr 2, 225-246*.
- Westerståhl, Jörgen. 1987. Några kritiska punkter. I Petersson, Olof (red.). *Maktbegreppet*. Carlssons. Stockholm. 318-322.
- Westholm, Erik. 1992. Mark, människor och moderna skiftesreformer i Dalarna. *Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen, Geografiska regionstudier nr 25*.
- Westholm, Erik. 1996. Landsbygden – förnyelsens landskap efter industrialismen. I Månsson, Hans (red.). *Med periferin i centrum. Om landsbygden som motor i en långsiktigt hållbar utveckling*. Glesbygdsverket. 11-29.
- Wigren, Anders. 1988. Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875-1946. *Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen, Meddelande serie B*.
- Zetterman, Peter. 2004. *Vad har en byskola för effekter på samhället och vad händer om skolan läggs ned?* PM. Hushållningssällskapet, Örebro.
- Åkerman, Sofia. (under publicering). Älgar och jakt porträtterade i Svensk Jakt 1900-2000. I Åkerberg, Sofia (red) *Viltvård, älgar och jaktturism. Tvärvetenskapliga perspektiv på jakt och vilt i Sverige. 1830–2000*. Bokkapitel.

Ödman, Per-Johan. 1994. *Tolkning förståelse vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Norstedts.

Tidningar och trycksaker

- Dagens Nyheter*. 2000-07-09. Tokiga jägare i Åres skogar.
- Dagens Nyheter*. 2000-10-07. Nu dödar man oskyldiga djur.
- Dagens Nyheter*. LördagSöndag 2002-09-09. Jaktens mysterium.
- Dagens Nyheter*. 2002-11-08. Maktkupp splittrar stor folkrörelse.
- Expressen*. 2000-01-01. Prästen stänger kyrkan i protest.
- Gods och Gårdar*. (odaterad). Annonsblad, LRF Media.
- Land*. nr 41 1999.
- Land*. nr 11 2002.
- Land*. nr 19 2003.
- Land*. nr 5 2004.
- Land* nr 7 2004.
- Land*. nr 17 2004.
- Lantliv*. (odaterad). Annonsblad, LRF Media.
- Locknevi kyrkoråd*. 1999-12-29. Protokoll.
- Locknevi Sockenblad* nr 2/98.
- Locknevi Sockenblad* nr 3/98.
- Locknevi Sockenblad* nr 4/98.
- Locknevi Sockenblad* nr 3/99.
- Locknevi Sockenblad* nr 1/01.
- Locknevi Sockenblad* nr 3/02.
- Locknevi Sockenblad* nr 1/03.
- Locknevi Sockenblad* nr 1/03.
- Locknevi Sockenblad* nr 2/03.
- Locknevi Sockenblad* nr 3/03.
- Locknevi Sockenblad* nr 1/04.
- LRF Mälardalen. 2002. *Informationsblad "På väg mot 900 bäddar"*.
- Kyrkans tidning*. nr 20 2002. Konfliktplats kyrkan.
- Kyrkans tidning*. nr 21 2002. Konfliktplats kyrkan.
- Nya Wärmlands tidning*. 2000-08-16. Tyskt par kämpar för sin jakträtt.
- Vimmerby tidning*. 1999-12-30. I Locknevi hjälper inga bönder.
- Vimmerby tidning*. 1999-12-30. Var ska vi få tag i en ny präst?
- Vimmerby tidning*. 1999-12-30. Snudd på barnslighet.
- Vimmerby tidning*. 1999-12-30. Kyrkoherden kan inte stänga kyrkan.
- Vimmerby tidning*. 1999-12-30. En person, en röst.
- Vimmerby tidning*. 1999-12-31. Massor av stödsamtal.
- Vimmerby tidning*. 2000-01-04. Kyrkoherdens bön gav resultat.
- Vimmerby tidning*. 2000-01-04. Han är inte fullvuxen.

Vimmerby tidning. 2000-01-04. Lindell hoppas på nystart.
Vimmerby tidning. 2000-01-04. Från läsekretsen.
Vimmerby tidning. 2000-01-07. Från läsekretsen.
Vimmerby tidning. 2000-01-07. Högtidsgudstjänst i Locknevi kyrka.
Vimmerby tidning. 2000-01-08. Från läsekretsen.
Vimmerby tidning. 2000-01-08. Annonser.
Vimmerby tidning. 2000-01-12. Herden kommenterar turbulensen.
Vimmerby tidning. 2000-01-12. Tio Bos frågor.
Vimmerby tidning. 2000-01-12. Från läsekretsen.
Vimmerby tidning. 2000-01-19. Från läsekretsen.
Weekendavisen. 2002-12-27. Fællesskab er en myte.
Östersundsposten. 2003-09-01. I Sandrom vilar man inte på hanen.

Internet

Marston, Ed. 2000. *Yes, we need the rural West*.
<http://www.hen.org/2000/apr24/dir>
Rothman, Hal. 2000. *Do we really need the rural West?*
<http://www.hen.org/2000/apr24/dir>
Thomas, Alexander. 1999. Untowning Hartwick: Restructuring a Rural Town.
Electronic Journal of Sociology. www.sociology.org. ISSN: 1198 3655.
www.astridlindgrenshembygd.se 2004-09-13.
www.bygde.net 2003-10-13. (Folkrörelserådet)
www.centerpartiet.se 2004-11-11.
www.hembygd.se 2004-02-13. (Sveriges Hembygdsförbund)
www.hush.se. 2004-09-10. (Hushållningssällskapen)
www.jagareforbundet.se 2003-08-11. (Svenska jägareförbundet)
www.jagareforbundet.se 2003-09-05.
www.jagarnas-riksforbund.com 2001-08-11. (Jägarnas riksförbund)
www.jordbruk.regeringen.se 2003-12-03 (Jordbruksdepartementet)
www.kyrkanstidning.se/artikelsier/2003/forsamlingar
www.lrf.se 2004-05-19. (Lantbrukarnas riksförbund)
www.Rotary.se 2004-03-23.
www.sjv.se 2003-08-05. (Statens jordbruksverk)
www.smabrukaren.se 2003-02-13.
www.snf.se 2003-12-03. (Svenska Naturskyddsföreningen)
www.svenskakyrkan.se 2004-08-24.

Muntlig och skriftlig kommunikation

Arla Foods. 2004. E-post 2004-09-24.
Skogsvårdsstyrelsen. 2004. E-post 2004-10-20. Skogsvårdsstyrelsen Östra
Götaland, Hulfsfreds distrikt.

Urry, John, 2002. Seminarium 2002-09-11. Reykjavik, Island.

Whatmore, Sarah. 2002. Seminarium 2002-05-25, Holbæk, Danmark.